Beskrifning
Om De
Swenska Församlingars
Forna och Närwarande
Tilstånd,
uti
Det så kallade Nya Swerige,
Sedan
Nya Nederland,
Men nu för tiden

Pensylvanien, samt nästliggande Orter wid Afwen De la Ware, Wäst-Yersey och New-Castle County uti Norra America;

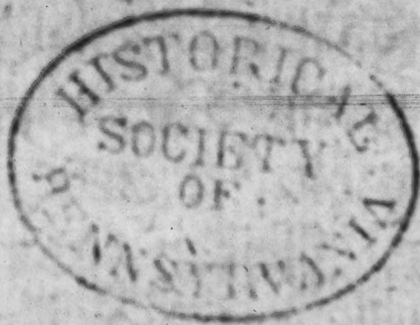

Utgifwen
Af
ISRAEL ACRELIUS,
För detta Probst öfwer de Swenska Församlingar i America och Kyrkoherde uti Christina, men nu Probst och Kyrkoherde uti Fellingsbro.

STOCKHOLM,
Tryckt hos HARBERG & HESSELBERG,
1759.

Imprimatur
N. von OELREICH.

Den Stormågtigsta Allernådigsta Drottning, Dr. LOVISA ULRICA, Sweriges, Göthes och Wendes Drottning.

Stormägtigsta Allernådigsta
Drottning.

Inför Edras Kongl. Maj:ts Thron upoffrar en Swensk American denna Beskrifning om de Församlingars forna och närwarande Tilstånd, uti hwilkas åtta åriga tjenst, under trägna Ämbetes förrättningar, mödosamma resor, samt swåra utståndne sjukdomar, han sina lifskrafter upoffrat.

Allernådigsta Drottning! Det Land wid Älfwen De la Ware, som Drottning Christina af de wilda Hedningar efter folks Lag och Rätt sig handlade; det Land hwarpå deß krigsmän bygde skantsar och upreste Sweriges Cronos wapn; det Land, som deß första Colonister utur sit öde framletade, det Land war wårt. Friden, den wälsignade modren af alla nyttiga werk, gaf wår store Konung Gustaf

Adolph

Adolph anledning at företaga et så fördelaktigt ut-tåg; men krig, alt folks förödelse, hindrade utförandet. Friden, under Drottning Christina förnyad, befordrade anslaget til en förträffelig werkställighet; men kriget under Konung Carl X. kastade altsamman öfwerända, och satte Swerige utur stånd at mer nyttja deße fördelar.

De, som utropat detta Landet som fattigt och för Swerige onyttigt, hafwa antingen doldt sanningen, eller förrådt sin okunnighet. Landet upodlat frambringar en rikedom af spanmål, hwarjehanda lifsförråd, koppar, jern, samt sköna trädslag: är tjenligit för tobak, silkes-afwel och win-bärg, samt skulle igenom försiktig handel föra til oß Socker, Coffe, Chocolade, Indigo, Ris, Bomull, ja guld och silfwer för bästa priset.

Detta är fögo mer, än at dröma om, hwad som under wißa omständigheter warit möjeligit. Dock, som Drottning Christinas namn wid De la Ware hedrar Kyrka, Församling, Skants, Hundradet, Floden med mera, alt intil werldenes ände; så täckes Eders Kongl. Maj:t tillåta, at denna Bok, som derom handlar, får låna sit förnämsta wärde af Eders Kongl. Maj:ts dyra Namn, så länge något blad deruti finnes: och som Drottning Ulrica Eleonora, Glorwyrdigst i åminnelse, med besynnerlig Kgl. Nåd sina Swenska Americaner altid omfattade, samt

dem derom med sit öpna bref af d. 15 Apr. 1719 kraf-
teligen försäkrade, så utbeder ock jag deße Församlin-
gars hemkallade Probst, at få innesluta mine qwar-
lämnade Ämbetes-bröder och åhörare uti samma
Kongl. och högstbepriseliga Nåd, som mig efter hem-
komsten i ymnigaste måtto wederfaren är, och at mig
förunnes deruti alt framgent bibehållen warda.

Lefwe Drottning LOVISA ULRICA! Lefwe
länge til det Swenska Konunga-Husets prydnad!
Lefwe säll och lyckfalig til sina trogna undersåtares
gemensamma hugnad! Himmelens Gud bekröne
Eders Kongl. Maj:t med frid och glädje i tiden, med
härlighetenes oförwanskeliga krono i ewigheten, ön-
skar och beder af hjertat

Stormägtigsta Allernådigsta Drottning
Eders Kongl. Maj:ts

Allerunderdånigste och tropliktigste
Undersåte
ISRAEL ACRELIUS.

Företal.

Med hwad rätt en Lärare kan skrifwa Historier och werldsliga böcker, när för honom ingen tid öfrig synes, som ej bör anwändas på andeliga ämnen och siälars upbyggelse? Är en Samwets-fråga, som nu, ej mindre än ofta eljest, torde förekomma. Man enskyllar sig gemenligen, at allenast lediga stunder för sinnets upmuntran dertil anwändes; men hwad stunder äro ledige för en trogen Arbetare i HErrans Wingård, hwarest arbetet är sielfwa hwilan? Den som wet hwad trägna ämbetes syslor och mödosamma resor fordras wid Församlingarnas bewakande i America, kunde tänka, at jag i detta mål förtjenar mindre ursäkt, än någon annan. Ofta hafwer detta Tanke-ämnet fallit mig så beswärligit, at jag lagt det någon tid å sido, och nu först efter min hemkomst framtagit, och anwändt til des fullbordande den ledighet, hwilken Försynen mig tilskyndat.

Kärleken til mit Fosterland; en kärlig äminnelse af mine för detta högtälskade Åhörare, samt en besynnerlig

hän-

händelse, at nyttja några hufwudsakeliga Handlingar utur Archivum uti New-York, innehållande de Swenskas första åbyggnad, handel och regering wid De la Ware, hwilken sig icke tilförene yppat, och torde hända aldrig mer gifwes någon Swensk Man til genomögnande, har föranlåtit mig at tro, det jag icke fullgjordt min skyldighet, om jag ej deraf samlat, hwad som lända kunde til at uplysa en så mörk Artikel i den Swenska Historien, at omständeligen utföra hwad andre styckewis rört wid, och at rätta det, som dem, af brist på riktig kundskap, undangått.

De Swenska Auctorer, hwaraf jag mig betjent, fast jag dem ej allestädes åberopat, äro följande: Superintendentens And. Rudmans Manuscript uti Wicacoa Kyrko-bok. Det är en Samling af berättelser inhämtade af de Äldste Swenske wid hans ankomst til America år 1697. Kort beskrifning om Provincen Nya Swerige i America &c. af Thom. Campanius, Holm. 1702. Dissertatio Gradualis, de Svionum in America Colonia, Præs. M. Pet. Elvio, Resp. Joh. D. Swedberg, Ups. 1709. Kort berättelse om den Swenska Kyrkos närwarande tilstånd i America, af And. Hesselius 1725. Dissertat. Grad. de Plantatione Ecclesiæ Svecanæ in America, Præs. M. And. Grönwall, Resp. Tobias E. Björk, Ups. 1731. America Illuminata i handskrift widlyftig, men sedan uti utdrag utgifwen af Doct. Jesper Swedberg, Biskop i Skara 1732. Kyrko-böckerne wid Församlingarne, i de förra tider med mycken aktsamhet och nyttiga anmärkningar hällne. Ofwannämde Auctorer hafwa merendels följt Th. Campanius, hwilken jag, i anseende til de Swenskas första utfärd til America, samt andre til Regeringen hörande omständigheter, funnit mig nödsakad at rätta. Härtil kommer, at efter min hemkomst har

har Cancellie-Rådet och Riddaren af Kongl. Nordst. Orden, Wälborne Herr And. Anton von Stiernman af wanlig nit för den Swenska Historien, utur Riksens Archivo med oförtruten möda framletat de wigtiga documenter, som hittils blifwit förtegade, och mig dem alragunstigast meddelt.

Ändock min ro til stor del bestod uti Samling af Insecter, foglar, fiskar, fyrfotade djur, wärter, malm, grus och lerarter &c. hwilka jag på Kammarherren Hr. Carl de Geers bekostnad samlat för deß dyrbara Cabinet, och hwaraf jag någon del, för min Allernådigsta Drottnings nöje, underdånigst framgifwit wid hemkomsten; har jag dock med flit undwikit Natural-Historien, aldenstund den Widtberömde Profess. Kalm, något för och under min tid, af Kongl. Wetenskaps-Academien utskickad, wistades i samma orter uti denna afsikt. Och som jag hwarken hade orsak at täfla med denna wittre Mannen, eller twifla, det han ju i sina dagböcker skulle upfylla det allmännas åstundan, så hade jag icke skäl at befatta mig dermed.

Aldenstund Swea Rikes Allernådigste Öfwerhet ännu med ansenlig bekostnad låter sig wårda om sina Swenska Affödingars själarykt uti America, hwilket de ock icke underlåta med underdånigsta tacksamhet wörda och erkänna, så har wid detta arbetets åtänkande och utgifwande, mit förnämsta och hufwudsakeligaste ändamål warit, at utmärka Kyrkowäsendets uprätthållande och äfwentyrliga förfall, hwilket ju alramäst beror på Prästerskapets oförtrutna, tilbörliga, granlaga upsikt och upmuntran den tid dem förelagd är at wistas hos sina aflägse Landsmän, och den belöning de hafwa i ewigheten at förwänta af den stora Öfwerherden, warande förwißade om anständig be-

 for-

fordran wid sin återkomst til sit fädernesland, för hwilken sednare at båra omsorg, wår nyligen i HErranom afsomnade nitälskande och wårdsamma Widtberömde Ärke-Biskop, i lifstiden Högwördigste Herr Doct. Hinric Benzelius, tåflat med alla sina högstberömwärda Företrädare, och enkannerligen med den i ewärdeligit åreminne hos de Swenska Församlingar i Pensylvanien warande Biskopen i Skara sal. Hr. Doct. Jesper Swedberg.

Af de til detta Missions-wärket anwände ansenlige omkostningar ser wårt Rike wäl ingen timmelig förmon och nytta; men som Pensylvanien årligen tager emot ansenliga sammanskott af gifmilda händer för de Ängelska Kyrkor ifrån Ängland, för de Tyska Reformerta ifrån Holland, för de Tyska Evangeliska ifrån åtskilliga orter i Tyskland, och för de nyligen inrättade Fri-Skolar ifrån Skotland, så lärer ingen förtryta, at wårt Swerige understöder sina Landsmäns afföden på salighetenes wäg, hwilka i annor händelse skulle til hwarjehanda wilfarelser förskingras. När HERren låter det i ljuset komma, som i mörkret fördoldt är; när Guds Rikes innewånare skola samlas ifrån östan och wästan, då skal frukten af alla de bekostningar, all den mödo och arbete, lifsfaror och dödsens förskräckelser, som härwid anwändas, uppenbar warda; och då warder hwarjom och enom pris af Gudi. Gudi allena årona. Amen.

Stockholm d. 18 Aug.
1758.

ISRAEL ACRELIUS.

Innehållet.

Cap. III.

Regeringen under Gen. Directeuren Rising.

Andra Delen.
Om den Holländska Regeringen.

Cap. I.

Regeringen under Gouv. Paul Jaquet.

Cap. II.

Regeringen under Gouverneurerne Alrich och Beckman tillika.

3. Fruk-

6. Kärr-

4. Twist

Cap. II.

Om Sandels Tid.

Cap. III.

Om Lidmans Tid.

Cap. IV.

Om Falkens Tid.

Cap. V.

Om Dylanders Tid.

7. Kyr-

13. Lå-

Sjunde Delen.

Om Racoons och Pensnecks Församlingar.

Cap. I.

Om tiden förrän Racoon och Pensneck wordo Församlingar.

Cap. II.

Om Lidenii Tid.

Cap. III.

Om Tranbergs och Windrufvas Tid.

Cap. IV.

Om en olycklig Vacance.

* * * * * * * *

För=

Första Delen
Om
Swenska Regeringen.

Cap. I.

Om de Swenskas Första Inkomst under Commendanten Menewe.

§. 1.

Sedan den Ädelmodige Genuesern Christ. Columbus, på Konungens i Spanien Ferdinandi V. omkostnad, år 1492, upfunnit den Wästra Wärldenes del, och den Högmodige Florentinern Americus Vesputius hade den lyckan at

Americas upfinnande.

A gifwa

gifwa landet sitt namn, då han war af K. Emanuel i Portugall sänd år 1502 at widare röna deß Kuster: Hafwa de Europäiske Magter tid efter annan sökt däruti sina fördelar. Wåra Swear och Göther hafwa uti sjöhärfärder så mycket mindre stått tilbaka, som de altid warit de förste. De hade redan år efter Christi börd 996 besökt America; kallandes det **Winland det goda**, äfwen **Skrälinga-land**, samt deß Innewånare **Skrälingarne på Winland** (a). Är altså klart, at Yfwerboerne förr hälsat på någon del af Norra America, än Spaniorer och Portugiser på den Södra. Men frågan är, hwad tankar man welat göra sig om **Winland**, i fall en nyare uptäckelse ej kommit, och hwad man tänkte därom för Columbi tid.

§. 2.

Virginiens uptäckelse.

Hwar Landsort i America, wardt uptäkt på sin särskilta tid. År 1497 wardt Virginien upfunnen af Seb. Cabot, en Portugiser, då Capitain af et Ängelskt Skepp. Deß Kuster wordo sedan besökte af de hurtige Riddare Sir Francis Drake och Sir. W. Rawleigh, af hwilke den sednare kallade landet Virginia efter Drottning Elizabeth i Ängland, som lefde i Jungfru stånd. Därmed förstods alt hwad belägit war ifrån Cape Florida til S. Laurenz River, hwilken tilförene kallades Florida, men andra besynnerliga namn woro ännu ej gifne på deße Kuster. Detta skedde wid paß år 1584. Capit. De la Ware under Ängelske Ammiralens Jac. Char-

(*) *Olof* Tryggw. Saga *p.* 320, 321, jämwäl ifrån 329 til 348.

Chartiers commando, war den första som hittade up den Hafswiken, hwaruti den Indiska Floden Poutaxat sig tömde, och gaf både Älfwen och Hafswiken sitt namn De la Ware år 1600. Tid efter annan besöktes deße orter af de Ängelske, dels af dem som Sir W. Rawleigh låt gå ut ifrån Bristol år 1603, dels af Sir. G. Popham och Capit. James Davis, dock wardt fögo mer uträttadt, än at de lärde känna folket, satte up några små boställen och Skantsar, hwilka dock af Hedningarna snart åter förstördes. År 1606 sändes en hop af Flyttnings Folk til de Norra orter i twänne Compagnier, Londons och Bristols kallade. Det förra satte sig söder om Chesopeaks Bay, det sednare på Kennebeck eller Sagadahoc River, både hade sin Förlånings Rätt i ett Patent. År 1620 upkom en tråta imellan dem om fiskeriet wid Cape Cod, då ett nytt Patent wardt gifwit. Bristols Compagniet, som feck tilsats af många Adeliga och Stånds Personer, förbytte sitt namn til Pleymouths Council, och feck rätt til alt det land, som ligger ofwan den 40:de gr. til den 48:de gr. lat Sept., hwilket war 3 gr. norrut mer, än den förra förlåning och tager in största delen af Acadien eller Nya Skottland, samt sträcker sig Wästerut ifrån det Atlantiska Hafwet til Mare Pacificum; detta alt räknades då til Nya Ängland. Det öfriga förblef under Virginien (a).

 §. 3.

(a) Jämför *The History of the New World, called America p.* 106, 107. *Item Johan Smidts, Rich. Greinwilles* och *Rich. Waitborns &c.* Americanske Beskrifningar. *Item The Present State of North America. P. 1. p.* 10, 11, 12. *London.* 1755.

§. 3.

Holländarenas inkomst i Norra America.

De Holländska togo sig före, at wid samma tid snoka i deße Americanske Hamnar. De fattade tycke för de strander, som woro wid Hafswiken af Indianerne kallad Menahados och älfwen Mohaan. Henr. Hudson, en Ängelsman uti Holländske Ostindiska Compagniets tjänst, hade fått denna orten först i ögnasigte, och kallade Hafswiken efter sig Hudsons Bay. Det Ost-Indiska Compagniet sälde sin rätt til landet åt några Holländare år 1608, hwartil det för upfinnandet trodde sig hafwa bästa rätt. Deße fingo först af Gen. Staterne et Privilegium Exclusivum, kallandes sig sedan det Wästindiska Compagniet i Amsterdam. År 1610 begynte de at handla med Indianerne, och 1613 bygde de et Magazin wid den ort nu kallad Albanien, samt det följande året lade några Canoner däruti. Gouverneuren i Virginien Sam. Argall dref dem ut 1618. Men Kon. Jacob I gaf dem lof at blifwa qwar, för deras Skep at hämta watn i sina resor til Brasilien (a). Ifrån denna tid alt in til 1623, då det Wäst-Indiska Compagniet feck sina Privilegier, war deras handel med Indianerne allenast på skeppen, ej eller försökte de at bygga något hus eller Fästning in til 1629. Nu, ehwad det skedde med eller utan lof af Ängland, så wardt Staden Nya Amsterdam bygd och befäst, jämte orten Aurania, Oranien nu Albany, hafwande sedan haft 3 General Gouverneurer hwar efter annan. Detta war ej nog, de wille ock sträcka sin magt til älfwen De la Ware, och läto i stranden upkasta

(a) *The History of the New World &c. p. 106.*

kasta 2 eller 3 små Skantsar, som af Hedningarna straxt förstördes. (a)

§. 4.

Anläggning i Swerige til en Colonie.

Nu kom ock ordningen til Swerige, at taga del uti detta bytet. En Holländare, född i Brabant och Antwerpen, Wilhelm Usselinx kom in för Kon. Gustaf Adolph och gaf förslag på et Handels Compagnie at uprättas för Swerige och sträckas til Asia, Africa och Terra Magellanica, hwilket för Riket skulle blifwa en säker Skattkista. Honom meddeltes Fullmagt, at et så wigtigt werk utföra; (b) och wardt därpå et Handels Contract uprättadt, hwaruti Compagniet skulle sig förena och det underteckna (c). Usselinx gjorde öfwer Contractet sin förklaring och däruti äfwen gjorde landet wid de la Ware omständeligen bekant til deß frugtsamhet, beqwämlighet och alla uptänkeliga förmoner (d). Til styrka i saken gafs äfwen Octroy eller Privilegier för Com-

(a) *Thom. Camp.* korta Beskrifning om *Provincien* Nya Swerige i *America &c. p.* 62.

(b) Fullmagt för *Wellam Usselinx* at inrätta et *Gen.* Handels *Comp.* til *Asien*, *Afr.*, *Amer.* och *Terra Magell. Dat. Stockh.* d. 21 *Dec.* 1624.

(c) Sw. Rikes *Gen.* Handels *Compagnies Contract*, *dirigerat* til *Asiam*, *Africam* och *Magellaniam*, samt deß *Conditiones &c. Stockh.* år 1625.

(d) *Usselinx* Förklaringar öfwer Handels *Contractet*, se *Argonautica Gustaviana* Tryckt i Frankfurt am Majn år 1633. *Originalet* war på Holländska, men öfwersatt af *Transl. Reg. Eric Schroderus* år 1626.

Compagniet (a) och i synnerhet för Usselinx, som föruntes en 1000 del för alla waror som uti Compagniet skulle köpas och säljas. (b).

§. 5.

Förslagets utförande.

Den store Konungen, hwars nit ej mindre war brinnande för Guds åra, ån sina Undersåtares wålfård, tog tilfälle i agt at utwidga den Christna Låran ibland Hedningarna, såsom ock sin magt i andra werldenes Delar. Til den åndan låt han utgå öpet Bref, dat. Stockholm d. 2 Julii 1626, hwaruti tilbudit war allom höga och låga, at efter råd och lågenhet något sammanskjuta til detta Compagniet. Werket fortsattes på Riksdagen det följande året 1627, då Ständerne därtil gåfwo samtycke och bekräftelse (c). Deltagare däruti blefwo: Hans Maj:ts Fru Moder Ånke-Drotningen Christina Fursten Jan Casimir, Kongl. Råden, de förnåmsta af Ridderskapet, Öfwerstarna wid Krigsbefälet, Biskoparne och andra af Prästerskapet, samt Borgmästare och Råd uti Städerne, förutan en stor del af Allmogen. Tiden och terminen för penningarnas insåtning war utsatt til den 1 Maij följande året (d). Til werkets

(a) *Octroy* eller *Privilegier*, som then Stormägtigste Högborne Furste och Herre, Herr *Gustaf Adolph*, Sweriges, Göthes och Wendes Konung etc. Det Swenska nyß uprättade Södra *Compagniet* nådigst hafwer bebrefwat, *Dat. Stockholm* d. 14 *Junii* 1626.

(b) *Octroyens Art. XXXIII.*

(c) *Joh. Loccenii Hist. Svec. p. m.* 556.

(d) *Mandat* at alle som uti Söderländska *Compagniet* sig uptecknadt hafwa, skola utan drögsmål til den 1 Maij samma penningar inlefwerera, eller *Compagniet pro vota* bestå all

kets styrande och utförande förordnades en Amiral, Vice-Amiral, Köpmän, Underköpmän, Assistenter och Commissarier, jämte Krigsfolk och Officerare.

§. 6.

Förnyan de.

När nu denna tilrustning war i full gång och allestädes försporđes, inföll det Tyska Kriget och Konungens död, som lade et så tråffeligit werk på sidan. Handels Compagniet stingrades, Subscriptionerne wordo til intet, och hela Förslaget war på wägen at dö med Konungen. Men just när det syntes gå til sin ände, feck det nytt lif. En Holländare finner sig åter in i Swerige wid namn Pet. Menewe, undertiden kallad Menuet. Denne hade warit i Holländsk Betjening uti America, råkadt i mißförstånd med Förestånderena af deras Compagnie, wardt hemkallad, och afsatt. Han låt sig ej förtryta, for öfwer til Swerige och förnyade samma föreställningar, som Usselinx tilförene gjordt, om landets belägenhet, härlighet och alla de förmoner däraf kunde wäntas.

§. 7.

Under Dr. Christina.

Drotning Christina, sin Herr Faders Efterträdare i Regementet, war glad af et så förnyadt påfund. Riks

hinder och skada. *Datum Stockh.* d. 11 *Jan* 1628. Se Samling af Kongl. Bref, Stadgar och Förordningar angående Sweriges Rikes *Commerce*, *Politie* och *Oeconomie &c.* gjord af *Cancellie* Rådet *Anders Anton von Stierman*, år 1750.

Riks Cancelleren Gref Axel Oxenstierna förstod wäl, at ställa det i werket. Han tog sielf det West-Indiska Handels Compagniet i sina händer, som deß Förman, och upmuntrade andra förmögne Herrar at taga delar där uti. Deßutan hade ock Kon. Carl I i England år 1634 på Herr Joh. Oxenstiernas föreställning, som då warande Swenskt Ambassadeur i London, all prætension dem Swenskom tilsagt och efterlåtit, som de Ängelske hade på detta landet, bestående däruti, at de det först upfunnit. (a) Fördenskul syntes alt byggas på god grund, och fullt alfwar anwändes där til.

§. 8.

Menewes utfärd.

Til god begynnelse sändes den Förste Colonien af, och Peter Menewe wardt Höfwitsman däröfwer, som bäst bekant i orten. Utskickningen skedde ifrån Götheborg på et Krigsskep, kalladt Calmars nyckel, hwarjämte följde et mindre fartyg under namn af Fogel Grip, både lastade med folk, Proviant, Ammunition och Köpmans waror tjenlige för handel och skänker åt Indianerne. Skeppen kommo lyckeligen fram. De store tankar wårt flyttnings folk fattat om detta nya Landet, swarade aldeles emot den första åsigt de hade deraf. Sin första landstigning gjorde de i Hafswiken eller inloppet til älfwen Poutaxat, den de kallade Nya Swenriges Älf, och orten hwar de landstego, Paradis udden.

§. 9.

(a) *Th. Campan. p.* 62. Bestyrkes af *Cancell.* Rådet *von Stiernman* utaf *Acterne*, fast om årtalet felat år. *Cessionen* har funnits i Riksens *Archivo* för Slottsbranden.

§. 9.

Straxt skedde landsköp med Indianerne, och wardt beslutit: at landet å wästra sidan älfwen, ifrån inloppet kalladt Cap Inlopen eller Hinlopen alt up til fallet Santickan och sedan alt in åt landet, så mycket som åstundades, skulle blifwa Sweriges Crono i ewärdeliga tider tilhörigt. Til råmärken wordo päster nedslagne, hwilka ännu 60 år därefter woro sedde i sina rum. (a) Köpebref uprättades på Landet, som således såldt war. Det war skrifwit på Holländska, emedan ännu ingen Swensk kunde uttolka Hedningarnas tungomål. Därunder satte Indianerne sina händer och bomärken. Skriften sändes hem til Swerige, at uti Kongl. Archivo förwaras. Måns Kling war Landtmätare, han lade ut landet, tog af hela älfwen med deß kilar, åar och uddar på en Charta, som åfwen sändes til Kongl. Archivum i Swerige. Deras Predikant war Reorus Torkillus O-Gothus. Land-köp.

§. 10.

Det första Bostället för deße nykomne inwånare war Hopokahacking af Indianerna så kalladt. Där bygde Peter Menuet et Fästningswerk år 1638, och nämde detsamma Christina Skants, efter sin Rege- Christina första Bostället.

B rande

(a) Probsten *Mag. Andr. Rudman* hölt wid sin ankomst til Landet år 1697 en noga undersökning ibland de äldste Swenskar om Landets första besättning. Hans Anmärkningar här öfwer handskrefne finnas uti *Wicacoa* Kyrkjo-Bok, och warda hädanefter åberopade.

rande Drotning Christina. Denna orten å wästra sidan belägen waldes förmodeligen, at wara ur wägen för de Holländske, som wille tilwälla sig den östra stranden, åtminstone til deß mer styrka skulle komma ifrån Swerige. Skantsen anlades på en läglig ort icke långt ifrån Kihlsmunningen, at försäkra sig om farwatnet i Maniquas, sedan kallad Christina Kihl.

§. 11.

Landet tomt och ledigt.

Landet war tomt och ledigt ifrån Holländare. De hade haft 2 eller 3 Skantsar i älfwen, Fort Nassau där Gloucester nu är, samt en annan wid Hore-Kihlen, ned i hafswiken. Men deße woro af Americanerne i grund förstörde och folket fördrifwit. Til bewis därpå tjenar följande utdrag af Historien om de nya Nederländerne, som Adrian van der Donck utgaf med General Staternas samt Wäst-Indiska Compagniets Licence och Privilegio år 1655. (a)

„Denne ort är kallad Hore-Kihl, hwaraf så kallad

(a) Utdraget ses *p.* 37, 38, 39. Denne *Auctor* har warit mer angelägen om sina Landsmäns heder och nytta, än sanningen och allmän rättwisa. Likwäl tjenar han i detta rum til stor upplysning twärt emot sit upsåt. Han kallar *Fort Nassau* den första af de Holländskas fyra Fästningar i *America* och således äldre, än *Menahados* eller Nya *Amsterdam*, som ingen annan kunnat begripa. Han berättar om de Holländskas *Colonia* wid Hore-Kihlen såsom något ansenlig, ändock densamma bestod af några få personer, som försökte, at nästa sig där. Han beropar sig på de Holländskas fulla rätt til den orten, fast de 28 år därefter, då hela älfwen war under Holländsk Regering, icke dristade sig

,,kallad weta wi icke. Men det är säkert, at denna ort
,,war många år tilbaka, förrän de Engelske och
,,Swenske kommo dår, uptagen och til en Colonia
,,befolkad af Holländare, samt Staternas wapn dår
,,upsatt i Meßing. När det wardt nederrifwit ige-
,,nom Indianernas oförskämdhet, fordrade Commis-
,,sarien, som dår residerade, at öfwerträdarens hufwud
,,skulle lefwereras. Indianerne, som på intet annat
,,sått kunde fria sig, bragte hufwudet, hwilket togs
,,för giltig försoning. Någon tid efter, kommo In-
,,dianerne som wänner, då wi woro wid arbete på å-
,,kern icke förmodande någon fara; fördelte sig i an-
,,seende til Holländarenas antal, föll dem an och slo-
,,go dem ihjäl. Så blef Colonien utdödad, åndock
,,beseglad med blod och nog dyrt köpt.

§. 12.

Oagtadt alt detta, trodde Holländarena, at de hade bästa rätten til älfwen Delaware, ja, bättre rätt, än Indianerne sjelfwe. Afsigten war, at försäkra sig åtminstone om alt det land som ligger imellan be-nämde älf och deras nya Amsterdam, hwarest de ha-de sin styrka, hwilket land, de ock straxt kallade Nya Nederländerne. Dock medan krafterne ännu wo-ro förswage, hade de en eller annan af sit folk stån-digt De Hol-ländske protesto-rade.

at upkasta en liten skants dår sammastädes, förrän de med största warsamhet slutit et wist köp dår på med Indianer-ne. Han gör Hore-Kihlen lik *Delaware* i djup och storlek, som ingen kan märka utan åtlöje.

digt boende på östra sidan om älfwen, at hålla wakande öga på hwem som hälst skulle besöka orten. Hwarföre ock så snart Menuet landade med sit Swenska sälskap, geck bud til den Holländska General Directeuren därom i Nya Amsterdam. Denne wäntatade någon tid, til deß han skulle se hwad Menuet hade i sinnet; men när förspordes, at en Fästning war under byggnad för Swensk räkning, kom följande Protest (a).

„Torsdagen Maji d. 6:te 1638.

„Jag Wilhelm Keift General Directeur af Nya Nederländerne, boende på ön Manhattan uti Fästningen Amsterdam, under det Gouvernement, som lyder til de Högmägtige General Staterne af de förente Nederländerne, och det uti Råd-Kammaren i Amsterdam priviligerade West-Indiska Compagnie: „Gör witterligit för dig Peter Menuet, som låter dig kallas

(a) *New Yorks Office in the General Index to the Dutch Records Lib. A* De Swenske tidetecknare, som något förtält om denne Swenska *Colonien* i *America*, haswa hällit före, at den första utflyttningen skedt under K. *Gustav Adolphs* tid, wid år 1627. Denne war *Th. Camp. Holmensis* mening, se deß Nya Swerige *p. 57, 58, 73, 72*, hwilken andre sedan tagit wid, se *Diss. de plant. Eccl. Svec. in America p. 5 &c.* Men detta har allenast warit en gißning, i anseende til den stora tilrustning, som då skedde och då straxt blef afbruten. Hade wist warit så mycket bättre, om werket då blifwit angripit med alswar. Men deremot wisar denne *protest*, at den första ankomsten skedt wid paß året näst för fästningen bygdes.

„kallas Commendant i tjenst hos Hennes Kongl. Maj:t „af Swerige: at hela det Södra Reviret af Nya Ne„derländerne har redan warit många år, både of„wan och nedan til, wår egendom; besatt med Fäst„ningar och beseglads med wårt blod, hwilket jäm„wäl skedde, då du war en betjent i Nya Nederländerne, „och är således wäl kunnig därom. Nu alldenstund „du är kommen emellan wåra Fästningar at bygga en „Fästning til wår skada och förfång, hwilket wi aldrig „tillåta skola; Såsom wi ock förwißade äro, at Hen„nes Kongl. Maj:t af Swerige har aldrig gifwit dig „Fullmagt at bygga Skantsar på wåra älfwer och ku„ster; ej eller at besätta land med folk, eller handla „med skinwaror eller försöka någon ting til wår ska„da: Wi därföre protestera emot alt ofog, egendom, „och alla onda påföljder af blods utgjutelse, upror „och förfång, som wårt Handels Compagnie skall li„da: Och at wi skola förswara wår rätt på sådant „sätt, som wi skolom pröfwa mäst rådeligit.„ Sedan följer slutet.

§. 13.

I lika måtto berättar Adrian van der Donck i sin Historia om Nya Nederländerne å anförda stället, huru protest gjordes emot byggnaden wid Christina Skants, men witnar tillika, at Holländarenas styrka i Älfwen bestod allenast i stora ord, wid de Swenskas första ankomst. Annat bewis därpå.

„Wid Älfwen ligger först Maniquas Kihl, hwar de Swenske hafwa bygt Christina Skants, där stora

„skepp kunna lasta och utkasta wid stranden. Där är „en annan ort på Älfwen kallad Schulkihl, som är ock „segelbar; Fordom war den ock uti Holländarenas „wäld, men är nu förnämligast under Swenskt Her„rawälde. Uti denne Älfwen (De la Ware) äro åt„skillige öar och orter, de Holländske/fordom tilhörige, „hwars namn de ännu bära, som bewisar tilräckeligen „at Älfwen hörer de Holländske, men icke de Swenske „til. Sjelfwa deras begynnelse wil öfwertyga dem. „För år 1638 en Minnevits, som tilförene hade haft „commando för Handels Compagniet wid Manhatans, „han kom i Älfwen med skeppet Kalmars Nyckel och „jagten Fogel Grip, gaf ut för Holländaren, som „det West-Indiska Compagniet hölt i Älfwen Heer „van der Nederhorst, at han war sänd til de West-In„diska öarne, och där stadnade allenast för at taga wed „och watten. Hwarföre denne Holländaren tilstadde „honom at gå fri. En tid efter åt, när någon af „wårt folk kommo där, funno de honom ännu, och „hade han planterat en Kryddegård samt hade wärter „framkomne. Wi i förundran däröfwer, frågade „efter orsaken därtil, och om han tänkte, at blifwa „qwar? Hwilket han igenom åtskilliga ursägter sökte „undflygt at beswara, och gaf oß således intet be„sked därpå. Tredje gången funno de dem syßelsatte „at bygga en Skants: då sågo wi deras upsät. Di„recteuren Keift, så snart han feck kundskap härom, „protesterade; men fåfängt.

§. 14.

§. 14.

Således gjorde Peter Menuet god begynnelse för den Swenska Coloniens nedsättande i America. Han bewakade sin lilla skants öfwer tre års tid, den de Holländske hwarken försökte, eller woro mägtige at nedbryta. Efter några års trogen tienst blef han död på Christina. I hans ställe följde Peter Hollændare en född Swensk, som ej stod wid styrelsen mer än halft annat år. Han for hem til Swerige och war Major på Skepsholmen i Stockholm år 1655. (a) Peter Hollændare, Menevcs Efterträdare.

Cap. II.

Regeringen under Gouverneuren Prinz.

§. 1.

Den andra utflyttningen skedde med Öfwerst-Lieutenanten Herr Johan Prinz, som afgeck förordnad Gouverneur öfwer Nya Swerige. Honom bestods uti Rese-penningar 400 R:dal., årlig lön 1200 Dal. S:mt. Compagniet begåfwades med Privilegium Exclusivum at föra Tobak in i Swerige, ehuru den waran då redan wardt hällen för onödig och skadelig, likwäl för inritad owana omistelig. (b) Wid somma tilfälle sändes ock Mag. Johan Campanius Holmensis, kallad af Hans Excellence Kongl. Rådet och Admiralen Herr Claes Flemming, at blifwa Gouvernements Den andra Swenska Colonien.

(a) *Rudmans Mscr.*

(b) *Placat* om Tobak *A.* 1641.

ments Prädikant och wårda den Swenska Församlingen. Skeppet, hwarpå de reste, hette *Fama*. Det geck ifrån Stockholm til Götheborg, och där tog sin lastning. Därjämte gingo twänne andra Örlogs skep *Swan* och *Charitas*, lastade med folk och andra nödiga saker. Under Gouverneuren Prinz tid kommo skep tre åtskillige resor. Först skeppet Swarta Kattan med Ammunition och Köpmans gods för Indianerne. Sedan skeppet *Swan* andra gången med folk år 1647. Åter twänne skep Nyckelen och Lambet. Under denne tiden wordo Swenske Prädikanterne Herr Laurentius Caroli Lockenius och Herr Israel Holgh utsände. Instructionen för Gouverneuren lyder som följer:

„Instruction, hwarefter Kongl. Maj:t, wår allernådigste Drotningh will at Öfwerst Leutnampten och „nu mehra tilförordnade Gouverneuren öfwer Nye Swerige, Edle och Wälbördige Johan Printz, sigh „så på resan diit öfwer som der i landet regulera och „rätta skall. Dat. Stockolm d. 15. Augusti 1642.

I.

„Efter som några af Kongl. Maj:ts och Swериges „Chronos Undersåtare, för någon tijdh sedan, „hafwe taget sigh före at låta besegle thee Wäst-Indianiske Cousterne, och allaredo hafwa haft den lyckan, „at de hafwa inkrächtat och sigh tilerhandlat et ansenliget stycke landh och befordra Commercierne besynnerligen til den ände, at förwidga Kongl. Maj:ts och

Swe-

,,Swériges Thronos Jurisdiction och Högbet, och kallat
,,thet Nya Swerige; Hwarföre och emedan Kongl. Maj:t
,,prössiwer och befinner detta deres förehafwande och an-
,,ställte Seglation wara icke allenast i sigh sielf losligbt,
,,och skäligh vthan och Kongl. Maj:t och Thronen
,,til respect och medh tijden förmodeligen till godh nyt-
,,to och styrcka; Dy hafwer Kongl. Maj:t, till befor-
,,dra detta wärket och afidstera dem fåå, som der v-
,,thinnan participere, fournerat dem, till fortsätt-
,,ningh af samme importante seglation, jämwäl ock
,,till firmere och fästa der i Nye Swerighe thet påbe-
,,gynte wäsendet och derigenom till erholle berörde lof-
,,lige och föreställte måhl, för denne reesan twå Skepp,
,,Swanen och Fama benemd, såsom och några dertill
,,nödige andre medel, vnder en wiß Gouverneur,
,,then Kongl. Maj:t medh tillbörlig och nöijachtigh full-
,,macht hafwer försedt, och thertill kesat och legitime-
,,rat Öfwerst Leupnampten Johan Printz, och der-
,,hoos för godt ansedt honom öfwer följande ehrender
,,at instruera.

2.

,,Gouverneuren öfwer Nye Swerige Johan Printz
,,skall nu först och vthan försummelse, emedan förbe-
,,melte Skepp åhre lupne föruth till Götheborg, häri-
,,från taga sin wägh thär hän, så anställandes sin
,,reesa till landz, att han kan wara der stadd ju medh
,,första lägenheet. Kommande dijt neder til Göthe-
,,borg, skall han allt, på bästa sätt skee kan och sigh
,,gidra läther, serdeles efter den special Förordningh

 ,,parti-

,,participanterne kunna hafwa giordt, hielpa till dis-
,,ponera och anordne, och så mycket hans och hans å-
,,höriges personer anlangar, sine saker så anställa,
,,att han strax nästfölliande Septembris Månad må
,,kunna derifrån med Skeppen aflöpa och gå till siöös.

3.

,,Men förr, eller ju widh det Skeppen måste uth-
,,lööpa från Götheborg, åhr nödigt, att Gouverneu-
,,ren medh Skepparne och de personer, som pläge dra-
,,gas och höre till Skeppz rådzslagen, efter windens
,,beskaffenhet och andre omständer, dijudicera, öfwer-
,,leggia och sluter, anten han skall anställe sin cours
,,nordan om Skottland eller genom Canalen emillan
,,Frankrike och Engelandh.

4.

,,Vnder wäghen och på reesan stadd, måste han sij
,,derpå, att Skeppare och skepsfolket troligh och fli-
,,teligen förrätte deres tiänst till siöss; och kan han
,,wid alle occurentier, som åhre af wichtigheet och ef-
,,tertänckiande, altidh bruka sigh till Inråd och hielp
,,förbemelte personer, af hwilcke ett Skepsrådh pläger
,,blifwa constitueradt; Och hwad tänkwärdigt passe-
,,rer, alt flitigt opteckne och såsom richtige Journale
,,eller protocoller theröfwer hålla låta, och deraf copia
,,widh alle legenheter hijt öfwer insändha.

5.

,,När nu Gouverneuren, will Gudh, öfwerkom-
,,mer till Nye Swerige, hafwer han, bättre till sin
,,Infor-

,,Information att taga i acht, att de Gräntzer af lan-
,,det, som wåre Undersåthere hafwa taget i possession,
,,sträcka sigh, förmedelst och uthi kraft af de medh
,,dem Wildhe landsens Inwånare, såsom rättmätige
,,egendombz Herrer, oprättade Contracts brefwen, i-
,,från Sidökanten widh Capo Hinlopen opwärtes widh
,,Wäster sidhen om Godins Baija och så widare det
,,store Södre Reviret, in till Minques Kil, hwarest
,,Skantzen Christina åhr lagd; och därifrån än widare
,,Södre reviret och uth in till en orth, then the Wil-
,,dhe Inwånare kalla Sankikans, dersammastädes dee
,,ytterste Nye Sweriges Gräntzer åhre till befinne:
,,Hwilket streek eller district af landet sigh ersträcker u-
,,thi längden widh paß 30 Tyska mijlar, men uthi
,,bredden och in j landet, är widh och uthi Contra-
,,cterne betingat och förafskedat, at Kongl. Maj:tz
,,Undersåtare och denne Seglations Compagnies parti-
,,panter, efter handen, så mycket land må intaga,
,,som dem behagar.

6.

,,Alldenstund och uthi nästförledne Åhr 1641 åt-
,,skillige Engliske familier, alß tillhopa wäll till 60
,,personer starcke, hafwe sigh nedhsatt och begynt be-
,,bygga och culturera landet widh andre, nemligen på
,,Östre sijdhan om ofwanbemelte Södre Reviret widh
,,en lijten Ström benembd Ferkenskil; Så hafwe
,,ther oppå bem:te Kongl. Maj:tz Undersåtere och Com-
,,pagnies participanter samme hele Östre sijdhan alt i-
,,från förberörde Store Revirs Åmund widh Capo

 ,,May

,,May och till en Ström benembd Narraticens Kil, ,,sträckandes sigh widh paß till 12 Tyske Mijhler, ,,der under och bemelte Ferkens Kil åhr begrepen, af ,,några de wilde Landzens Inwånare och till sig er- ,,handlat, i meningh förbem:te Englißke derigenom ,,att till sigh draga. Samma köp skall Gouverneuren ,,alldeles widh macht och obrotzliget hålla, och altså ,,deße Englißke familier under Kongl. Maj:t och Swe- ,,riges Chronos jurisdiction, devotion och gebiet dra- ,,ga; Efter som och will berättas, at de sielfwe icke ,,finnes thertill obenägne, men skole de låta sigh för- ,,lyda, att de, såsom fritt folck wele sigh submittera ,,den Öfwerheet, som dem kan maintenera och beskyd- ,,da, förmenandes sigh innan kort till några hundra- ,,de at kunna blifwa starcke. Men, churuwål det haf- ,,wer sine wiße skiähl, att Gouverneuren må söka till ,,bringa deße Englißke under Sweriges Chronos ge- ,,biet, likwål, emedan Kongl. Maj:t befinner så Sigh ,,och Chronan sielf som participanterne att wara bät- ,,tre och tilldrägeligare, der man kunde blifwa dem ,,medh godt maner vthur och ifrån then orthen qwitte; ,,Dy will Högstbemelte Kongl. Maj:t nådigst hemstält ,,hafwa Gouverneurens Printzens discretion sådant ,,att eftertrackta och vnder handen att bearbeta der- ,,hän, så widt och frampt det sigh med maner och fogh ,,giöra låther.

7.

,,Nu åhr fuller inthet till twifla, att de af Hol- ,,lendiske West-Indianiske Compagniet ju skole söka

,,och

,,och wete tillägna sigh deße berörde orth och stycke landh,
,,der de Engliske hafwa sigh nederlåtet, och, uthan twifwel,
,,ofwanbemelte heele Östre sijdan aff Store Södre
,,Revieret, och det så mycket mehra och heller, som deras
,,fort eller Skantz Nassau, hwilken de medh 20 Man omträndt hålle besatt, intet widt derifrån på samme Östre sijdan af detta Revieret åhr belägen; Efwen som
,,de och icke mindre göre prætension på hele Westre sijdan af mehrbemelte Södre Revier, och således på
,,alt det, som Wåre undersåtere hafwe taget i possession, förmenandes sigh genom deras fort Nassau hafwe begrepit, och härtill än behållet possessionen af
,,heele Södre Revieret och alle de landskap, som på
,,bådhe sijder om samma Revier åhre belägne: Derföre
,,de och emoth thet förbem:te Kongl. Maj:tz Undersåtere hafwe begynt att besittia och bebyggia hafwa inwändt protester, och, så widt dem hafwer ståndt till
,,göra aldrigh welat tillåtha och förunna dem Wåre at
,,fahra Södre Revieret oppwärts, deres Skantz Nassau förbi. Fördenskuld skall och Gouverneuren wetta
,,samma Hollendske West-Indianske Compagnies
,,participanter och deres betiente tilbörligen att möta
,,och medh lämpa och fogh dem remonstrera Kongl.
,,Maj:tz och des Undersåtares heruthinnan rättmätigen förde intention, nämbligen, att man herigenom
,,intet hafwer sökt eller söker annat åhn frij öfningh
,,af Commercierne, att Kongl. Maj:tz Undersåtere
,,hade den landzorthen, som de hade intaget och bebygga begynt, af rättmätige egendombz Herrarne
,,ordentligen wijs till sigh erhandlat, derföre de och

"Kongl. Maij:t eller des Undersåther icke kunne, u-
"than ofog, sigh emothsättia, eller i deres possession,
"uthan fört förfång, söke till turbera. Skulle och
"samme Hollendiske Compagnier emoth all bättre för-
"hopning låte sigh förmärkia någon hostilitet och si-
"endtlige attentater, såsom icke annars will sig skicke
"i denne saken än att man åhr i detta fallet betänkt
"och försedd på medel häremoth så godhe och lägenhe-
"ten kan tillåtha, och sådant wåld medh wåld söker till
"styra; Alltså och emedan detta icke mindre åhnn annat
"in loco bäst är till dijudicera och afsij, dy steller och
"Kongl. Maij:t i Gouverneurens discretion sådan ole-
"genhet först medh goda och medh förmaningar, men,
"der de intet wele gälla, då medh skärpo, efter bästa
"förstånd, att afställa alt till Kongl. Maij:ts samt par-
"ticipanternes bästa och respect. Men huar sådanne
"olägenheter icke opkomme, som man och will förmo-
"dha att skole blifwa tillbakar, och Kongl. Maj:t
"sampt des Undersåtere blifwa oturberadhe i dhet de
"på rättmätigt wijs hafwa bracht i sin possession, då
"skall Gouverneuren deremoth hålla godh wän- och
"naboeskap medh bem:te Hollendske på forten Nassau
"och medh dem, som hålla sigh oppe och boo widh
"Nordh Revieret på Mankatans eller Nye Amsterdamb;
"jemwäl och medh de Engliske, som boo uthi landet
"Virginia, och ingen af them något intrångh giöra
"och tilfogha i det de wärkeligen besittia. I synner-
"het, efter dy dhe angräntzande Engliske uthur Vir-
"ginien allareda hafwe begynt at göra Kongl. Maj:ts
"Undersåter i Nye Swerige allehanda nyttige tilför-
"sler

,,ſler, hafwe ſigh och tillbudit att wela them widhare
,,för billig betalning tillkomma låta hwad wåre begiä-
,,re i Boſkaps och Sädes korn; Hwarföre ſkall Gou-
,,verneuren ſamme medh dem Engliſke påbegynte cor-
,,reſpondencer och commerciernes frie och oturberade
,,lopp och öfningh ſöka till continuera och dem mes-
,,nagere Kongl. Maj:t och mehrbem:te des Underſåte-
,,re till nytto och fördeel.

8.

,,Dhe af Hollendſke Nationen, ſom till Nye Swe-
,,rige hafwe ſigh begifwit, och under Kongl. Maj:ts
,,och Swériges Chronos protection der niderlåter,
,,öfwer hwilke Joſt von dem Boyandh hafwer com-
,,mendet, ſkall Gouverneuren, efter innehållet af thet
,,Octroy och privilegio Kongl. Maj:t deres principaler
,,hafwer meddelt wetta till gouvernere, och i det öf-
,,righe dem all godh willie och benågenhet bewiſa; dogh
,,att han och der jämte dem tillhåller, att de och på
,,deres ſijdhe efterkomme hwadh i bem:te denne gifne
,,privilegio blifwer förmält. Och ändoch fuller för
,,detta åhr till dem ordre gången, at emedan de haf-
,,we ſigh nederſatt alt för nähr Skantzen Chriſtina, och
,,ſom förmåles bo derifrån allenaſt tree Mil, de för-
,,denſkuld ſamma ort ſkulle förlåta och begifwa ſigh
,,något wijdare ifrån bem:te Skantz; Så hemſtäller
,,likwähl Kongl. Maj:t Gouverneurens godtfinnande
,,och förſeende in loco, huru han pröfwer ſamme Hol-
,,lenders comportement och lägenheten af orten, then
,,the intaget hafwe, förewetta, och ſom han den kan
diju-

,,adjudicera, må han dog derwidh låta roliget förblif-
,,wa, eller elliest i den saken den disposition och afställ-
,,ning giöra, som han Kongl. Maj:t och detta Segla-
,,tions Compagnies participanter befinner wara tiän-
,,ligst och tilldrågeligest.

9.

,,Dee på alle andre sijdhor angråntzande Wilde Na-
,,tioner skall Gouverneuren wetta medh all humanitet
,,och beskeedenhet till handtera, at af Kongl. Maj:t och
,,oftadem:te deß Undersåthares folck dem ej tillfogas
,,något wåldh eller obillighet, men heller skall widh al-
,,le lågenheeter derhån bearbeta, at samme Wilde folck,
,,efterhanden, må kunna uthi den sanne Christelige
,,Religionen och Gudztjensten blifwa informerat, och
,,elliest till Civilitet och godh policeij wåsende bracht
,,och såsom manuducerat. Enkannerligen skall han sö-
,,ka dem derhån disponera och i dee tanckar tilbringa,
,,att han, Gouverneuren, eller hans underhafwande
,,folck, på the orther icke år kommen att tillfoga dem
,,något ondt eller ledt, uthan mycket mehra derföre,
,,att han må föra dem tillhanda hwadh dee nödigt be-
,,höfwa till inbördes gemehne lefwerne, och sådant
,,medh dem, emoth andre saker, som hos dem finnes
,,och dee sielfwe elliest icke kunne skaffa sigh till nytto,
,,förnyttra och förbyta. Derföre och Gouverneuren
,,skall sij deroppå, att Kongl. Maj:t eller Compagnietz
,,folck, som medh handelen dersammestådes omgåås,
,,läthe dem Wilde bekomma dee nödige tingh dhe be-
,,höffwe för något lijdeligare prijs, ån dee dem bekom-
ma

„ma af Hollenderne ifrån Skantzen Nassau eller der an-
„gräntzande Engelenderne, alt på det at samme Wildt
„folck må dragas ifrån dem och så mycket mehr wän-
„jas till dem Wåhre.

10.

„Belangande Gouverneurens Residentz platz,
„hemställer Kongl. Maj:t honom then att vthsij och
„wällie, efter som han befinner sakerne der in loco
„wara eller kunna blifwa continuerade och dher Resi-
„dentzen beqwämligast kan läggas och anställas; J
„lijka måtto skall Gouverneuren vthsij en beqwämb
„orth till åhn en fortresse, anten widh Capo Hinlo-
„pen eller den Jacques Eyland benämbd, eller och el-
„liest hwar någon godh lägenheet sig dhertil kunde thee
„och præsentera: Derwidh han fuller besynnerligen och
„för andre considerationer theße hafwer till taga i acht,
„nämbligen, att genom en sådhan Skantz, der mögeli-
„get woro, Södre Revieret måtte kunna blifwa slutet
„eller af samme fortresse commenderat, dertill medh
„och, att derhoos woro tilfinna, och, vthan stoore
„beswär, till afmäta en beqwämb Hampn, der vthi
„Kongl. Maj:tz eller deß Undersåthares Skepp kundhe
„säkert ligga, och, der nöden så tränger, blifwa lig-
„giandhe öfwer winteren.

11.

„Finner och Gouverneuren icke alldeles nödigt så
„strax och hastigt en annan Ny orth at befästiga, men
„kan sigh medh Skantzen Christina åhnu wäl behielpa;

D Så

,,Så skall han så mycket mehr och med alfwar i begyn-
,,nelsen pådrifwa och beställa om åkerbruket och cultu-
,,ren af landet, och folcket medh flijt der till ställa och
,,förmå, beflijtandes sigh, att, för alle andre tingh,
,,så mycket sädeskorn kan komma i Jorden; att un-
,,derhafwande folcket kan derutaf hafwa sitt nödtorfti-
,,ge spijs.

12.

,,Dernäst skall han hafwa godh och noga opsicht
,,med Tobakz bruken, och dertill förordne ett wist ahn-
,,tal arbetz folck, drifwandes der oppå, att det bru-
,,ket blifwer starckt och mehr och mehr fortsatt och fort-
,,plantadt, att han på alle hijtgående Skepp een goodh
,,quantitet Toback kan öfwersändhe.

13.

,,Att medh fänadt och booskap må så mycket bät-
,,tre blifwa beställt och den handlingen inrättadt, skall
,,Gouverneuren i begynnelsen beflijta sigh om till be-
,,komma en goodh race af allehande fää, och öfwer el-
,,ler föruthan det, som hädan ifrån öfwersändes, sö-
,,ke till erhandla nödtorftige af thee Naboelige och an-
,,gräntzande Engliske, delandes sådant allt under
,,dem, som bruka och beställa om åkeren under sädes
,,condition och på det wijshet, som han finner partici-
,,panterne wara tildrägeligst.

14.

,,Ibland och för andre saker, skall han ställa
,,sitt afseendhe på fäår, dem att bekomma af goodh
,,art

,,art, och efter handen sökia till ahnrätte så månge ,,Skåferij, som han någonsin kan, så at framdeles ,,ett godt och ahnsenlighet partij till må hijt öfwer ,,kunna blifwa förskickatt.

15.

,,Pålterij handlen medh dem Willdhe skall han och ,,söka efter möyeligheet till erholle i godt else, före och ,,hafwe inspectionen öfwer dem der till och at förekom- ,,ma alt underslef beställte Commiser, och drage der ,,omsårgh före, att Kongl. Maj:t och deß Undersåthe- ,,re och i detta Compagniet interesserade participanter ,,godhe Retourer för sine Cargasoner må hafwa till för- ,,modha. Efter som han och skall holla der handh öf- ,,wer, att ingen ehwem der och wore, må wara tillåtet ,,medh dem Willde om Pellterij att handla, vthan så- ,,dan handel allena af dem der till beställte Persohner ,,i heela Compagniets Nampn och på deß wägne blif- ,,wa dreffwen.

16.

,,Hwadh elliest för nyttigheeter efter handen vthur ,,det landet åhr till göra; warder tijden och lågenhee- ,,ten der in loco Gouverneuren bäst gifwandes widh ,,handen: J synnerhet efter samma landh Nye Swe- ,,rige åhr belåget i en Climate medh Portugal; Så sy- ,,nes adparentligen wara till förmodha, att widh ,,sijdökanten woro Salt Promer till ahnrätte. Men ,,i fall Saltet igenom Solenes wärkan icke kunde full- ,,komligen vthsiudas, så kunde dogh till det ringaste

 ,,Salt

„Saltwatnet derigenom så widt blifwa graderat, att
„det sedan genom Elden vthan stoor möda och om-
„kostnadt stodho fullkombligen till coagulera, på hwilc-
„ket Gouverneuren fördeuskuldh måste wara betänckt,
„och sådant probera, och, der mögeliget åhr, sätte i
„gång och bringa till effect.

17.

„Och efter fast allestädes i Marcken willde Wijn-
„rannckor och drufwor finnes, och Climatet synes wa-
„ra disponerat til Winbruk; derföre skall och Gou-
„verneuren ställa derhän sine tanckar, att medh tijden
„kan sådant bruuk och hwadh härtill mehra hörer blif-
„wa inrättadt och excolerat.

18.

„Han kan och på alla orther noga och wäll låta
„förfahra, om och några Metaler eller Mineralier i
„landet åhr till finna, och der några åhre och kan blif-
„wa warße, derom göre hijt öfwer all grundelig be-
„rättelse, och sedan här ifrån förwänta ther öfwer
„wijdare ordre.

19.

„Vthaf thee öfwerflödige Skogerne skall Gouver-
„neuren öfwerlägga och söka, huru och på hwadh
„sätt någon profijt kan wara till giöra vthur land-
„sens goda; J synnerheet hwad för wiß nytta står till
„förmodha af Ekeeträ och walnöte trä, då man ock
„kunde ther vthaf en godh qualitet för balast hijt öf-
„wer sända. Så stodo och till försöka, om icke olio
„vthur wahlnötterne tienligen woro till preßa. 20.

20.

„Huru och hwarest Fiskerien båst och medh godh „fördel woro till nyttia och anstålla, skall Gouver-„neuren sammestådes tagha i acht och låtha sigh wål „therôfwer informera: Enkannerligen efter det will „berâttas, som skall vthi bem:te Godins Baya och „deromkring, på wiß tijdh om åhret, Wahlfijske fån-„get medh nytta kan wara till bruka och ahnstålla; „Dy skall han och derpå hafwa itt öga, och all nö-„digh relation hijt öfwersånda, huru dermedh så wåll „som andre landzens saaker kan wara bewånt, och „hwadh wijdare hopp ther om åhr till giöra.

21.

„Gouverneuren skall och medh flijt förfahra och „sigh erkundiga, om godh nåhring och commoditet „till hålla der i landet en stoor myckenheet af silkes „matkar, och dermedh nogha handtering wara till „drifwa; Och der han förnimmer och befinner något „nyttigt woro thermedh till förrâtta, skall han wara „betânckt opå, at ther till all godh anstellning efter „handen kan blifwa giord.

22.

„Hwad elliest öfriget kunde wara och hörer till „landzens godha cultur, och hår så till pricke icke kan „blifwa infördt, dhet will Kongl. Maj:t nådigen haf-„wa Gouverneurens trohet, försichtighet och flijt „hemstelt och tilltrodt, medh alfwarlig befallningh „och förmaningh, att han söker i allt Kongl. Maj:ts

 och

"och Swêriges Chronos tienst och höghetz erhållande, "så och participanternes nytto, fromma och fördel, v"thi samma landz Nye Swêriges conservation, all "mögelige och görlige Cultur och deraf wexande godhe "trafique.

23.

"Men uthöfwer allt detta, hwad sielfwe policey- "Regements och Justitiæ wäsendet belangar, så måste "allt sådant blifwa fördt under Kongl. Maj:tz och Swe"riges Chronos nampn, icke mindre än landet niuter "Kongl. Maj:tz och Chronones protection, och Chrono"nes interesse åhr vthi detta landzens conservation, "cultur och deraf flytande handel och wandel dhet hög"sta. At in specie informera Gouverneuren häröfwer, "thet kan icke här i en så fiärre distantz wäll och tilfyl"lest skee; men måste lempnas Gouverneurens egen "discretion och förstånd, att af honom in loco assijs, "inrättes och exerceres, hwadh i godh ordningh och för"fattningh kan blifwa bracht och excerceras, som han be"finer tijden och ortens nödtorft fordra. I förstone och förr "åhn sakerne medh bättre beståndh kunna blifwa fat"tade och stabilierade, kan Gouverneuren bruka sitt egit "Signete, dogh i något störrc form vthi bref, con"tracter, correspondentier eller andre skriftelige Acter, "som vthfärdigas.

24.

"Alle förefallande stridige saker skall han efter "Swenskt Lagh och Rätt, bruk och plågsedh judicera; "Jemwäl och i alle andre tingh, så mycket mögeligit "åhr, detta Högloflige Kongerijkes berömmelige Se"der, wahna och bruuk adaptera och accommodera.

25.

„Han skall och hafwa macht dee wederspenstighe „och mothwillige, som medh spåkt icke wele lefwa, „genom nödige och behörige twångs medel att bringa „till hörsamheet och spak lefnadt; och i synnerhet the „grofwe Mißgerningzmän, som kunna till åfwentyrs „befinnas, icke allenast medh fångelse och theßlijke an„dre proportionerade tuchts medel, vthan och, efter „som Mißgärningen, eller och vndertijdhen sielfwe Miß„dådaren, åhr till, till lifwet bestraffa; doch icke an„nars åhn på ordentligit wijs och efter noga saksens „förhöör och betänckiande, medh de förnämbste Per„sohner, såsom dee klokaste Råttegångs Adsessorer, „them de i landet kan hafwa sigh till handa och råda.

26.

„För all tingh skall Gouverneuren eftertrachta och „sij deropå, att Gudh den Alldrahögste nu i allt be„wijses een sann och skyldigh Gudztienst, och tilbörlig „åhra, loff och prijs, och fördenskuld all godh anse„ning göre, att Gudztiensten efter den sanne Augßbur„giske confessionen, Upsala Concilium och Swenske „Kyrckio ceremonier warder ifrig drifwen, och alle „Man, i synnerheet vngdomen, deres Christendombs „stycker wål informerad, och derjämpte all godh Kyrk„ko disciplin hollen och exercerad. Men, så mycket de „Hollendske Colonier, som under Kongl. Maj:ts och „Sweriges Chronos Gebiet boo och sittia, widh„kommer, skall Gouverneuren intet turbera dem vthi „det, som dem vthi förbemelte Konglige Octroy om „exercitio Religionis reformatæ åhr wordet indulgeradt.

27.

27.

„Vthi allt öfriget, hwadh här skrifteligen icke kan „författas, skall Gouverneuren holla sigh såsom en „trogen patriot ägnar och anstår, och allt hwadh den„ne hans charge är likmätigt, efter bäste förstånd och „medh störste flijt och försorg, taga i godh observantz, „regulerandes sigh och efter det, som medh honom här „kan wara mundteligen afftalt, och hwadh honom nu „blifwer medgifwet i folck, medel och switer till den „stat. theröfwer åhr honom en special förteckningh till„ståldt.

28.

„Sidst, åhr och Kongl. Maj:t wäll till fredz, att „detta hans Gouvernaments Embete skall wahra och „påstå vthi Try åhr, och, efter deras förlopp, honom, „Johan Printz, stånde fritt åter att komma hijt tilba„kar igen, sedan nödig förordningh åhr giordh om „hans Successore eller någon Vicario widh den tiensten. „Skulle han, Johan Printz, och sedan hafwa lust „lengre att vthi den charge continuera, skall han, efter „som Kongl. Maj:ts och Chronones samt participan„ternes tienst och nytto thet fordrar, för andre derwidh „wijdare blifwa brukadt. Datum ut supra.

PÆHR BRAHE. HERMAN WRANGEL. CLAES FLEMMING.

AXEL OXENSTIERNA. GABRIEL BENGTSSON OXENSTIERNA.

And. Gyllenklou.

§ 2.

§. 2.

Den förra wägen til Norra America.

Wägen til Nya Swerige war den tiden ganska lång. Ännu war farwatnet til wäster icke wäl uptäckt, hwarföre man ock i fruktan för sandbankarna under New Foundland hölt sig til Öster och Söder alt in til den så kallade Brazaten. De skepp, som gingo under commando af Gouverneuren Prinz, höllo sidan af Portugall, Africa alt in til de funno den Östre Passaden; Sedan rätt öfwer til America, lämnande Canarien på högra handen Norr ut: Landade wid Antigua: Fortsatte resan up Norr ut förbi Virginien och Maryland til Cap. Hinlopen. Dock i anseende til den förskräckeligen långa wägen som togs, war resan snäll nog på 6 Månaders tid. Ifrån Stockholm d. 16 Aug. 1642 til Nya Skantsen Christina uti Nya Swerige d. 15 Febr. nästföljande. (a)

E §. 3.

(a) *Th. Camp. Holm. p.* 63. Jämför *Sam. Pufendorffii Commentar. de Reb. Suec. Lib. XIV. p.* 506. §. 75. *circa annum* 1642. *Hoc anno Joannes Princius in Novam Sveciam in America septentrionali sitam Gubernator mittitur, novæ Provinciæ res ordinaturus, quo aliquot ante annos mercatores quidam Batavi auspiciis Reginæ Christinæ colonias deducere coeperant. Hic cum Barbaris ejus Regionis indigenis ac dominis convenerant, ut Novæ istius Sveciæ fines essent in longitudinem a promontorio Hinlopen supra latus Occidentale sinus Godvini, (Godvin's Bay) ad ripam magni Fluminis Australis (Sud Rivier) usque Minquel Kil, ubi Castellum Christinæ situm est; inde longius per ripam dicti Fluminis usque ad locum indigenis dictum Sankikas, ubi extremum Svecicum Castellum est. Qui tractus triginta quasi miliaria Germanica in longitudinem patet. In latitudinem autem versus interiora con-*

Flyttnings folket af åtskilligt slag.

De Swenske, som flyttade öfwer til America, Indde dels til et Handels Compagnie med Privilegier försedt, hwars betjening efter stånd och wilkor åtnöt lön och månads penningar (a): Dels foro de af egit beråd, at

ventum fuerat, ut Suecis quantum terrarum vellent, occupare liceret. Sed Hollandi, qui ad Orientalem Fluminis Australis ripam Castellum Nassovium exstruxerant, jus obtendebant in omnem tractum a Suecis Occiduam ejusdem ripam occupatum; quem & aliquot post annos exclusis Suecis sibi vindicarunt. Öfwersättning. Detta året sändes *Joh. Prinz* som *Gouverneur* til Nya Swerige uti Norra America belägit, at ställa den nya Prowincens inrättningar i ordning, hwarest Holländske Köpmän några år tilförene hafwa begynt at draga Colonierna ifrån Drottning Christinä styrelse. Denne kom öfwerens med *Barbarerne*, detta landets Innewånare och ägare, at detta Nya Swериges gränsor förblifwa skulle, i längden ifrån *Cap Hinlopen* på Wästra stranden af Gudwijns Wijk (*Goodwijns Bay*) längs med kanten af den stora Södra Älfwen (*Sud River*) alt in til Mingwel Kihlen, hwarest *Christina* Skants belägen är; därifrån längs med ofwannämde Flod, alt in til den ort, af Indianerne kallad *Sankikas*, wid den Swenska Skantsen ytterst ut, hwilken trakt består af 30 Tyska mil ungefär i längden; men om bredden inåt landet war kommit öfwerns, at de Swenske skulle intaga så mycket land dem behagade. Däremot de Holländske, som på Södra Älfwens Östra strand hade bygt Skantsen *Nassau*, påstodo sig hafwa rätt til hela den trakten som de Swenske på den Wästra stranden hade tagit in, hwilken de ock några år efter med magt til sig togo.

(a) *Octroy* och *Priv.* för *participanterne* af det til *Afr. As.* och *Amer.* anstäldte Handels *Comp.* och Skepsfart, at njuta uti följande Tjugu fyra års tid. *Dat. Stockh.* d. 15 *Dec.* 1649. §. 2.

at försöka sin lycka. Dem stod fritt at bygga och bo så länge de behagade i landet, eller ock resa tädan, därföre de ock til en skilnad ifrån de andre kallades Frimän. I förstone skickades äfwen mißgjärningsmän och odygdigt folk öfwer, som brukades til slafwar at arbeta wid Fästningswerken. De höllos i band och fingo ej hafwa umgänge med andre; utan war en särdeles ort dem förordnad, at bo på. De nästgränsande folk och landskap mißtyckte, at sådan ohyra skulle komma in. War det ock i sanning ganska betänkeligit i anseende til Hedningarna, som däraf må tagit sig stor förargelse. Däraf skedde, at när sådane kommo öfwer i Gouverneuren Prinz tid, har man ej welat tilstädja, at en fot af dem skulle komma på landet, utan måste de alle föras tilbaka igen, då större delen under resan dödde bort eller eljest kom om. Sedan wardt hemma i Swerige wid straff förbudit, at någon som hade ondt rykte om sig, skulle til de Americanske resor antagas, hälst på godt folk icke war någon brist. (a)

§. 4.

Nu war Gouverneuren Prinz i begrep at sätta Regeringen på säker fot, at befästa Swweriges rätt och förminsta Holländarenas påstående. De hade nyligen för hans ankomst lappadt up sin lilla fort Nassau. Fördenskul walde han til sit Residence ön Tenackongh, som ock under tiden är nämnd Tutææunugh, Tenicko, wid paß tre Swenska mil ifrån Christina Skants. Ortens beqwämlighet gaf upmuntran därtil, och Forten Nassau, som låg Tenakongh Gouverneurens Residence.

(a) Th. Camp. p. 66, 67.

låg några mil ofwanföre, at han således kunde commendera farwatnet därtil. Den nya Skants, som upsattes och war med ansenliga fördelar försedd, kallades Nya Götheborg. Sin Sätesgård, som war beprydd med Trägård, Kryddgård, Lusthus &c. nämde han Prinz-Häf. En wacker Trä-Kyrka byggdes ock på samma ställe, den Mag. Campanius wigde in den sidsta Stora Bönedagen, som firades i Nya Swerige år 1646 eller d. 4 Sept. Uppå denne orten hade ock alle de förnämste Frimän sina Boningar och Plantagier.

§. 5.

Holländarenas Inträng.

De Holländske gjorde dem Swenskom inträng i deras handel med Indianerna, därföre sökte Prinz at hålla dem under. Uti de Högmägtige General Staternas och det West-Indiska Compagniets namn, hwarunder alla deras förrättningar skedde, hade de ej ännu köpt så mycket land wid älfwen, som en fot bred, utan sände stundom några enskilta personer in, at handla med Hedningarna för sin egen räkning och därmed försöka, hwad de Swenske skulle tycka därom. År 1646 kom en Thom. Broen med Privilegium af den Holländska Directeuren Peter Stuyvesant i Nya Amsterdam, at sätta sig ned på Mantas Huck gent öfwer älfwen emot Tenakongh. Denne tilstädjelse upwiste han för Gouverneuren Prinz, och begärte dess biträde at bygga sit boställe. Gouverneuren lofwade det, så wida mannen wille gifwa sig under Swenskt lydno. Men när han märkte de Holländskas grep därunder, köpte han sjelf af Indianerna landet ifrån Mantas Huck til Narraticons eller

Ra-

Racoons Kihl, och reste där up en päst med Swesiges wapn uppå, hwarigenom Holländarenas förslag geck åfwer ända den gången.

§. 6.

Andries Hudde förordnad d. 12 Octob. 1645 Interims Commendant på Fort Nassau protesterade skrifteligen emot Prinzens Landtköp d. 8 Sept. 1646, och gaf Directeuren Pet. Stuyvesant kundskap härom, åfwen at Gouverneuren Prinz sökte handla til sig alt landet öster ut om älfwen; kunde han göra sig mästare af båda sidor, wore förmodeligit, at han skulle utskeppa 30 eller 40000 Båfwerskin årligen. Nu aldenstund Holländska Compagniets Cassa war aldeles uttömd, och Holländarena sågo sig hafwa ingen tid at mista, ty funno de up et annat råd. Några Frimän Simon Ruth, Cornelius Marizen, Peter Hermansson, Andries Hudde, Alexander Boyer och David Davids satte sig tilsamman och köpte af Indianerna et stycke land ifrån Ancocus Kihl til Tenecongh ö, en annan ort högre up i älfwen än där Gouverneuren hade sit Residence, samt togo bref därpå, dock med wilkor, at om Compagniet wille lösa det til sig för samma köpskilling, wille de afstå sin rätt. Gouverneuren Prinz protesterade däremot såsom en otilbörlig underhandling, hwilken protest Hudde ocksä öfwersände. Peter Stuyvesant i sit swar beklagar deras swaghet at förswara sin rätt, och lofwar penningar at köpa land alt ifrån Narraticons Kihl alt neder til Bayn, som dock aldrig skedde. (a) Widare därom.

 §. 7.

(a) *Andries Huddes* Bref härom til *Peter Stuyvesant* af d. 19 *Maji* 1648, och åter förnyat *Altona* d. 16 *Maji* 1662,

§. 7.

Holländarenas Landköp och Fort Casimirs byggnad.

Gouverneuren Prinz hade inspärradt Holländarenas farwatn til Fort Nassau, ty kommo de på et annat påfund, at undwika öfwerwäldet. De gåfwo sig i handel med Indianerna om det land, som ligger imellan Maniquas eller Minquas Kihl och älfwen alt in til Bomties Huck eller Bambo Huck (Canarosse) samt slöto köp därpå d. 19 Julii 1651. (a) Detta fördrag är det enda, som ännu skedt uti General Staternas, samt det Wäst-Indiska Compagniets namn. Men i det samma köpte de et land, som Minquesserne hade såldt til de Swenske redan i Menewes tid, och är således oskäligt at tro, det rätta Jordägarena underskrifwit detta Köpe-Brefwet. Straxt där efter upsattes Fort Casimir på Sandhuken. Gouverneuren Prinz gjorde härda protester däremot; men antingen han icke kunde hindrat, eller fant icke tid därtil, så måste saken därwid bero.

§. 8.

Skadan botad med Elfsborgs byggnad.

At bota skadan, som de Holländske kommo åstad med Fort Casimir, upråttade Gouverneuren Prinz på den ort kallad Wootsessung Sing en annan Swensk Skants Elfsborg en Swensk mil ned om Sandhuken och twå nedan om Christina wäster ut på östra stranden, hwaraf det landstycket i sednare tider och ännu är nämdt Elsingborg. Därifrån sköts Swenska Lösen när Swenske

samt *Pet. Stuyvesants* Swar af d. 13 *Maji* 1649, jämte *Gouverneuren Prinzes protest* ses *The General Index &c. Lib. B.*

(a) *Ibidem.*

ste skepp komma. Men förnämste ärendet war, at där ransaka Holländska fartyg, som gingo fram, och föra dem at stryka flaggan, hwilket låg dem härdt i magen. Skantsen wardt efteråt af de Swenske öfwergifwen och förstörd, emedan nästan omöjeligit war, at där bärga sig för myggor; förtiente således namnet Myggenborg för någon tid.

§. 9.

Förutan deße woro **Korsholms Skants** på *Passaiungh*, hwarest Commendanten Sven Schute hade sin Sätes-gård. *Manajungh* på **Skörkihlen**, **Skulkihlen**, en wacker liten Skants af träwerke giord med sand och stenar upfyld imellan träwerket och Palisader omkring, 4 Swenska mil ifrån Christina, öster ut. Meconponacka Upland, twå Swenska mil ifrån Christina och en ifrån Götheborg på strand sidan, en jämn plan med några hus och en Skants. (a) Flere Skantsar.

§. 10.

Andre platser woro allenast namnkunnige dock obefästade. *Chinsessingh* en ort på Skörkihlen, där fem Frimän bodde tilsamman i hus med twå wåningar bygde af hwit Nötbom, som den tiden hölts för det bästa af hustimber, men i sednare år aldeles ogilladt. *Karakung*. **Wattuqwarnen**, som Gouverneuren låt bygga för folket, war den första i landet. *Chamassungh*, **Finland**, en Landstrakt där Finnarna bodde wid strandssidan, och *Neamans* **Kihl** sem fjerdings wäg Swenska ifrån Christina. *Manathaan* **Kyperö** landet, en Andre orter.

(a) *Th. Camp.* 73, 74.

en holme nedanför Christinæ Skants, så kallad af en Kypare eller Tunbindare, som där bodde med twänne Holländare och bygde tunnor, träkärel, samt små båtar. *Techoherassi*, *Olof* Stilles plats. (a) Gripsholm, Nya Wasa &c, som på de äldste Chartor stå teknade, woro orter utlagde och tillämnade, men under Swensk Regering aldrig i stånd komne.

§. 11.

Hwad land de Swenske hade rätt til dels igenom köp, dels aftal.

Det land å wästra sidan om älfwen, som de Swenske redan i Menewes tid och sedan under Gouverneuren Prinz sig af Hedningarna handlat, samt igenom fördrag fått rätt til, sträckte sig ifrån Cape Hinlopen til De la Wares fall, och sedan wäster ut til det stora fallet i älfwen Susquehannah när in til munningen af Conewâga ström. (b) Deße Indianer kallades af Europæerne i gemen Delawarer, dock woro på 18 mil där omkring 10 eller 11 åtskilliga folkslag, hwart et hafwande sin Sackheman eller Konung. Ibland dem woro i synnerhet de Minesinko, Mynkusser, eller Minequessar af Maniquas, Minquas Kihl (Christina) så kallade, med hwilka de Swenske hade et besynnerligit förtroende. (c) Deße sträckte sig 12 Swenska mil up i landet til Canestoga och Susquehannah, hwarest de hade

(a) Denne war Stamfader för de Swenske *Stillar i America*. Deß härkomst war ifrån Roslagen, Länna Sokn och Penningsby gård, som deß paß ännu wisar.

(b) *Lewis Evans Analysis of a General Map of the Middle British Colonies in America &c. p.* 11, 12. Jämför *Sam, Pufend. Comment l. c.*

(c) *Lewis Evans Analysis &c. p.* 14.

de en Fästning i fyrkant med Palisader, och några jern-stycken på en högd, samt hemwist där inom. Dock wo-ro många af dem dageligen hos de Swenske, hwilka ock en eller twå gånger om året togo sin resa up ibland Minequesserne med sina waror. Wägen war ganska swår af hwaßa grå stenar, moras, backar och strömar, som ännu wäl synas kan af de resande emellan Christi-na och Lancaster. (a)

§. 12.

Det löper de gamla Indianer ännu i hogen hwad förbund deras Förfäder giorde med de Swenske, samt huru wida de warit sinnade at upläta dem sit land. Därom förtjenar följande uttåg at införas af fördraget i Lancaster. Bewis där-på.

„Rådhuset i Lancaster d. 26 Junii 1744. P. M.

„Närwarande.

„Den Högakt. George Thomas Riddare, Gouverneur „af Pensilvania &c.

„De Högakt. Fullmägtige af Virginien.

„De Högakt. Fullmägtige af Maryland.

„De Fullmägtige af de sex Indiska Folkslag.

„Conrad Weiser Tolk.

„Canasatego Indianernes Talman sade som följer:

„Broder Gouverneur i Maryland.

„I går då I talte om Landets tilstånd, gingen I „til forna tider och sade oß, at I hafwen haft Pro-„winsen Maryland i besittning öfwer 100:de år. Men „hwad är Ettshundrade år, i jemförelse til den långa tiden

F

(a) Th. Camp. l. c. p. 181.

„tiden, då wår rätt begynte? då wi kommo up ur denna grunden? För wi måste låta Eder weta, at wåra Förfäder kommo fram ur denna grunden långt mer, än 100:de år sedan, och deras Barn hafwa alt sedan warit här. I åren ur jorden upkomne i et annat land, som ligger å andra sidan om stora sjön, där hafwen I Eder rätt, men här måsten I lämna oß, at wi äro äldre Bröder, och at landet hörde oß til långt förrån I wisten något däraf. Det är sant, at mer än 100:de år sedan kom här et Tyskt skep in och förde med sig åtskilliga saker, som sylar, kniswar, handyxar, bößor och många andra ting, som man gaf oß. Och när de hade lärdt oß, at bruka deße saker och wi sågo hwad folk de woro, tyckte wi så mycket om dem, at wi bundo deras skepp wid buskarna i stranden: Efter någon tid tyckte wi deß mer om dem, ju längre de blefwo med oß; och i tanka at buskarna woro för swage, flyttade wi repet och fäste det wid träden: Och som träden måtte igenom storm tyckas öfwerända, eller ock förfalla af sig sielfwa, så för den wänskap wi hade för dem, flyttade wi repet och bandt det wid en stor stark klippa. (Här sade Tolken de mena landet Oneido) Men ännu icke nögde därmed, för bättre säkerhets skul, flyttade wi repet til det stora berget (Här säger Tolken de mena Onandago land) och där fäste wi det ganska wäl och rullade wampum därpå. Ännu til säkerhet, stodo wi på wampum och satt derpå til (a), at

(a) Wampum äro et slags pärlor aflånga, gjorde af Osterskal eller af Muslor kallade Klamm, hwita, bruna eller blå-röda. Deße äro en stor helgedom för Indianerna, som dem fordom

"at förswara det, och at förekomma all skada, och gior-
"de wår största flit, at oskadt bewara det för alla tider.
"Medan detta påstod, erkände de nykommande Tyska
"wär rätt til landet och tid efter annan hos oß anhöllo
"at gifwa dem stycken i wårt land, och at de måtte in-

 "gå

sielfwe tilwärkade, men nu köpa dem merendels i Krambodar. De brukas 1) til prydnad. Uptrådde på strängar och fäste på läder tiena för deras bälten, armband, halsband, och bindes om hufwudet. Fästas ock hängande undertiden i öronen, samt näsan. 2) För wänskaps tekn. När deras möten hållas, gifwes för hwar *Article*, som antingen föreställes eller slutes, en sträng eller helt bälte af wampum, alt efter sakens wigtighet. Denne seden hålles ännu wid deras fördrag med *Europeerne* ganska noga, som åfwen hedra dem tilbaka på lika sätt med tjänliga gåfwor, åfwen ock med wampum. 3) För penningar fordomdags. De bruna eller blå-röda woro af dubbelt wärde emot de hwita. 6 Hwita för 1 styfwer, 3 bruna eller blå röda 1 styfwer, 20 styfwer en Landsens Gyllen, 5 Landsens Gyllen en Holländsk *D:o*. Wampum war uptrådd på tråd eller sträng, stundom til famns längd, som gälde 5 Gyllen. Sättet at räkna dem styfwertals war på tummen således: Ifrån ändan af nagelen til första leden, ty strängen höll inom det måttet antingen 6 hwita och då 1 styfwer, eller 6 bruna och då 2 *dito*. Sättet at pröfwa wampums godhet war, at stryka strängen öfwer näsan. Om strängen då löpte lätt öfwer som glas, war wampum god, eljest icke. Ty igenom bruk afnöttes kanterne, at de ej mer föllo tätt på tråden, och då gälde de ej mer. Härom kan ses *P. Lindströms* berättelse hos *Th. Campanius* *l. c. p.* 138, 139.

„gå förening och förbund med oß och at warda et folk „med oß „ (a).

At detta är sagt med större skäl om de Swenske, än om de Holländske, kan hämtas däraf, at Holländarena aldrig slöto sådant köp med dem, som skulle innesluta hela deras land, hwilket de Swenske gjorde; åndock de Engelske heldre behaga uttyda det til Holländarenas förmon. De Willa höllo både Swenska och Holländska som Europæer för et folkt, och ansågo deras träter som osämja emellan enskildta Familier.

§. 13.

Huru Landtköp skedde med Hedningarna.

Landtköp med Willarna skedde på detta sättet: Under Köpe-Contractet satte både Parterne sina Namn och märken. Därtil togos twänne witnen ibland de Christne. När deße gjorde sin Ed, at de warit tilstädes wid afhandlingen och sedt betalningen utlagd, så skulle köpet stå. Om Indianernes Konungar eller hufwudmän teknade sådane fördrag i flere af deras folks närwaro, så war det lagligit på deras sida. Forna tider woro de ganska trofaste, åndock Edgång hos dem ej war brukelig. Men i sednare tider icke så, sedan de mera umgåts med de Christne. Betalningen bestod i sylar, nålar, saxar, knifwar, yxor, bößor, krut och kulor, samt täcken af fris eller filt som de swepa om sig. Et täcke wil göra klädningen. Samma waror handlade de til sig för sina skinwaror af Båfrar, Åspaner, Sablar, grå Råfwar, Willkattor, Loar, Björnar och Hjorthudar.

§. 14.

(a) *The History of the Five Indian Nations of Canada* p. 103, 104.

§. 14.

Det är sant, at Willarna sålde sina land för godt köp, men så woro de ock et onögdt folk, som icke långt imellan måste hafwa upmuntrings gåfwor, om wänskapen skulle stå wid lag. Så hafwa de altid warit och äro ännu. Som de höllo Swenskar och Holländare för et folk, så war dem lika mycket hwilken som hade deras land, allenast de ofta fingo mutor. Tre år efter Gouverneuren Prinzes inkomst, då skånkerna woro förglömde och de Swenske skeppen kommo sällan, knorrade Willarna, at de ej fingo mer, och at de Swenske ej hade mer gods för deras handel. Då utkom et rykte, at Willarna hade i sinnet, at öfwerfalla och utrota dem. Därmed kom ock så långt, at år 1654 sände deras Sackheman ut sin Son, kallade sina äldste tilsammans och rådgiorde hwad företagas skulle. Men aldenstund de ansågo de Swenske för et stridbart folk, som man icke borde retas med, samt at de redeligen handladt med dem och snart wäntade åter skepp med kostelige waror, fördenskull slogo de all fiendtelighet utur sinnet, och ånyo bekräftade sin förra wänskap. (a)

Indianerne et onögt folk.

§. 15.

Sedan de Christne kommo in och Willarne uplåto dem sina land, drogo de sig sielfwe högre up i skogen. Dock hade de för sed och wana, at wissa tider om året kom-

Ofta besökte de Swenske.

(a) Härom kan läsas *Mag. Joh. Campanii* Samtal, som han öfwer denne Sammankomst upsatt på de *Barbarers* tungomål. Han war sielf då närwarande i landet och är således det bästa witnet; hos *Thom. Camp. l. c. p.* 68, 173.

komma ned i stora flockar at besöka de Swenske och handla med dem. Detta skedde merendels sedan de planterat sin Maiis, nemligen i Junii månad och drögde så en tid öfwer sommaren, då de plockade wilda ärter, som wäxte wid älfwen och torkade dem, efter deras språk kallade Tachy. De föllo icke beswärlige, utan imedlertid uppehöllo sig sielfwa med fiskande och skjutande, hwilken sed de höllo alt in til 50 år sedan. Deße woro de Delawarer, Mynquesser eller Minesinks, som kallade de Swenske Bröder. Under tiden stucko sig några i sällskapet af det slägte, som de Swenske nämde Plathufwuden, ty deras hufwuden woro flata i kullen, som woro farlige och mördade folk, när de funno någon ensam i skogen. Först slogo de menniskan i hufwudet, at hon antingen dödde eller dånade, sedan flådde de hufwudswålen af, hwarefter dock somlige kunde komma wid sig igen. Detta kallas Skalpa, ännu brukeligit ibland alla Americanska Indianer, och hufwudskålen är kallad Skålp, deras wanliga segertekn. En gammal Swensk Gumma kallad Lars Bures Moder på Chinsessing, hade den olyckan at så warda skalpad, och lefde dock många år därefter, samt födde åtskilliga Barn. På hufwudet wäxte icke mer hår, utan smått fjun (a).

För

(a) Om en Ängelsk Soldat, som stod *Piquet* påst wid *Oswego* 1755, berättas, at han war drucken och lade sig på sit gewär at sofwa. En Indian af fienden såg och skalpade honom, tagande honom för död, och så lämnade honom. När afløsningen kom, waknade han up, ruskade sig och sade han warit något rusig, som ännu ej gått wäl ur hufwudet, men wid nogare tilseende befants, hufwudwålen wara borta.

För deras skul war folket nödsakat at bo när tilsamman, samt hafwa nattstufworne på husen försedde med skåttgluggar. Af umgänget med Willarne försiodo de Swenske Indiska Språket ganska wäl, och äro ännu några af de äldste, som wäl utreda sig därpå. Hos Olof Stille på Techoherassi höllo Willarne mycket til och tyckte mycket om Gubben; men af hans tiocka swarta skägg giorde de et widunder, och gåfwo honom et besynnerligit namn däraf. (a)

§. 16.

(a) Underligit är, at Indianerne hata skägg, emedan hwarken Man eller Qwinna ibland dem, hafwer hår på sin kropp, hufwudet undantagit. Jämför *Joh. Bertrams* Resa igenom en del af Pensylw. *p.* 7. *Conrad Weiser* en Man af Tysk härkomst, men infödd i landet, mycket älskad af Indianerne och wäl kunnig i deras språk. Denne wistades en tid ibland Munkarna i *Ephrata* Kloster, *Beiselianer*, Dunkare eller Dumplare kallade, et slags Wederdöpare. Under samma tid lät han ock wäxa sit skägg, som *Ordens* lag är. Han har i många år warit Tolk imellan Indianerne och de Engelske wid deras möten. De förre hafwa så godt förtroende til honom, som något af deras egit slag. De hafwa gifwit honom det namnet *Tarachawagon*. När landköp sker, skrifwa Indianerna under på sin sida, och de Engelske *Commissarier* på den andra. Då måste Tolken först under Indianernas namn skrifwa *Tarachawagon* och under de Engelskas *Conrad Weiser*, til et tekn at hwardera hafwer half rätt til honom. Så geck det ock med skägget. Wid mötet i *Lancaster* 1744. i *Jun.* när de sammankommo, och förrän rådslagen begyntes, togo de först af honom halfwa skägget, som deras egen rätt. Sedan war ibland deras förnämsta föreställningar wid mötet i synnerhet til *Gouverneuren* af *Pensilvania*, at han skulle taga bort den andra

§. 16.

Gouverneuren Prinz tuktade Holländarena och ransakar deras skepp.

Gouverneuren Johan Prinz spelade måstare för en tid i den Nya Swergies ålf och hölt Holländarena under sig, dem han dock icke aldeles wille utrota. Huru han tuktade dem wid Elfsborgs Skants witnar Adrian van der Donck å ofwan anförde ställe:

: : : „Den Swenske Gouverneuren tänkandes, at „nu är rätta tiden, har byggdt en Skants kallad El„singborg. Där håller han en hög hand öfwer hwar „och en, åfwen öfwer wårt Handels Compagnies Jak„ter och alla dem, som segla up i Södra Revieren, „nödgande dem at stryka flagga, ingen undantagande. „Han sänder twå Män ombord, at undersöka hwarifrån „de komma? hwilket är föga bättre, än at ransaka oß, „hwartil wi wänta, at det wil komma på slutet.

„Wi kunne ej förstå hwad rätt detta folket, de „Swenske hafwa, at så förhålla sig: Ej eller huru an„dra Magters Betjenter, som deße föregifwa sig haf„wa Fullmagt, kunna taga til sig så stor myndighet öf„wer annat folks land och waror, som de så länge hast

hälften af *Tarachawagons* skägg, emedan han eljest skrämde deras barn, når han kom ibland dem. Til at gifwa sit tal deß större kraft, gåfwo de en sträng af wampum, som seden är. *Gouverneuren* för sin afresa försäkrade dem, at han wille taga bort den andra delen af skägget, och hade redan gifwit befallning därom. Til yttermera wißo gaf han ock dem en sträng af wampum til skänk, som wardt tagen emot med det wanliga deras frögdeljud: *Yo-hah, Yo-hah. The History of The Five Indian Nations &c. The Treaty of Lancaster p. 151.*

haft i besitning och beseglat med sit blod: I synnerhet emedan wi hålla det igenom Octroy.

§. 17.

Den Holländske Commendanten hade satt up General Staternes wapn på älf-stranden, men den Swenske Gouverneuren befalte, at det skulle rifwas ned. En Swensk Lieutenant war frimodig nog, at uträtta et sådant ärende wid Santhickan, nu Staden Trenton, där fallet är i älfwen. När Holländare frågade honom: huru han dristade sig sådant göra? Swarade han: Om där stodo General Staternas egit Estandar, skulle det likaledes warda ansedt. Detta skedde den 8 Sept. 1646.

Låter rifwa ned General Staternas wapn.

Adrian van der Donck förmäler därom å anförda ställe.

„Et ytterligare prof: Ofwan Maghchachansie, „eller Mechakanzijåå, wid Santhickan war deras Hög„mägtigheters wapn uprest, til följe af Directeur „Keits befalning, til tekn at älfwen och alla deß delar „höra til Staternas Herrawälde och egendom. Men „hwad förmon hade wi däraf, inter annat än skam „och förminskning af wår heder, ty de Swenske af „deras odrägeliga högmod, sleto det neder; Och nu „medan wi äro stilla, tänka de sig hafwa bedrifwit en „manlig gerning. Oansedt wi hafwa protesterat e„mot detta och många andra ofog, agta de det ej mer, „än som en ko skulle flyga öfwer deras hufwud. Om „den Swenske Gouverneuren får förstärkning i tid, „skolom wi blifwa mer häpne för honom, än wi warit

„för

„för den Engelske eller någon af deras Gouverneurer.
„Detta är i korthet om de Swenske; hwarom Compagniets Betjenter kunna gifwa en nogare underrättelse, på hwilkas Journaler och Documenter wi oß beropa.

§. 18.

Swenska och Holländska förena sig at drifwa bort de Engelske.

Ehuru afundsjuke de Holländske woro på de Swenske för således intagne fördelar, och ehuru de sins emellan därom stridande woro; så woro de likwäl så ofta förente, som det kom an därpå, at stänga de Engelske utur älfwen. Redan å den tiden försökte Engelsman at nästa sig å denna stranden, hade ock därtil så wida skäl, som den wästra stranden ansågs, som en bakdel af Virginien, fast än tiderne då gåfwo honom den bästa rätten, som hade största styrkan. Året förrän Gouverneuren Prinz anlände, hade Engländarena befäst en ort på Schulkillen, hwilka at drifwa ut den Holländska Commissarien på Fort Nassau fick följande Ordres.

„Maji 22. 1642. Instruction för Jan Jansson Ilpendam, Commissarius af det Wäst-Indiska Compagniet, huru at förhålla sig på det södra Reviret af Nederländerna.

„Så snart Sluparne Real och S. Martin anlända, skal han Jan Jansson Ilpendam foga sig til både eller endera af besagde slupar, (och, om han finner nödigt, må han draga tilsamman så mycken styrka som han är mägtig) och fara in i Skullkihlen och begifwa sig til den ort, hwilken de Engelske nyligen tagit i besitning, och strax där landa och fordra deras ordres och med

„med hwad myndighet de drista sig at beröfwa oß
„wår jord och handel. Om de ej hafwa någon Kongl.
„Fullmagt, som uttryckeligen befaller dem at sätta sig
„neder på wåra gränsor eller en regular Copia däraf,
„skal han nödga dem at på höfligit sätt draga af, på
„det ej något blod må warda utgutit. Om de neka
„dertil, skal han taga dem i förwar, och föra dem
„om bord på Sluparna, och se för öfrigit til at han
„må behålla Herrawäldet och förswara deras Hög-
„mägtighetets samt det Högagtade Wäst-Indiska
„Compagniets Heder. Sedan de Engelske äro antin-
„gen borttagne eller bortdragne, skal han til grunden
„nederrifwa den orten. Han Jan Jansson skal agta at
„de Engelske icke taga någon skada til deras ägendom;
„utan at et fullkomligit Inventarium därå warder up-
„rättadt i deras närwaro. Slutit i wårt Råd uti
„Fästningen Amsterdam, och gifwit som förestår.

§. 19.

At de Swenske wid slika tilfällen giordt handräk- Bewis därpå.
ning måhända ock det mästa uträttadt, witnar Adrian van der Donck sålunda å ofta nämde ställe, fast han grufweligen far wilse om ortens belägenhet.

„Där ligger en annan Kihl på östra stranden, tre
„mil nedan om älfwens munning, kallad Varckens
„Kihl (Hog Creek, eller Salems Creek) hwarest nå-
„gre Engelske satte sig neder, men Directeuren Keift
„dref dem af och protesterade emot dem: warandes
„til någon del biträdd af de Swenske; Ty de hade bå-
„de kommit öfwerens at drifwa de Engelske bort.

"Pag. 39. De Engelske hafwa på åtskillige tider "och orter stråfwat at bemästra denne älfwen, hwar til "de påstå sig hafwa största rätt. Detta har härtil blifwit "förekommit igenom protester och wåldsamt utdrif- "wande, wäl wetande at om wi tillåta dem en gång "befästa sig, wil älfwen blifwa förlorad eller förorsa- "ka oß stort beswär, som de då i stora skockar wille "swärma därin. Det är utgifwit för wist, at många "de Engelske Familier nu äro på wägen dit. Men om "de få fast fot, är det snart giordt både med de Hol- "ländske och Swenske; åtminstone skole wi mista en "del, om icke altsamman, där skyndsam undsätning "ej sändes.

§. 20.

Holländarenas magt.

Nu synes med skäl kunna slutas, at Holländarenas styrka i älfwen warit ansenlig, emedan de sådana bedrifter kunnat åstadkomma; Men deße rörelser hade ej mycket at betyda. Några få Engelska hushåll obewäpnade hade med liten magt kunnat förwisas landet. Twertom, hwarken drefwo de någon handel å samma tid eller höllo de någon krigsmagt, som gaf Commendanten den minsta heder.

§. 21.

Bewis därpå.

Commendanten och Commissarien Jan Jansson Ilpendam, som commenderade Fort Nassau wardt d. 12 October 1646 kallad til Nya Amsterdam at göra räkning för gods, som han haft om händer så af det West-Indiska Compagniet, som några privata personer. Andries Hudden wardt sänd til Fort Nassau at exami-

nera

nera hans bok och skicka tilbaka sådant gods, som onödigt war, men sielf blifwa qwar Commendant til widare ordres och förbättra skantsen samma år. Magazinet war då ej i bättre stånd, än at Ilpendam i sin räkning nämner allenast 2 st. packor Harlems kläde, samt 2 st. Bäfwerskin, hwilka han under sin tid haft om händer och det war alt han skulle nu stå til rätta före. (a)

§. 22.

Ej eller hade detta commando kunnat wara af någon heder och indrägt. And. Hudden, som då förordnades Interims Commendant på Fort Nassau, gaf d. 31 Dec. 1654 in en Supplique til Gouverneuren och deß råd i Nya Amsterdam, at blifwa antagen för Schol-Mästare, men saken remitterades til Prästerskapet och deß Consistorium: (b) En sällsam flyttning ifrån Commendant til Schol-Mästare. Men detta wille ej eller taga lag, ty wardt han Gouvernements Secretetare på Altona (Christina) och tillika Klockare wid Gudstjensten år 1660. Ytterligare bewis.

§. 23.

Gouvernementets och Garnizonens underhåll bestteg sig årligen til 2619 R:Dal. at indragas igenom Tobaks Accisen i Swerige; och som samma indrägt sig därtil ej bestiga kunde, ty lades där til Cronans Statens underhållande.

G 3 Ter-

(a) New Yorks Archivum i General Register om de Holländske Handlingar Lib. A.

(b) Ibidem Lib. C. p. 342.

Tertial af all confiscerad Tobak, jämwäl ock böterne för öfwerträdelsen. I händelse därwid funnos någon brist, skulle densamma fyllas utur Ränte-Cammaren. Alt det gods, som ur Holland fördes til Götheborg, at widare försändas til Nya Swerige, samt all den Tobak och Påltrij (Skinwaror) som ifrån Nya Swerige där infördes, skulle gå tullfritt. Men den Tobak, som Compagniet förde in ifrån Holland, skulle beläggas med Tull. (a)

§. 24.

Gouverneuren Prinz drog hem och lämnade Regeringen til Joh. Papegoija.

Gouverneuren Prinz såg wäl de Holländskas swaghet, men försigtigheten gaf honom en eftertanka, huru länge det så torde stå och hwad där på följa mände. Han såg Nya Amsterdam an, som en ort, hwarifrån et hastigt dunder och blixt utgå torde. Nog war han mägtig at rota de Holländske utur älfwen, men sedan huru han skulle förswara sina fördelar, wiste han icke. På lång tid hade han icke haft bud hemifrån. Den förstärkning han wäntade, drögde til deß hoppet wände sig i förtwiflan. Indianerne woro ej eller et folk mycket at lita på. Så länge de Swenske hade något, som dem stod an, war alt wäl, men deßutan hördes knorran och mißförstånd. Några woro hemsände til Swerige med föreställningar om närwarande tilstånd, samt klagomål öfwer sina grannars intrång, hwaribland den gamle Schuten war en. Men Gouverneuren Prinz fruktade, at han skulle wänta för länge; Han hade icke tolamod at afbida swar eller förstärkning.

(a) Öpet Bref angående Nya Swериges *Stat* d. 20 *Jan.* 1648.

ning, drog så af landet hem til Swerige år 1652, sedan han warit 10 år i landet. I sit ställe förordnade han sin Måg, Herr Johan Papegoija til Vice Gouverneür. (a)

Cap. III.

Regeringen under General Directeuren Rising.

§. 1.

År 1654, ankom Skeppet Örn ifrå Swerige. Därpå kom Johan Claudii Rising, för detta Secreterare uti

(a) *Matrickel* öfwer Sweriges Rikes Ridderskap och Adel, af *Cancell.* R. Herr *Anton von Stiernman* år 1754, *p.* 350. *Prinz, Johan.* År 1642 d. 20 *Julii* Adlad. 1643 *Introducerad.* Efter wäl idkade *studier* wid in och utrikes *Academier* fattade han lust för krigswäsendet, och därinunder i det Preussiska och Tyska Kriget tjänte sig up, til deß han år 1638 d. 28 *Maji* wardt Öfwerst *Lieutenant* af Wäst-Götha *Cavallerie.* Han upgaf 1640 med största skam och neso Fästningen *Chemniz*, reste därpå bort utan Fullmagt af Fält-Marschalken Herr *Joh. Baner*, deß lef och minne til *Stockholm*, där han kom i häkte och wardt efter 6 weckor emot *caution* lösgifwen, dock at han skulle swara in för Krigs-Rätten, som dömde honom sin tjenst förlustig, hwilket år 1641 den 17 *Febr.* blef i Rådet stadfäst, men hans Hustru, Barn och *mobilier*, som woro i *Halberstadt* med *arrest* belagde, wordo på Hans underdåniga begäran lösgifne förstnemde år 1640 d. 29 *Aug.* Wardt sedermera 1642 d. 15 *Aug. Gouverneur* öfwer Nya Swerige, efter deß återkomst derifrån Öfwerste, samt år 1658 Landshöfdinge öfwer *Jönkiöpings* Län. Född i Bottnaryds Kyrkoherde Gård. Död 1663 utan Söner, och gick med honom ätten ut på Swärds sidan.

uti Kongl. Commercie Collegio, nu förordnad Commissarius och Gouverneurens Assistence Råd i Nya Swerige. I deß sällskap war Ingenieuren Petter Lindström med åtskilliga Officerare, Ämbetsmän och de öfrige af Krigsfolk. Deras Präst war en wid namn Herr Peder. Landets innewånare, som höllo sig under Swensk Regering, skulle njuta allodial Frelse Frihet för sig och sina arfwingar, hafwa frihet at handla med de wilde efter behag, införa sit gods tullfritt i Nya Swerige, utföra det för 2 proCento, och sedan wara fri för all Tull i Swerige och de underliggande Provincier. (a) Jämwäl återkallades år 1653 de för wißa participanter i Tobaks Handelen förlänte Privilegier, som oreda kommit åstad, hwaremot Privilegium Exclusivum förnyades för det Americanska Compagniet at ensamt nyttja denna Handel. (b) Lystnaden at flytta ur Swerige til America war så stor, at när Skeppet afgeck hafwa öfwer 100:de hushåll godt årligit folk, med goda paß och bewis förseddde, warit nödsakade at stadna qwar i Götheborg; de hade såldt hus och hem och alt sit goda, i tankar at blifwa Americaner med Hustrur och Barn, men kunde ej slippa bort, för brist af rum på skeppet. (c).

§. 2.

Första påhälsningen Fort Casimirs Intagande.

De ankommo lyckeligen och strax lade til wid Sandhuks Skantsen Fort Casimir, den de först hälsade

(a) *Placat* angående Handelen och Seglation på Nya Swerige år 1654 d. 15 *Mart.*

(b) *Privilegium* för det *Americanska Compagniet* d. 23 *Dec.* 1654.

(c) *Tom. Camp. Holm p.* 67.

de med twänne salfwor. Sedan sändes up til Commendanten at fråga, om han skantsen upgifwa wille, som på de Swenskas grund och emot deras protester så oskäligt upsatt war. Men som Commendanten förbehölt sig något för lång tid til betänkande, satte Commissarien Rising ej mer, än 30 Soldater i land, emot hwilka Fästningen icke war stark nog at förswara sig, dock köpte Holländaren ingen rätt til landet den gången med sit blod. På alt hwad i Skantsen war uprättades et rigtigt Inventarium, hwar och en hade frihet at föra bort hwad han ägde, ehwad det hörde til Compagniet eller enskylte personer. Folket lämnades frihet, at antingen draga bort, eller efter aflagd huldhets Ed til Sweriges Krono, bo qwar och warda til alla sina rättigheter beskyddade. Detta skedde på H. Trefaldighets Söndag, hwaraf Skantsen kallades H. Trefaldighets Fort; wardt sedan efter Ingenieuren Peter Lindströms Ritning och afmätning så godt som af grund å nyo mycket fastare, tillika med utanwerken förbättrad.

§. 3.

Vice-Gouverneuren Johan Papegoja hade i sinnet at resa ur landet, ty updrogs Gouvernementet til bemälte Commissarie Herr Johan Rising, efter hwilken tid han tog an Character af General Directeur öfwer Nya Swerige. Han lät sig strax angelägit wara, at det gamla Förbundet med Indianerna stadfästa, hwarom Ingenieuren Peter Lindström i sin handskrefne Tractats II Cap. sålunda berättar:

Möte med Indianerne på Printshäf.

H „Den

,,Den 17:de Junii (nemligen 1654) församlades ,,i Printshof 10 Sackemen eller Öfwerstar af de Bar- ,,barer: då talades med dem på den stora Drottnin- ,,gens wägnar i Swerige, och söktes hos dem fred och ,,god wänskap, påminnandes dem om de länder de ,,Swenske hade köpt af dem. De klagade, at wåre ,,skepp skulle bragt dem ondt tilhanda efter så många ,,blefwo döde; togos så fram föräringar och deltes ut ,,dem imellan. När de gåfworne undfått hade, gin- ,,go de ut och rådgjorde tilsamman, kommo sedan in ,,igen och talade en benämd Naaman, näpste de andre, ,,at de ibland hade talt ondt emot oß, och gjordt oß ,,förnär, wi woro godt folk, se där sade han, hwad ,,de bringa oß, och de bjuda oß wänskap och strök sig ,,så några resor neder åt armen, til synnerligit godt ,,wänskaps tekn. Sedan tackade han på allas deras ,,wägnar för skänkerne och sade, at wi härefter en ,,mycket fast wänskap hålla skola: At om de hade här- ,,til dags uti Gouverneuren Prinzes tid warit som en ,,kropp och et hjerta, klappandes sig därmed för brö- ,,stet, så skola de härefter wara som et hufwud med ,,oß, fattade sig därmed om hufwudet, wefwade om- ,,kring med händerne, såsom wille han en fast knut kny- ,,ta, sade ock därpå en löjelig liknelse, at såsom en ,,Callibas är en rund wärt, utan rämna och skåra, så ,,skole wi ock härefter wara som et hufwud, utan räm- ,,na; Och om någon wille dem anfalla, skulle wi gif- ,,wa dem det tilkänna, förnummo de sådant emot oß, ,,så wille de wäl mörka midnadstid oß därom warna. ,,Och därpå swarades,, at sådant woro mycket godt,

om

„om de wille det så bejaka och hålla, därpå giorde de „alle et högt rop och samtyckte. Låßades altså styckerne, hwilket dem mycket wål behagade, såjandes: „Pu hu hu, mokirick pickon, det år, hör nu kan „tro går storbößan lös, och gafs dem därmed „win och brånwin. Då stod en annan up och talade, „at alle som där woro, skulle detta förbund fast hålla, „och icke oß något förnår göra, icke slå ihjäl wåra „Swin eller annor Boskap, men om någon kunde be„wisas af deras det göra, skulle han derföre warda „straffad androm til warnagel. Wi skulle man såtta „några Colonier på Passajung, hwarest måsta delen af „dem bodde, til at se til om någon funnos därmed, så „skulle de skaffa där bot uppå, och contesterade så, at „alle de land, som wi af dem köpt hade, skulle höra „oß til. Dårpå togos op köpebrefwen, åndock dår „war allenast en del af dem, men resten i Stockholm, „och låstes allenast namnen dårpå up, och då de hör„de sina Namn, höllo de mycket dåraf, men när nå„gon nåmndes, som war döder, slogo de neder huf„wuden, därmed hölts uppe. Imedlertid sattes på „golfwet twå stora kåttlar och andre kåril fulle med „Sappan, det år gröt af Magis eller Indianiskt hwe„te som dår wåxer, men de förnämste blefwo sittjan„des och det ringaste Folket åto sig dåraf måtte. (a)

§. 4.

Den tiden Directeuren Rising och Ingenieuren Lindström förnötte i Nya Swerige, anwåndes ganska beröm- Författade Beskrifningar om Landet.

(a) *Th. Camp. p. 70 &c.*

berömligen uti en noga undersökning om landets belägenhet och jordens frugtbarhet. Deras anmärkningar äro sedan författade uti ordenteliga beskrifningar, af hwilka den förre framgifwit en och den sednare twänne, dock alla handskrefne. Luftens beqwämlighet för menniskans hälsa; jordenes kraft at framdrifwa sina frugter; Creaturens trefnad at föröka sit antal, jämte ymnig tilgång för dyrbara Metaller af Guld och Silfwer, samt kosteliga Mineralier för Wetenskaper och Handtwerk, äro på hyperpoliskt sätt utförde. Men däruti woro Auctorerne at ursägta, ty å ena sidan beskrefwo de sitt egit land, och å andra sidan hafwa andre brukat samma method at framdraga de obekante landsorter i ljuset, at locka folk öfwer den stora sjön och få Inwånare. (a)

§. 5.

(a) *Ingenieuren Peter Lindström* i sin *Tractat*, som i Kongl. *Cancelliet* förwaras, *Cap.* 5. berättar: „En gång haswer en „*American* warit hos *Gouverneuren Prinz*, och då han fick se, „at hans Fru hade en guldring på fingret, frågade han „henne: hwad går du och drager sådant skarn på dina fin„ger efter? hwilket när *Gouverneuren* hörde, frågade han „*Americanen*, om han kunde skaffa honom sådant, så wille „han gifwa honom mycket annat godt igen, som honom „kunde tjena: hwarpå han swarade: sådant wet jag et helt „fullt berg med. *Gouverneuren* tog så fram en famn rödt „och blått frijs, samt bly, krut, speglar, synålar 2c. wi„sandes honom och sade: Se här hwad jag skal gifwa dig, „om du wil skaffa mig et stycke deraf til prof; men jag wil „sända 2:ne af mina karlar med dig; hwilket han icke wil„le, utan sade, jag wil gå först och skaffa dig prof, om „det dig så tjenar, så är tid nog, at du skickar någon med

§. 5.

Jämte Ingenieuren Lindströms Beskrifning öfwer Nya Swerige, som uti Kongl. Cancelliet ingifwen wardt, bifogades en Land-Charta på alla de då namn- | Charta på de förnämste orter.

H 3 kun-

„mig: därmed loswade han prof och emottog så *accidentier-* „*ne.* Några dagar därefter kom han igen med et stycke „stort som et par knytnäfwar, hwilket bemälte *Gouverneur* „*proberade* och befants wara mycket godt guld, bekom ock „en tämmelig hop däraf, som han sedan lät göra guldrin- „gar och armband utaf; loswade så *Americanen* mycket me- „ra i föräring, om han wille wisa wåra karlar som han wille „skicka med honom, hwarest detta berget låge, hwilket han „ock låswade, men sade sig intet denne gången hafwa tid „därtil, utan wille efter några dagar komma igen; bekom „åter något til skänks. Sedan bemälte *American* kom til „de andre och begynte skryta för dem, nödgade de honom „at bekänna hwarföre han deße skänker bekommit hade, „hwilket när de fingo weta, slogo de honom ihjäl, på det, „at denne orten ej skulle blifwa oß kundgjord, menandes at „det skulle lända dem til något mehn, &c. Denne berättel- „sens trowärdighet är swår at utleta, ty ännu är icke nå- „got Guldberg uptäckt, ehuru Engelsman wäl förstått at „söka därefter. Hos *Th. Camp.* 35.

På samma sätt förstås *I. C. p.* 39. Om Silfwer kärnor fundne i fyrstenar icke långt ifrån *Racoons* Kihl, såsom tekn, at nästliggande berget är god Silfwer-Malm. *p.* 41. Om swart lera i Warge-Kihlen: tjenlig för bläck, åfwen at skilra med som kohl swart, åfwen blålera dersammastädes, at brukas för blott lack. *p.* 42. Om hwit-leran i *Swapeckfisko* eller Hwitlers Kihlen, at när den blifwer torr och *tempererad*, är han god som blyhwit. *Ibidem.* Om rödlera i *Hwiskakimensi* eller Röders Kihlen, at hon wäl rif-

kunnige orter wid Swériges Älf. Chartan begynnes wid inloppet och sträcker sig up til fallet, å båda sidor om Älfwen.

Öster om Älfwen woro:

Cap May, kallas så ännu = = Astvehoens River Ind. Riddare Kihlen Svet. Prince Mauriz River vulgo. Foglesand Svet. Egg. Island vulgo = Seepahacking eller Cohanzy Ind. vulgo. = Koiter River nu Atlevas eller Olivers Creek vulgo. = = Asamohacking, Oijtsessing, Wootsessungsing Ind. Elfsborg Svet. vulgo Elsingborg. = = Warkens Kihl Belg. Hog = Creek Ang.

Salems

wen och *tempererad* kan brukas i stället för *Cinober*. Om hwilka både sistnämde med säkerhet kan säjas, at ingendera håller det proswet för närwarande tid.

Capitainen Johan Smidt i sin Rese Beskrifning om *Virginien* yttrar sig således: ,,och at jag med få ord må beskriswa detta landet, så är det så beskaffat, at alt hwad *Muscau* och ,,Pohlen hafwa af åtskillige slags Kåda och Beck, Fisk och ,,många andra saker, hwad Frankrike hafwer i Win och ,,Salt, Spanien i Järn, Stål, Fikon, Win och annat ,,mera: Sådant kan man där (efter Engländarenas berättelse) innom halft hundrade mil nogsamt hafwa uti stor ,,myckenhet och förråd för det hela Konungariket. Dock ,,finnes saken helt annorledes.

M:r William Pen har föregifwit, at då han anstälte sin resa första gången til *Pensylvanien*, som skedde år 1682 i *November*, och då de kommo emot landet, hafwer dem mött en sådan skön och ljuflig lukt uti luften, lika som den skulle kommit ifrån den bästa wäl luktande Trägård, som nyß hade kommit i blomma. *Obs*. den tiden ligger all ting i sit öde, och är den osundaste.

Salems Cr. vulgo. - Obisquahosit Ind. Pensneck vulgo. - - Kagkikanizackins Kihl Ind. Aldmans Kihl Svet. Olmutz Cr. vulgo. = = Memiraco, Narraticon Ind. vulgo Racuun NB. Det namnet har undergått åtskilliga förändringar: Memiraco, Racoon, Racuun; Narraticon, Araratcung, Ratkung, Racoon, Racuun. = = Mackles Kihl vulgo Mantos Cr. = = Piscozackasings Kihl Ind. Woodbury Cr. vulgo. = = Tetamekanckz Kihl Ind. Timber Kihl vulgo. = = Arwames, Tekoke, Tekåâcho, Hermaomissing, Ind. Fort Nassau Belg. Gloucester Angl. vulgo. = = Rankoques vulgo Ancocus Ind. = = Aquikonasra, Werentapecka, Trakonick, Poaetquessing, Menejeck &c. &c. urminnes orter.

Wäster Älfwen.

Cap Hinlopen Belg. vulg. = = Hore Kihlen Sv. vulgo. = = Paradiset Svet. Lewis Town vulgo. = = Paradis udden Svet. Prime-Hook Angl. vulgo. = = Mordare Kihlen Svet. Mother Cr. vulgo. = = Warge Kihlen Svet. Dovers Cr. vulgo. = = Spinnel udden Svet. Bomties Huck Belg. Bambo Hook vulgo. = = Amke Kihl Ind. Duck Cr. Angl. vulgo. = = Aekan Ind. Blackbirds Cr. Angl. vulgo. Minquess-Kihl Menejackse eller Apoquemeny Ind. vulgo. = = Niew Claus Land Belg. S. George & Red Leyon Hundred Angl. vulgo = Drufwe-udden, Sandhuken Svet. Fort Casimir Belg. New Castle Angl. vulgo. = = Maniquas, Minquas Ind. Christina Kihl. Svet. Christiana, Christine, Christeene vulgo. = Hopokahacking Ind. Christina Skants Svet. Rocksen vulgo. = = Swapecksisko Ind. Hwitlers Kihlen Svet. White Clay Cr. Angl. vulgo. = = Hwiskakimensi Ind.

Röd-

Rödlers Kihlen Svet. Red Clay Cr. Angl vulgo. Nöteboms Ön Sv. Knes ad Bradz œn Belg. Bread and Chees iland Angl. vulgo. = = Taswoyen, Sickpeckon Ind. Elk - River Angl. vulgo, faller i Chesopayks Bay i Maryland. = = Fiske Kihlen, Bränwins Kihlen Svet. Brandewyns Cr. vulgo. = = Strömkihlen, Skyllpott eller Skyllpadde Kihlen Svet. Skyllpott Cr. vulgo. = Manathaan Ind. Kyperblandet Svet. nu Körsbärs Ölandet Svet. Cherry Iland vulgo. = = Nymans Kihl Svet. vulgo. = = Chamassung Ind. Finland Svet. Marcus Huck vulgo. = = Mecoponacka Ind. Upland Svet. Chester Angl. vulgo. = = Techoherassi Ind. Olof Stilles land Svet. = = Tenakon, Tutæænungh, Teniko Ind. Nya Götheborg Svet. Tenakon vulgo. = = Sipæssing Ind. Bonds Öland Svet. Bons Iland vulgo. = = Nyecks Kihlen Ind. Darby Cr. Ang. vulgo. = = Chinsessing Ind. Kingsess vulgo. = = Manajung Ind. Skörkihlen Svet. Skulkill vulgo = = Passajungh, Moyamensing, Wicacoa, Pennipack, Nitshamene, orter som ännu behålla sina Indiska namn på älfwen. = = Sanchichan, Santickhan, Asinpinck, Alumingh Indiska namn alla betydande Älfwens fall. Nittabaconck, Merekaz, Plommonudden, Wickon eller Gädde Kihlen, etc. etc. äro urminnes.

Förenämde Land-Charta war af 4 alnars längd och 2 alnars bredd afritad och satt upp i Kongl. Råds-Salen på Stockholms Slott in til år 1696, då Hans Kongl. Maj:t Konung Carl XI förnyade den Swenska Mission til America. Konungen förordnade då at bemälte Charta skulle i mindre form afritas och i kop-

par

par stickas, hwarigenom hon så wida ifrån förödelsen friad wardt, som igenom den beklageliga wådelden öfwergeck Stockholms Slott år 1697 d. 7:de Maji. Deraf finnes aftryck uti Th. Camp. Holm. Beskrifning öfwer Nya Swerige (a).

§. 6.

En annan Charta öfwer Christinæ Skants och deß belägring af Holländarena har åfwen ofta bemälte Ingenieuren Lindström förfärdigat. (b) Jämte Skantsen på et fördelagtigt ställe äro 4 Batterier aftecknade: Slangenberg öfwer Christinæ Kihlen wid Färjestaden: Myggenborg på högden wäster om Skantsen: Rotteborg i tilgången på landssidan om Skantsen. Fligenborg på högden öster om Skantsen å andra sidan om Fiske Kihlen eller den nu så kallade Bränwins Kihlen. Men at han utmärker Christinæ Hamn som en Stad, hwilken ock warit belägrad, ändock där aldrig warit någon Stad, och platsen til en del ännu består af timberland, som aldrig warit rögdt; samt at Tenakongs Landet utmärkes gent öfwer Christinæ Kihl, som dock ligger mer än 3 Swenska mil up i älfwen, det står för hans egen räkning.

Charta öfwer Christinæ Skants

§. 7.

De Holländske kunde icke smälta den harm dem tilfogades, då Directeuren Rising bemästrade Fort Casimir och tillika rotade dem ut ur Nya Swerige. Ifrån den dagen samlade de sina krafter; men kunde ej wisa strax hwad de i sinnet hade. Imedlertid hände til deras nö-

De Holländskas obillighet.

(a) *Camp. H. p.* 36. (b) *p.* 81.

je den olyckan, at Herr Deswijk Capitain och Super-Cargo af et Swenskt skepp, den Gyllene Scharken kalladt, som ärnade sig til de Swenskas förstärkning, samt at föra gods tilbaka, och kunde ej annat, än anse de Holländske som gamla wänner och grannar, hände nu allenast, at lägga in wid deras strand, och wardt straxt af dem fasttagen och gjord til god pris. Om hwilket öfwerwäld följande utdrag tjänar til bewis.

October $\frac{17}{27}$ 1654. „Captain Deswijk förklarar, at „hans skepp blifwit nödgat igenom Styrmannens oförsigtighet at gå up til Raretan River, hwarest Holländarena togo dem med wåld och hölt honom fast i „New Amsterdam, då han kom at hämta Lots, som „skulle föra honom til Södra Revieret eller Nya Swe„riges Älf.

„Nu I föregifwen, säger han, at Herr Johan Ri„sing, Gouverneur af Nya Swerige, hade tillåtit E„der Fort Casimir at warda tagen, til hwilken I sägen „Eder hafwa rätt; hwilket föregifwande har ingen „grund och säkerhet. Den Fästningen wardt fast mer „med wåld och magt, än rätt och billighet, bygd af Eder „General Directeur år 1651 på South River, en grund „och jord Hennes Kongl. Maj:t af Swerige, min Al„lernådigste Drottning, tillhörig, hwaremot Gouver„neuren Johan Prinz protesterade: Således har be„nämde Johan Rising icke tagit det ifrån Eder, utan „allenast återtagit en egendom, som hörer til Hennes „Maj:t af Swerige. Det kan aldrig bewisas, at han „beröfwat en enda penning af någon Undersåtare i„bland Eder. Utan då det fria folket, som där bod-

de

„de och wille där stadigt förblifwa, hade giordt sin „huldhets Ed, wordo de alle i sina rättigheter beskyd„dade. Widare har hwar man som där bodt eller där „anländt, aldrig blifwit qwarhållen, utan lämnad i „frihet at gå hwart de behagat, samt at taga sitt gods „och saker med sig. Men hwad mig widkommer, så „handteren I mig helt annorlunda ꝛc. ꝛc.

Swar af Gouverneuren och deß Råd.

„På den ogrundade Protest, som Herr Deswijk, Fa„ctor för det Södra Swenska Compagniet, ingifwit, „swares: at ändock han förebär sig hafwa kommit in u„ti denna Revier igenom deß Styrmans förseende, och „hade sändt sit folk til goda wänner och grannar, lik„wäl har detta ej så wist sig för oß. Herr Directeuren „Risings fienteliga förfarande, då han under et sken af „wänskap kom för wår Fästning Casimir i Södra Revie„ret uti Nya Nederländerne, gaf twänne salfwor och „satte 30 Man i-Land hwilka hos wår Commen„dant och Ämbetsmän woro wälkomne som wänner „och grannar. Men när de sågo swagheten af wår „Garnizon, hafwa icke som wänner och grannar för „Kronan Swerige, utan som uppenbara fiender hand„terat wåra få Soldater, som hörde til General Sta„terne och det West-Indiska Compagniet, samt med „wäld och wapn bemägtigade sig Skantsen Casimir, „med all deß Ammunition, hus och annor ting, det widt „namnkunniga West-Indiska Compagniet tilhörigt, „twärt emot all Krigslag och rätt, och det samma än„nu behälle. Hafwa ock nödgat några af wåra Äm„betsmän, samt annat fritt folk, som representerade

"General Statetne, samt Wäst-Indiska Compagniet, "at aldeles förneka sin trohets Ed, och åter hylla Kro- "nan af Swerige &c. Andre förmente skador, skym- "fer och orätter upräknas &c. (a)

Hwad lama ursägter brukades för detta öfwerdåd, kan hela werlden se. Hwad de Holländske åtskillige gångor tilförene öfwat på de Engelske, wäl förstående at nödga dem til at lämna intagne orter, och låta folket draga af med sitt gods oförhindrat, eller ock som Undersåtare sitta qwar i landet, det fördömde de nu såsom stridande emot all folks Lag och rätt, emedan det så bäst paßade för dem. War det ock en hel annan sak, at taga til sig sin egen jord med en främmande Fästning och Magt, som sökte Landets och Regeringens förfång, då alla hade frihet at gå sin wäg och föra sit med sig; eller behålla et skepp med gods och folk, som lagt til för nöds skul, men war willigt, at straxt lämna hamnen, utan at komma den minsta oro åstad.

§. 8.

Fort Trefallighet intagen.

Omsider brast argheten ut i full låga. År 1655 d. 30 Aug. kom den Holländske Gouverneuren Pet. Stuyvesant med sju större och mindre Fartyg, samt 600 til 700 Man stark ifrån Nord Revieret och det Nya Amsterdam up i Nya Swerges älf, och de Swenske med wåld anföll. Det första nattlägret tog han wid det öfwergifne förfallne Elfsborg, där rangerade han sina Soldater och tog några Frimän fångne. Följande dagen seglade han Fort Trefallighet förbi och steg til land wid strand-

(a) *Arch. i New, york the Gen, Index Lit. C. P: 280.*

strandudden, som nu kallas Swanewik. Där begynte de kasta up några retrenchementer, samt tillika med hot och bewekande skäl upfordra Skantsen. Commendanten därpå Sven Schute sökte wäl, at dels afräda, dels utdraga deras företagande, til deß han kunde få undsättning ifrån Christina, men alt fåfängt; war ock wägen til Christina redan besatt af Holländarena, at ingen hwarken fram eller tilbaka slippa kunde. Commendanten Schutes upförande härwid war Directeuren Rising ganska mißtänkt, i synnerhet, at han gaf up Skantsen utan minsta motstånd, men ursägten war, at nöden har ingen lag. Commendanten sjelf hade wäl frihet at marchera med några få Män utur Skantsen, men de öfrige Officerare wordo tagne i arrest och hållne innom Skantsen, de gemene wordo förde på Skeppen och til Nya Amsterdam öfwersände. Detta sades wäl ske med deras egen goda wilja, at gifwa sig under de Holländskas Magt; men folkets egna ord witnade däremot. För öfrigit besattes alla poster med Holländske Soldater. Den Swenske flaggan ströks neder, och den Holländske sattes i stället. Följande Document förmäler ännu tydeligare härom.

Extract af Gouverneuren Stuyvesants Journal dat. Sept. $\frac{10}{17}$ 1655.

„I dag 8 dagar sedan kommo wi i Sout Rivers „Hafswik, och woro hindrade af Ebb och Flod Söndag.

„Torsdagen den följande kommo wi för den öfwergifna Skantsen Elsingborg, där mönstrade och fördelte wårt Krigsfolk uti sex b Compagnier.

,,Fredags morgonen, winden och Floden warande ,,fördelagtig, gingo förbi Fort Casimir utan något fi- ,,endteligit tekn å någondera sidan, och kastade ankar ,,litet stycke ofwan Forten, satte folket i land och sände ,,Capitain Lieutenanten Smidt med en Trumslagare til ,,Skantsen at fordra up wår egendom. Commendan- ,,ten åstundade frihet at rådfråga Gouverneur Rising, ,,hwilket nekades. Imedlertid besattes wägen til Chri- ,,stina med 50 Mån, och Commendanten Schute sände ,,bud, at rådgöra med oß. Men wi rådde honom, at ,,ej wänta efter wåra styckens påhälsning, at blodsut- ,,gjutelse ej måtte honom tilräknas. Åter begärte han, ,,at tala med oß, som tilstaddes neder i dalen, wid ,,paß halfwägs imellan det batteri wi begynte och ,,Skantsen. Han påstod, det han måtte sända et öpet ,,bref til sin Gouverneur, som nekades honom. Då ,,geck han mißnögd sin wäg. Wåra troupper avan- ,,cerade neder i dalen; wårt arbete reste sig en man ,,högt öfwer buskarna. Den sidsta tilsägelsen skedde i- ,,gen, och Commendanten begärte tid til nästa morgo- ,,gonen, som bewiljades, aldenstund wi ej förr kunde ,,få wårt Batteri färdigt.

,,Lördags morgonen kom Commendanten och capitu- ,,lerar på wilkor, som nedanföre stå. Wid middagen mar- ,,cherade wåra troupper i Skantsen.

,,Söndagen. I dag hölts wår första uppenbara ,,Gudstjänst och en ofullkomlig tacksäjelse.

,,I går kom en Factor Elswik ifrån Christina wid ,,Fästningens upgifwande, och på et höfligit sätt i Gou- ,,verneurens namn frågade efter orsaken til wår an- komst

„komst och wåre Förmåns ordres. Wårt swar war: at „taga det tilbaka, som war wårt egit, och behållat. „Han anmodade oß, at nu blifwa nögde med hwad „som tagit war, och icke gå widare, som han påstod „med höflige bewekande skäl och föreställningar, samt „wid slutet inblandade hotelser: Hodie mihi, cras „tibi.

„In om en eller twå dagar skola wåra troppar mar„chera dit. Men wi skola marchera långsamt, at wårt „folk icke tröttas, och at wi må hafwa tid at få Edra „ordres. Imedlertid skolom wi gå widare, och taga råd „af Herr Sille och Capitain Coningh efter wårt bästa „förstånd ꝛc.

Pet. Stuyvesant.

„P. S. Det är 30 Swenske, som gifwit sig under „oß, begära få sätta sig neder wid Manathaan, hwil„ke I må wänta. Det synes, som många wilja kom„ma efter.

§. 9.

Capitulation wid Fort Casimir, emellan Commendanten Sven Schute och Dir. Gen. Peter Stuyvesant. Capitulation wid F. Tref. eller F. Casimir.

„1:o Commendanten skal, när han behagar och ser „läglig, igenom Skepp ifrån Swerige, antingen Ko„nungens eller andras, hafwa lof at taga de Canoner „bort, som höra til Kronan, både små och stora, efter „Commendantens berättelse bestående af 4 Järn Ca„nonor af 14 Lißp. och 5 Fältslungor; af deße senare 4 „store och en liten.

„2:o Skal också marchera med 12 Man såsom „hans Lif-Gard i full rustning med Kronans fanor:

De

"De öfrige allenast med deras sido-gewär: Kronans Mu-
"squeter skola stå för Commendantens räkning, men
"stå qware i Skantsen tils de hämta dem eller gifwa or-
"dres om dem.

"3:o Commendanten skal blifwa obeswärad och alt
"hans enskildta gods, antingen at taga det bort eller
"låta stå qwar til widare ordres. Det samma skal ske
"med hwad som hörer til alla Officerarena.

"4: Detta alt skal obråtsligen hållas, så framt
"Commendanten skal ifrån denne dagen gifwa up i Ge-
"neral Directeurens hand, Fort Casimir med alla styc-
"ken, Ammunition, Materialer och annat gods det
"namnkunnige Wäst-Indiska Compagniet tilhörigt.

Gifwit och slutadt och tecknadt af Contrahenter-
ne d. 16 Sept. år 1655 på Steppet Wægh wid Fort
Casimir.

Peter Stuyvesant.

Sven Schute Ingenieur.

§. 10.

Christina Fort intagen.

Men saken stadnade icke här. Det onda upsåtet fortsattes med en march til Christina. Wägen togs icke gent öfwer landet ifrån Sandhuken, som hade warit allenast en Swensk mil, ty då hade de kommit mitt i fronten af Fästningen; utan omkring öfwer Kihlen, där Christina Bro nu är, som war $2\frac{1}{2}$ Swensk mil, och således föllo an Skantsen bak til, stående sit läger på fältet, som för Staden Christinæhamn utstakadt war. All sin styrka drogo de med sig, at göra werket deß lättare. Til belägringen anwändes icke mycken möda.

möda. Tiden, som bestod af några få dagar, förnöktes mäst med dagtingande, utan at något skott wardt loßadt, något Holländskt blod utgutit.

§. 11.

Capitulation sluten imellan den Tappre och Ädle Directeuren Johan Rising, Gouverneur af Nya Swerige, å ena sidan, samt den tappre och Ädle Directeuren Peter Stuyvesant General Gouverneur af Nya Nederländerne. Capitulation.

1:o At alla Canoner, Ammunition, Provision och förråd, samt andre saker hörande til Cronan Swerige och det Södra Compagniet, som är uti och wid Christinæ Skants, skal höra och förwaras som en egendom til Cronan Swerige och det Södra Compagniet, och under bemälte Gouverneurs wälde, at taga det bort eller lämna det åt General Gouverneuren Stuyvesant, med förbehäld, at det på ordres upgifwa.

2:o Gouverneuren Johan Rising, deß Öfwer-och Under-Officerare, deß Ämbetsmän och Soldater skola marchera utur Fästningen med Trummor och Trumpeter i spel, flygande fanor, brinnande luntor, hand- och sido-gewär, samt kula i munnen. Först skola de warda förde til Timmecuck ö, hwartil de skola med säkerhet föras och warda inlagde uti den därwarande Skantsen, til deß Gouverneuren reser bort på skeppet Wägh, hwaruti bemälte Gouverneur Rising, hans folk och saker skola föras til Sandy Huck, belägen 5 Holländske mil å andra sidan af New-York, under säkert förwar i 14 dagar åtminstone: Och at Gouverneuren samt

 Fa-

Factor Elswyk skola imedlertid tilstådjas 4 eller 5 Betjenter för deras syslors uträttande, medan de öfrige skola förblifwa inlagde i Fästningen.

3:o Alla Skrifter, Bref, Instructioner och Acter Cronan Swerige tilhörige, det Södra Compagniet eller Private personer, hwilka äro befundne i Christina Fästning skola blifwa uti Gouverneurens hand, at bort tagas när han behagar, utan at warda ransakade och examinerade.

4:o Ingen af Cronans eller Compagniets Officerare, Soldater, Embetsmän eller private Personer, skal blifwa qwarhållen emot deß wilja, utan tillåtne at obeswärade gå bort med Gouverneuren om de behaga.

5:o At alla Cronans och Södra Compagniets Öfwer- och Under Officerare, Soldater, Embetsmän och private folk skola behålla sit gods obeswäradt.

6:o Om någre Embetsmän och Frimän wilja gerna gå, men äro ej förmögne at gå med Gouverneuren och hans sällskap; Dem skal gifwas tid af et år och 6 weckor, at försälja sit land och gods, så framt de ej taga sin Hyllnings ed under den tiden de wänta.

7:o Om någre Swear och Finnar ej äro nögde, at resa bort, så må Gouverneuren Rising bruka medel at förmå dem dertil. Och om de äro öfwertalte, at de då icke med wäld qwarhållas. De som stadna qwar, skola hafwa frihet, at hålla sig wid sin Ausgburgiska Confession, samt behålla en Lärare til sin underwisning.

8:o Gouverneuren Rising, Factoren Elswyk med andre

andre Öfwer- och Under Officerare, Soldater och Fri-
män, med all deras egendom, om de wilja fara bort, skola warda försedde af General Gouverneuren med et fullkomligit skepp, som skal taga dem in wid Sandy Huck och föra dem til Texel och därifrån straxt med en Coaster, Galliote eller annat tjänligit fartyg til Göthe-
borg, utan fragt; med förbehåll, at en sådan Coa-
ster, Galliot eller annat fartyg skall icke blifwa förhållit, för hwilket bemälte Gouverneuren Rising skal wara an-
swarig.

9:o I fall Gouverneur Rising, Factoren Elswijk eller någon annan Embetsman, hörande til Swериges Crono eller det Södra Compagniet, har dragit på sig någon skuld för Cronans eller Compagniets skul, de skola icke därföre warda qwarhållne innom General Gouverneurens Jurisdiction.

10:o Gouverneuren Rising har full frihet at göra sig underrättad om Commendanten Schutes upförande med Officerare och Soldater uti Skantsen Sandhu-
kens upgifwande. (Fort Casimir.)

11:o Gouverneuren Rising på denna $\frac{25}{15}$ dagen i Sept. försäkrar, at draga sit folk utaf Skantsen Christina och gifwa honom up i General Gouverneurens hand. Afhandlat och tecknadt den $\frac{25}{15}$ Sept. 1655 på Paraden imellan Skantsen Christina och General Gouverneurens Läger.

Johan Rising. M:pa Directeur öfwer Nya Swerige. Peter Stuyvesant.

 Hem-

Hemlig Artikel.

Widare är capitulerat, at den Capitain, som skal föra Gouverneuren Johan Rising och Factoren Henric Elswijk skal uttryckeligen warda befald och ordrad, at sätta bemälte Gouverneur Rising och Factoren Elswijk i land uti England eller Frankrike; Och at General Directeuren skal låna til Gouverneuren Rising i penningar eller wäxel en Summa af 300 pund Flemish, hwilka berörde Gouverneur Rising påtager sig at betala til General Gouverneuren eller ordres i Amsterdam i 6 månader efter quittencet. Imedlertid lämnar han til pant såsom jämngodt, Cronans och Södra Compagniets gods nu emottagit. Häraf giöre wi twänne handskrifter, tecknade af Contrahentene. Beslutit d. $\frac{25}{15}$ Sept. 1655 på Paraden imellan Fästningen Christina och General Gouverneurens Stuyvesants Läger.

Johan Rising M:pa. Peter Stuyvesant.

§. 12.

Hyllnings Eden. Därpå wordo alle de, som hade lust at stadna qwar, igenom en Proclamation kallade tilsamman at göra Hyllnings ed, och wordo tilsagde at lefwa i landet som fritt folk: Alle andre däremot, at draga bort med frihet at hämta sin egendom med sig eller densamma förwandla.

Hyllnings Eden.

Jag underskrefne lofwar och swär i den Allwetande och Allsmägtige Gudens närwaro, at jag wil blifwa trogen och lydig General Staterne af de förente Nederländerne, General Directeuren och deß Råd, nu och här-

härefter förordnadt: Och förblifwer qwar utan at göra hjelp och bistånd uti något fiendteligit företagande eller upror, hwarken med ord eller gerning emot den samma; utan skal förhålla mig, som en lydig och trogen Undersåte, så länge jag blifwer uti detta Södra River i Nya Nederländerne. Så sant mig den Alsmägtige Guden hjelpe. (a)

§. 13.

Den Ädelmodige Directeuren Rising befant sig nu i ganska förtretliga omständigheter, då han såg alla sina berömliga bedrifter och redeliga upsät tillika med det Swenska Gouvernementet i America taga en sådan beklagelig ände, och det som harmfullast war, at han nödgades pantsätta Cronans stycken och Ammunition för sina resepenningar hem. Den enda trösten war i hoppet, at detta skulle med et dubbelt mått hemifrån betalas. Stuyvesants ordres på Cornelius Jacob Steewyk, at försträcka Rising med 800 Gyllen emot det pantsatte godset, woro daterade d. 2 Nov. 1655. Uti sit quittence på 300 pund Flemish wardt Rising förbunden, at inlösa det pantsatte godset inom 6 månader, eller ock samtycka til deß säljande (b). Därmed kom aldrig länge, än at hwar behölt hwad han hade. De Swenske Canonerne säjas ännu wara at se på Skantsen S. George i New York. Directeuren Rising stälte icke strax sin kosa til Swerige. Den berättelse om Nya Swerige, som han gaf ut at upmuntra sin segersamme Konung til

Cronans Ammunition pantsatt för resepenningar.

K 3

(a) *Archiv. in New York The General Index. Lib. C. p. 349.*
(b) *Archivum in New York, The General Index, Lib. C, p. 144.*

til det Nya Sweriges återwinnande, war daterad Elbingen d. 3 Junii 1656.

§. 14.

Holländarenas Tyrannie.

Det grufliga tyrannie, som de Swenske ledo wid denne eröfringen, kan ej tilfyllest beskrifwas. Kärnan af det Swenska Manskapet plockades straxt ut och försändes til Nya Amsterdam, fast alt skedde under et sken, som det war med deras fria wilja. Männerna togos med wäld och fördes på skeppen; Qwinnorna stöttades hemma i husen, deras egendom röfwades och boskapen slagtades. Då war rätta tiden, at slå ut en proclamation och kalla folket til Hyllnings ed. De som undandrogo sig, höllos under stadig mißtanka och försmädelse. Widare bewis däraf äro de witnesbörder, som Directeuren Rising meddelte dem, hwilka woro med i elden. Åtskillige sådane finnas in originali af samma dag och innehåll, hwaraf nog är, at anföra följande:

Kongl. Maj:ts min Allernådigste Konungs underdånigste Tro-Tjenare och Directeur öfwer Nya Swerige.

Giör härmed witterligit, at emedan Brefwisare, ärligh och förståndigh Nils Mats Son, Frijman wid Sillerön, widh thenna tijdsens olägenhet, här i Nya Swerige, hwarest wi Swänske oförmodeligen af the Holländske medh fientligheet äro öfwerfallne wordne, icke kan sigh härifrån så hastigt begifwa, uthan för sijna saker skull, måste här ännu til een beqwämligare tijdh qwarblifwa, och fördenskull een wittnesskrift af migh begärat, then jagh honom för rättwisones skull

icke

icke hafuer wågrat kunnat, hwarföre betygar jagh här mädh, at han sigh all then tijdh jagh här i landet warit hafuer som een åhrligh och trogen Chronones undhersåtare stält haffuer och til Skantsens reparation och byggningar, samt andre Chronones tienster godhwilligh finna låtidt, och nu sidst i thenna Feigden till lansens förswar frijwillighen fogat sigh neder til Fort Treefaldigheet, wardt och så på wägen fången och förd på Skeppet, der han widh paß i Tree weckors tidh medh the andhre mycket håån och spått uthstå måtte (imedhlertijdh haffuer fienden honom hemma j hans hus beröffuat och hans Hustru till bara kroppen blottat) hwarest han som en godh undhersåthare heela then beswärliga tidhen öfwer sigh haffuer förhållit. Till wißo af detta bekräftar jagh thet medh eegen hand och Signet. Actum Fort Christina d. 24 Sept. 1655.

(L. S.) Johan Rising.

§. 15.

De Holländske söka fåfängt bemantla sit öfwerwäld därmed, at de föregifwa, det landet aldrig lydt under Sweriges Crona, utan allenast et private Compagnie, som här sökt sina fördelar. Men detta går wida ifrån sanningen. Sant är wäl, at orten war ämnad för et handels Compagnie; men alt war under beskydd af Sweriges Crono. Med Drottningen af Swerige slöto Indianerne köpe-Contract om landet. Under Kongl. Styrelse förrättades Gouvernementet, med Kongl. Fullmagter och ordres affändes Betjäningen, samt Skeppen och Folket med Kongl. utrustning och kostnad. At Drottning Christina förstått sig hafwa

Landet hörde til Cronan Swerige och icke något Handels Compagnie.

wa rätt til landet, samt full magt, at råda däröfwer, må slutas af följande Faste-Bref:

Afskrift. Wi Christina med Guds Nåde, Swériges, Göthes och Wändes Drottning etc. etc. etc. Göre witterligit at Wi af Gunst och Nåde, jämwäl i anseende af den flitige och trogne tjänst, som Oß och Cronan Wår Tro-Tjenare och Capitaine Ärlig och Manhaftig Hans Amundsson Besk, tilgjordt och bewist hafwer, och den han än ytterligare, så länge han lefwer och förmår, Oß och Cronan troligen at göra och bewisa förpliktad wara skal, hafwa utskänkt och gifwit, som Wi härmed och i detta Wårt öpna Brefs kraft unne, skänke och gifwe honom, hans Hustru och Arfwingar, och så Arfwinge efter Arfwinge, et stycke land uti Nya Swerige belägit, Marcus Huck benämdt, hwilket sträcker sig alt intil Uplands Kihl, det med alle deß tillydande pertinentier och lägenheter i wåto och torro, ehwad namn de hälst hafwa kunne, inga undantagande af dem som nu därtil ligge, af ålder legat hafwe, med rätta ligga böre eller härefter med Lag och dom tilfalla och winnas kunne, at njuta, bruka och behålla, til ewärdelig oklandrad egendom, här alle som wederbör, wele sig tilbörligen at efterrätta, icke görandes honom Besk, hans Hustru eller Arfwingar häremot hinder, mehn eller förfäng i någon måtto, nu eller tilkommande tider. Til yttermera wißo etc. etc. etc. Stockholm d. 20 Aug. 1653.

CHRISTINA.

N. Tungel.

Föregående afskrift wara med det uti Kongl. Maj:ts och

och Rikfens Archivo befintelige Registraturet lika lydande, intyga på Kongl. Maj:ts och Rikfens Cancellie Collegii wägnar

M. v. Hermansson. R. R. Cancellariæ Secretarius.

Pehr Schyllberg. R. R. Svec. Arch. Secret.

Wij Christina medh Guds Nåde, Swériges, Göthes och Wendes Drottning, Storfurstinna til Finland, Hertiginna uti Estland, Carelen, Brehmen, Behrden, Stedtin, Pomern, Caßuben och Wånden, Furstinna til Rügen, Fru öfwer Ingermanland och Wißmar rc. Göre widterligit, adt Wij aff gunst oc Nåde, så och för trogen och tapper tienst, som oß oc Swériges Chrono Wår tro tienare och Lieutenampt, Ehrligh och Manhaftigh Swen Schute härtill giordt och bewijst hafuer, jämwäl härefter, så länge han lefwer och förmåhr, oß och Swériges Chrono troligen adt göra och bewijsa förplichtat wara skall, hafwe vndt, skänkt och gifwit, som Wij här medh och i detta wårt öpne brefs kraft vnne, skänke och gifue honom, hans Hustru och arffwingar, och så arffwinge efter arffwinge edt stycke landh uthi Nya Swerige, nembligen Morkorhuttings Kijl, Acharakong, Kinsesingh och Aronamex Kijl alt in till Alfwen, med deß underliggande små Eijlandher nemligen, Kiäringe och Kinsesingh Eijlander med Paßajungh, med alla deß tillydande pertinentier och lägenheter i wäto och torro, ehuad nampn de häldst hafua kunne, inge undantagne af dem som nu der till ligge, och af ålder legat hafue, medh rätta liggia böre, eller här efter medh Lag och Domb tilfalla Affskrift.

 och

och winnas kunne, att niuta, bruka och behålla, till ewärdelig oklandrat egendomb. Hår alle som wederböre hafue sigh at efterrätta, icke görandes bem:te Swen Schute, hans hustru eller Arffwingar häremot hinder, mehn eller förfång j någon måtto, nu eller j tillkommande tijder. Till yttermehra wißo, hafue wij dedta medh egen hand vnderschrifwit och wårt Secret bekräftat. Datum Stockholm den 20 Augusti A:o 1653.

CHRISTINA.

N. Tungell.

§. 16.

Orsakerne til de Swenskas Swaghet.

De Holländske hade ej swårt at wisa sin manhaftighet med landets intagande. De hade Menahades sit Nya Amsterdam, hwarifrån esomoftast kom förstärkning. Däremot låg Swerige så wida ur wägen, och war under all denna tid inweklad uti de långa Tyska och Pålska Krigen. Farwatnet war osäkert, emedan Spaniorerna sökte upsnappa de Swenska skeppen, såsom i förbund med Kejsaren och Påland, emot hwilka den Swenska Cronan hade åtskilliga warma krig, i synnerhet under Konung Carl X:de. En del af skulden lägges på Gouverneuren Printz, at han hållit sig alt för sträng emot folket, gjordt de Swenska til slafwar, hållit dem til arbete på fästningarne, samt wid sin gård Tenakongh. Och oagtadt detta är ännu et gångande tal, kan det dock ej annorledes anses, än ogrundadt. Troligit är dock, at de Swenske, sedan de kommo i detta Canaan och fingo smak af något obekant godt nu ledsnade wid sådant arbete, som hemma ej war mer

mer än wanligit, fattade således et oskyldigt hat til sin Gouverneur. Sannolikt må ock wara, at om Directeuren Rising ej upretadt Holländarena å nyo wid sin ankomst, måtte båda folkslagen ännu hafwa lefwat många år tilsamman och gemensamt hållit Angelsmännerna ute.

§. 17.

Men huru liten rätt de Holländske hade at kalla landet sit och på den grunden taga det med wåld, skal bewisas däraf, at de hwarken för de Swenskas ankomst, ej eller under warande Swensk Regering, ägt något land wid De la Ware, som de Swenske sig tilwälladt, mycket mindre därpå uprättadt någon Colonia. De Landköp, som de Holländske föregifwa sig hafwa giordt, hwarigenom de påstå sin rätt, samt huru de handlat därmed, äro följande: At de Holländske hade slätt ingen rätt til Landet.

Sam. Goodijn och Sam. Bloemart handlade til sig Cape May af 10 Indianer, och kallade hafswiken Goodyns Bay. Landet war 4 mil ifrån Cape wid sjösidan söder ut i Bayen, 4 mil in åt landet, och således 16 mil i quadrat Holländske. Köpet skedde d. 5 Maji 1630, och bekräftades af den Holländske Gouverneuren och hans Råd d. 3 Jan. 1631. (a).

År 1646 d. 10 Aug. Abr. Plank, Simon Ruth, Jan Andriessen och Pet. Hermansson fingo 100 Morgens land i förläning å wästra sidan om Södra Revieret gent öfwer ifrån Fogelsand, at däraf göra 4 Hemman innom et år, wid straff, at eljest mista sin rätt.

L 2 Här-

(a) *Lib. A. p.* 1.

Hårwid förbehölts lydno til det Wäst-Indiska Compagniet under de Högmägtige General Staterne, samt sådan ränta, som framdeles påläggas skulle. Widare lofwades mer land om de behöfde, med wilkor at dårpå byggas skulle. Om de lämnade orten, wore all rätt förwärkad. Men de kommo aldrig dit.

År 1649 d. 9 April Simon Ruth, Cornelius Maurizen, Peter Hermansson, Andries Hudden, Alexander Boyer och David Davids köpte landet ifrån Ancocus Kihl up til Tenekong öster om Fort Nassau och feck grundbref därpå, med wilkor, at om Compagniet wille betala Köpskilningen, wille de lämna sin rätt.

And. Hudden Commendant på Nassau berättar Stuyvesant härom, samt at ingen tilgång wore i Compagniets Cassa för något köp. De måste någon wäg ut, efter de Swenske så inkräktade landet. Stuyvesant beklagar tilståndet, och lofwar sända penningar at köpa landet ifrån Narraticons eller Racoons Kihl alt in til Bayen Maji 13, 1649. Som dock aldrig skedde.

Det Holländske Compagniet köpte land för Fort Casimir d. 19 Julii 1651. Detta landet låg imellan Älfwen och Minquas Kihl (Christina) ifrån munningen til Canarasse (Bambo huck).

Deße äro alle de Landköp, som de Holländske gjordt för denna tid, hwaraf slutes hwad rätt de hade. Frågan är: Huru det West-Indiske Compagniet och General Staterne kunde tilwälla sig rätt för hwad private Personer köpt twärt emot alt folks lag och ordning? Huru de kunde bekräfta köp på land, hwartil de hade ingen rätt? Huru de kunde förläna land, som de sielf-

we

we köpte 13 år därefter? Huru de kunde köpa land, som de Swenske förut köpt? Men detta är icke sällsamt för dem, som sedt huru detta folket trängt sig in i andra werldenes delar.

§. 18.

Det Christeliga werk, som påsyftat war med fem Predikanters utskickande, undergeck tillika sit bedröfweliga öde. Herr Reorus Torkillus OstroGothus, som kom med Commendanten Menewe, ändade sina dagar i Christinæ Skants d. 7 Sept 1643. Herr Joh. Campanius Holmensis drögde ej mer, än 6 år, under hwilken tid han anwände stor flit, at lära landets beskaffenhet och Hedningarnas tungomål. Och aldenstund han mycket umgåts med de willa, ty går ännu en saga, at han reste up i landet ibland dem och tog så landwägen hem til Swerige. Af deß dagbok ses, at han for ifrån Elfsborg i Nya Swerige d. 18 Maji och såg Stockholm d. 3 Julii 1648. En sjöresa ogement qwick. Herr Israel Holgh och Herr Peder följde några år efter. Herr Lars Lock war den ende, som stadnade qwar och drog omsorg för de arme förskringrade Swenske, predikande på Tenakong och Christina Skants alt in til sin dödsdag år 1688.

Prästerskapets Öde.

§. 19.

Vice Gouverneuren Johan Papegoijas Fru war en Dotter af Gouverneuren Prinz, lefde många år i landet, bodde på sin Faders gård Tenakongh och heller kallade sig Armegot Prins, än Fru Papegoija. Ännu talas om Frun på Tenakongh, huru stormodig hon

Tenacon Kyrkos Öde.

war och förtryckte de fattiga då hon war i wälmagten, ehuru owist det är, om hon detta tilmälet förtjänte eller icke. Sant är nog, at hon en rund tid om, åtnöt underhåll af det Holländske Gouvernementet, förrän hon drog hem til Swerige Som et förakt til de Swenske föregifwes, at hon tillika med sin Sätesgård, sålde Kyrkan, som stod därpå, jämte klockan til en Holländare. Ehuru nu war, så måste de lösa sin klocka tilbaka med twå dagars skärande i Sädes anden, sedan Fru Armegot bortrest war, och brukades Kyrkan utan hinder alt in til 1700. Förmodeligen war klockan i Köpebrefwet icke undantagen, ändock därpå följande förbindelse gifwen war:

Copia.

Laus Deo den 24 Majus A:o 1673.

Ich onder geshreven Armegot Printz bekenne gelevert te hebben aen de gement hier boven van de Augsburgchse Confessie, de klock di aen Tennakomz geveest sijnde dat sij dar meede doen vat haer beliven sal en belove haer te bevrijden voor alle naemanige dit gedaen sijnde, voor onder geschrewen getuygen. Datum als beven

Armegot Prins.

het merch van
P. K.
Peter Kock.
het merch van
X.
Jonas Nilsson.

§. 20.

§. 20.

De Ängelske hade under deße omwäxlingar icke förglömt sit påstående til landet, likwäl war på wägen at de med Swerige skulle komma i förening om handel på America, som likwäl nu af de Holländskes imellanträngande aldeles afbruten wardt. (a) Ändteligen kom där til, at Sweriges Crono sin Wäst-Indiska Handel aldeles til de Ängelske månde afstå, (b) hwaraf slutas, at de i det

(a) Handels *Tractat* imellan Drottn *Christina* och *Prot. Oliver Cromwell*, *Upsala* d. 11 *Apr.* 1654. §. 16. *De Commercio in Americam faciendo, item de piscationis commoditatibus &c. statuetur prout in posterum peculiari Tractatu vel Contractu invicem conveniet.* Om Handelen på America, jämwäl lägenheter för Fiskerie ꝛc. skal stadgas, som hädanefter i en enskildt Traktat eller *Contract* öfwerens kommit warder.

(b) *Fœdus Anglicum cum Suecia,* - - *Actum Westmonasteriis d. 17 Julii 1656. §. 9. Quoad commercium in America habendum id quidem Lege disserte cautum est, ne cujusvis præterea Reipublicæ Subditis sine peculiari licentia commercium illic promiscue habendi potestas fiat; Si quis autem Subditorum Serenis. Regis Sveciæ ejusdem Literis Commendatitiis munitus, hanc sibi licentiam privatim, ad eas quaslibet Colonias petiverit, Dominus Protector, quo ad rerum & Reipublicæ status pro tempore permiserit, haud invitus hac in parte Sereniss:æ R:æ Maj:s Sveciæ desiderio satis fiat.* Hwad Handelen i *America* widkommer, är detta uttryckeligen igenom Lag stadgadt, at inga Undersåtare, förutan de som lyda til *Republiquen*, haswa magt at där handel driswa, med mindre *specialt* förlof giswes. Om någon Undersåte ifrån deß Stormägtigste Konungen af Swerige, försed med deß *recommendation*, Öfwersättning.

i det samma ej tänkte lämna de Holländske lång ålder på De la Ware. J lika måtto stred ock til förening med Republiquen, hwarefter ingen Swensk flagga warit sedd på Kusten af America; Och kommer därpå an, om Swerige nånsin blifwit förnögdt för sit ledne skadestånd på De la Ware. (a)

An=

sig enskildt utbeder tilstädjelse at fora til deße Colonier, hwilka de hälst wara må, wil Herr *Protector* icke obenägit här til samtycka Hennes Stormägtigste Kongl. Maj:t af Swerige, så wida sakernas och *Republiquens* omständigheter det tilläta.

(a) *Tractat* imellan Swerige och Holland. *Haag* d. 18 *Julii* 1667. §. *V*. Angående de Swenskas Handel på Africanska Kusten, samt et Skepp Christina, som wardt borttagit, afhandlades: 1:o At Kon. af Sw. med det Sw. Afric. *Comp.* afstå alla *pretensioner* på Kusten af *Guinea* och wid *Cabo Corso* &c. Hwaremot de Högm. *Stater* med deras Wäst=Indiska *Comp.* afstå alla *pretensioner* emot det Sw. Handels *Comp.* 2:o At Konungen och *Comp.* afstå alla *pretentioner* til Skantsen på *Cabo Corso*, med alla Skantsar, Hamnar och Nästen, på *Guinea*, så at den Sw. flaggan där mer ej komma skal, ej eller någon främmande af de Swenske där beskyddas. 3:o Afstås Skeppet *Christina* med hela deß ladning. 4:o Skulle här på betalas 140000 R:Dal. af *Banquen* i *Amsterdam*. §. *VI*. *Controversias autem, quæ inter Societatem Sveco-Americanam dictam & Societatem Indiæ Occidentalis Fœderati Belgii intercedunt, ratione damnorum, quæ Sibi a Sese invicem in America illata esse prætendunt, secundum justitiæ & æquitatis regulas cum dictæ S:æ R:æ Maj:s Ablegato-Comitis quantocius examinandas, desuper transigendum, parti læsæ confestim & sine mora satisfaciendum esse statutum atque decretum est*. De stridigheter, som förefallit imellan det

Öfwersätt.

Andra Delen
Om den Holländska Regeringen.
Cap. I.
Regeringen under Gouverneuren Paul Jaquet.
§. 1.

Nu war landet å båda sidor Älfwen i Holländarenas wäld. De hade nu mer rätt, än tilförene, at räkna det under sina Nya Nederländer. Älfwen kallades Suyt River, Södra Älfwen. General Gouverneuren Pet. Stuyvesant, residerade i Manathan eller Nya Amsterdam; Hans myndighet war öfwer alla Krigs, Handels och Domsaker. Alla betjänter hade af honom sina Fullmagter och stodo för honom til answar. När Han efter eröfringen drog af Landet, förordnade Han Capt. Deryk Smidt Commissarius eller Interims Commendant öfwer Älfwen. Straxt wid återkomsten til Nya Amsterdam, utfärdade Han Fullmagt af d. 29 Nov. 1655 för Johan Paul Jaquet til Vice Gouverneur. Deß Ämbete war, at beställa om Handelen och hålla ordning ibland folket. Han tog sit Residens på Fort Inrättning wid Gouvernementet.

M Casi-

Swenska Americanska *Compagniet*, samt det Holländska Wäst-Indiska, angående skadestånd, som föregifwas i America inbördes tilfogade wara, är stadgat och beslutit, at efter Rättwisans och Billighetens mått warda med Högtb.te Hans Kongl. Maj:ts Sändebud i *Haag*, så snart som möjeligit är skärskådade och afgjorde, samt den lidande delen straxt och utan drögsmål wäl förnögd.

Casimir. Til deß Råd sattes And. Hudde, Secreterare Almerhausen Klein, &c.

§. 2.

Landets Fördelning.

Landet å wästra sidan om Älfwen war fördelt i twänne Colonier. Ifrån Christina Kihl ned til Bomties-Huck eller Bambo-Huck, samt imellan Älfwen och Christina Kihl tilsamman med Christina Fort och et stycke land deromkring, war *Compagniets Colonia.* Det öfriga å Norra sidan Christina Kihl och så älfwen alt up lydde til Staden Amsterdam, regerades af Stadsens Borgmåstare och Råd igenom Pet. Stuyvesant, deras General Gouverneur med deß Råd, och kallades Stadsens *Colonia.* Grunden hår til lades når Fort Casimir bygdes, fast förslaget sedan förnågra år, igenom de Swenskas öfwerwålde, wardt irradt. Tilförene skedde alla Afhandlingar uti General Staternas och det Wäst-Indiska Compagniets namn, men nu handlades särskilt; Grund-Bref gåfwos uti Amsterdam af Borgmåstare och Råd på Stadsens jord, men Directeurer och Commissarier för Compagniet på deß land. En liten Stad anlades wid Fort Casimir på Sandhuken och kallades Newer Amstel, men Christina fick namnet Altona. Någre Holländske Judar begårte frihet at sätta sig hår neder och drifwa handel i älfwen, af hwilka allenast twänne tilstaddes (a).

§. 3.

De Swenskas tilstånd.

Af de Swenske woro ej mer än 19 Män, som wid Capitulation giorde Hyllnings ed. Swen Scute och Anders

(a) *The Gen. Index Lib. C. p. 176.*

ders Jurgen en Finne woro ibland dem. De öfrige, som stadnade qwar, fingo sina boställen innom Stadsens Colonia, norr om Christina och så up wid älfwen. Öfwer den sattes Göran van Dyke som Schout Fiscal eller Fogde. Under honom war Anders Jurgen Finne på Karakung eller Alkarakungh. Gouverneurens Instructions 6:te Artikel innehölt:

„At de Swenske ej skulle tillåtas at blifwa i Skantsarna öfwer nätterne: och den 12:te: At et waksamt öga stadigt skulle hållas på de Swenske, om några befunnos uproriske, skulle de straxt föras til Nya Amsterdam. (a) Några Swenska Frimän, som satt sig neder på andra huken, begärte, at få tiden förlängd, i stället för 1 år och 6 weckor at hafwa 1 år och 6 månader, at tilreda sig för afresan, men dertil samtycktes med wilkor, om de wille flytta in i den Nya Staden och bo der, eljest icke. (b) Andre höllos mißtänkte för hemlig underhandling med Indianerne, emedan de ofta kommo til de Swenskas hus och wordo efter wanligheten wänligt undfägnade. För detta wordo Swen Scute och Jacob Swenske besynnerligen namngifne. Straxt beslöts, at de skulle tagas i säkerhet och föras til Nya Amsterdam. Et grep, som under Holländska Regeringen ständigt war i bruk. Det synes som de ej wäl welat tro sin egen skugga.

§. 4.

Indianernes wänskap emot de Swenska war lika stor, fast Regeringen undergådt förändring. Prof der- Fierde Sw. Colonien.

M 2

(a) *The Gen. Index Lib. C. p.* 185. (b) *Ibid. Lib. O p.* 17.

derpå gafs d. 24 Mars år 1656, då det Swenska skeppet Mercurius kom up i älfwen, utan at weta det landet war under främmande Herrskap. Samma gång anlände den Swenska Predikanten Herr Mathias samt Anders Bengtson född i Stockholm, som ännu lefde år 1703, och då mundteligen gaf denna berättelse: At de Holländske förbödo ofwannämde skepp komma up i älfwen med en stor hop flyttnings folk. Men Hedningarna, som älskade de Swenske, satte sig tilsamman, gingo om bord och dem Holländskom til trotz ledsagade Skeppet förbi Sandhuks Skantsen eller Fort Casimir, utan at någon dristade lossa et styckeskott, förandes det up til Christina. Sedan resolverades, at skeppet skulle gifwas löst, först gå til Nya Amsterdam at taga in provision, och sedan fortsätta hemgången. (a) Herr Matthias wände strax om sin wäg tilbaka och wardt Kyrkioherde i Helsingland. Men Anders Bengtson stadnade qwar, och blef Stamfader för en hederlig och förmögen Familia.

§. 5.

De Holländskas första Colonia.

Nu först kunde de Holländske sägas göra en Colonie, fast ock denna af deras egit folk war ganska swag. Här och där hade wäl några små hushåll satt sig neder, men upbrukadt föga mer jord, än en Kryddgård och dylikt. Intet jordbref war til denna tiden af deras Storordige Gouverneur gifwit på något land, utan hwilket ingen wille hwarken plantera eller bygga. Wöro de ock deßutan uti en stadig fruktan at snart warda utdref-

(a) *Rudmans M:sc* jämför *The Gen. Index Lib. C. p.* 347.

utdrefne, antingen af Hedningarna eller de Swenske. Men så snart winteren framgången war och watnet öpnades År 1656, kommo åtskilliga flockar öfwer ifrån Nya Amsterdam at här sätta sig neder. Då utdeltes af General Gouverneuren och hans Råd först 11 Jorda-Bref, sedan 56 och sidst 18 wid slutet af Augusti Månad. Deße landstycken woro alle ganska små, de måste ej annat, än Tomter i Nya Amstel. De Holländske agtade ej stora Landbruk. Litet stycke war nog för hwar och en, hälst intet arbetsfolk war til fångs. Deßutan war ock befallning utgifwen, för säkerhetens skul, at 16 til 20 hushåll skulle sätta sig tilsamman, fast det ock ingenstädes skedde mer än på Sandhuken. För hwar Morgon betaltes 12 styfwers årlig Ränta. (a) En Morgon är wid paß 2:ne spanland. Innom de Swenskas ort gafs ingen förläning wid denna tiden. Dock lades på hwarje Swensk och Finsk Familia 5 eller 6 gyllen årlig ränta, efter Schoutens förslag. (b)

§. 6.

De Holländskas löpande mynt i Nya Nederländerne woro Gyllen eller Floriner sålunda: 1 Holländskt Gyllen gick här för 5, och hölt så fort til wid paß år 1700. Sedan 1 för 6, dock på owißhet, emedan Ängelskt mynt då war inkommit. Handelen med Indianerne förde in deras Wampum, et slags aflånga pärlor gjorde af Clam-skal hwita och bruna. De bruna wore af dubbelt wärde emot de hwita således: 6 hwita Wampum gingo för 1 styfwer; men 3 bruna eller blå för 1 styf- Mynt.

(a) Lib. H H. (b) Lib. R.

styfwer, 20 Styv. 1 Gyllen, 5 Gyllen en Holländsk Gyllen. Under tiden hade de dem upträdda på en sträng til en famns längd, som då af hwita gjorde 5 deras Gyllen, men 1 Holländskt. Af bruna eller blå woro hälften mindre 1 Holländskt Gyllen. Wampum wardt kallad Sewant af de Holländske.

§. 7.

Indianernes påstående om handelen.

Indianerne kommo til Gouverneuren Jaquet, och påstodo ordning och riktighet i handelen. At Holländarena af dem skulle köpa så mycket skinwaror, som de bringa kunde, samt jämka så betalningen, at et täcke skulle säljas för 2 hjortskin. Men Gouverneuren swarade, at han ej ännu fådt befallning at uprätta någon handels Tractat. Likwäl gjordes dem skänker igenom sammanskått af Inwånarena, hwaribland några få Swenske gåfwo sin andel. (a)

§. 8.

Lagar.

Åtskilliga andra ordningar gjordes til Landets besättande. År 1656 d. 23 Febr. resolverades i Rådet: At alla Inwånare skulle stänga in sina Hemman och tomter til medium Martii wid 6 Gyllens wite: At alle som hade Getter, skulle hålla herdar eller swara för skadan: At ingen skulle komma til lands eller watn i Skantsen, utan at anmäla sig. At inga boställen skulle utdelas imellan Sandhuken och Christina, på det skogen skulle bewaras för Fästningens och Stadsens behof. Afwen Maii d. 22: At alla som hade Swin, skulle oka dem innom 24 timar, eller se dem ihjälslagne af Soldaterne. (b)

§. 9.

(a) A. A. O. (b) Lib. O.

§. 9.

Gouverneur Jaquets förwaltning war kort, och räckte fögo längre än året om. Många klagomål anfördes emot honom, dem dock hans efterträdare uttydde hafwa kommit mer af hat, än sanning. Icke deß mindre sände General Gouverneuren med deß Råd Jaquet sit afsked för deß oskickelighets skull, som honom i Brefwet förekastades d. 20 Apr. 1657. — Jaquets Afsked.

Cap. II.

Regeringen under Gouverneurerne *Alrich* och *Beckman* tillika.

§. 1.

I Jaquets ställe kom Jacob Alrich, förordnad i Holland af Borgmästare och Råd uti Amsterdam, at wara Gouverneur öfwer Stadsens Colonia. Deß Fullmagt war gifwen uti Hufwudstaden Amsterdam d. 19 Decembr. 1656; Och förnyad uti Fort Amsterdam i Nya Nederländerne d. 12 Apr. 1657. Residenset war på Nya Amstel eller Sandhuken. De Swenske wordo styrde af Schout och Commissarier ännu. På Shouten Göran van Dykes föreställning tilböd General Gouverneuren dem at draga sig tilsamman och bygga en Stad på Upland eller Paßaijungh, eller Finland eller Kingseßingh, eller hwar de behagade, daterad d. 12 Junii 1657, men de funno ej sin räkning derwid. (a) D. 15 Junii — Twänne Gouverneurer.

(a) *Lib. E.*

Junii 1657. Abe Claesson, tilförene Sjö-Capitaine, supplicerade hos General Gouverneuren Stuyvesand, at få 377 Florentiner, deß inneſtående lön i Swensk tjänſt under Gouverneuren Prinz ifrån 1 Septemb. 1653 til 1 Sept. 1655, at warda betalte af det Swenska Inventario, som Rising lämnade qwar. Hind. Hyger, som warit Commissarius under samma tid, gaf witnesbörd derpå, sedan wardt skulden betalt. (a) Det följande året 1658 d. 28 Octobris sattes William Beckman Ålderman i Amsterdam til Vice-Gouverneur öfwer Compagniets Colonia, och skulle hafwa sitt boställe på Altona, hwarest alla Hans bref finnas daterade. Han förestod Compagniets handel, commenderade Garnison, tog up Tullen af inkommande skepp i Nya Amstel, och hade de Swenske under sit inseende. And. Hudde för 31 års tjänst, samt deß fattigdom igenom Indianernes röfwerie, blef Beckmans Secreterare, samt Klockare wid Gudstjänstens förrättande på Altona Jun. 1660. (b) Ehuru deße hade hwar sit serskilte Gouvernement, finnas de dock hafwa måst tjänt tilsamman, at som Beckman ofta hade förrättningar innom Stadsens Colonia, så utdelte Alrich Jorda-Bref för de Compagniet tilhörige land. En lång tid framgick förän de Holländske satte sig ned ibland de Swenske. Twänne Hemman in wid Altona woro alt det, som de Holländske gofwo Grundbref på ibland de Swenske, jämte för en qwarn, som bygdes på Skyllpot Kihlen, hwilken skulle mala tullfritt för Garnisonen.

§. 2.

(a) *Ibidem.* (b) *Lib. G.*

§. 2.

Beckman hade befallning ifrån Stuyvesant at utwidga Compagniets Colonia ifrån Bomties Huck til Cape Hinlopen. Han skulle taga råd af Alrich och andre at undersöka, hwilka af Indianerne woro rätta ägare, samt förnimma hwad pris wore skäligt. I lika måtto hade Alrich befallning at befästa landet wid Hore Kihlen. Alrich gjorde åtskilliga swårigheter härwid, i sit swar til Stuyvesant: At der woro hwarken folk eller medel för något Fästnings werks anläggande och bewakande: At en sådan Fästning wille intet betyda, så länge landet alt omkring wore wildt och öde. De få Landtbrukare, som här woro, hade lidit stor mißwäxt det året, at de knapt kunde sköta sig sielfwe. Beckman såg, at Alrich war en kinkog man, som allenast fördröjde tiden, tog derföre en resa före ned til Horekihlen och Lieutenant Alexander Hinoyosa i sit sällskap, slöt der köp med Indianerne d. 23 Maij 1659, samt tog Köpebref derpå, upkastade der en Skants, och lade der in så många Soldater han kunde få. Handelen drefs af Alrich på Sandhuken, af Pet. Alrich på Horekihlen och af Israel Helm på Paßajungh. Tull betaltes så för ut- som införsel.

Ordres at utwidga Compagniets Colonia.

§. 3.

Orsaken til detta företagande war, at twänne båtar med 14 personer Angelskt folk ifrån Virginien kommo at sätta sig der neder och wordo antastade af Indianerne, men befriade af Alrich. At ej flere skulle komma efter och göra förköp, befants nödigt, at hafwa landet försäkradt.

Fruktan för de Angelske.

§. 4.

Ansprak ifrån Maryland.

Härwid kom et rykte, at de Angelske ifrån Maryland tänkte falla in och taga landet. My Lord Baltimore, deß Proprietor, frågade efter gränsen, som ej ännu war stadfäst. Han påstod sin rätt sträcka sig 2 mil när in til Nya Amstel, och gaf åtskilliga Grundbref på land der när in til. Deß Gouverneur Josiah Fendel sände Öfwersten Utie med 5 andre Ståndspersoner til Nya Amstel, at föredraga påståendet. Deße inlätos i Skantsen, och woro der öfwer 4 nätter. Under samma tid gjorde hwar sit påstående, och Beckman war tilstädes i samråd. Mötet slöts wäl med härda ord och mißnöje å båda sidor, dock gillade Stuyvesant icke det första wänliga emottagandet, utan klagade på Alrich hos Compagniet, at han släpt och hyst sådant farligit främmande inom sina fördelar.

§. 5.

Colonien förswagas.

Alrichs förwaltning war på wägen at gå kräftgången. Deß stränghet och egennytta förorsakade många Holländske hushåll, at flytta tilbaka til Maryland, och många Soldater at rymma den wägen. På slutet woro ej mer, än 10 Soldater i Fort Casimir, och hälften mindre wid Horekihlen. Compagniets Colonia, som bebodd war, sträckte sig ej öfwer 2 Holländske mil utom Forten wid slutet af år 1659. Stuyvesant i sit bref af Septembr. samma år föreställte det Wäst-Indiska Compagniet rimligheten, at England med Sweriges tilhielp wille taga snart landet til sig, medan Holland war i oro. Anmodade dem, at sända fördrefne Påläckar,

lackar, Lithawer, Pryßare och Flemiska Bönder at besätta landet. Widare år 1660 d. 4 Martii sände han ut en Andries Lawrenson at recrutera Garnisonerna ibland de Swänske och Finske, lofwade dem 8 til 10 eller 12 Gyllen i Wärfnings penningar. Dem, som för skuld flytt til Maryland och Virginien, lofwades 3 eller 4 års säkerhet för sina Creditorer, samt säkert rese paß; men fögo uträttade dermed. (a)

§. 6.

Den mißtankan, at de Swenske och Finske hade godt tycke för de Ängelske, men deremot wederwilja til de Holländske, hade djupt fäst sig hos General Gouverneuren Stuyvesant. Ändock de Swenske hushåll nu ej woro flere än 130 til antalet, efter den förtekning, som Schouten ingifwit på dem, utgjorde de likwäl största delen af Inwånarena i landet, och derföre satte Gouvernementet i fruktan. Fördenskull wardt Hans förra tilbud nu förwandlat i et påbud, at alle Swenske skulle flytta tilsamman i små Städer, då mindre fara syntes å färde. Passajung gafs dertil i förslag, som en ganska behagelig ort och godt land. Beckman, som skulle ställa detta förslaget i werket, gjorde wäl sin flit at öfwertala, men förmädde icke. Ej eller war magten nog stor at twinga dem. I sit swar til Stuyvesant föreställer han: at det wore obarmhertigt twinga folket ifrån sina hemman, som de upodlat, och, at sätta dem til nytt arbete och kostnad. Somlige Swenske hade flyttadt utur Compagniets Colonia in i Stadsens, hwa-

Fruktan för de Swenske.

(a) *Lib. G. p. 116.*

hwarest Hinoyosa skaffat dem båttre Privilegier. Andra åter hade begifwit sig til Saßafras Rivier, men oroade af Hedningarna hade kommit up til sina förra hemwist, hwilka alla det wore förswårt at drifwa. Fördenskull begärte Beckman, at Stuyvesant wille sit påbud återkalla, samt förse de Swenske med Holländske böcker, hwarigenom de alt mer måtte beqwämas til det Holländska folket. Han hade derom förr påmint, men fåt ingen.

§. 7.

Fru Armgot Prinz.

Fru Armgot Prinz bodde ännu på Tenakongh, det Residens, som warit hennes Fader Gouverneur Prinz tilhörigt. När hon wardt tilsagd at flytta, förebar Hon all omöglighet, emedan sådana sköna hus och lägenheter, som Hon å samma ort hade i besittning, kunde ej å annan för stor kostnad winnas; At förtiga, det Hon här hade Kyrkan wid sit egit hus. Och ändock lägenheten war skön och jordmonen rik, kunde Hon deraf ej hafwa sit uppehälle. Hwarken kunde hon få tjänstfolk, ej heller någon at ränta gården, emedan hwar man, som både kunde och wille arbeta, hade mer land för egendom, än han behöfde. Ehwad det skedde af medlidande eller afräkning på någon innestående skuld, som det hälst synes, så nöt Hon underhåll af det Holländska Gouvernementet, hwilket för någon tid bestod uti 1 st. gödd Oxe: några gödda Swin och tilräckelig brödsäd. Omsider drog Hon hem til Swerige. (a) Henne följde Israel Helm, som straxt kom tilbaka och blef ledamot af Rådet uti Stadsens Colonia.

§. 8.

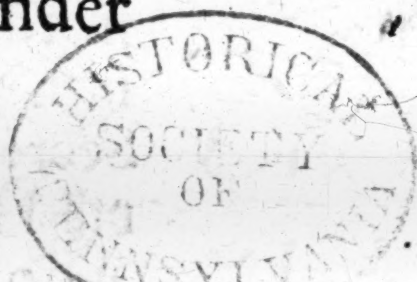
(a) *Lib. R. Beckmans* Bref til *Stuyvesant* d. 25 *Jan.* 1660.

§. 8.

År 1659 d. 30 Decembr. afled Gouverneuren Jacob Alrich och förordnade Lieutenant Alexander Hinoyosa til sin efterträdare tils widare, samt Gert van Gizet för deß Secreterare. Straxt sequestrerade Hinoyosa alla sin Företrädares skrifter, och tog utdrag deraf. Nästa dag kallade Han sit Råd och bewiste, at Alrich handlat emot sin Instruction, uti 30 til 40 Articlar, samt således förwerkat både lif och egendom, om han längre lefwadt. Dock fick han ej många medhållare deruti. Gouv. Alrichs död.

Cap. III.

Regeringen under Gouverneuren Alexander Hinoyosa och Vice-Gouverneuren W. Beckman.

§. 1.

Handels Compagniet hade funnit ringa förmon af sin handel, aldeles icke swarande emot kostsam betjäning, krig och fördrag med Indianerne. Betjäningen förhölt sig ganska egennyttig. Öfwerbefälet war strängare at förbjuda all enskylt handel, än wederbörande at åtlyda. De Angelske på Lång-Eisland höllo här et stadigt warande Smuglerie. Fördenskull gaf Compagniet up all sin rätt d. 7 Febr. 1663, til Stadsens Colonia, hwarwid blef afhandladt: At Christina Fort skulle ock dertil höra, med förbehåll, at Åboerne deromkring skulle blifwa behållne wid sina Privilegier: At Stadsens regering skulle sända en annan Garnison och utbyta den som hörde Compagniet til, på det Colonien skulle bewa- Comp. upgifwer sin Colonia til Staden.

waras emot Indianerne och de Angelske: At en mils land skulle årligen warda rödjadt och besatt: At Stadsens Agenter aldrig skulle tilstådias at afyttra detta land til någon annan, hwarken til en del eller helt och hållit, wid wite at förwerka all sin rätt etc.

§. 2.

Hinoyosa. Gouverneur.

Här på wardt Sout River öfwerlemnad hel och hållen til Gouverneuren Hinoyosa igenom Patent af General Gouverneuren Stuyvesant och Rådet d. 22 Dec. 1663. Dock med förbehåll, at alt styra efter General Staternas och det Wäst-Indiska Compagniets föreskrefne Lagar, samt til deß nytta. Men förrån dertil kom, förestod Han Gouvernementet tilsamman med Beckman 3 års tid, alt ifrån Alrichs död. Johan Crato Secreterare, van Sweringe Shout, M:r William Fältskär och Hans Block Constable, woro deß Råd d. 25 Januarii 1660. (a)

§. 3.

Twisten uphäfwes om Jacob Alrich.

Hinoyosas klagomål öfwer deß företrädare Alrich, samt deß Documenters och egendoms sequestrerande kom et farligit owäsende åstad. Cornelius van Gizel supplicerade til Stuyvesant, at få egendomen fri och dermed handla efter Testamentet. Deröfwer höllos åtskilliga ransakningar och skriftwäxlingar. Omsider fick Hinoyosa befallning, at afstå med all gensägelse wid straff af onåde. (b)

§. 4.

Handelen.

Handelen drefs denna tiden med skinwaror af Indianer-

(a) *Lib. R.* (b) *Lib. G.*

nerne, samt Tobak ifrån Virginien. Nu förspordes et godt förstånd imellan de Holländske och Ängelske, emedan Stuyvesant sände Gouverneuren af Virginien skänker af Franskt win och dylikt. (c) Peter Alrich wardt af Hinoyosa förordnad Commendant på Horekihls Skants med Privilegium Exclusivum på all handel med Indianerne ifrån Bomties Huck alt ned til Cape Hinlopen, hwaröfwer de Swenske grufweligen knorrade. (d)

§. 5.

Fruktan för Indianerne.

År 1663 lefde man i stor fruktan för Indianerne, som kallas Senecas. Af deße kommo några partier ned ur landet och öfwade grufweligen mord. Mynquesserne, som höllo med de Christne, gjorde wäl motstånd, men woro ej nog mägtige. Christina Skants war mycket förfallen och aldeles utan ammunition, at der uti ej woro öfwer 10 eller 12 Musquet kulor; ingen flinta. Ibland Indianerne grasserade kopporne det året grufweligen, en sjukdom aldeles främmande ibland dem. Skalkaktigt folk har rådt dem at löpa i Älfwen och twätta sig, hwaraf många omkommo.

§. 6.

Beckmans mißnöje och klagomål.

William Beckman hade ock hand i styrelsen, så länge här woro twänne Colonier, men hade mindre at säja, och war fögo agtad. Detta föranlät honom, at hafwa så stadig brefwäxling med Stuyvesant, som mißförstånd med Hinoyosa. Han gjorde sin högsta flit, at lägga ut alt hwad han kunde til deß förklening, och beswä-

(c) *Ibidem*, (d) *Lib. R.*

swärade sig öfwer deß högmod. I synnerhet anfördes: At Hinoyosa brändt up pallisaderne under bryggkittelen: Såldt Musqueterne til Indianerne: Stadsens qwarnstenar til Maryland för Tobak, och äfwen Compagniets kittel, hwilket alt han bewiste med attester. (a) Men som Hinoyosa war af större myndighet och högre aktning, wardt dermed intet uträttadt. När nu förspordes, at Compagniet hade öfwerlämnadt sin Colonia til Staden, och at Hinoyosa skulle råda öfwer alt, wardt Beckman nödsakad at supplicera hos Stuyvesant, det han ej måtte bortflyttas i olåglig tid och för winteren, samt utan befordran, eljest wore han nödsakad at gifwa sig til Maryland, det han wäl wiste icke skulle behaga den Holländska Regeringen. (b)

§. 7.

Det samma.

Stuyvesant tilböd Beckman, at bo qwar på Altona (Christina), der bruka land och hafwa 5 eller 6 betjänter. Men han såg sig ingen förmon derwid, emedan ingen Friman hade rätt at handla, hwarken med Indianerne eller de Ängelske. Dock hade han förspordt, at Hinoyosa fåt rätt til hälften af landet och handelen. 50 Landtbrukare hade anländt det förledne året, som woro Bönder och Soldater tillika, för 100 Gyllen årlig Sold, samt 6 eller 7 Pigor at hålla hus för dem. Deße qwinnor hade utfäst sig i Holland, at tjäna wißa år wid Colonien för deras resa; men Hinoyosa hade hyrt ut några för 60, 70, 80 Gyllen årligen] för egen winst. Han hade ock i sinnet, at taga Residens wid Apo-

(a) *Lib. R.* (b) Deß bref *dat. Altona* D. 6 *Decembr.* 1663.

Apoquiminij, der uprätta en Metropolis, samt draga under sig all Ängelsk handel. (a) Alla deße klagomål måtte hafwa warit otidige, emedan dermed intet wardt uträttadt. För öfrigit månde han ock förständiga, det ibland de Swenske wore et tal gångande, som hade Drottn. Christina gifwit en Capitaine Amund Besk Förlänings-bref på alt det land, som ligger imellan Marikiens Huck (Marcus Hook) och Uplands Kihlen, hwartil Beskens Måg Hullengren nu påstod sin rätt. Han skulle undersöka i saken och gifwa ytterligare kundskap derom. Ändteligen wardt Beckman flyttad til Hudsons River, och förordnad Commissarius eller Shout öfwer Arosapha eller Esopus d. 4 Julii 1664.

§. 8.

Den Holländska Regeringen tog fögo bekymmer under all sin tid, om den allmänna Gudstjänsten. På Sandhuken stod en liten Träkyrka för en tid, men utan ordentelig betjäning. Den Swenske Herr Lars Lokenius war allena i landet, som betjänte både Holländske och Swenske. Han råkade i den olyckan, at deß otrogna Hustru rymde bort med en wanartig Man Jacob Jung i en ökstock; hwarpå expreß wardt sänd til Gouverneuren i Maryland, samt Crono-Betjänterne wid Sassafras River at taga dem fast, ty Jung stod både i Hinoyosas och Beckmans skuld. (b) Herr Lars, som hade många barn och stort hushåll, behöfde annan Maka, och mente det hade ej mer at betyda, än allenast

Locks Olycka.

(a) Deß Bref *dat.* 21 *Decembr.* 1663. (b) *Lib. A Beckmans* Bref til *Stuyvesant*, *dat.* 17 *Aug.* 1661.

nast at finna en, aldenstund han ej såg någon Domstol tjänlig at döma i hans sak. Han träder dock alt för hastigt och innom 9 Månader i et annat gifte, hwarmed han drog öfwer sig en swår anmärkning af wederbörande Gouverneur med deß Commissarier, hwilka derföre tilsade honom, at för någon tid afhålla sig ifrån Ämbetet. Utwärkade imedlertid för honom et skiljo-bref ifrån Stuyvesant, hwarpå det förra giftet wardt om intet, det sednare bekräftadt, och Herr Lars åter berättigad til sin kappa. (a)

§ 9.

Abelius Selskoorn. En Studerad person wid namn Abelius Selskoorn kom til landet, och någon tid förrättade Gudstjänsten på Sandhuken: For til Nya Amsterdam och fick kallelse af General Gouverneuren Stuyvesant, samt bifall af Borgmästarena af den Augsburgiske Confession, at ordineras til Prädikoämbetet, samt löfte at njuta lika underhåll med Domino Larse, (Herr Lars). Han war beryktad, at hafwa redan tagit sig före barn-christning, men Beckman med sitt witnesbörd gjorde honom deruti oskyldig. Ehuru nu skedde, så förestod han dock aldrig någon församling på södra Älfwen, såsom Prästwigd.

Tre-

(a) D:o dat. D. 14 Apr. 1662.

Tredje Delen

Om Engelska Regeringen.

Cap. I.

Regeringen under Hertigen af York.

§. 1.

Norra Amerika wardt först upfunnit af Seb. Cabot år 1497, i anledning, hwaraf några Ängelsmän tilwålla sig den hedren, at fasta landet af Amerika wardt af dem alraförst ibland de Christne uptäckt, emedan Columbus ej förr, än 1498 gick in uti Gulph of Mexico, at taga det landet i besittning, åndock Han 1492 bewistadt några af deß öar. Icke deß mindre ginge mer, än hundrade år fram, förän man lade handen wid några Colonier. Förläning skedde af Konung Jacob I, år 1606 för 2:ne Compagnier ifrån London och Bristol tilsammans, på alt det land, som ligger ifrån 34 til 45 grad. Lat. Sept. wid Atlantiska hafwet; samt inom 100:de mil när Custen, och detta alt, så wida det ej ännu wore af någon Christen Magt intagit. Men deße Compagnier funno ej så ansenlig räkning derwid, som förmodades, ty gåfwo de up sin förläning til Cronan år 1635. I begynnelsen af Konung Carl I:s regering gafs åter ny förläning för Nya Ängland, men som Regeringen war då i stor oreda, ty höllo sig de första Colonierne icke så jämt efter sina föreskrefna lagar, utan bygde, bodde och lefde, som de både behagade och kunde. När Konung Carl II war återstäld på Thronen, Norra Amerikas besättande.

 gafs

gafs nya Förläningar, som åstundades, och ännu hällas wid magt. (a)

§. 2.

De Angelskes pretension.

Den rätt, de Angelske påstodo til Delaware, så i anseende til Kustens upfinnande, som til den förläning, de derpå gifwit, förrän någon annan Christen Magt tagit orten i besittning, förglömde de icke under påstående Swenskt och Holländskt Gouvernement. Til följe hwaraf, tre åtskilliga gånger, några Familier kommo in ifrån Virginien, at sätta sig neder wid Älfwen, hwilket dem icke tilstaddes. Buller och oro inom Angeland under Konung Carl I:s Regering, samt Oliver Cromwels administration medgåfwo ej tilräckelig styrka för Coloniernas bewakande.

§. 3.

Landets intagande.

Men när detta inwärtes owäsendet affstadnadt, och til hämd på de Holländska, som trängt sig in på de Angelskas förmente fördelar i Africa, Indien och annorstädes, sände Konung Carl II fyra Commissarier öfwer til Virginien, at foga Colonierne inom wißa gränsor, hwilka hade trängt sig hwar på annan. Deße gingo med en Angelsk Esquadre 300 Man stark för Manahates, togo in Nya Amsterdam med deß Fästning, d. 6 Sept. 1664, drefwo ut General Gouverneuren Peter Stuyvesant, som då war lam och brukade et silfwer ben. 13 dagar derefter, drog Sir Robert Car för Staden och Skantsen Aurania (Oranien), åter efter 12 dagar

(a) *The Present State of North America, London 1755, p. 10, 11, 12.*

dagar för Staden och Skantsen Arosapha och bemästrade dem. Nya Amsterdams Colonia för sig sjelf sträckte sig då wäster ut til 3 Holländska mil när in til De la Ware, och å andra sidan öster ut 10 Ängelska mil om North River. Widare wändes eröfringen til De la Ware och den ende der då befäste orten Fort Casimir, hwars besättning bestod af Holländske och Swenske. Således segrade Ängelsmän öfwer 4 Städer och lika många Skantsar inom få dagar utan motstånd och et enda lifs spillan, ty eröfringen skedde igenom oförmodelig öfwerkomst och uträttades igenom Capitulation. Uti fördraget wordo icke Officerare och Betjäning inslutne, utan allenast folket. Desse togo hyllnings Ed för Konungen af Ängeland, blefwo wid sina hus och förmoner orubbade. Likaledes wardt stadfäst, at de Swenske skulle obehindrade förblifwa wid sin Lutherska Religion, och offenteliga Gudstjänst, som de i synnerhet påstodo. Newer Amsterdam wardt sedan kalladt New-York, Aurania Albany, och Fort Casimir New Castle wid Delaware, hwarest dock sedan aldrig warit något Castell in til denna dag.

§. 4.

De Holländske hade tagit Surinam ifrån de Ängelske, och ej ännu afstådt sit anspråk på de Nya Nederländerne, derföre, at jämka saken, wardt slutit uti Freden i Breda, år 1667 d. 31 Julii, at Nya Nederländerna skulle efter den dagen lyda til de Ängelske, som Surinam til de Holländske. Den 3 Art. af Fredsfördraget förmäler: „At hwardera Respective skulle be- Utbytes för Surinam.

 „häl-

„hålla, hwad orter de hade tagit igenom wapn eller an„norlunda och hade i besittning d. 20:de Maji nästför„ledne. Således måste de Ängelske likwäl dyrt nog betala det land, til hwilket de föregifwa sig hafwa så oförnekelig rätt.

§. 5.

Återtages af de Holländske, men gifwes tilbaka.

Men osämjan stadnade icke strax der. Et annat warmt krig upkom, det Ängeland i förening med Frankrike förklarade emot General Staterne af Holland. Hemma woro Holländarena grufweligen trängde, men ute hade de en segersam Flotta, under Ammiral Evertse Junior, hwilken förstörde nästan hela Franska och Ängelska sjöfarten ifrån Newfoundland til Barbados, och uti Augusti 1673 bestormade New-York, samt tog det utan Capitulation. Närwarande Krigs-Råd utwidgade Herrawäldet så wida, som de Holländske tilförene påstådt, och fördenskull nödgade både Civil och Militair Officerare inom samma gränsor, at swärja hyllnings ed åt Staterne samt Prinsen af Oranien. Derpå förordnades Anthony Colve General Gouverneur öfwer New-York, samt deß underliggande länder. Denne åter satte Pet. Alrich, som Commendant eller Schout öfwer södra Älfwen Delaware, dock under General Gouverneurens upsigt. Walter Warton war Landtmätare. Pet. Alrich aflade sin Ämbetes Ed, och tog Hyllnings Ed af Inwånarena. Första Artikelen af deß Instruction lydde sålunda: „ „Han skal uppehålla den sanna Christna läran, sådan „som hon är öfwerensstämmande med Synodus Do„drect. och icke tillåta någon annan lära deremot stri„dande. Således anlades förslag denna gången at kasta

sta den Augsburgiska Confession öfwerända. (a) Dock warade denna Regeringen allenast en kort tid och ändades igenom Freden i Westmünster d. 19 Febr. 1684. Uti den VI Artikelen wardt beslutit; „At ehwad land, „Städer, Fästningar ꝛc. hade blifwit tagne sedan Kri„gets begynnelse å någondera sidan, skulle återställas „til deß förra Herre och ägare„. Til följe hwaraf New-York wardt återstäld til de Ängelske d. 31 Oct. 1674.

§. 6.

Provincen New York innehölt nu alt det land, som ligger imellan Nya Ängland, och Älfwen Delaware, hwaröfwer James Hertig af York blef Proprietor, til hedersteкn för deß hjeltemod på Ängelske flottan, den han commenderade emot de Holländske under warande örlog. Derjämte hade han ock de 3 så kallade Lägre Countys på andra sidan De la Ware, nemligen: New-Castel, Kent och Sussex i besynnerlig förläning. Styrelsen skedde igenom en Gouverneur i Hertigen af Yorks namn; ty denna Prins kom aldrig sjelf til landet. Til New-Yorks Gouvernement lydde äfwen alt hwad, som bebodt war å wästra sidan om De la Ware, hwilket undertiden kallades Nya Virginien, men mästadels Orterne på De la Ware. Der hade nu de Swenske och Holländske hushåll sina boställen, ty ännu hade ingen satt sit bo å den östra sidan om Älfwen, som sedan kallades Yersey, warande et magert, mäßigt och ohygligit land, ej heller fick Wästra Yersey någon Inwånare under Hertigen af Yorks Gouvernement. Hertigen af Yorks Gouvernement.

§. 7.

(a) *Registret i New-York L. Z.*

§. 7.

Landets besättjande.

Under den Swenske Regeringen wordo inge Fastebref utgifne på land, åtminstone synes inga tekn dertil, de undantagne, som af Drottning Christina förlänte woro. De Holländske utdelte wäl en hop der af år 1656, men största delen woro på Tomter i Sandhuken. Inga räntor blefwo imedlertid upburne; Ty landet war oröddjadt, Inwånarena late, at afkomsten war fögo mer, än tilräckelig för uppehälle. När nu Ängelske Regeringen kom, wordo alle kallade in, at taga nya Fastebref i New-York för land, som de antingen hade intagit eller tänkte intaga. Deße utdeltes af Gouverneuren i Hertigen af Yorks namn Räntan blef en Skäppa hwete för 100 åker, om så fordrades. En del togo, andre bryddе sig icke derom, utan kommo öfwerens med Indianerne om lands stycken för en bößa, Kittel eller Skintröija, och dylikt, samt för samma wärde sälde dem åter til andra, ty landet war öfwerflödigt, Inwånarena få, och Regeringen icke sträng. Häraf sker, at man ännu i rättegånger om land beropar sig på Indianisk rätt, som äfwen gäller, när den kan bewisas. Fastebref, som gåfwos de Swenske, innehöllo det wilkor, så wida de förhöllo sig Regeringen underdånige. Månge, som togo bref på stora landstycken, ångrade sig af fruktan för efterräkning på räntan, den dock ganska lindrig war, om folket upbrukat landet, men dryg nog, när de gjorde sig ingen nytta deraf, och derföre afyttrade största delen til andre, det deras efterkommande nu måste beklaga. Några få Ängelske

gelske hushåll kommo in, och woro de ende, som wille betala något för et stycke land, men Indianerne ansågo dem för annat slags folk, wiste mindre wänskap för dem, efter de med dem woro mindre bekante, hwilket ofta kom stort owäsende åstad. Folket lefde i stor ro, men större låttja. Intet Landtbruk, ingen handel war i gång, mer än til yttersta nödtorft. Hertigen af York hade fögo mer deraf, än namnet, men icke under, ty oroligheterna i England höllo fort, och Successionen til Kronan sattes honom i högsta twifwelsmål.

Cap. II.

Regeringens uprättande under Proprietoren Willhelm Pen.

§. 1.

När England war i sin största yra, under deß beskyddares eller rättare sagt, wäldswerkares Oliver Cromwels styrelse, upkom ibland andra, den Qwäkerska Secten, upstudsig, både emot Kronan och Kyrkan, hwaruti Willhelm Pen war et stort Helgon. Han föredrog sin åstundan, at flytta ut en Colonia til landet uppå De la Ware, at utsträcka det Ängelska wäldet, och uphjelpa sådana lägenheter, som för Riket högst nyttige woro; At bringa de willa Hedningar igenom fogliga och tjänliga medel til borgeligit samfund, och den Christna läran, men ej mindre hålla sit egit Bröderskap tilsamman. I anseende hwartil, som ock deß Faders stora bedrifter, som war den afledne Sir Willhelm Förläning.

helm Pen, då Han under Prins James, Hertig af York år 1665, som Ammiral, want en seger öfwer den Holländska Flottan, commenderad af Heer van Opdam. Konung Carl II skänkte honom landet, med Privilegier derpå, d. 4 Mars år 1681. (a)

§. 2.

Pens Privilegier af Konungen.

„Denna Förläning innehåller alt det land i America med öar, der inom liggande, sådant, som det „hafwer Älfwen De la Ware til öster om sig, tagande „sin begynnelse 12 mil ifrån Staden New-Castel in „til den 43:dje grad. Lat. Sept., om samma Älf sig så „långt sträcker norr ut; men i annor händelse, då efter „samma Älf norr ut, så långt hon sig sträcker. Ifrån „bemälte Älfs ursprung, skal den östra gränsen blifwa „determinerad med en Meridian linea, dragen ifrån bemälte Älfs ursprung, til den bemälte 43:dje graden. „Samma land widare at sträcka sig wäster ut 5 grad. „Long., räknade ifrån den förenämde östra Gränsen. „Och samma land, at gränsa på den Norra sidan, „ifrån begynnelsen af den 43:dje grad. Lat. Sept., och „å södra sidan igenom en Circle, dragen 12 mils distance ifrån New-Castle norr ut; Och wäster ut til „begynnelsen af den 43:dje grad. lat. Sept. och så ned „en rätt linea å wästra sidan til gränsen af Longituden, „som förenämd är. (b)

§. 3.

„I kraft af bemälte Privilegier, blef Willhelm Pen, „och

(a) *The Royal Charter, granted to William Pen Esq:r, Preamble,* (b) *The Royal Charter Sect.* 1.

,,och Hans efterkommande i arf eller köp, absolute Pro-
,,prietor af ofwannämde land, Konungens rätt, såsom
,,Konung förbehållen, men endast för Proprietorens och
,,Hans efterkommandes nytta, at derföre årligen be-
,,tala 2 Båfwerskin wid Slottet Windsor d. 1 Jan.
,,hwart år; Äfwen 5:te delen af alt Guld och Silfwer-
,,malm, som tid efter annan skal warda funnen innom
,,deß gränsor, fri från all kostnad. Landet skal wara
,,en Province för sig sjelf, och kallas Pensylvania. (a)

§. 4.

,,Han skal hafwa magt, at gjöra Lagar med sina fria
,,Inwånares Råd och samtycke (b): At förordna Öf-
,,wer- och Under-Domare, Magistrats och Ämbets Per-
,,soner efter egit godtycko; At pardonera alla miß-
,,gjerningsmän, antingen för eller efter Domen är
,,fäld, förrädare och mördare undantagne, åfwen
,,dem, til deß Konungens behag kunnigt är: At reg-
,,lera Domstolar och Rättegångar; med förbehåll, at
,,ingen Lag är stridande emot Ånglands Lagar; och at
,,hwar man hafwer rätt at appellera til Konungen. (c)
,,Äfwen, at en afskrift af hwarje Lag skal inom 5 år,
,,sedan han afkunnad är, öfwersändas til Konungen,
,,och om någon Lag 6 månader efter, sedan han är öf-
,,wersänd, ogillad warder, skal blifwa kraftlös, eljest
,,stå wid magt. (d)

§. 5.

,,Proprietoren skal wara answarig för alt det brott,
,,han tilståder emot Ånglands Lagar, om sjöfart och

(*a*) *Sect. III.* (*b*) *Sect. II.* (*c*) *Sect. V.* (*d*) *Sect. VII.*

„handel, samt betala skadan inom et år. I annor hän„delse tager Konungen Gouvernementet af Provincen „til sig, til deß skadan betald är, dock hwar Inwåna„res egendom derwid orubbad. (a) Icke hålla wänskap „med Kronans fiender, eller krig med deß wänner (b). „Förordna en Capitain General, at förklara krig emot „landets fiender til lands eller watn, och förfölja dem „äfwen utom Provincen, och förfara med all den magt, „som hörer til någon General en Chef af Armée, eller „någon tid hört. (c) Hwarken Konung eller Parla„ment skal hafwa magt, at lägga på Inwånarena nå„gra Taxor eller utlagor, utan Proprietorens och de„ras egit samtycke. (d) Om något twifwelsmål up„komma skulle om rätta meningen af detta Patent in „för Domare, skal saken så dömas, som närmast stäm„mer öfwerens med Proprietorens förmon i alla ti„der (e).

§. 6.

Landets Privilegier af Pen.

När deße Privilegier bekräftade woro, gjorde Willhelm Pen sin Plan kunnig öfwer hela Ängland, och til upmuntran för dem, som hade lust at flytta öfwer, gaf ut wißa Artiklar, huru landet besättas skulle under denna Titul: **Wißa wilkor och Förläningar bewiljade af** *Willhelm Pen Proprietor* **och** *Gouverneur* **af** *Pensilvanien* **för dem, som försöka sin lycka och köpa land i samma** *Province* **d.** 11 *Julii* 1687. Til samma ända satte han ock up en Regerings-Form, den bästa han kunde uptänka, dat. 29 Apr. 1682.

(a) *Sect. XIV.* (b) *Sect. XV.* (c) *Sect. XVI.* (d) *Sect. XX.* (e) *Sect. XXIII.*

1682. När nu månge af hans folk angåfwo sina namn at begifwa sig i Colonien, wardt ock nödigt pröfwadt, at förse sig med wißa lagar, på det alt skulle wara i ordning wid öfwerkomsten, til följe hwaraf en lag af 40 Artiklar wardt upsatt, samtyckt af de närwarande och underskrifwen d. 5 Maji 1682.

§. 7.

Härpå följde ännu twänne Gåfwo-Bref, dock under namn af köp, som Prins James, Hertig af York, förlänte Willhelm Pen å samma sida om Delaware, på det land, han af sin Broder Konung Carl II hade i Förläning, och war werkeligen Proprietor af, det förre dat. 24 Aug. 1682 på Staden New-Castle wid älfwen Delaware, med alt det land, som ligger inom en circle af 12 mil dragen ifrån och til älfwen. Köpskillingen 10 Shillingar, och ränta af 5 dito årligen at betalas på Michels mäßo dag til Hertigen, deß Arfwingar, eller til hwem han det uplåta wille. 2:ne andre Förläningar.

Det sednare af samma dag och år, på alt det land wid De la Ware älf och hafswik, som tager sin begynnelse 12 mil söder om Staden New-Castle, och sträcker sig til Horskihlen eller Cape Inlopen. Köpskillingen 10 Shill. I årlig ränta derföre fordrades af Hertigen en ros at betalas på S. Michaelis dag, om så fordrades. Men Pen förbant sig, at årligen betala på bemälte dag til Hertigen, deß Arfwingar, eller til hwem denna rätt uplåtas skulle, en halfpart af alla de räntor, inkomster och förmoner, som af landet falla skulle. I händelse, antingen en del, eller alt af räntorne skulle stå tilbaka inom 20 år, skulle landet falla tilbaka.

baka åt Hertigen, deß Arfwingar ꝛc. til deß alt betalt wore.

§. 8.

Pens Ankomst.

Willhelm Pen gjorde sig färdig, at taga sit Nya land i besitning. Han upmuntrade alt folk, at taga del uti lyckan, och åfwen bestod dem fri resa, som oförmögne woro at betala. I synnerhet fogade sig til honom Qwäckare af alla orter i Ängland och Wåls, *Wallis*, et sällskap, som Riket wäl kunde mista; Dermed lastade han första resan 20 Skepp, förwäntande snart flere efter, och ankom d. 24 Oct. 1682 (a). De Swenske togo emot sina nya Medborgare med mycken wänskap, förde up deras gods och husgeråd ifrån Skeppen, och herbergerade dem i sina hus, utan wedergällning, det månge gamla Qwäkare ännu med nöje berätta.

§. 9.

Förändring i Regerings-Formen.

Straxt skulle det nya Gouvernementet uprättas, hwarunder de lägre Landskaper, som igenom donation af Hertigen James tilfalne woro, ock lyda skulle. Et General möte wardt hållit i Chester, hwarest Pens Regerings-Form framgifwen wardt för Inwånarena af Pensylvanien, och underliggande Landskaper 1682. Men deruti befunnos några puncter, som woro omögelige, såsom, at Provincial Rådet skulle bestå af 70 Män, och Assembly af 200, då i landet ej woro så månge, som wiste, hwad et Gouvernement war. Fördenskul blef Regerings-Formen så wida ändrad

(a) *Campanius p.* 82.

drad (a). Nästa året upråttades åter en annan Regerings-Form, nästan lik den första, hwarutt samma antal af Council och Assembly införd war, emedan hopp war, at folket skulle ökas, och alla skulle snart blifwa Stats-Män. (b)

§. 10.

På Wicacoa wid älfwen, en hög torr och behaglig plats, upråttades Staden Philadelphia. Landet der til 360 åker, lemnade 3 Bröder af Swåns Sons Familia med wilkor, at 200 dito gafs hwardera in wid Staden, uti de så kallade Stadsens Norra friheter, och således 600 tilsamman, med årlig rånta af en half Bußel hwete för 100:de. (c) De som köpte jord på Landet, fingo Tompter skänkte i Staden. Deß första Privilegier wordo gifne 1682, och deß friheter utsträckte til 3 Ängelske mil utom Staden, imellan twänne segelbara watn, Delaware och Skullkihl. Inom första året såg Staden öfwer 80 hus inom sig, och efter 20 år undrade på sin egen prakt och styrka. Deß sköna belägenhet, djupa hamnar, reguliera gator, kosteliga byggnad, wigtiga handel, och hastiga upkomst, är et under för werlden, och må ses widare hädanefter. Philadelphias anläggande.

§. 11.

Det bebodde landet wardt fördelt uti 6 Counties Philadelphia, Buckingham, eller Bucks och Chester, deße Provinciens indelning.

(a) *An Act of settlement made at Chester 1682.*
(b) *The Frame of the Government of the Province of Pensylvania &c.*
(c) *Rich. Hills, J Norris's, J. Logan's Answer to Gover. Keith A:o 1722.*

deßze hörande til Provincien, inom hwilka Qwäkarena togo sina hemwist. De öfrige woro New-Castle, Kent och Sussex, som kallades de tillydande Landskaper, warande ännu owist, om de skulle hålla et Gouvernement för sig sielfwa. Uti alle tilsamman woro ännu ej mer än 4000 själar. (a)

§. 12.

Lagar. Twänne General Assemblies eller Parlament wordo hållne inom det första året, och det med sådan enighet, at inom 3 weckor wordo 70 lagar stadgade. Men nästan hälften deraf, mötte den olyckan, at warda ogillada i Ängland, af hwilka några syftade der hän, at leda folket in i Qwäkeri, såsom: En stadga at förändra namnen på dagar och Månader: I stäålet för Söndag, Måndag, Tisdag etc. at bruka första dagen, andra dagen, tredje dagen etc. Äfwen i stället för Januarius, Februarius, Martius o. s. w., at bruka första månad, andra månad, tredje månad etc. Likaledes en stadga emot skålars drickande etc.

§. 13.

Domstolar. För bättre styrelse i landet förordnades Domstolar och Rådhus, Domare och Ämbetsmän för hwarje behof, Rättegång at hållas hwarannan månad. Men at förekomma kostsam Rättegång, giordes tre Fredsstichtare i hwarje County, wald af hwar County Domstol, såsom allmänna jämkare. Höst och wår skulle hållas Rätt för Änkor och Barn, at jämka deras arf i hwart County.

§. 14.

(a) *Pens* Bref om *Pensylwanien* år 1683.

§. 14.

Land blefwo utlåtne och utmätte för Hemman. Proprietoren låt förmärka, at han icke tänkte samla rikedomar derigenom. Hwar fick så mycket han kunde bruka, allenast han wille betala för Fastebrefwet och landmätningen. Men för at uppehålla Gouvernementet, lades likwäl 1 penny Sterling årlig ränta på hwarje åkerland. (a) De Swenske och Holländske, som fåt sin jordarätt ifrån Hertigen af York, betalte 1 Bushel eller skäppa hwete för hwart 100:de åker, som är långt mindre, och stå derwid för alla tider. Sju års oklandrad rätt skal hållas otwifwelaktig. (b) Hemmans indelning.

§. 15.

Med Indianerne stälte sig Proprietoren in. De Swenske tjänte honom för tolkar, och af dem besynnerligen Capitainen Lars Kock, som ibland Indianerne war mycket agtad. Han sändes til New-York, at köpa och hämta tjänligit gods för handel. Han gaf dem den bästa tanka han kunde, om sin Nya Lands Herre. Hwarpå Pen begåfwade dem med skänker, och köpte af dem det ena landstycket efter det andra; Sedan drogo de undan, alt högre up i landet. Han umgicks mycket med dem, undersökte deras lefwernes art och tungomål, på det han måtte handla med dem utan tolk. Afhandling med Indianerne.

Q

(a) Efter Ängelsk ordning är et Hemman ansedt efter åkerland, hwar åker i sin widd swarande emot et spanland eller skäppaland.

(b) *Laws agreed upon in England &c. §. XVI item* många andra *Constitutioner*.

folk. Dermed want han ock stort anseende, som ännu warar i åminnelse hos dem gamlom.

§. 16.

Wänskap imellan Proprietoren och de Swenske.

De Swenske woro honom besynnerligen til nöjes, som han sielf berättade: de äro et akswarsamt, starkt och flitigt folk, likwäl hafwa de icke giordt några framsteg i åkerbruk och trägårdar, lika som de åstundade allenast at hafwa nog, men ej til öfwerflöd. „De togo mig ganska höfligt emot, ej mindre än de Ängelske „der boende, som få äro, förr än folket, som jag „med mig förde, kom ibland dem. Jag kan ej gunat, „än recommendera deras högagtning för sin Öfwer„het och höfliga upförande emot de Ängelske. De „wanslägtades ej ifrån den gamla wänskapen både „Konungariken imellan. Som de äro skapelige och „starke til kroppen, så hafwa de wackra barn; måst „alla hus äro fulle, knapt något tilfinnande, utan tre „eller fyra Poikar, och äfwen så många Flickor. I „somliga äro 6, 7 eller 8 Söner, och af unge Män „få så nycktre och arbetsamme. (a) De Swenske hade sit säte så i landets Assembly, som i Gouverneurens Council. M:r Pen anhölt straxt wid sin återkomst til London hos den Swenske Extra Ordinarie Envoyen om deß biträde, at få Präster och böcker för dem ifrån Swerige, försäkrandes, at han wille draga försorg om deß fortskaffande ifrån London. (b) Sjelf sände han dem en kista med Catecheser och andre böcker, samt

(a) Se mer härom och mycket annat i *Willhelm Pens* Berättelse om *Pensylvanien* d. 16 *Aug.* 1683.

(b) Post-*Directeuren Johan Thelins* Bref. *Götheborg* d. 16 *Nov.* 1692.

samt en Bibel in Folio, at brukas i Kyrkan, dock alle på Ängelska. (a)

§. 17.

Efter et års wistande i America wände M:r Pen tilbaka åt Ängland, förordnande Wilhelm Markham til Vice-Gouverneur. Af alla wetterliga skäl kan såkert dömas, at Proprietoren Pen hade god assigt för alla menniskior i gemen wid denna Coloniens besättande. I synnerhet såg han mer i begynnelsen efter sit Bröderskaps fördelar, än sina egna. Ty at få rätt til landet, frakta folk öfwer hafwet, och sätta all ting i ordning kostade honom först en eftergift til Ängelska Kronan på 50000 pund Sterling Hans Faders Sir Wilhelm Pens innestående löner; Sedan en mistning af en egendom i Irland af 2000 punds årlig inkomst; en annan i Ängland af 1000:de punds d:o, och ännu en annan af 500 punds d:o; så at han, ändock ägare af så stort land, likwäl för någon tid war nödsakad, at göra sig osynlig för sina Creditorer.

Proprietorens omsorg och kostnad.

§. 18.

Wid denna tiden hände sig, at en bedragare kom ibland de Swenske under namn af Köningsmark, som gjorde et upror och fick många tilhängare, särdeles af de Finske. Han blef fasttagen, wederbörligen afstraffad och förwist landet. De som höllo med honom, miste sina Hemman, och ledo stor skada; hade ock wäl dermed gjordt sina Landsmän, som oskyldige woro, illa ryktade och mißtänkte, om icke Folkslagets ärlighet i gemen igenom så många förutgångne prof wäl blifwit bekant. (b)

Upror ibland de Swenske.

 Cap.

(a) *Rudmans Mscr.* (b) *Rudmans Mscr.*

Cap. III.

Om förändring i Regeringen och deß närwarande tilstånd.

§. 1.

Mißnöje med Regerings-Formen.

En tid af 17 år månde framlöpa, och Pen såg sin Colonia märkeligen tilwäxande. Men detta Regerings bekymret föll det enfaldiga folket alt för beswärligit, hälst mången beställning hade föga någon aflöning, och få af dem woro upfödde til Regenter. Deßutan kom Pen til den eftertanka, at han stått för de första och största utgifter, hwaremot inkomsterna nu syntes alt för knappe. Han hade ock lemnat alla tjänster i folkets händer, at besättjas igenom wahl, hwilket månde afskära honom både wälde och indrägt. På folkets åstundan ej mindre, än af egen försigtighet, företog han åter en resa til Pensylwanien år 1700, och då Regeringen i många mål förändrade.

§. 2.

Nya Privilegier.

Den 28 October 1701 gafs en annan Charter eller Regerings-Form, bestående af 8 Articlar, hwaraf den första innehåller: At hwar och en, som bekänner en „Alsmägtig Gud, hela werldenes Skapare, uppehål„lare och Regerare, samt wisar undersåtelig lydno, „skal ej å något sätt warda ofogad til sin Person eller „egendom för deß samwets tro eller öfning; ej eller „warda twingad at uppehålla någon Gudstjänst, Kyr„ko eller Prästerskap emot deras samwete. Äfwen, at „alla de, som tro och bekänna JEsum Christum werl-

denes

„denes Frälsare, skola wara berättigade at tjäna i Gou-
„vernementet, på hwad sätt hälst wara må, allenast
„han lofwar underdånighet emot Konungen och trohet
„emot Proprietoren på sätt som stadgat är.

§. 3.

Regeringen har alt sedan stått hos Proprietoren, såsom Gouverneur en Chef, och hos landets General Assembly eller Parlament. William Pens twänne Söner, Thomas och Richard Pen, nu warande Proprietorer en Chef, förestå Regeringen igenom deß Vice-Gouverneur, såsom ock deras Fader för dem. Proprietoer.

§. 4.

Vice-Gouverneuren tilsättes af Proprietorerne, och med Konungens bekräftelse, är begåfwad med all den magt, som hörer til en Gouverneur en Chef, såsom: At tilsätta Öfwerdomare, Underdomare, Krigsbefälet, Civil betjänter ꝛc. At pardonera alla öfwerträdelser för eller efter ransakningen (Högförräderie och upsäteligit mord undantagne) med förbehåll, at wädjande må ske til Konungen i alla mål: Likaledes at underskrifwa alla Lagar, gjorda af Assembly, så framt de ej äro stridande, utan i mögeligaste måtto öfwerensstämmande med Änglands Lagar. At gifwa Privilegier för Stapel och Upstäder, förordna Marknader, hamnar, samt förläna hwarjehanda Samfund, wißa rättigheter och förmoner. Han är Generalissimus, kan förklara krig emot hwem det hälst wara må, som icke är i förbund med Konungen af Stora Britannien: At låta afrätta Röfware, Sjöröfware och förrädare efter Vice-Gouverneurens magt.

Krigs-Articlar, eller ock skona dem, alt efter behag: At sluta fred, samt förrätta alla de mål, som höra til en Generalissimus.

§. 5.

Vice-Gouverneurens förbindelser.

Vice-Gouverneuren tager sina Instructioner af Konungen, samt Handels-Collegio, at afwärja Manufacturier, som förfördela dem, hwilka äro i Britannien, och at i akttaga Kronans rättigheter. Han tager ock Instruction af Proprietorerne, at wårda deras interesse, samt gifwer merendels sin obligation för 5000 punds wite, at hålla sin Instruction. Deße Instructioner äro ofta stridande med folkets tycke, och göra Gouverneuren mycken oro i sit Ämbete. Om han mißhagar Proprietorerne, är han i fara at mista sin Fullmagt, och om han mißhagar Assembly, at mista sin lön, hwilken så står i deras magt, at de gifwa om, när och huru mycket dem täckes. Någre Gouverneurer, sedan de fallit i trätor med Assembly, hafwa uppfunnit råd, at underhålla sig på annat sätt: sätta Magistrats Personer af, som hålla med Assembly, och tilsätta sina egna Creatur. Deße recommendera så många at hålla Källare och Krogar, hwarföre betalas 1 pund årligen til Gouverneuren, at man ej må undra på lasters och odygders tilwäxt i sednare åren.

§. 6.

Gouverneurens Råd.

Til lindring uti sina Ämbets förrättningar, har Gouverneuren åtskillige förståndige och förfarne Män, at hämta råd af i wigtiga ärender, deße kallas Gouverneurens Råd. Han kallar och aflöser dem efter egit behag.

behag. Deras antal är icke faststält, men består gemenligen af 10 eller 12. De äro hans hemliga råd allenast, så länge hans förwaltning räcker.

§. 7.

I händelse, Vice-Gouverneuren dör, eller affättes, och til dess någon efterträdare förordnad warder, träder den äldste af Rådet til President. Denne med sit Råd, fyra åtminstone i antalet, äger magt at handla i alla ting, som en Gouverneur, Lagars stadgande undantagit. President i Gouvernementet.

§. 8.

General Assembly, eller huset af representatives består af 36 Lemmar. Assembly eller Parlament.

För Philadelphia County			=	8.
Chester	=	=	=	8.
Bucks	=	=	=	8.
Lancaster	=	=	=	4.
York	=	=	=	2.
Cumberland		=	=	2.
Berks	=	=	=	1.
North-Hampton			=	1.
Philadelphia Stad			=	2.

Assembly wäljes d. 1 Octobr. årligen, och mötes i Philadelphia d. 14 ejusdem. Sättet är detta: Hwart och et County är fördelt uti 8 Districter, hwart och et bestående af åtskilliga Soknar (Townships) Fjerdings Männerne (Constables) af hwarje Sokn, hålla i hwarje District d. 25 Sept. nästföregående et wahl, hwar en biträdd af twänne bofasta Män; då wäljes af

alla

alla bofaste Män i samma Sokn, en Man, som hälles för wara bäst bekant med Inwånarenas tilstånd, at warda Inspector wid nästkommande County wahl. Blifwer således en Inspector för hwarje Sokn, och så månge Inspectorer af hwarje District, som Soknar äro.

Uti Rådhuset för hwart County, hälles det stora wahlet, som af Land-Gewalldigern (Sheriff) förrättas. Han tager igenom hwarje Fjerdingsman namnet af den, som är wald Inspector för hans Sokn. Inspectorerne för hwarje District ställas tilsammans inom et inskränkt rum. En opartisk Man tager ut et namn af hwart rum, och deße 8 personer warda Inspectorer wid wahlet för den gången.

De bofaste Män, som äga 50 åkerland wäl belägit, och 12 deraf upbrukadt, eller ock äga 50 punds wärde, landets Mynt, samt lefwat 2 år inom Provincen, hafwa rätt at wälja, då de gifwa in til Inspectorerne en uprullad pappers lapp, och namn derpå, för så många personer, som wäljas skola, som Fullmägtige af Countiet. Om personen, som ingifwer sit votum, är wäl känd af Inspectoren för tilbörlig förmögenhet, stoppar han straxt deß votum i en låda med hål på locket. I annor händelse måste den, som är under twifwelsmål, göra straxt ed, at han äger 50 punds wärde, der äro ock Notarier, som antekna dens namn, som ingifwa votum. När alla röster ingifne äro inom föresattan tima, warda rösterne upnämde, och antalet af rösterne för hwar Candidat; hwarpå Gewaldigern wid Rådhus dören utropar deras namn, som walde äro. Deße namn sättas på twänne listor, hwars öfra kant

kant lägges inom hwarannan, och klippas i en krokug linea, at när de fogas tilsamman, de paßa emot hwarannan. Listorne uprättas af Gewaldigern, och 6 bofaste Män; En deraf lemnas til Gouverneuren, den andra til Assembly.

Assembly mötes på d. 14 Octobr., och sedan de äro besworne af hwarannan, wälja sina Talemän. Några Ledamöter sändes til Gouverneuren at gifwa tilkänna, det de äro sammankomne, och förnimma, när de få framwisa sin Taleman. Tid utsättes, när hela huset får upwakta Gouverneuren; och när det skedt, samt Talemannen blifwit presenterad, påminner han Gouverneuren om några wißa Privilegier, huset tilhörige; såsom i synnerhet: En fri tilgång til Gouverneuren, när allmänna ärender så fordra: Frihet at tala i deras afhandlingar: at Gouverneuren icke anser någon berättelse om deras företagande, tils de hafwa kommit til Resolutioner; och at husets ledamöter äro frie från arrest för den tiden de sitta.

Huset tilsätter sin Notarius eller Secreterare, Sigillhållare, Dörwaktare och Agent för Provinceen wid Stora Britanniska Hofwet. I sednare tider äro Deputationer inrättade för wißa ärender, såsom: Beswär eller klagomål, brefwäxling, räkningars öfwerseende &c. detta alt wid det första mötet.

Gouverneuren kommer aldrig in i Huset, utan sänder sina ärender skrifteligen igenom sin Secreterare, och de sända sit swar igenom 2 sina deputerade Ledamöter. I alla mål talas til Gouverneuren in tertia persona.

May it pleaſe the Governor. Må det behaga Gouverneuren: Eller, med Gouverneurens förlof.

Uti publica mål gifwa de ſit votum munteligen, och i privata ſkrifteligen. I deras afhandlingar, at föra Bills, Reſolutioner &c., ſamt andra förråttningar, taga de ſå noga, ſom möjeligit år, i agt ordningarne brukelige i det Britanniſke Underhuſet. När Bills (Förſlag til Lagar) åro afgjorde i Huſet och hopſamlade, warda de gemenligen tagne alle tilſamman, och förde til Gouverneuren wid ſlutet af Seſſion. Om de winna Hans bifall, ſåttes Provincial Sigillet der på, då de warda inprotocollerade, publicerade i Rådhuſet och tryckte. Men det år ganſka wanligit, at ej få bifall.

Wid ſlutet af året, gifwer Talemannen hwar ledamot af huſet en atteſt för den tid, han ſuttit i Huſet, med ordres på Provincial Råntmåſtaren, at betala 5 Shill. om dagen. Och åndock de ofta ſkiljas åt, reſa hem, och åter kallas tilbaka om året, hafwa de ånnu ej haft miltalet betalt för mer, ån förſta reſan fram och tilbaka.

Hwad aldramåſt ſkiljer detta Aſſembly ifrån något annat dylikt af Ångelſka Colonierna i America, år: At de mötas på wiß dag i året, och ſitta ſå långe de behaga. Derjåmte hafwa de förwaltningen af publica inkomſter, alt ſom Huſet ſjelf reſolverar. Men at förordna medlens inkomſt, måſte ſke genom Lag, hwaruti Gouverneuren hafwer handen. För öfrigit: At Gouverneurens Råd har intet at göra med Lagſtiftandet, ſom i de andra Colonierne.

Åndock Aſſembly ſkiljes åt efter egit behag, wiſa de

de likwål Gouverneuren den höflighet, at gifwa honom deras upsåt tilkänna i händelse, han hafwer något derwid at påminna. Sällan händer, at han hindrar dem.

Om något särdeles skulle förekomma under den tiden de hemgångne äro, som gemenligen sker i ofreds tider, kallar Gouverneuren dem tilsamman igenom Gewaldigern, och skriftelige ordres at komma til Philadelphia på wiß utsatt dag. När de så hafwa mött, må de åter skiljas åt, när de behaga.

Wid deras sidsta Session af året, sluta de af, igenom sina Deputerade, räkningarna för publica medel, som sedan wid ändan af deras handlingar årligen utgifwas igenom Trycket. At de årligen wäljas, bidrager mycket til de publica medlens rättrådiga handhafwande.

Assembly dömer öfwer twister wid wahlen, straffar Gewaldigern och andra Executorer för egennyttighet och försummelse, samt anklagar Mißgjärningsmän på lika sätt, som Underhuset i Stora Britannien.

§. 9

Proprietorernes saker förrättades i 3 Contoir, 1 Secreterarens, 2 General Upbördsmannens, 3 General Landmätarens. Cammarwerket.

När någon hafwer hog, at taga et stycke vacant land någorstädes inom Provincen, anmäler han sig hos Secreteraren, at få ordres för deß utmätande. Köpskillingen til Proprietorerne är nu 15 L. 10 Shill. Landets mynt för 100:de åker. 5 pund för hwarje hundrade, betalas deraf strax för än ordres utfärdas, och 6 månaders credit gifwes för det öfrige.

Secreteraren gifwer ordres på General Landmätaren, som behåller den samma i sit Contoir och sänder en afskrift deraf til sin Deputerade Landtmätare i orten hwarest landet är belägit. När mätningen är skedd, åter sänder den Deputerade Landmätaren Charta derpå til General Landmätarens Contoir; der blir det liggandes, til deß köparen anhåller om widare befordran til Secreterarens Contoir. Imedlertid må han bygga, bebo och bruka landet, samt sälja det med den rätt, han då hafwer. Många 1000:de Hemman äro i sednare åren uptagne af fattigt folk bak i landet, och brukade, samt sålde med ej bättre rätt, än denna, hwilke nu til en stor del af Indianerne äro förstörde.

General Landmätaren pröfwar sin Deputerades calculationer, och gjör fullkomlig beskrifning på landet, samt sänder det til Secreterarens Contoir. Secreteraren, uppå upwist quittence ifrån General Upbördsmans Contoiret, at det öfriga af köpskillingen betald är, meddelar den köpande et Fastebref med Provincial Sigillet bekräftadt, som sedan i afskrift förwaras i Archivo. Och ändock afskrift der på åfwen hålles i Secreterarens, samt Upbörds Contoiret, så wäl som ock at många förrättningar derwid förelöpa: likwäl bestiga alla umgälder för 2 eller 300 åkerland ej öfwer 2 pund Sterling, samt 3 pund dito, fast landet wore 1000:de åker.

General Upbördsmannen utsätter å wißa orter, wißa terminer för Räntornes upbörd. Derwid är brukad i sednare tider en förundrans wärd lindrighet, at folket må taga nästan så lång credit, de behaga. Sällan

lan höres, at någon blifwit exequerad för räntan, fast en myckenhet dragit skuld på sig för många år. Isynnerhet öfwerses med dem, som bo i de långst up afslägsne orter, nyß bebodde.

§. 10

Wid Gouvernementets uprättande under Proprietoren Pen lades de 3 lägre Counties, New-Castel Kent och Sussex under Provincen Pensylvania. Men när Pen war andra gången i landet, och ändrade Regerings-Formen för Pensylvanien, påstodo de 3 lägre Counties sin rätt at blifwa et Gouvernement för sig sjelft, emedan de så woro under Hertigen af Yorks tid. Pen war hårdt deremot, men måste samtycka, emedan de första Privilegier woro upgifne. Han tilböd dem nya Privilegier för sit nya Gouvernement, men de wedersakade dem på Landdagen i New Castel 1700, och skildes då de Fullmägtige ifrån Pensylwanien, som stora owänner ifrån de Fullmägtige af de 3 lägre Counties i deras Proprietors närwaro.

De 3 lägre Counties affondrande.

§. 11.

Ifrån denna tiden hafwa deße 3 lägre Counties giordt et Gouvernement för sig sjelft, och hafwa sit egit Assembly, som årligen wäljes på sätt och wis, mästadels likt det i Pensylwanien. De erkänna ock Gouverneuren i Philadelphia, som kommer ned til deras möte årligen d. 20 Octobr. i New-Castel. Detta kallas det lägre Gouvernementet. De göra sina egna Lagar, som altid wunnit Gouverneurernas bifall, utan minsta osämja. De hålla sig wid Privilegierna för Pensylwa-

Et Gouvernement för sig sjelfwe.

sylwanien, och samma Regerings-Form, så wida deras egna Lagar ej deruti gjordt någon ändring. De göra stort twifwelsmål, antingen den Penska Familien har Proprietors rätt öfwer dem, eller icke. Först, emedan de förläningsbref, som Hertigen James af York gaf Pen uppå de 3 lägre Counties, aldrig wordo confirmerade af Konung Carl II, för deß derpå hastigt infallande död, ej eller af Konung James sjelf då Han wardt deß Efterträdare på Thronen, för deß hastigt påkommande förföljelse och afsättning. Sedan har ifrån Wilhelm Pens tid öfwer 40 år tilbaka stått en proceß imellan Lord Bathimores Hus i Maryland och Pens Hus i Pensylwanien, angående rätta rågången dem imellan, som rörer wid deße lägre Counties; Förmodeligen förorsakad af Magnetens variation, som wid landmätande i fordna tider icke märktes. Til följe hwaraf en del hafwa sina Fastebref ifrån Hertigen af York, som äre säkre nog. En del hafwa dem ifrån Pen, en del ifrån Lord Baltimore; En del ifrån både. Imedlertid äro inga Landräntor betalte ifrån år 1715, äro ej eller fordrade. Huru dermed en gång wil gå när den långa processen kommer til ända, äro många gißningar. Affigten är, at skrufwa sig så fort, som möjeligit är under et Kongl. Gouvernement.

§. 12.

Gouverneurer. Wilhelm Pen, såsom absolut Proprietor war ock sjelf Gouverneur 1681, 82 när Regeringen först inrättades. Sedan han stält alt i ordning, så wida möjeligit war, och wände om til England, sände han Vice-Gouverneuren William Markham til landet. Åter kom

som Wilhelm Pen in 1700, och under Regerings förändringen förestod sielf Gouvernementet andra gången. Vice-Gouverneurer efter den tiden hafwa följande warit, Johan Evans, 1704, (a) Charles Gookin 1708, Wiliam Keit Baronet 1717 (b), Patrick Gordon 1726, George Thomas 1738, James Hamilton 1748, Robert Hunter Morris 1754.

Cap. IV.

Mißförstånd imellan Proprietoren Pen och de Swenske om rättighet til deras Land.

§. 1.

År 1683 d. 14 Junii låt Proprietoren Pen utgå befalning med egen hand och Provincial Sigill under, at til- Ny skattläggning.

(a) *Gouverneuren Evans* war född i *Wallis* eller Wäls. År 1706 d. 16 *Maji* kom et rykte, at några Franske *Capare* woro wid *Cape Inlopen*, och tänkte besöka *Philadelphia*, emedan då war örlog. *Gouverneuren* låt kasta up några wallar på *Society Hill*, plantera stycken derpå, och beordrade Soldater at hålla wakt. När floden och winden fogade sig, wäntades fienden. Då wardt en bestörtning iblond Qwäkarna i Staden, af hwilka somlige flydde bort i skogarna, andre ned i kärren och å slika orter gjömde sin egendom, eller sänkte ned i brunnar. Men aldenstund ingen fiende kom, hölts det för et uptog af *Gouverneuren* at försöka, hwad Qwäkerna i slik händelse wille taga til, emedan de fördöma den, som tager til wapn, åswen at förswara sig.

(b) Denna Herre war en Skotisk *Baron*, af stora sinnes förmoner, men swaga wilkor, at underhålla sin wärdighet. Deß Son war *General Keith*, som *commenderade* den Ryska Armeen i Finland 1743, och det följande året låg inqwarterad i Stockholm med Ryska *Trouppar*.

tilsäja alla gamla Inwånare, som ej ännu hade Fastebref, men allenast Landmätare attest på land för dem utmätte efter Gouverneurens ordres i New-York, at samma attester inlämna, och Fastebref der å taga. Äfwen at de, som hade Fastebref af Hertigen af York, och åstundade dem förnya, måtte sig dertil anmäla, och sina gamla Fastebref ingifwa. Det goda enfaldiga folket, som ej wiste hwad detta hade at betyda, förde in sina attester och Fastebref til en stor del. Straxt der på förmådde Pen sit Assembly at göra en Förordning, det alla gamla Hemman skulle åter mätas, då befants stora stycken til öfwerlops, för hwad Fastebrefwen innehöllo, emedan man i de förra tider om jord ej war så nogräknad. På Älfwen och Kihlarne wore stora Tracter af kärr, som wid flod stodo under watn, men torre wid Ebb; (Fluxus & Refluxus maris) woro nyttige för foder och boskaps bete; Deße woro tilförene i Fastebrefwen ej ansedde, och derföre nu borttagne, samt sålde åt andre, öfwer många tusende åker, oaktadt igenom Lag stadgat war, at 7 års oklandrad egendom wore god rätt. De som hade ingifwit sina attester och Fastebref, fingo dem aldrig mer tilbaka; och när de togo nya, wordo de lagde under 3 til 4 dubbel ränta. De som icke godwilligt betalte, wordo exequerade. Men de som icke upgåfwo sina gamla Jordabref, de behöllo hwad de hade, utan förhögning på räntor.

§ 2.

Qwäkare orsaken dertil.

Förnämsta orsaken härtil war, Qwäkarenas afund på de Swenske, som nu höllo upodlade land på segelbara

bara-watn. De hade haft hopp om et frugtbart land, men det måste kosta stor möda, förrän de fingo åta frugten. Woro de ock deß utan tröge, at sättja sig up i landet af fara för Hedningarna, sökte derföre med lock och för ringa wärde, at hämta til sig de Swenskas egendom, eller på sätt, som förenämt är, twinga dem dertil, ändock de Swenske nu öfwer 20 år warit den Angelske Kronans trogne Undersåtare. När Pen andra gången war i landet, tilböd Han de Swenske 10000 åkerland i Manathanim 60 mil högre up med 1 skäppa Hwete årlig ränta för 100:de, under föreställning, at de der måtte hafwa bättre utrymme, och bo tilsamman. Men alt war, at få deras Hemman för sina Qwäkare, derföre togo få emot tilbudet. Uti detta hade Gouvernements Secreteraren James Logan förnämligast handen, en styf Qwäkare och urspunget så til de Swenskas förtryck, som Penska Familiens fördelar.

§. 3.

Så länge de Swenske sielfwe besutto sina Hemman, så war detta mißnöje fögo mer, än et hemligit knorr. Men sedan några af dem hade sålt sin rätt til andre Angelske, som långt mindre woro Qwäkarenas wänner, så blef deraf ett uppenbart oljud. De inbillade de Swenske, at de woro Konungens undersåtare, Räntorne hörde Konungen til, och Pen wore Proprietor allenast öfwer det land, som ännu obebodt war, då han kom in; En mißtydelse, som ännu af mångom sättes på den 1 §. af Förlänings-Brefwet. De som köpte de Swenskas land, påstodo de Swenskas rätt, och brukade dem som werktyg til allmän oro.

Ängelsmännerne skyldige til owäsendet.

§. 4.

Klagomål. Omsider utbrusto klagomålen uti en Supplique til Assembly år 1709 med anhållan, at James Logan måtte förmås at återställa dem, deras gamla Jorda-bref, samt det öfwerskott på räntor, han orättwist tagit. Beswären öfwersändes til Proprietoren Pen, som icke underlät at lämna den då warande Swenska Residenten i London Grefwe Carl Gyllenborg del deraf; hwarpå Högstbemälte Grefwe anmälte saken uti det Kongl. Swenska Rådet, hwarifrån alfwarsam antydan utfärdades til samtelig Ledamöter af de Swenska Församlingar på Dela Ware i America, at förhålla sig lydiga Landets Lagar och underdånige det Ängelske Hofwet, samt Landets Herre och ägare Pen, om de eljest mer ifrån Swerige någon förmon til sin själarygt wille förwänta. (a) Detta gick wåra Swenskar ganska hårdt til sinnes, at de skulle som uproriske föreställas i London, och än mer hos Öfwerheten i Swerige, då de ej mer än en uppenbar rätt trodde sig påstå. Fördenskull til sin oskulds ådaga läggande för hela werlden, ingåfwo en Supplique til sit Assembly 1713 anhållande om ett godt witnesbörd, at de under hela den tid, landet stått under Ängelskt Regering, och äfwen för den närwarande, förhållit sig, som stilla och trogne undersåtare, samt åstundade, at sådane wid de Kongl. Swenska och Ängelska Hofwen föreställas, och at detta witnesbörd med Probsten Biörk måtte til England och Swe-

(*) Gifwit *Stockholm* d. 23 *Junii* 1711 af *F. Wrede. G. Falkenberg. M: Stromberg. Knut Posse. C. G. Frolick, Arvesson Spens. A. Leyonstedt.*

Swerige öfwersändas. Härjämte följde ock en förklaring af Supplicanterne til Præsidenten Gref Gyllenborg, hwaruti de sina beswär tydeligen utförde, med hwarjehanda exempel, som icke synes hafwa sammanhang med rättwisan å Proprietorens sida.

§. 5.

Klagomålen afstadnade för någon tid, men Pens Commissarier höllo fort at klandra de Swenskas rätt ifrån Hertigen af York, afskära deras land, pålägga högre räntor, och förhålla deras gamla Jorda-bref. Fördenskull gåfwo flere sig in i samma sak, de förste Angelske Åboer, samt de, hwilka tilhandlat sig de Swenskas rätt, och gjorde et i beswären. De införde en Supplique uti Assembly år 1722, hwaruti hufwud-klagan war, at Proprietoren igenom deß Commissarier, och i synnerhet under de siste 5 förledne åren ofogade de Swenskas land; samt deras, hwilka samma rätt innehade, eller ock wore de älste Angelske Inwånare i landet, och hade ej allenast sin jordarätt af Angelsk Öfwerhet för Pens tid, utan ock den samma sedermera bekräftad igenom landets tid efter annan förnyade Grundlagar, nämligen, at 7 års oklandrad egendom skulle blifwa god rätt.

Klagomålen förnyade.

§. 6.

Assembly öfwerlämnade beswäret til då warande Gouverneuren Wilh. Keiths betänkande, som infallade Commissariernes förklaring deröfwer, med tilsäjelse, at han ej wille tåla det någon i sin rätt skulle ofogas, fast

Gouverneurens Betänkande.

fast hån ej gillade, at några innewånare, som et besynnerligit folk, nu mer skulle skilja sig ifrån de öfrige under namn af Swenske.

§. 7.

De Swenske förklarade oskyldige.

Richard Hill, Isaac Noris och James Logan dåwarande Commissarier swarade: At den rätt folket hade af Hertigen af York aldrig war dragen i twifwelsmål: At de Swenske hade ingen orsak til sina klagomål i anseende til den stora gunst de haft hos sin Proprietor, som, åndock de woro främlingar uti Ångelsk Regering, och innehade de båsta land på De la Ware wid Pens inkomst, likwål wordo bekräftade uti sina fördelar, utan widare undersökning NB. til deras stora förfång, som wågat sit lif och egendom öfwer hafwet, at befolka landet &c. Men at deße klagomål hade sin uprinnelse af en annan grund, nämligen: At illsinnadt folk, som bodde ibland dem och stodo ännu i närmare förening „med den Ångelska Cronan, hade redan i de förra olyck„liga tider, för at oroa det allmänna, brukat de „Swenske til medel och werktyg, hwaruti de så myc„ket mer förtjäna ursäkt, som de i slika mål enfaldige „äro. At deße af de Ängelske må rätteligen räknas för „de samma uprors-mån, hwilkom alla skiljaktigheter, „når de hälst upkomma, må tilräknas. At de Swen„ske i landet aldrig blifwit ofogade af Proprietoren el„ler någon under honom, ändock de äro illa medfar„ne af dem, som tid efter annan smickra deras händer „och namn, at drifwa förslag, som fordra sådan kap„pa. At de Swenske, som de hafwa sin uprinnelse af

„et

,,et folkslag widt berömdt för sin underdånighet och lyd-
,,no för werldslig öfwerhet, äro för sig sielfwe, och
,,icke förförde af andre, stille och ärlige Män ꝛc. At
,,som Proprietoren nu wore död, kunde saken ej före-
,,tagas under närmare skärskådande (a). Ifrån den ti-
,,den hördes ej mer deraf.

§. 8.

Försök at föra in Qwäkerie.

Under påstående mißförstånd, sökte det Qwäkerska Assembly at igenom Lag stadga, det hwar och en, af hwad tros bekännelse, han hälst wara må, som för samwetets skul icke kunde aflägga ed på sätt och wis, som sker i Britanien, skulle hafwa frihet at göra sin bekräftelse på Qwäkarenas sätt, det är: At när någon lagligen warder tilsagd, at taga på sig något kall eller witna i någon sak, at detta ej fordras ske i den Alswäldige Gudens närwaro, efter de Helige Ewangelisters Lära och med Bibelens kyßande, utan allenast med et Ja! eller et litet nickande med hufwudet. Ett nytt förslag at föra andra in i Qwäkeriet. Til den ändan gjordes derpå en Lag i Philadelphia 1710, som i Ängland wardt ogillad samma år. Åter förnyades här samma Lag 1714, då fruktade alt annat folk, at han skulle blifwa beständande. De Swenske upsatte en Supplique deremot til Drottning Anna, deras Präster recommenderade saken hos Biskopen af London, hwilka Skrifter Probsten Biörk befordrade på sin hemresa. Andre Kyrkosamhälden arbetade ock deremot, at Lagen wardt andra gången återkallad näst nämde året, dock under K. Georges Regering. Ännu gjordes et försök, men med

(a) *Rich. Hills &c, answer to Gouverneuren Keith Ao 1722.*

med någon jämkning. År 1717 giordes en Förordning om Rättegång och deß förrättande. Däruti inflöt en punct: At de som bekänna sig Qwäkare, få giöra sin bekräftelse, efter som tilstadt är i kraft af en Parlaments Act för Qwäkarena i Stora Britanien. Detta blef ståndande.

Cap. V.

Mißförstånd imellan Proprietorerne och Provincen i sednare åren.

§. 1.

Proprietorerne illa bemötte.

Til följe af Wilhelm Pens Testamente wordo hans 3 Söner Johan, Thomas och Richard Proprietorer af Pensylvanien. Efter deras död förmenes ägande rätten falla til den, som är Caput Familiæ. Johan Pen kom til Landet, at taga det besiktning 1730, men wände straxt tilbaka och icke långt derefter lämnade detta lifwet. Thomas Pen kom in 1733 at bese sin Colonia och utröna deß förmoner; Men som han och deß Broder Richard fast mer war fallande ifrån det Qwäkerska förbundet, frågade mer efter Styrelsen, än det Qwäkerska Samhäldets uppehållande, så bemöttes han af sin Faders gamla wänner med ogemen sidwördnad, och efter 6 eller 7 års umgänge, i stället för annat äro-tecken, hade wid återresan en galga uprest på wägen.

§. 2.

Orsaken.

Vice Gouverneurerne hafwa altid hemliga Instructioner af sina Principaler; mycket grundade på deras rättig-

rättigheter, som i högsta måtto förnekas. Assembly har emot 30 År stått lika som i motwärn och ofta hindrar de aldrabilligaste ting allenast at mißhaga Proprietorerne. Deras Vice Gouverneurer hwars händer äro bundne, ledsna wid förwaltningen, af hwilka 3 inom 9 års tid, hafwa hwar efter annan lagt af sina Fullmagter, långt förr än tiden warit ute. Några hufwudmål må nämnas, som i sednare åren förorsakat gruswelig it mißförstånd och klart wisa på hwad för irrad grund Regeringen står.

§. 3.

År 1751 upkom en osämja angående omkostningar på Indianerne, för at hålla dem i Förbund med Provincien. Proprietorerne hafwa in til denna tid af dem handlat stora Lands Trakter, så ofta Provincien med Åboer kunnat utwidgas och dem af egen kostnad betalt. Men Prowinciens Assembly har utlagt stora skänker til Indianerne wid deras möten, at behålla deras wänskap i handel, samt förswar emot Fransoserne och deras Indianer wid upkommande örlog. Der til hörer ock Tolkarnas Aflöning med beskickningar och sändebud å ömse sidor, som ofta fordras, jämte flere utgifter, nu inom fyra år sig bestigande til 5000 pund, uti hwilka Assembly påstod, det deras Proprietorer måtte taga del, aldenstund deras egendom derigenom blef försäkrad, ej mindre än hwar Inwånares enskyldt; at förtiga, det Indianerne sålde land til Proprietorerne för godt köp, emedan de altid blefwo så rundeligen begåfwade af Provinciens medel. Härom afgick en skrif-

Träto-Ämne af omkostningar för Indianerne.

skriftelig föreställning ifrån Assembly til Proprietorerne, sedan de sågo, at deras tid efter annan hos Vice-Gouverneuren, gjorde föreställningar hade ingen werkan. Proprietorerne swarade: At Assembly borde hålla sig til deras Vice-Gouverneur, igenom hwilken de redan fått swar; at Commercie Collegium i London (The Board of Trade) hade gifwit sit betänkande, at Provincien sielf borde swara för deße utgifter, at om Provinciens utgifter skulle öfwergå deß inkomster, wore något skäl för detta påståënde, men det befunnos, at inkomsterne stego dubbelt öfwer, hwarföre deras knorran ej annorledes kunde anses, än et maxime at behaga menigheten mer, än at stå på rättwisan; at Proprietorernes förbehållne land i Provincien icke kunde läggas under Contributioner; icke deß mindre hafwa de altid bidragit för sin del mer, än hwad kunnat fordras af dem; med mera. Recommenderade för öfrigit hos dem höflighet, wänlighet och et bättre upförande emot sin Proprietor. Assembly som härigenom wardt förnekadt all widare Correspondence med sina Proprietorer, pröfwade dock nödigt, at igenom några sine Deputerade härpå upsätta sit förswar, bifogadt wid hwarje punct af Proprietorens bref och det sedan ibland sina Acta införa, samt igenom trycket kundgjöra för år 1754. Altsamman wisar intet annat, än et ögement föragt och en öfwermodig trätgiroghet, hwaruti några orolige hufwuden funnit nöje, och äfwen inöfwat andre at blåsa i samma pipa.

§. 4.

Et annat om et Lazaret.

Det andra trätoärendet war et Hospitals uprättan-

andre. På tjenlig föreställning d. 23 Jan. 1751 wardt förslaget derom med en Lag af Gouverneuren och Assembly bekräftadt, samt i så måtto understödt, at när igenom friwilliga gåfwor 2000 pund kunde samlas, skulle 2000 dito mer der til tagas af Provinciens Ränterie. Så snart Lagen förkunnad wardt, gynnades werket med et sammanskott af Privata personer, som wida öfwergick den utsatte summan. Föreståndare waldes, samt Casseur. Tre af de bäste Doctorer i Staden togo sig an at upwakta derwid 3 år utan wedergällning. En Tomt utom Staden syntes dertil beqwämligast, som war i Proprietorernes magt. Til den ändan gjordes anhållan hos dem, at taga et så nödigt och Christeligit werk i betänkande, samt hjelpa dertil med et stycke jord för bygnaden. Igenom dem, som framboro ärendet, gafs tilkänna hwad Tomt syntes beqwämligast. Om Herrar Proprietorerne behagade för öfrigit understödja dem med goda råd i förrättningen, skulle det skyldigast ärkännas. Efter något betänkande sände Proprietorerne ordre til sin Vice Gouverneur, at gifwa Föreståndersskapet af denna Province Sjukhus Privilegier. Men i stället för den föreslagne Tomt, gafs dem en annan, som hölts lika god och tjänlig. Detta skedde med förbehåll, at hwar denna inrättning för Sjukhus skulle uphöra, grunden i den händelsen skulle återfalla til Proprietorernas ägendom ꝛc. Föreståndarena läto strax förstå, at de med sådan wälgjerning ej woro betjänte. De hade af sit Assembly alla redan fått så goda Privilegier, at inga kunde bättre gifwas. Widare sattes den aldrawärsta misztydning på Proprietorernes

T nes

nes ord, lika som altsammans skulle falla til deras ägendom, när inrättningen skulle uphöra at underhållas igenom sammanskott, emedan werket då wore til sin fullbordan, när de ej mer sammanskjuta behöfde. För öfrigit at den tilbudne Tomten wore mer tjänlig för begrafnings plats, än hälso ställe. De anhöllo å nyo om den förre föreslagne Tomten, antingen at köpas eller räntas, men Thomas Pen Administrator nekade at göra någon ändring i sit beslut. (a)

§. 5.

Et annat om Landets Försvar. Om kriget war rätt eller orätt.

Det tredje angår Landets förswar. Ohio är en älf, som löper på gränsorne af Pensylwanien och Virginien, är en arm af den namnkunnige Missisippi och gifwer anledning til communication med Älfwen S. Laurenz. Deß omliggande land är ganska frugtbart, jordemonen för säd, och skogen för tjära samt djurfång. De Franske i Canada hafwa länge haft godt tycke därföre, och läto år 1753 der upkasta åtskilliga skantsar. När Angelska Hofwet tänkte sin granne wara för närgången, sändes ordre igenom den Angelska Stats Secreteraren Earl of Holderneß til samtelige Gouverneurer i Norra America, at i händelse någon främmande magt wille sig på dem tränga, skulle hwar och en den samma utur sin Province utdrifwa och äfwen göra hwarannan bistånd, at fienden måtte utdrifwen warda. James Hamilton Esqr. då warande Gouverneur af Pensylvanien lade deße

(a) *Some Account of the Pensylvania Hospital; from its first rise, to the beginning of the Fifth Month, called Maii 1754. p. 4 &c.*

deße Kongl. ordres för sit Assembly, som altid til största delen bestått af Qwäkare; påstod deras skyldighet at gripa til wapn, och utfäste sig at wilja taga commando, om de honom tjenligen utrustade. Derpå höllos många rådslag, antingen Ohio wore inom de Ängelskas eller de Franskas rätt. Widare när öfwerens kommit war, at de Franske skantsar stodo på de Engelskas grund, upkom en ny träta, antingen det landet wore inom Virginiens eller Pensylvaniens gränsor? Imedlertid förekastades Gouverneuren, at det war allenast hans upsåt at oroa folket och taga sig an et sådant krigståg.

§. 6.

De modige Virginier gjorde motstånd, men wordo afslagne Maji 1754. Saken blef tydelig, at fienden stod icke allenast på Ängelsk grund, utan ock inom Pensylwanien, ty skulle Assembly yttra sig antingen de wille förswara landet eller icke? Penningar fordrades dertil, fördenskull wardt inom Assembly af några wälsinnade Ledamöter föreslagit, at voteras om 20000 pund der til skulle gå, men pluraliteten voterade för intet. Åter voterades om 15000 pund, men likaledes stadnade wid intet. Åter för 10000 pund, men intet. Åter 5000 dito, då allenast 2 röster gjorde pluralitet, at så mycket anwändas skulle til hela landets förswar. Gouverneuren Hamilton såg sig med et så halsstyft Assembly intet kunna uträtta i så farliga tider, tog derföre afsked. Krigsmedel nekades.

§. 7.

I hans ställe kom Vice Gouverneuren Robert Hunter Påstå at få Pappers penningar

ter Moris wid slutet af 1754, en Herre begåfwad med sådana egenskaper, som för et Gouvernement ej allenast äro högstnödige, utan ock ganska prydande. Men olyckan war, at han förut war bekant, som en hatare af alt hwad Qwäkare är och nämnes. När han hölt sit intog, dömde en skarpsinnig Qwäkare den dagen för den swartaste Philadelphia någonsin sedt. Nu skulle Förswars werket gripas an med alfwar. Gouverneuren föreställte Hans Maj:ts ordres och Landets yttersta fara.

Assembly bewiljade 20000 pund med wilkor, at få trycka dem i wanliga pappers penningar. Gouverneuren påminte, at Hans Maj:t hade 2 år tilförene förbudit de Östra Colonierne at slå flere pappers mynt, emedan stor oreda deraf förorsakades i handelen med Ängeland, han wille dock der til samtycka, om de wille indraga samma summa igenom Avise på 5 års tid. Assembly anförde deremot, at Förbudet angick de Östra Colonierne, men icke Pensylwanien, samt af en så stor summa ej kunde indragas inom 5 år, utan at ruinera Inwånarena. Gouverneuren bewiste, at förbudet indirecte rörde denna Colonien, directe de andre, hwarpå han upwiste wederbörandes betänkande ifrån Ängland; utlade för öfrigit wissa sätt at indraga summan inom 5 år, som ej kunde skada landet, emedan dess inkomster ännu wida öfwerstigit dess utgifter. Men alt uttyddes af Assembly och menige Man, som gjorde dess partie, i sådan mening, som Proprietorerne igenom sin enskylta Instruction ej wille tillåta tilräckeligit löpande mynt i landet, utan sjelfwe höllo här en

Ban-

Banque, lånte penningar ut på fastigheter och drogo folkets egendom under sig, til deß de kunde gjöra dem alla til Frälse-Bönder, som nu woro Odals Mån. Gouverneuren fick tilsäjelse igenom Stats Secreteraren Robinsson, at Hans Maj:t sände öfwer General Bradock med Trouper ifrån Ängland, som skulle gjöra en expedition på Ohio, hwarjämte följde ordres at förse dem med Provision, Bagage Wagnar, Handtwerks Mån och dylikt. Han lade sina ordres för Assembly och anhölt om deß biträde, at ställa dem i werket, samt föreslog en präßning på wagnar och Handtwerks Mån, om nöden så gälde.

Assembly lofwade, at skaffa Provision så snart Gouverneuren wille tillåta dem, at slå pappers penningar dertil. Men hwad präßning angick, kunde de ej tro det wore Hans Maj:s befallning, emedan det stridde emot landets privilegier. Omsider öfwersändes saken til Konungens egit utslag wid slutet af år 1754.

§. 8.

Assembly wille icke synas stridande emot Kongl. ordres, wille wäl bidraga til krigshjelpen, allenast det måtte ske på et sätt enligit deras egit tycke och fredliga kynne. Gåfwo fördenskul ut försäkrings Sedlar på en summa af 15000 pund, at gå i handel och wandel, samt efter et års förlopp inlösas af deß Räntomästare. Af denna summan gåfwos 10000 pund Victualier til General Bradoks Armée, och 5000 dito til General Shirleys i Nya Ängland. Alt efter deras egit råd och beslut. Generalen Bradok wardt i Julii 1755 aldeles af-

Krigs medlen anwändes efter egit tycke.

 slagen,

slagen, deß öfwerlämnade trouper draghe en annan wäg til Oswego, och Pensylvanien lämnades öpet för fiendens minsta anfall.

§. 9.

Ny träta om Land Taxor.

Gouverneuren Moris kallade sit Assembly tilsamman, och förestälte Landets yttersta nöd. De tilbödo 50000 pund at samlas igenom Taxor på fast och lös egendom i landet. Detta wäkte åter up en ny träta, ty dermed syftades på de stora Landtrakter, som Proprietorerne hafwa sig förbehålne af den kostelige jord, ännu obebod, at de ock skulle skattläggas med alla inkommande räntor ur Provincien. Gouverneuren fant sig ej befogad dertil at samtycka, ty wardt tiden utdragen med häftiga skriftwäxlingar, hwaruti Assembly lastade Proprietorerne för en afsigt, at lägga inwånarena under lika bördor, som Bönderne i Tyskland, men tillika bemötte sin Gouverneur med ganska nedrige utlåtelser til deras egen stora skam.

§. 10.

Landet förödes jämmerligen.

Fienden wiste wäl betjäna sig af denna inbördes osämja och förswarslöshet; upretade Indianerne Delawares, Minesinks, Shawaneser &c. som alla warit de Angelskas wänner, at nu falla på folket bak i landet. Anfallet skedde igenom många ströfwande partier, sällan flere än 3 eller 4 tilhopa. Detta skedde ock i Nov. Månad ofwannämde år, til landets största förskräckelse, med mördande, brännande och bortförande uti et grufweligit slafwerie. Män, Qwinnor, Barn, Hästar och Boskap hade alla lika öde. I Gnadenhütten, et

Herrn-

Herrnhutiskt boställe, satt Bröderskapet wid sin aftonmåltid, när de willa Hedningar, like så många mörksens andar, smygde sig til Huset, mördade folket och flådde af hufwudswålen, samt sedan låt alt gå up i rök, hwaruti äfwen woro Hästar och 60 gödda Boskaps nöt, ärnade för Bröderskapet i Bethlehem, at den följande morgon lånina de allenast en bedröfwelig åsyn af deras förblandade aska. Å andra stållen funnos Människo-lemmar strödde på jorden, sargade och föga at skiljas ifrån oskjäliga djur. Ja, man såg pålar indrefne uti Qwinnors hemlighet, och Männers afskurne, samt stoppade i deras mun. Äfwen en Moder mördad i sin säng, och deß nyfödda barn lagt under deß hufwud, som et örnegåt: Fadren på golfwet, deß buk öpnad och inälfworne uttagne. Annorstädes war en Qwinna med et däggjande barn, hwilken då hon wardt en Indian warse, föll framstupa at skyla barnet med sin egen kropp. Den helfwetes hunden rusade fram utur sit lönliga rum, strök sin handyxa eller Tomahanck i hennes hufwud, och flådde af hufwudswålen, drog sig strax derpå tilbaka, förmodeligen skrämd. Någon tid efter fants barnet ännu lefwande under den döda Modren. Deße och lika exempel äro nog öfwertygande skjäl om Pensylvaniens jämmerliga öde för denna tiden.

Alt detta hade ock ingen större werkan, än at en undersökning giordes, huru wida Proprietorernes Commissarier rått handladt med Indianerne i Lands köp eller icke? En fråga, som nu icke allenast war ganska otidig, utan ock strax til deras nöje beswarad. Men detta kunde ej bota den närwarande skada och förekomma den tilstun- Osämjan håller fort.

stundande. Alla rättsinnige Inwånare knorrade och hade skarpa Skjärmyßlingar med Qwäkarena för et sådant upförande. Folket bak i landet bad om hjelp, tillika hotande at komma neder i stora skockar och slita både Gouverneur och Assembly lem ifrån lem, om råd ej snart wordo tagna til Landets förswar. De sände ock några kroppar, som mördade woro, hwars hufwudswål afflådd war, neder til Philadelphia, och lade dem wid dören af Stats-huset. Men ju närmare det skred til en Resolution at förswara landet, ju ifrigare predikades i Qwäkarenas Möteshus, hwarest Lärare måst bestå af gamla Käringar, at de ej skulle frukta för den som dräper kroppen &c. och ju mer wisade sig deras älste nitälskande at hota allom dem, som rådde eller togo til förswar, at slutas utu deras samhälle. At handla mer upriktigt, än någonsin tilförene, gofwo Qwäkarenas hufwud-Män in en Supplique uti Assembly, hwaruti de aldeles afrådde alt förswar, som skulle åstadkomma blodsutgjutelse, men styrkte til andra medel, hwarigenom fienden kunde försonas.

§. 11.

Upror. Alt sådant snack kunde ej ställa dem tilfreds, som måst lidande woro. Et antal af 400 Män, måst Tyskar, kommo ned ur Landet, dock på fredligit sätt och utan wapn. De upwaktade först Gouverneuren och ropade på intet annat, än förswar. Gouverneuren tackade dem, för det de gjorde honom bistånd i det ärendet, han så länge arbetat på, och lofwade at underskrifwa, hwad Lag Assembly för honom wille lägga, allenast

nast deruti woro något förswar. Upwiste dertil et bref twänne dagar förut ankommit, hwaruti Proprietorerne skänkt 5000 pund til landets förnödenhet. Derpå hördes et högt frögde-ljud, med lyckönskan öfwer Gouverneuren. Samma sällskap hölt widare fort och besökte Assembly i deras hus. Efter stort prut wardt ingången öpnad, skulden lades på Gouverneuren, men folket eller de, som för dem förde ordet, kunde icke wekla sig i deras stridighet, utan påstod Landets förswar. Då frågades: om de woro nögde, at Assembly upgaf deras friheter. Hwarpå swarades: at deras friheter woro til ingen nytta, när fienden tog deras lif och egendom. Slutet blef, at deras påstående skulle medgifwas.

Samma dag, som war 24 Novembr. 1755 stadgades en Förordning angående 60000 punds afgift til Landets förswar; En annan om Krigsmagts uprättande i Provincien, den lögligaste werlden någonsin sedt, emedan hufwud summan war, at den, som hade lust, at taga til wapn och foga sig tilsamman i Compagnier och Regementer, samt tjena på sin egen kostnad, skulle hafwa frihet dertil, men styras efter de wanlige Krigs Artiklar. Som denna Förordning want fögo mer, än spe och gäckerie, ty tilsattes några Commissarier öfwer Krigs Cassan, at henne til bästa nytta anwända. Desse uprättade strax twänne Regementer reguliera Troppar uti Prowinciens sald, och lade dem på gränsorne uti några sinå skantsar. Men som gränsorne äro af en oändelig längd i wilda skogen, och Indianernes buskfäktande helt olika med Europæ-

Orimligit sätt til Landets förswar.

ropæ-

ropæernes i öpet fält, så har all möda och kostnad warit fåfäng.

§. 12.

Jämkning. De stridigheter, som öfwersändes til Konungen, wordo remitterade til Commercie Collegii betänkande, och dömdes til Gouverneurens heder. Parlamentet tog saken i nogare betänkande, och fant stort mißnöje i Qwäkarenas upförande; det war just på wägen, at de skulle slutas utur Assembly och alla Publica Beställningar för alla tider; men några deras myndiga hufwuden i England gofwo försäkran, at de ej mer i krigstider skulle gjöra pluralitet i Assembly, hwarpå 6 af dem straxt lämnade sina säten. Och som af Pensylvanien aldrig kan förwäntas tilbörlig lydno til Landets förswar, så länge de första gifne Privilegier aldeles stå orubbade, så har Parlamentet funnit rådeligit at förordna et Regementes upråttande, det Kongl. Americar ska kalladt, af 4 Batallioner och et tusend Man i hwardera.

Cap. VI.

Om Städerne och deras Handel.

§. 1.

I Philad. County. Philadelphia är Hufwudstaden i Pensylwanien, belägen å den Wästra sidan om Älfwen Delaware; står på en hög, torr och behagelig slättmark. Staden är anlegd i en quadrat, 2 mil i längden och en i bredden, gränsande öster til älfwen Dela Ware, och wäster til floden Skullkihl (Skörkihl). Gatorne äro alla räta,

paral-

parallela och följaktegen skära hwarannan i räta hörn; ingen af dem är mindre, än 50 och den widaste är 100 fot bred. Alle hus, bygde af tegel, äro ifrån 2 til 3 eller 4 wåningar höge. Stadsens byggnad har tagit sin begynnelse på Dela Wares strand, och sträcker sig til norr och söder långt öfwer deß utlagde grund, at således twänne Förstäder äro, en til norr och en til söder, ändock Stadsens byggnad ännu icke hunnit mer än hälften ifrån Dela Ware, til Centrum af Stadsens grund, som är wäster ut. De gator, som löpa ifrån norr til söder längs med Dela Ware, äro begwämt nämde, först Wattugatan, sedan Frontgatan eller Första gatan, Andra gatan, Tredje gatan &c. De gator, som löpa korß öfwer dem ifrån öster til wäster, eller ifrån Dela Ware til Skullkihl, hafwa åtskilliga namn, som Marknads gatan, Kastanie gatan, Mullbärs gatan &c. Hamnen är ganska säker och beqwäm, hwarest skepp af den tyngsta börda, må säkert ankra i 7 eller 8 famnar wid lägsta Ebb, och nu lasta ut när intil bryggorna, utan minsta fara. Och som denna hamnen är åtminstone 30 mil ifrån saltwatn, så måste hen ock wara fri ifrån skepps matkar. Ebb och Flod faller och stiger här 7 eller 8 fot, och går up ofwan om Staden til 30 mil. Stadsens wida belägenhet ifrån Ocean bidrager mycket til deß säkerhet, emedan Segelforan i älfwen är lång och swår at finna, tjenar således för en naturlig befästning, hwilket tillika med et Batterie litet nedan om Staden, försedt med 27 stora Canoner, hålles för et tilräckeligit förswar emot något anfall ifrån

ifrån sjösidan. Denna florerande Staden wardt grundad af William Pen, första Proprietoren af Pensylvanien, år 1682, och har haft en så hastig tilwäxt, at 1753 räknades antalet af wänings husen til 2300. Staden styres af en Mayor, Recorder, Åldermän och Råd: är full af Inwånare och har så widsträckt handel, at uti Octobr. Månad 1754 woro 117 stora fartyg i hamnen på en gång. Dess utförsel ifrån d. 25 Decembr. 1751 til 1752 samma dag, war efter Tull-Contoirets förtekning följande, 86, 550 skäppor Hwete = = 125, 960 Tunnor Hwetemjöl. = = = 90, 743 skäppor Indianiskt korn eller Turkiskt Hwete. = = 599 oxhufwuden, 812 tredjedels oxhufwuden. = (Tierces) 28, 338 Tunnor, 7588 fjerdedel Tunnor och 249 skeppund (Tuns) Hwete skorpor. = = = 925 Tunnor Oxkjött, = = 3431 Tunnor Fläsk, = = = = 4812, 943 st. Ståfwer. = = = 4491 Järnstänger. = = = 189 Tuns Stångjärn. = = = 205 dito Tackjärn. = = = 305 Kistor, 32 Halfkistor och 15 fjerdedels Kistor af Hjorthudar och Foderwerk. = = = 57 Kistor, 112 Tunnor, 6 Lådor, 2 tredjedels Oxhufwuden (Tierces) och 5 Oxhufwuden af Ginseng rot; = = = 9865 Oxhufwuden, 454 Oxhufwuden, 39$\frac{1}{3}$ Oxhufwud och 221 Tunnor af Linfrö. = = Införseln ifrån England til Philadelphia för 3 år ifrån d. 25 Decemb. 1748 til d. 25 Dec. 1751 besteg til 647, 267 pund 8 Sh. 9 d., hwaraf 478, 282 pund 5 Sh. 5 d. woro affomster af Stora Britanniens tilwerkningar.

De

De förnämsta Byggnader.

1. Angelska Kyrkan.
2. Swenska Lutherska Kyrkan.
3. Tyska Lutherska Kyrkan.
4. Tyska Calvinska Kyrkan.
5. Gamla Presbyterianernas Kyrka.
6. Nya Presbyterianernas Kyrka.
7. Twänne Qwäkernas Möteshus.
8. Anabaptisternas Möteshus.
9. Stats Huset.
10. Academien.
11. Rådhuset.

Kingston en liten Förstad til Philadelphia, drifwer Skepsbyggerie.

Germantown 6 mil ofwan Philadelphia, 3 mil lång. En gata som är Allmän wägen. 350 Hus. Inwånarena måst Tyska Handtwerkare.

§. 2.

Chester, County Stad (a) wid Dela Ware, 16 mil nedan om Philadelphia, 120 Hus. Chester County.

Marcus Huck 2 mil ifrån Philadelphia wid Dela Ware, drifwer Skepsbyggerie.

Derby 7 mil ifrån Philadelphia, drifwer Gästgifwerie.

(a) *County* Stad eller *County* Plats är, hwarest alla förrättningar hållas angående samma *Canton* eller *County*. Där är Domsäter, Rådhus, Lands Contoir, Fängelse, Tukthus, *Executions* Plats &c.

§. 3.

I åtskilliga Counties. Lancaster, County Stad i Lancaster County, 6 mil ifrån Philadelphia up i landet, 500 hus, Inwånarena til största delen Tyska Handtwerkare, som handla mycket med Maryland. Hålles för den största Upstad i America. Ägare til grunden är M. James Hamilton.

Bristol, i Bucks County, 20 mil ofwan Philadelphia wid Dela Ware, 90 hus.

New Town, County Plats i Bucks County, med få hus.

York, County Stad i Yorks County, 20 mil ifrån Lancaster, 190 hus, Inwånarena måstadels Tyskar, som handla med Maryland.

Reading, County Stad i Readings County, 50 mil ifrån Philadelphia, 60 hus, Inwånarena måst Tyskar.

Carl-Isle, County, Stad i Cumberlands County, 120 mil ifrån Philadelphia, få hus, Inwånarena måst Irländare.

Easton, County Stad i North-Hamptons County, 60 mil ifrån Philadelphia, få hus.

Bethlehem, Herrnhutarenas Stad och Communitet, 55 mil ifrån Philadelphia. Byggnaden består i stora stenhus för Bröder och Systrar serskilt.

§. 4.

I det nedre Gouvernementet. New-Castle, County Stad i New-Castle, wid Dela Ware 35 mil nedan Philadelphia, 240 hus.

Willmington 30 mil ifrån Philadelphia; wid Christina Kihls utfall i Dela Ware, 260 hus. New-

Newport och Christina brygga, små Handels-platser wid Christina Kihl, hwardera bebygde med 70 til 80 hus.

Noxen-Town på Apoquiminy Å, marknads Plats.

Dower, County Stad i Kent County, 80 mil ifrån Philadelphia, 100 hus.

Lewis-Town, County Stad i Sussex County, 128 mil ifrån Philadelphia, belägen på Cape Inlopen, 100 hus, Inwånarena måst Lotsar.

§. 5.

Burlington, County Stad i Burlington County, 18 mil ifrån Philadelphia, 130 hus, håller färja. I Nya Jersey.

Bordens-Town, 28 mil dito, 60 hus. Deße nyß-nämda hålla Påstjagter til och ifrån Philadelphia, samt Påstwagnar til Amboy för resande til och ifrån New-York, den wägen twänne gånger i weckan.

Trenton, 30 mil ofwan Philadelphia, 130 hus, ligger wid Dela Wares fall, håller Färja. Nära här til ligger den kosteliga Koppar Grufwan, hwarest Gouverneuren Moris, för at bruka ⅓ der af, inom 18 Månader betalte 5000 pund år 1755.

Gloucester, County Plats i Gloucester County, 3 mil nedan om Philadelphia, 30 hus, hållande Färja.

Salem, County Stad i Salems County, 20 mil nedan om Philadelphia, ligger på Salems Kihl, 120 hus.

§. 6.

Alle deße små Städer och platser å ömse sidor om Handelen.

Af-

Afwen drifwa handel allenast med Philadelphia och lands folket, Willmington undantagen, som deßutom altid håller sina egna handels fartyg i sjön. Salem hafwer ock under tiden et eller annat. Dock når deße åro å främmande orter, anses de alle som Philadelphia farare.

Handelen grundar sig förnämligast på följande ut och införsel.

Til Wäst-Indiska Öarna sändes: Hwetemjöl, Bröd, Indiskt Korn eller Mais, Kött, Fläsk, Ost, Smör, Ståfwer, Stångjärn, Takspån af ceder. Derifrån hämtas: Råm, Mescovado, Sirap, Spanskt Guld eller Silfwermynt, samt wäxlar på England.

Til Norra Carolina sändes: Hwetemjöl, Bröd, Ost: Derifrån hämtas: Tjära, Beck, Terpentin, Oxhudar, Talg.

Til Bay of Honduras sändes allehanda Matwaror, derifrån åtskillig slags trä: Mahogeney, Lignum vitæ, Log-Wood, Brazilie trä. Samma handel drifwes ock på Stranden af Mexico, Musqueto Shore kallad, hwarifrån äfwen komma hudar af Buffel oxar.

Til London, Bristol och Liverpole sändes: Rå Oxhudar, Hjorthudar och Foderwerk, Råm, Säcker och Sirap; Hwarjehanda träslag ifrån Bay of Honduras, Ståfwer, Plankor af Walnöt trä och Ek, Tjära, Beck, Terpentin, Tack och Stångjärn, samt Koppärmalm. Därifrån hämtas allehanda Angelska waror alt in til bottladt dricka. Men som denna handel står i en gruflig under ballance, så måste den samma ersättas med Wäxlar, samt penningar i Spanskt och Portugisiskt mynt.

Til

Til Irland sändes Ståfwer, Skepsplankor, Walnöt Plankor, Tjära, Terpentin, Beck, Järn, samt Linfrö til stor myckenhet; Reda penningar och Wärlar. Därifrån föres: Linne, hwit, randigt och korßrandigt, Tjänstefolk och flyttnings folk. Alt annat är förbudit.

Til Lissabon sändes Hwete, Skepsbröd och Wax; derifrån hämtas: Win, Salt, Olja, Silke, Sidentyg, The, Specerier och penningar, dock igenomsmugglande. Samma handel drifwes ock på Madera samt Canarie Öarna.

På Rotterdam har warit en fördelaktig handel med Tyskt och Sweitzerskt folk at öfwerflyttas. Skeppen gingo til södra Carolina, der togo ris och betalte Tull i England, gingo sedan til Rotterdam. Derifrån fördes folket til Philadelphia. Hwar person skulle betala wid paß 350 Dal. Kopp:mt fragt. De oförmögne sålldes för betalningen at tjäna 3, 4 eller 5 år.

Cap. VII.

Om Jord-Bruket.

§. 1.

Jordmonen i Pensylwanien är gemenligen hwit eller rödagtig lera, sandiord eller klapper; men klappern är en grå sandsten, som innehåller något järn och pröfwas godt för Hweteland. Några stora trakter wid älfwen Susquehannah har så stark swartmylla, at hon är allenast tjänlig för Hampa och Maijs, men ej för Hwete och annan säd. Man har funnit densamma Jordmonen.

ma 20 fot djup på högan kullar. Den rödaktiga leran är i somliga orter ljus, der hålles hon för en Jordmärg, å andra mörk, der klagas öfwer magert land. Hemman, som först wordo hebodde, hafwa igenom stadigtwarande bruk så blifwit utmagrade, at de hållas nu af minsta wärde. Folket röjde land, brukade jorden som war ny och stark, men tänkte ej på gödning och ängs rödning, förr än i senare åren. Ty, som de ej hålla Creaturen i hus, så består all gödning deruti, at man sätter några höstackar på åkren, fordrar Kreaturen deraf om winteren, då de trampa wäl så mycket under sig, som de åta, hwaraf gödningen blifwer både ojämn och otilräckelig. At Pensylwanien hålles för det bästa Sädesland i Amerika, kommer mer af luftens beqwämlighet, än jordens fruktbarhet.

§. 2.

Nyrödjad. Deßutan är måstadelen af åkrarna ännu nyßrödde. Några mil up i landet synes få ställen, hwarest stubbarna ej ännu stå qwaré på åkren. Icke hälften af skogen är så afrögd, som han borde. Rödningen sker ej igenom det förderfweliga swedjandet, då matjorden förwandlas til aska och bortföres af winden. Man må bränna någon stock eller stubbe allenast för at få honom ur wägen. Som arbetet är ganska dyrt, så rödjes under tiden allenast buskar och rusk bort, men de stora trän stå qwar; rundt om dem hugger man en skåra, så torkas de inom första året, och falla så bort efter handen, hwaraf man ser många wretar fulla med torra träd och tjock säd derunder.

§. 3.

§. 3.

Åkerredskapen består af plog och harf. Plogen är så, at ifrån billen upgå twänne resningar, med handtag å hwardera, til $1\frac{1}{8}$ alns skilnad ifrån hwarannan. Han är hopsatt af skrufwar, lätt och wig at handtera. Plogaren håller med en hand i hwardera taget, och lägger åkren i höga tegar, plogande först å ena, sedan å andra sidan om tegen, at jorden wändes upåt. Näst för plogen drager et par oxar, där näst et par hästar, som styres af någon liten Gåße, ledande eller ridande dem. (a) Åkerredskapen.

Harfwen är trekantig och tung. Drätten fästes derwid med et länke, som gjör wig uti wändandet. Et par Hästar för harfwen och en Gåße på Hästryggen, stryker åkren i sina wißa täkter, utan särdeles möda. Under tiden fästas twänne harfwar tilsamman, efter samma dragare. (b)

(a) Ofördnekeligen skulle åkerbruket i Swerige lindras til tredje delen af arbetet, om samma sätt brukades. Man wet, huru träståcken spränger jorden til kokor, at på wältande, sladdande, och bultande ofta är ingen ända. Men plogen wänder stubben ned och den lösa jorden up, kommer torfwan snarare at rutna och bewarar åkren från ogräs.

(b) En fyrkantig harf läter icke gerna wända sig. Man måste ömsa dragarena ifrån den ena märlan til den andra wid ändarne af åkren. Men en trekantig harf med länke dertil, wänder sig wigt, och när en poike gjör sysslan, så skonas en Karls arbete.

Plogens bom kommer icke fram imellan dragarena. Under ändan af bomen är en stor märla med länke, hwarwid fästes en slå bakom båda dragarena; Wid hwarje ända af denna slå, är en annan kortare slå, först med länke för hwarje dragare. Ifrån deße slår, gå å ömse sidor om dragarena rep eller kådjor fram til lokorne, hwilka hållas tilsamman af en bred rem öfwer ryggen och bukjord. I stället för rep eller kådjor at draga med, bruka de mästa Åkermän remmar af rå djurhudar, twinnade och torkade, som icke gnaga dragarena på sidorna. Deruti består hela dragredskapen. (c)

§. 4.

Lindfrö sås i begynnelsen af Mars. Där til plogas några dagar förut, fordrar ny eller god jord. Uphämtas i Junii. Brukas mycket.

Sädes slagen.

Hafra sås wid samma tid, merendels god jord. Der til plogas några dagar näst förut. Men om plogningen sker hösten förut i November eller December Månad, och åter näst för såningen, betalar hafran sielf för det, som ordspråket lyder. Skäres i Julii. Brukas mycket, endast för Hästar, är hwit magert slag.

Hwete är landets största afkomst. Det sås wid begynnelsen af Septemb. efter 3 föregångne plogningar, först i Maji, sedan i Julii och sist näst för såningen, dock alt efter musten och jordmonen. Som hösten är lång och warm, så wäxer brådden så starkt, at alle-han-

(c) At dragare lättare arbeta i lokor än silja, samt rep och remtyg, än tunga och styfwa Selar, Bukok, skaklar &c. som bryta och skafwa Kreaturet, kan wäl förstås.

handa Boskap derpå betas wintertiden. Til Hwete fordras icke stark jord, medelmåttig är god nog. Skördeanden i Julii, den hetaste tiden. Handskäror brukas, hwars ägg är hwaß, som en fil. Halmen skäres allenast half, hwaraf stubben är ganska hög, kärfworne korta och små, räknas i dußin, af et dußin wäntas en skäppa.

Råg sås i November merendels å någon åker, som samma sommar burit annan säd, dertil gjör allenast en plogning fyllest. Om brådden allenast kommer up för frosten, så är hopp om god skörd. Hwar såningen sker bittida, der blifwer förmon för mulbete öfwer winteren. Skäres på samma tid och sätt, som Hwetet.

Bohwete sås wid slutet af Julii. Der til tages någon jord, som nyß förut burit Råg eller Hwete. Mager jord och en plogning duger wäl der til, mognas i October och tjänar mäst för Hästar och Swin.

Rofwor äro ej allmänne. Fröet sås i begynnelsen af Augusti; Dertil tages antingen et stycke af nyßrödjadt land, eller kärr. De som icke hafwa denna lägenhet, låta heldre dermed bestå. Bladen äro ofta underkastade små flugor, som förstöra hela wäxten.

§. 5.

Maijs planteras wid slutet af April eller begynnelsen af Maji, 4 fåror plogas när på hwarannan, 5 eller 6 steg åter derifrån 4 fåror och så widare öfwer hela åkren. Plogandet sker i Mars Mångd. Til planteringen brukas bred hacka, hwarmed jorden öpnas til 3 eller 4 tum djup, deruti kastas 5 Maijs korn och

Planteringar.

med hackan öfwertäckes. Under tiden läggas ock 2 Turska bönor deruti, som wäl trifwas med Maijsen och ränna up på deß stjälkar. Hwart ställe så plantadt, kallas en hög. En lika skilnad agtas imellan hwar hög, at raderne hållas snörrätta antingen på längden eller twären. Så snart must kommer efter planteringen, plöjes det öfrige, åfwen harfwas, at det må blifwa fritt af ogräs. När plantorne äro $\frac{1}{2}$ aln långe, hackas jord omkring dem, och åter när de äro 2 alnar höge. I Sept. när Maijsn hunnit til sin fulla wäxt, fast icke mognad, slitas de tjockaste bladen af för foder. Imellan Maijsn plogas igen, sås Hwete och harfwas, som nästa året gjör fullkommelig skörd. Wid slutet af October äro axen mogne, afpläckas på åkren och föras hem. Stockar och rötter uprhyckas om winteren, när jorden är lös, at gjöra åkren ren. Maijs är Indianernas förnämsta föda, hwaraf det här kallas Indianiskt Korn.

Potatoes ganska brukelige af twänne slag: Irlans och Maijlands. Irlands äro åter af twänne slag: först runda, knotriga, små hwitagtiga, mjölagtiga, något pipoga. Planteras sålunda: På släta hårda marken gjöres en bädd af dynga. Deruti strös bitar af Potatoes, öfwerhöljes med jord fast af den magraste grund. När stjelkarna upkomma 4 aln långa, öfwerhöljas de åter med samma slags jord för at stärka rötterna, som ansenligen förökas i antalet.

Det andra slaget är: långa, grenoga, tjocka, rödlätta, saftiga och mer pipoga. För dem gräfwes

wes en lång ränna et spadtag djup, hwars botn belägges med dynga, beströs med bitar af Potatoes, och öfwertäckes med jorden. När stjelkarna upkomma, betäckas de åter som föresagt är.

Marylands Potatoes äro långa, tjocka, saftiga, söta och gulagtiga. Planteras med bitar i kupor eller runda högar af god jord. När stielkarna komma up, hackas jord om dem. Deßa förökas ock underligen, at allestädes omkring och emellan kuporne upgräfwes frugten.

Kåhl planteras 2 til 3 gånger om året, men sällan trifwes wäl förän emot hösten. Kruskålen står hela winteren igenom. Af Kåhlstockarna, som stå qware i jorden, utkomma om wåren nya blad, som brukas för grön Kåhl.

Tobak planteras måst wid hwarje gård, men ej mer än för husbehof, är allmän ibland Indianerne. När bladen äro mogne, swettade och sammanwridne som lintottor, brukas de utan widare ansning af land-folket, för tuggande och rökande. Tobaks handelen är endast tillåten för Maryland och Virginien, fast ock deras afkomst warder så årligen förminskad, som förökad i Europa.

§. 6.

Kryddgårdar hållas wid hwarje hus. Der wära allmänt Morötter, Pälsternackor, Lök, Persilia, Rädisor, Turkiska Bönor, stora Bönor, Pungpeppar, Sallater af hufwud Sallat, Tysk Sallat, Peppargräs, Scurvygrass. Hwad öfrigit är hålles för Kryddgårdar.

rari-

rariteter. Allmänna krydder för hus-curer äro: Malört, Winruta, Salwia, Melißa, Kummil Blommor &c.

Ärter äro ock en Kryddegårds wärt, emedan de allenast kunna ätas gröna. Som torra wärer uti dem en matk, som om wåren kommer ut en fluga. Och ehuruwäl Ärten då synes iholig, tjänar hon dock som frö för ny wärt. Detta slaget liknar Åkerärter. Sockerärter brukas jemwäl, och äro frie ifrån detta odet.

§. 7.

Trägårdar.

Trägårdar må räknas ibland landets största förmoner. Men frugten består allenast af 3 slag: Körsbär, Persicor och Äplen. Päron äro sällsynte.

Körsbärs träd äro merendels planterade här och där omkring husen och gator ifrån gårdarna. Bären äro af dels det gemena slaget, klara och sura, dels swarta och mera mustiga. De bättre sorter äro rare och nyligen införde. Blommas i April och mognas i Junii.

Persico träd stå inom hägn för sig sjelfwe; låta nöja sig med den alramagraste stendre, utan skjötsel. Frugten är den behageligaste munnen wil smaka, äfwen tillåtelig uti Febrar: Et slag hålles för det bästa, kallad Klingston, uti hwilket stenen icke är lös ifrån frugten, som i de andra. Många hafwa Persilie Trägårdar, förnämligast, at dermed föda sina Swin, hwilke ej hafwa frihet at löpa på utmarken. De blomstras först i Mars, blommorna utkomma förr

än

än bladen, och ofta äro underkastade skada af frosten; mognas wid slutet af Augusti. Denna frugten hålles för inländsk, såsom Maijs och Tobak; ty så långt någon sedt Indianerne up i landet, hafwa deße planteringar sträckt sig.

Äppel träd gjöra de förnämsta Trägårdar, i räta linier, med 12 til 15 stegs skilnad. Den bästa frugten kallas Van der Weer, emedan en Holländare af samma namn warit deß införare; tjänar hälst för Seider eller Äppelwijn. En annan är Husäplen, god för winterfrugt. Til Äpple-Trägårdar tages ej mindre, än 5 eller 6 Spanland; många hafwa så många tunland. Ansningen består uti ympande och skärande om wären, samt jordens plöjande hwart 5 eller 6 år, då antingen Maijs planteras, eller Råg, eller Hafra sås deruti.

Cap. VIII.

Om Boskaps Skjötselen.

§. 1.

Hästarne äro laglige klippare, sällan någon at finna öfwer 16 hands högd. Den som har en god ridhäst, sätter honom aldrig til dragande, hwilket är ock mindre nödigt, emedan resor merendels ske på Häst ryggen. Af detta mer än någon besynnerlig art i häst slaget måste komma, at landet excellerar i gångare, så at ock kamprìdande ofta hålles derpå för höga wad. En god Häst går mer än en Swensk mil i timan, och står icke til fångs under 600 Dal. Kopp:mts wärde. Hästar.

§. 2.

Boskap. Boskapen är ock af medelmåttigt slag, men hwarifrån först införd, kan ingen wäl säja. När betet är skjäligt, gifwer en Ko ej mindre än 2 kannor mjölk i målet, det är 2 gånger om dagen. Kalfwen tages icke ifrån Kon tils han är 4 weckor gammal, det är så länge hon kan hålla honom fet, i händelse han skal slagtas, men eljest hålles 2 eller 3 weckor nog. Och som Kreaturen ej hållas i hus öfwer wintern, så händer sig, at Kalfwarna under tiden hittas i snön, och äro ej wärre deraf. Af Kalf-dödar hörs här aldrig.

§. 3.

Får. Fåren äro af stort Ängelskt slag. Twättas om lägenhet der til gifwes; Straxt derpå, klippes en gång om året, wid slutet af April. Denna ullen hålles bättre för Strumpwäfwerie, än den Ängelske. Köttet är ganska frånt i gemen, i synnerhet hos gamla får. Månge hafwa ej mage at äta däraf.

§. 4.

Mulbete. När de Christne först kommo i landet, stod gräset under buken för Kreaturen, war godt för bete och höbärgning. Så fort som landet blef besatt, har gråsroten gåt ut, at fögo annat än swarta jorden är lemnad i skogen. Bak i landet hwar folk ännu ej satt sig neder, är samma gräs och kallas wildräg. Mulbetet i skogen består således mäst i löf, jämte det gräs, som wäxer wid rännilar. Det bästa är trädesgärdet, til deß stubbgjärdet och ängarna öpnas. Först om wåren upränner en stark Gräslök hälst på mager jord, som gjör

Mjölk

Mjölk och Smör osmakelig. Men sedan betäckes åkren med Wäpling, röd och hwit, och giör kosteligit bete. Somlige bruka beså åkren med Wäplings frö, sedan de hafwa nedharfwat Hwetet, at giöra wäxten starkare. Bak i landet, der Hästar och Boskap betas i wildmarken, komma de wisse och warda wilde til stor myckenhet.

§. 5.

Ängsrödningen har gått ganska senfärdigt, emedan så mycket ny jord warit tjänlig för åker. Hårdwals äng är fögo nyttig, utan at warda ofta plögd, gödd, besådd med godt Gräsfrö ibland annan Säd, och der til watnad. Man leder watn ifrån åar och rännilar, så wida möjeligit är med dammar, at begjuta ängen när torkan tager til, hwilket måste ske nattetid emedan luften är swal. Högwalls äng.

§. 6.

Wid älfwen Dela Ware, och de floder, som deruti falla, äro stora trakter af kärr, som inom de sidsta 15 år til många 1000 Tunland blifwit förbättrade til goda ängar; dock med nästan odrägelig kostnad. Sättet är: at innesluta en wiß del af kärret med en hög upkastad bank, för at uthålla flodwatnet, (Ebb och Flod) som gemenligen stiger up til 5 fot, under tiden til 10 dito: at gjöra diken för at afföra watnet som kommer upifrån landet, samt lägga in trummor i banken, at låta det ut, och tillika igenom en lucka på trumman hindra flodwatnets inkomst: At plöja jorden, så hwarjehanda Säd deruti, och omsider beså med Wäpling och Kärr-äng.

annat Ängelskt Höfrö. När folket såg skäligheten af werket, föll deras hog så starkt derpå, at wid år 1751 steg priset på et spanland kärrjord öfwer 600 Dal. Kopp:mt. Men just wid samma tid hände sig, at några höga hafsfloder kommo, som afsköljde bankarna; Deßmankattor lefwa ymnigt i deße bankar och göra dem iholige, åfwen et slags Kräftor, Fidlers kallade, gräfwa derigenom och gjöra banken som et rißel; Trummorne befunnos icke wara rätt bygde, at swara emot ändamålet. Gräs och Såd förstördes, jorden återwände til wild natur, at på lappande och lagande war ingen ända, då priset föll på jorden under halfwa wärdet, och den tänkte sig wara bäst af, som hade ingen del deruti. Åter kom en stark torka 1755, den som hade kärr, fattades ej Gråssåd och Mulbete, när andre wiste ingen råd, då högdes priset på jorden, och slutet blef, at kärr så wäl som högländ jord, hafwa ej mindre sina förmoner, än olägenheter. Förfarenheten har lärdt, at uplands jord förbättrar kärren och kärrjord, samt at ohyran flyr ifrån Bankarna, när uplands jord finnes deruti.

§. 7.

Stall och Fähus. Stall och Fähus äro sällsynte wid et Landbruk. De första Swenske Inwånare höllo sina kreatur inklaf-wade om winteren, men det säjes, at de då woro underkastade ohyra och andra sjukdomar, som sedan ej åro hörde af. Sedan föll man til et annat extremum, at låta kräken uthärda winterens grymhet, som med regn, frost och snö stundom är odrägelig. Goda Hushållare hafwa stall med glesa wäggar för sina Hästar,

och

och skjul för Boskapen och Fåren, bygde wid sin lada, som står långt ut på gärdet, at deruti hafwa skydd, när owäder påkommer. I mildare wäder gå alla ute på fältet, och fordras af hö eller halmstackar, der upsatte, samt gnaga af jorden, åfwen neder i kärren, eller på brädden, som mäst brukas för Ung-nöt. Fåren i synnerhet föda sig sjelfwa af förnan och det unga gräset, som upsticker under snön i warmt wäder. Lammen hoppa i snön och stå i fara, at der begrafwas, om noga tilsigt brister. Husbonden tager omsorg om fordrandet, medan Hustrun och Qwinfolken steka sig wid spiselden, twiflandes, at någon kan bättre gjöra det, än han sjelf. Hö allena, fastän af bästa slaget, wil icke gjöra tilfyllest, at hälla någon Häst eller Ko wäl; en ansenlig del af Såd, som Hafra, Maijs och Bohwete, anwändes för Hästar, och Hwetekli för Mjölkkor.

§. 8.

Landet är oförnekeligen frugtsamt, som må dömas af följande exempel. Landets Frugtsamhet.

Joseph Cobern i Chester, 20 år sedan, hade den wälsignelsen, at hans Hustru feck 2 barn, hans Ko 2 Kalfwar, hans tacka 2 Lamb på en natt i Mars Månad. Alla blefwo wid lifwet.

Olle Tossa (Thoresson) i Bräntwins hundrade, hade en Ko 1742, som i Mars Månad fick en Kalf, nästa kalfning 3, tredje gången 5, tilsammans 9 Kalfwar inom 2 år. 3 blefwo wid lif, men 5 döde. 2 Stute och 3 Qwige-kalfwar.

Thomas Bird dersammastädes, hade en tacka, som lambade 4 Lamb inom 4 dagar, et om dagen.

Cap. IX.

Folkets Allmänna Lefnads-Sätt.

§. 1.

Landet först bebodt.

Landet är så bebodt, at hwar hafwer sin jord afskild, och merendels instängd. Så wida möjeligit warit, har man tagit rum wid segelbart watn, så at hemmanen sträcka sig ifrån watnet i smala tegar upåt landet. Intet land i werlden kan wara mer watturikt, än Pensylwanien af floder, åar, rännilar och goda källor.

§. 2.

Husen.

Husen byggas af Tegel efter Engelskt sätt; utan rappning, hwart annat Tegel glaserat: Eller af Sandsten, Tegelsten, Gråsten &c. merendels på Landsbygden. Eljest affågade Ekeplankor 5 tum tjocka. At bygga af trä, hålles ej för besparning, när man skall betala för alt. Tak äro af Cederspån. Innantil kalkslås wäggar och tak, och hwitlimmas en gång årligen. Strö-Tapeter äro nyligen inkomne i Städerne, men olägenheten derwid lärer snart röjas af flugornas orenande, ohyrans myckenhet, som trifwas i sådan wäggebonad, samt spiselds röken, som är allmän. Fönstren stora, afdelte i 2 stycken ofwan och under, det undra öpnas med upskjutande och slutes med neddragande. Snickarewerket måladt, eljest icke waragtigt.

§. 3.

§. 3.

Husgeråd brukas af landsens trädart til bord, Thé-bord, Nattduks bord, Biraux, Skattull, Stolar, af Walnötträd, Mahogeny, Lön, Wildkörsbär, Söt-Gämm. Deße träslag äro alla af landets afkomster, Mahogeny undantagit, som föres ifrån Södra America. Husgeråd.

§. 4.

Klädebonaden finnes med fögo annan skilnad imellan Stads och Lands folket, än at de förre hämta ur Köpmans bodar, och de senare af sin egen tilwerkning, fast af gröfre slag, hwad de draga. Ull, Wäfware och Walk-Qwarnar fattas icke at tilwerka Kläde, Camlotter och andre Ylletyger, som ock kunde bliswa finare om man skötte der om. Färgningen står på wißa sorter mycket tilbaka. Sidentyger äro sällsynte äfwen i Städerne. Plys är allmänt, och Sammet sprider sig merkeligen öfwer landet. Sitzer och Cattuner gjöra Fruentimrets drägt; Skjönt Linne är det förnämsta man söker, emedan wärmen är stark och warar länge. Af drägten kännes mäst folket, hwilka äro infödde Irländske, eller Tyske. Klädedrägten.

§. 5.

Matordningen är renlig, och består ej af många slag. Skinka, Oxtunga, Oxbringa, kokade Höns, med käl uplagd rundt omkring, gjöra et fat. Kokadt Fårkött eller Kalfkött med Potatoes, eller Morötter eller Rofmos, utgjör et annat. Pasteij af Höns eller Rapp-Höns eller Lambkött, åter et annat. Stek af O- Matordning.

xe eller Kalf eller Får eller Kalkon, eller Gås, eller Höns med Potatoes omkring, samt stufwade gröna Ärter eller Turska Bönor, jämwäl andra Bönor, ock et annat. Kaka af Äplen eller Persicor, eller Körsbär eller Tranbär &c. giör åfwenwäl et annat. När Ost och Smör kommer dertil, hafwer man en wanlig måltid.

Frukost är Thée eller Caffee. Dertil ätes långa och tunna Smörgåsar, med tunna skifwor af rökt kött om sommaren. Om winteren stekes Bröd och blötes i Mjölk och Smör, kallas Tåst. Eller ock brukas Pankakor af Bohwete, så flättige som man nånsin kan hålla dem imellan fingrarna. Aftonward wid kl. 4 är måst det samma. Qwälsmål är sällan i bruk; hwar så fordras, är Choquolade det wißaste, hwaraf kokas under tiden hela grytan full, med litet eller intet mjölk deruti, måst med watn.

Af denna Matredning brukas mer eller mindre på Landsbygden, som Folkets förmögenhet eller yppighet är til. Thée, Caffee och Choquolade är så allmänt, at det ock finnes i de lågaste kojsor, om ej för dogeligit bruk; dock för främmande, blandadt med Mescovado eller rådt Säcker. Färsk fisk wid en måltid anses antingen för högt eller för lågt. Om Såppa har man samma tanka. Sådant tjänar allenast för husmanskost. Salt och torr Fisk finnes sällan; få weta, at äta deraf.

Landsfolkets ordenteliga matordning är, för frukost om Sommaren: kall Mjölk och Bröd, Rismjölk, Ost och Smör, kalt Kött. Om winteren Gröt

Gröt (a) och Mjölk, Mjölkwälling. Hämene med Mjölk. (b) Samma tjänar ock för aftonward, om så åstundas.

För middag tjänar om sommaren: Säppa, (c) Färskt Kött, tort kokadt Kött och Fläsk, med kål, Äplen, Potatoes, Turska Bönor, stora Bönor, allehanda rötter, rofmos, Pumpor, Cashaw och Squashess. (d) Detta af et eller flere slag omkring fatbrädden. Puding kokad (e) eller bakad (f), Dumplingar

(*a*) Denna gröt är af Maijsmjöl; kokad med watn, hwitgul, ätes med Mjölk, eller Seijder eller Sirap.

(*b*) Hämene är gryn af Maijs; Kornen läggas i stöpe, at skalet loßnar, sedan stötes uti en utgräfwen trästubbe med trästötel, då skalet går af, och kjärnan blandas sedan tilsamman med Turska Bönor. Deraf kokas Säppa med kött wintertiden, men när wären kommer med Mjölk.

(*c*) Säppan är tunna köttspadet, hwaruti bröd betas, dels drickes, dels ätes med sked utur Bläck-Koppar med handtag, hwar person har sin för sig sielf.

(*d*) *Cashaw* är et slags Pumpor rödaktige innan til, mer fasta och köttaktiga, än de allmänna, gjöra et stadigt mos upblandade med fett af Köttspadet. *Squashes* äro et mindre slag, store som en knytnäfwe, innan til hwitaktige, mer söte, wäxa i många slags skapnader; lagas på lika sätt. Deße äro naturlige *American*ske frugter.

(*e*) Kokad Puding är af lös deg, med fett deruti blandadt, lägges i en lärfts päßa och kokas i Köttspadet. När degen gjöres af godt Mjöl, Ägg, rußin eller torra Persicor, så kallas det en fin Puding.

(*f*) Bakad Puding är ungs Pankaka, ätes med *Sauce* af Smör och Säcker, lik den nysnämde.

gar (g), Fläsk och Ägg. (h) Paij af Körsbär, Äplen, Persicor etc. (i)

Om winteren kokas Hämene Säppa med salt Kött och Fläsk, då brukas ock Pasteij af Lamb eller Höns-kött, som kan stå kall hela weckan: Pankakor af Hwete eller Bohwete Mjöl.

Bröd bakas en gång i weckan eller flere. Stora limpor, måst af Hwete, sällan af Råg. Det Hwete-mjöl, som brukas i Städerne för Bröd eller matlagning, är skönt, som finaste Puder. På Landsbygden sammanmalit, är mörkt och kärfft.

Cap. X.

Drycker brukelige i Norra America.

1 Franskt Win. 2 Frontenjac. 3 Pontac. 4 Port a Port. 5 *Lissabon*-Win 6 *Phial* Win 7 *Sherj*. 8 *Madera* Win alramäst brukeligit.

9. San-

(g) Dumpling, klimpar store som knytnäswen, af deg, hwaruti färska Äpplen inweswas, kokas i Köttspad, ätes med förberörde *Sauce*. Pudingar och Dumplingar kallas Qwäkare mat.

(h) Fläsk stekes i panna, med hela Äggegulor deribland. En rätt brukelig på arma Gästgifware ställen.

(i) Paij en Torta af ofwannämde frugter. Äppel Paij brukeligit hela året igenom, när friska Äplen ej mer finnas, brukas torra. Är Barnens qwälsmål. Huspaij i landsbygden är Äplen, hwarken skalade eller rensade af sina fröhus; hwars skorpa ej brytes, om et kärr hjul ginge däröfwer.

9 Sangrij af Win, Watn, Säcker, refwen Muscott, med blader deruti af Melißa. Drickes käll och är en Sommar drick.

10 Glödgadt Win, Stufwadt Win, drickes warmt med Säcker, Cardemummor, och Canel uti. Undertiden med Äggegulor sönderklappade och Kryddpeppar korn uti, kallas då mälladt Win.

11 Körsbärs Win. Bären kramas, saften silas däraf, Mescowade eller rådt Socker lägges däruti, sedan gäser det och efter några Månader klarnar.

12, 13 Winbärs Win, swart Hallon-Win, giöres på samma sätt.

14 Äple Win. Seider-Äplen males sönder i en Träqwarn, som arbetas med en Häst; lägges sedan under en präß, tils saften är afrunnen och så slås i en Tunna, hwarest det gäser, samt efter någon tid klarnar.

När Äpplen ej äro af godt slag, ankomne eller för snart affallne, kokas Seidern, och några Skälp. Ingefära sönderstött lägges däruti: Blifwer mer hälsosamt och dyrt för afkokningens skull: Håller sig längre och gäser ej så snart, men får ej så frisk smak som okokadt.

Felet med Seidern i detta landet är, at merendels ondt och godt skrapas tilsamman. Seidern drickes för färsk och för snart; däraf är han kommen i stort förakt, at mången icke wil smaka deraf. Det starka Acidum som däruti är, och fräter rost eller ärg, afskräcker somlige därifrån i fruktan, at det hafwer samma werkan i kroppen. Gemenligen är denna liqueur osund, förorsakar fräßan om han är färsk, och colique om han är äldre.

dre. Menige Man köldslår dricken, blandar sönderstött Ingefära däruti eller sjuder den med glödhett järn.

15 **Seider** *Royal* kallas när man slår några Kannor Bränwin med några Skålp. Mescovade i Seidertinan, hwaraf det får mer styrka och bättre smak. Blifwer det sedan liggande året om, eller fördt öfwer watn samt aftappadt på Boutellier, med några Rußin uti, så kan det förtjena namn af Apple-Win.

16 **Seider Roijal**, annat slag, när den ena hälften består af Seider och den andra Mjöd, både hel färske i sammangäsning.

17 **Seider Mollad**, upwärmd med Säcker, Äggegulor och Kryddpeppar korn. Stundom slås ock Rämn däruti, at gifwa bättre kraft.

18 **Rämm**, Bränwin af Säcker. Tilwerkas wid Säcker Plantagerne i Wäst-Indiska Öarna: Är til godheten likt Franskt Bränwin, men har någon obehagelig lukt: Utgjör en stor del af Ängländarenas och Fransosernas Wäst-Indiska handel. Ifrån Jamaica kommer den starkaste, kallas Jamaica Spiritus och brukas endast för Punch. Dernäst wärderas i godheten Rämm ifrån Barbados, sedan ifrån Antigoa, Montserat, Nævis, S. Christopher &c., Största afgången är i andetiden, då arbetsfolket som oftast tager en sup och straxt derpå en drick watn, hwaraf kroppen lättare arbetar och swettas, än af Sädes Bränwin och Malt Dricka.

19 **Rå Dramm**, Rå sup, en sup af Rämm oblandad.

20 **Ägg-Dram**, Ägg-sup. Ägge-gulan sqwalpas, däruti hälles Rämm under sqwalpningen med Socker.

21.

21 **Körsbärs Dramm**, eller sup af Råmm med Kärsbärs saft uti.

22 **Blåbärs Dramm** på samma sätt.

23 **Punch** gjöres af friskt Källewatn, Säcker, Citronsaft och Jamaica Spiritus. J stället för Citron brukas en Wäst-Jndisk frugt, kallad Leims, eller saften däraf, som föres i flaskor. Punchen drickes altid kall; men stundom stekes en skifwa Bröd och lägges warm däruti at gjöra kjölden mättelig wintertiden, eller sjudes med et glödhett järn. Punchen brukas mäst för middags måltiden och kallas Meridian.

24 **Nåmm**, af watn, Säcker och Råmm. Är den mäst brukeliga drick i Landsbygden, och har satt mången Krögare på goda fötter.

25 **Manatham** af Swagdricka med Råmm och Säcker.

26 **Tinff** eller **Flipp**, af Swagdricka, Råm och Säcker, med en stekt Brödskifwa och Smör därpå inlagd.

27 **Stufwad Råmm**, wärmd med Säcker och Kryddpeppar korn uti, brukelig wid Begrafningar.

28 **Mollad Råmm**, wärmd med Äggegulor och Kryddpeppar.

29 **Hätt-Pätt**, warmt Öl med Råmm uti.

30 **Samson**, warmt Seider med Råmm uti.

31 **Grågg** watn och Råmm däruti.

32 **Sling** eller **lång Sup**, häften watn och hälften Råmm med Säcker uti.

33 **Myntwatn**, destilleradt af Mynta, blandas uti Råmm samt gjör en magstärkande sup.

34 Ägg Punch af Ägge-gulor, Rämm, Säcker och warmt watn.

35 Mjölk Punch af Mjölk, Rämm, Säcker med refwen Muscott därpå, brukas mycket sommar tiden; hålles nyttig för Rödsoten eller löst lif.

36 Sillibub af spenwarm Mjölk, Win och Säcker, icke olik Ölost. Brukas sommar tiden som kallskål.

37 Mjölk och Watn, det gemena folkets allmänna dryck.

38 Stilliker, Bränwin af Persicor eller Äplen utan tilsats af Säd, hålles sämre än Rämm.

39 *Wisky* Bränwin af Säd, brukas långt up i landet, hwarest Rämmen är för dyr för förselens skull.

40 Öl brygges i Städerne, är brunt, tjockt och osmakeligit. Drickes af det gemena folket.

41 Swagdricka af Sirap. När watnet är ljumt, slås Sirap däruti med litet Malt eller Hwete-kli, och röres wäl om. Sedan när Humble-lag med Jäst kommer därtil, slås det i Tunnan, gäser och blifwer klart nästa dagen at brukas, är mer hälsosamt, wälsmakande och lindrigt för magen, än något Swagdricka af Malt.

42 Sprusbiir, et slags Swagdricka, som nämnes i Swenska Lärda Tidningarne.

I brygglagen kokas Granqwistar, som gifwa en behagelig smak, sedan förfares med Sirap som nyß nämt är. Den Swenska Granen hålles därtil tjenlig.

43 Spisöl af Mispel, en frugt af de Ängelske kallad Persimmon, som likna Krikon. När deße äro frostbitna

bitna stampas de med sina kärnor, knådas up med Hwete-kli, bakas til stora limpor och gräddas i ugnen; Sedan tages däraf stycken när man behagar, som blötas up, hwaraf detta dricka brygges.

44 **Mjöd**, af Honung och watn kokadt tilsamman, jäser af sig sjelft i Tunnan. Ju starkare af Honung, ju längre dröjer det at gåsa. Drickes i landet för snart, gifwer wämjelse och hufwudwerk.

45 Deße förutan brukas Liqueurer, Cordialer kallade, som **Anis-watn**, **Canel-watn**, **Appelcin-watn**, nästan otalige, jemwäl droppar at slå i Win och Bränwin utan ända.

46 *Thée* är en ganska allmän drick. Ingen är så hög, at han föraktar det, och ingen så låg, som ej tror sig därtil nog wärdig wara. Drickes ej oftare, än twå gånger om dagen, alt med rädt Säcker af gement folk. Bränwin i Thée kallas Lese.

47 *Coffe*, kommer ifrån Martinica, S. Domingo och Surinam; har stark afgång; brukas för frukost.

48 **Choqwolade** är i allmänt bruk för frukost och aftonmåltid. Supes med sked. Lagas stundom med litet Mjölk, men mäst med bara watn.

Cap. XI.

Underrättelse om Järnwerken i Pensylwanien och nästgränsande Angelske Colonier.

Pensylwanien är i anseende til sina Järnwerk af alla Americanska Colonier den förnämsta. När New-Yersey där til lägges, kan man med säkerhet säga,

ga,

ga, at utur Älfwen De la Ware föres den största delen af Järn i America. Därwid förtjena Provincerne Maryland, Virginien och New-York äfwen at nämnas.

Ännu äro inga Järnwerk uptagne i Nova Scotia. Landet är til en ringa del bebodt. Inwånarena hålla sig merendels inom befästade Städer i frugtan för Hedningarna, som upretade af de Franske hata de Ängelske Nybyggen.

I Pensylwanien.

Cornwall eller Grubs Järnwerk i Lancaster County. Grufwan rik och ymnog, 40 fot djup, begynner 2 fot under jordbrynet. Malmen något blandad med Swafwel och Koppar. Upfinnaren Peter Grub. Här finnes en Masugn, som gifwer 24 Tuns Järn i weckan (a), underhåller 6 Hamrar beständigt, 2 egne, 2 Tyskt folk tilhörige några mil därifrån, 2 i Maryland. Tackjärnet föres til Susquehannah Älf, sedan til Maryland och widare til Ängland. Stångjärnet säljes måst i Landsbygden och Upstäderne, det öfrige til Philadelphia. Är det Grubska Sterbhuset tilhörig, men förräntad til Gurrit och Compagnie.

Friends Greek, Frånds Krick, i Chester County när wid Skullkill, Skörkihlen. Grufwan rik och ymnog, 10 til 12 fot djup, begynner wid jordbrynet. Upfinnaren därtil är M. Nutt, som sedan tog M. Branz i Compagnie; Både foro öfwer til Ängland at hämta arbetare, och hålla ännu tilsamman. Hwardera har sin Mas-

(a) $7\frac{1}{2}$ Skepp. Järn i *Stockholm* giör wid paß 1 *Tun* i *London*.
1 Skepp. Järnwigt är 20 Lisp. eller 400 skålp.
1 Skepp. Tackjern är 26 Lisp. eller 520 skålp.

Masugn: Branzen Reading, Nutt=Warnihc: Hwardera sin Hammare, Branzer Windsor, Nott = = underhålla 4 Hamrar jämte sina egne i Chester County.

Sarum hörer til Taylors Sterbhus; har 3 härdar, är i full gång.

Croom-Creek hörer til Peter Dix, har 2 härdar, drifwes lamt och har ruineradt Crosbys Familia.

2 belägne uti Great Walley.

Durham, i Bucks County. Grufwan rik på god Malm, belägen på en hög backe, 40 fot djup. Masugnen nedanföre emottager Malmen. Må hållas för det bästa Järnwerk i orten, har rikt förråd af Malm, Wed, Watn, Sand, Kalksten m. m. Grufwan så när til Masugnen, Masugnen så när til Hamrarna, at icke ⅛ Swenskt mil forwäg är inom werket, och har allenast ¼ dito ifrån Hammaren til Landstället wid De la Ware, hwarifrån det föres til Philadelphia. Ägarena äro William Logan och Anthony Moris.

Manathanim eller Rotters werk, undertiden kalladt Lefhers, i Berks County. Grufwan är ymnig, men af rödbräckt malm, och brukas mäst för gjutning. Har Masugn, åfwen Hammare, som brukas då Malmen fått tilsats ifrån Frånds Krick.

Dixons Werck, i Yorks County. Grufwan nyss upfunnen af deß ägare Peter Dix.

I New=Yersey.

Union Järnwerk. En Lands Tract af 12000 (acres) halfspanland, lydande til William Allen och Thomas Turner Esquiers. Har 2:ne Grufwor i ¼ mils skilnad ifrån hwarannan. Järnet af god art i bäde. Uti

 den

den ene, som måst brukad är, och djup til 20 fot, wisar sig Malmen blandad med Swafwel och Koppar, dock om man håller sig wid jordbrynet, ger den godt och segt Järn hela wägen, nyttigt för hwarjehanda bruk. Af den Grufwan, som mindre brukad är, har man allenast haft et litet försök och icke större smältning, än til 40 Tuns som ock wisar sig af godt slag.

Där äro 2 Masugnar, 2 Hamrar, hwardera med 3 härdar. Deßutan en Kniphammare och en Plåthammare.

Förutan deße äro 4 andra Masugnar: Oxford, Sterling, Oydens och Mount Holy, hwardera med sina skärpningar. Den sista gifwer Bogg=Ore kallbräkt Järnmaln i klapper, och är allenast tjänlig för gjutning.

Maryland hafwer åtskilliga Järnwerk, såsom Sippi, hwilket hålles för det första i America. Snowdens eller North East, et Compagnie i England tilhörigt, och drifwes af M. Baxter med stor förmon. Där föres Malmen och Tackjärnet i älfwarna til stor fördel många mil. Marylands Järn hålles ej för så godt, som det ifrån Pensylwanien. Malmen liknar aldeles en skifrig klappersten, hämtas måst wid stranden af segelbara Älfwer och gifwer et mycket segt järn.

I Nya England äro 2 Masugnar, som gifwa kallbräkt Järn, samt några Hamrar, som hafwa merendels sit Tackjärns fång ifrån Pensylwanien. Malm hämtas här å somliga orter utur sjöbotn, lik sand.

Det

Det Americanska Järnet är i gemen mjukt och segt, hålles tjenligast för Hus och Skepsbyggerie, hwartil det ock anwändes, men för nötning i Hästskor och Wagnshjul står det långt tilbaka efter det Swenska. Eijest kan ock godt Järn wäljas ut ifrån många ställen, hwaraf äggsmide och hwarjehanda redskap tilwerkas i landet, som yxor, liar, skäror med sågtänder för skörden, spador, skyfflar, hackor, plogar, med mera, hwilket alt hålles bättre i landet tilwerkadt, än fördt ifrån Ängland. Spik får ingen slå. Den Knipphammare, som för några år sedan inrättades, wardt utdömd för införselens skull ifrån Ängland.

Sättet at af Malm straxt gjöra stångjärn, som lärer på Swenska kallas Rännsmide, är å några ställen i bruk och kallas Bloomery, dock hålles ej af wärde. Sådant war Manathanims i begynnelsen. Dixons är för närwarande tid. I New-Yersey äro 4 och i New-York 5 eller 6 Bloomeries i full gång.

Wid Fränds Krick eller Branzens Bruk är en stålugn, bygd med draghål och kallas Luftugn (Air Ofn). Däruti sättes Järnstänger til en tums distance ifrån hwarannan; hwar imellan strös horn, kolstybbe och aska ꝛc. Järnstänger warda fulle af blåsor och kallas Blåderstål, tjänar som det bästa stål at sättas på äggsmide. Detta Stålwerk lärer nu wara utur stånd.

Den ej mindre förmögne än ädelmodige Öfwer-Domaren i orten William Allen Esquier försäkrar, at $1\frac{1}{2}$ Tun Malm gifwer wid deß Union Järnbruk och likaledes wid Durham 1 Tun Tackjärn: At en god

Masugn gifwer ifrån 20 til 25 Tuns i weckan, öfwer hufwudet räknadt hela blåsningen igenom: At år 1753 har Reading gifwit 850 Tuns och Warwich 720 dito Stångjärn.

En Hammare med 3 härdar i godt stånd och wäl försedd hålles före gifwa 2 Tuns om weckan, samt 6, 12, 8 Sterling ren winst.

Arbetarena äro dels Ängelske, dels Irländske, ibland hwilka äro ock några få Tyskar, dock drifwes arbetet efter Ängelsk method. Tackjärnet smältes icke til galtar, utan giösar, 5 til 6 fot långa, och ½ fot brede, för smidesättets skuld, som är det Vallonska. Giösen warder först arbetad af Smältare (the Finers). Sedan taga (Cheffery or Hammermen) Hammarsmederne honom emot och räcka ut järnstången. Smältarena aflönas med 30 Shil. per Tun, Hammarsmederne med 23 Shil. 9 pence per Tun. det är 2, 13, 9 Sterling tilsamman. Så mycket folk är redan upammadt uti hela Järnhandteringen, at onödigt wore förskrifwa någon utifrån.

Arbetsfolket i gemen består dels af Negrar, slafwar, dels af Drängar af Tyska och Irländska Nationen köpte på wissa år. En god Neger köpes för 30 til 40 P. Sterling, som giör 1500 eller 2000 Dal. K:mt. Dess beklädning kan gå til 75 Dal. dito, som dock är ganska ringa; dess föda til 325 Dal. dito årligen. Negrar hållas bättre i Pensylwanien, än någorstädes eljest i America. En hwit dräng kostar 350 Dal. K:mt årligen, dess föda beräknas til 325 dito mynt.

Fyra

Fyra Månader öfwer sommaren, medan den swåraste hettan påstår, stadnar alt arbete af wid Masugnar och Hamrar.

Skog är i landet ganska ymnig, och låter icke lätt utöda sig, emedan han wäxer snart, men står ock icke länge. Kohl brukas af Hickerij som det bästa trädslag, dernäst af Ask och Hwitek; men mäst af Swartek, som är ymnigast och bäst kan mistas. Landet är allestädes igenomskurit af rinnande watn, som mångastädes är segelbart, och wattufall är ej ondt efter.

Järnmalm är i Pensylwanien ymnigare at tilgå, än folket någonsin tänker nyttja. På den bästa åkerjord finnes klapper, som håller något Järn, hwaraf regnet sköljer dambet, som synes i långa swarta strimor eller ränder på landswägarna. Älfwen De la Ware, som tager emot alt rinnande watn, häfwer up, när det stormar, swarta järnsand på stranden, at en stor myckenhet däraf kan samlas när lungt är, och lätt röjes af magneten, brukas ej til annat än strösand.

Tackjärnet säljes wid Masugnen för 3, 6, 8 til 3, 10 = Sterling per Tun. Stångjärnet wid Smedjan til 20 Pund per Tun eller 20 Shil. per 100 Det säljes dyrt, ty 6 Månaders credit gifwes onekadt. I Philadelphia säljes Tackjärnet til 5 Pund per Tun. Stångjärnet i stora partier ifrån 14 til 16 Pund per Tun, Det synes wäl underligit, at priset warder förminskadt efter lång försel til Köpstad, men häruti finner man dock sin räkning.

Järnbruken i Pensylwanien ligga mäst inom 40 Angelska mil när Philadelphia. Forlönen så lång wäg

 stiger

stiger icke öfwer 20 Shil. Sterling per Tun. Därwid räknas til förmon, at föra gods tibaka, tjänligit för Bruks Magazin.

M. Allens uträkning är: Arbetslönen för järnets tilwerkning ifrån Tackjärn til Stångjärn Pund 2, 8 per Tun: Tackjärnet wid Masugnen kan ej komma Bruks-Patron högre, än til Pund 2 per Tun. = Stångjärnet wid Hammaren til P. 10 per Tun. = = Stångjärnet säljes på Landsbygden för P. 19, 6, 8 til 20 per Tun. I Philadelphia för P. 15 per Tun. I London ifrån P. 16 til 17 per Tun. På Wäst-Indiska Öjarna ifrån P. 17 til 18 per Tun. Tackjärnet i Philadelphia för P. 5 per Tun.

Stöp eller Gjutgods af Grytor, Kakelugnar &c. säljes wid Masugnen för P. 5, 6, 8 per Tun. I Philadelphia för P. 7, 6, 8 per Tun.

Pensylwanien, New-Yersey och Maryland gifwa mer Järn, än hwad Inwånarena tarfwa. Ifrån Maryland föres något Tackjärn til Philadelphia i byte för Wäst-Indiskt gods, emedan Maryland har fögo handel på Öjarna och ingen annan afsättning på Philadelphia. Utskeppning sker til London, Wäst-Indiska Öjarna samt andra Engelska Colonier på fasta landet.

London har med Privilegium exclusivum tagit emot det Americanska Järnet, som så i Tack- som Stångjärn tjent för ballast och fått tullfri införsel. Men sistledit år 1757 uti Mars Månad gaf det Engelske Parlamentet en sådan Tullfrihet för alla Engelske hamnar, hwaraf förnemligast Bristol och Leverpol tänka sig betjena. Dock lärer knapt något fartyg fullastat

af

af Järn sändas öfwer til England, warande för styf last at hålla ut i sjön, och lärer detta Privilegium ej ännu på många år gjöra Sweriges Järn-handel någon skada.

Kopparmalm har på några ställen wisat sig uti Pensylwanien. Wid Cornwall finnes et litet brott däraf, men sjelfwa stocken är icke ännu funnen. Grufwan är rik, men håller ej åt djupet, ligger 3 til 4 fot under jordbrynet. Det första hwarfwet är en hwitaktig jord, det andra Koppar-slötsen 3 fot mägtig, det tredje en röd lera. I denna Malm är funnen gedigen Koppar. Prof deraf ses uti Kammarherren Carl de Geers Cabinet. Detta werkets upkomst har lidit igenom upfinnarens och ägarens Peter Grubs dödsfall.

Et annat ställe i Bucks County, William Plumstedt Esqr. tilhörigt, har nyligen framgifwit rika prof och står nu under försök.

Rocky Hill i New-Yersey. Grufwan upfunnen för 8 år sedan. Några små ådror hafwa gifwit gediget Guld, prof däraf ses uti det De Geer'ska Cabinettet. Andra Malmstycken, där Guld icke wisat sig, hafwa dock gifwit 2 penny guld på skålpundet af Malmen. Denna Grufwa war för 3 år sedan igen til så högt wärde, at Gouverneuren Robert Hunter Moris betalte 2000 Pund Sterling för nyttjandet af $\frac{1}{6}$ del däruti inom 18 Månader, men straxt därefter tog Grufwan af.

Schylers Grufwa uti Östra Yersey wid Schrewsbury är rik och ymnig, öfwer 30 år gammal. Malmen föres til London. Wid

Wid Pike-Creek inemot Potomack i Maryland är rik Kopparmalm funnen, som gifwit upmuntran at arbeta med godt hopp.

Det föregifwes, at Silfwermalm finnes inom Pensylwanien. M. Allen berättar, at Blymalm är sedd, och at klimpar deraf hafwa gifwit Silfwer til 124 unces per Tun.

Cap. XII.

De märkwärdigaste Trädslag i Pensylwanien.

1. Hwit-Ek = White Oak. Wäxer i god jord. Ljus bark. Löfwen långa, gräs-gröna, trubbuddiga. Ollon små, långa med korta hölsor. Weden hwit. Brukas för Skepstimber, Skepsplankor och Ståfrar til Oxhufwuden eller winpipor at hålla spiritueusa liqueurer, men ej för Sirap. Utgjör en stor utförsel i plankor och ståfwer til Ängland, Irland, Frankrike och de Wäst-Indiske Öar. Äfwen nyttjas för påster wid plank och gårdesgårdar. Brinner wäl. Gjör god aska.

Hwit-Ek, wuxen å lågt land och i kärr, hålles mer waraktig uti Skepsbyggerie, än den som finnes å högt land.

2. Swart-Ek = Clack Oak. Wäxer uti hwarje slags jord. Mörk bark. Löfwen mörkgröna, ganska trubbuddiga. Ollon stora med korta hölsor. Weden rå klyfwen mycket rödbrun; Torr swartaktig. Brukas för Ståfwar til Siraps Fat eller Tunnor

för

för tort gods som: Hwetemjöl, Säcker, Mescovade: äfwen för gärdsel, bygnad i watn: Rottnar på landet inom 3 eller 4 år. Brinner ej wäl, utan smälter til rök och ond aska. Barken brukas i Garfweri.

3. Spansk Ek, Spanish Oak. Wäxer ock hwarjestädes. Grå bark. Löfwen små, skarpuddiga, ljusgröna. Ollon som äro Galläpplen, tjänlige för bläck. Weden hwitaktig med fläckar lik Boktrå; brukas som Swartek och hålles än bättre. Barken den bästa för Garfwerie, och gifwer en gulaktig färg.

Af Spansk Ek gifwes åtskillige slag, som skiljes af löfwen, men äro ense uti weden, barken och nyttan.

4. Röd Ek. Red Oak. Wäxer gemenligen på lågt land. Grå Bark. Löfwen breduddige med sågtänder emot stjelken. Weden rå rödaktig, torr hwitaktig. Brukas som Swart och Spansk Ek.

Swart, Spansk och Röd Ek äro pipuge och hålige, at om man tager en sticka däraf 3 fot lång, wäter den ena ändan och blåser i den andra, komma blåddror ut. Under namn af Swart eller Röd Ek förstås gemenligen alla deße slagen. Få infödde Landmän weta at gjöra rätt skilnad på dem alla.

5. Kärr Ek, Watn Ek, Swamp Ek, Water Oak, Swamp Oak, Pitch leaaf Oak, Life Oak. Wäxer i sumpiga orter. Icke allmänna. Höga träd. Barken mörkgrå. Löfwen fingers långa, smala, enuddiga. Weden grå, men hårdast af all ek; Brukas sällan til annat, än Kuggstockar i Seiderpräßar.

6. Walnötträd. Swartnötbom. Black Wallnut. Wäxer i torr jord. Mörkgrå bark. Höga träd. Löf-

 wen

wen i par-tal på stjelken. Nötterna swarta, stora, som äpplen; skrofliga och hwaßa utan på, med tjockt grönt skin betäckte. Skalet hårdt nog at bräcka med en Hammare. Kärnan ganska oljaktig; Tjänlig til olja wid fina målningar. Weden brun och ganska kärog när trädet wäxer i fria luften och god jordmon, samt dyrbar; men oansenlig och af slätt wärde när det hämtas af tjocka och tätt bewuxna skogar. Brukas för Husgeråd, bord, stolar, Biraux &c. Plankor deraf utskeppas til myckenhet.

7. **Hwit Nötbom.** Hickery. Wäxer i god jordmon. Löfwen aflånga i par-tal på stjelken, med sågtänder i kanten. Nötterna hwita, släta, kantiga, stora som Trägårds Walnötter. Wäxa inom et tjockt grönt skin, som wid mognaden i October Månad öpnar sig i 4 klyfter och släpper ut nöten: Hafwa afdelning innan til som Walnöt, men hård som ben. Kärnan gifwer ljuflig smak, hwaraf Indianerne, som det berättas, präßa en olja för winter-föda. Weden är seg, hwit på ytan, brun på kärnan, af unga träd brukas för tunband, af äldre för åker och kärr-redskap, men alramäst för wedbrand och gjör den bästa eld, den skönaste aska.

6. **Castanie Träd,** Chestnut. Wäxer i torr jord, högt, rakt och tjockt. Barken askgrå. Löfwen aflånga, spetsiga med sågtänder i kanten. Skalet dubbelt; det yttra stort som et Äpple, liknar en karrbor utan til, innan ludit af fiun, i mognaden öpnar sig naturligen i 4 klyftor och släpper nötterna ut, som merendels äro twänne, fogade emot hwarannan, runda

å ene

å ene sidan, flata å den andra. Om tre nötter wäxa tilsamman, äro de merendels magre, millan-nöten flat å både sidor, de twå öfrige med ordentelig skapnad. Stundom finnas nöttren 7 tilsamman, då ingendera duger. Kastanie träd i tjocka skogen inneslutne băra hwarken stora eller ymniga nötter, dock hwarest myckenhet finnes hafwa Swinen en kostelig föda. Weden askgrå, brukas för stolpar eller gărdsel, annat icke, förutan wedbrand.

9. **Know-Träd.** Poplar. Wäxer utan skilnad. Högt, rakt och skuggrikt. Barken grön-grå. Fröet i kåttor. Löfwen breda, enkla, treuddiga. Weden gulaktig, skör, men hård. Brukas i Snickare arbete för dör- och fönster-karmar, såmwäl i bräden; utgråfwes til ökstockar, swarfwas til träkäril, som fat, talrickar, askar med mera.

10. **Saßafras,** Sassafras, wäxer i fet jordmon. Låga träd och buskar. Barken mörkgrön, slät med gul saft. Löfwen olika på et och samma träd, aflånga med en, twå eller tre trubbiga uddar. Weden gulaktig, i synnerhet roten, som med barken har lukt och smak af Saffran: Brukas för plank och portstolpar, åfwen för gårdsel wid ălfwen Susquehannah.

11. **Ceder,** Ceder. Wäxer förnämligast i Måßar, eller lågt, sandigt land. Til lukt och bark likt Enträd; deß barr långa, mjuka.

Röd Ceder. Mörkröd, hård. Brukas för plank och portstolpar, i Nya Ängland för Skatull arbete; På ön Bermudas för skeps-timmer.

Hwit Ceder, mjukt träd. Brukas för Hustimber, bräder, gårdsel och takspån.

12. Lönn, Mapel. Wäxer i torr jord, hög och rak. Barken grågrön. Löfwen små treuddige med sågtänder i kanten. Weden hwitaktig, kårog; Brukas för husgeråd, bord, stolar m. m. Sändes i plankor utom lands.

13. Sötgåmm. Sweet Gum. Wäxer å lågt land. Barken grå, slät. Löfwen femuddige med sågtänder. Weden gulaktig, kårig, windar gerna sedan den arbetad är. Brukas för husgeråd och Skatullwerk.

14. Surgåmm, Fiskare. Sour Gum. Wäxer utan skilnad. Barken mörk, waß. Löfwen aflånga, enuddiga. Weden hwit, wridig, låter icke klyfwa sig: brukas til hjulsnaf.

15. *Locust*. Wäxer å torr fet jord til höga träd. Barken grönaktig. Frödet i lång skida, kärnan stor, söt, låter äta sig. Löfwet på lång stjelke, bladen långe, enuddige, i par, likna Rönlöf. Weden ljus, hård, brukas för dymlingar i Skepsbyggerie, för trillor och kuggar i qwarnar. Gatorne äro med Locust planterade i New-York.

16. Hundträ. Dogwood Wäxer i torr jord, sällan öfwer et qwarters diameter. Blommorna hwita, Bären röda, små. Weden gulaktig, hård, lik boxbom, brinner illa. Brukas til fögo annat, än Snickare wärktyg.

17. Wildt Körsbärsträd. Wild Cherry. Wäxer i god jord, icke hög, men tjock. Barken och löfwen lika som på planterade Körsbärsträd, men bären smärre, sötare, med fröen och icke kärnar. Weden rödaktig, brukas för Skatull werk. 18.

18. Mispel, Persimmen. wäxer i god torr jord. Sällan öfwer half aln tjock. Barken skroflig, waß. Löfwen enkla, aflånga, enuddiga, mörkgröna. Bären lika Krikon, frostbitna, brukas at brygga spisöl af; De stampas med sina kärnor, knådas up med Hwetekli, bakas til stora limpor och gräddas i ugnen; Stycken däraf tages sedan efter behag, hwaraf drickat brygges, som blifwer wälsmakeligit. Weden hwit, hård, brukas til Snickare werktyg.

19. Knappträ. Botton Tree. Wäxer wild, men planteras wid husdörar. Barken grön-grå, slät. Fröhusen runda och stora som knäckar, hänga på långa trådar, hwilka då de äro mogne och man knäpper där på, uplösas alla deß fina delar i samma ögnableck, som släpte man en hand full dun i wädret. Bladen förträffeligen stora, breda, enkla, femhörniga, waßuddiga. Weden skör. Nyttan är allenast at skygga wid husen, under den starka solhettan.

20. Spice-Wood. Wäxer i torr sandig jord, som buskar. Blommorna gula. Bären röda, små, måst enkla på stjelken. Bladen aflånga, enuddiga. Barken grön, har smak af Canel, när han tuggas, lärer förmodeligen tjäna för Medicine.

21. Tall planteras wid husen för en prydnad. Bräder däraf införes ifrån andra orter, hwarest han wäxer i mager sandig jord. Bok, Haßel, Björk är sällsynt. Al fins til öfwerflöd i kärren.

Fjerde Delen

Om Kyrkjotilståndet ifrån år 1655 til år 1696.

Cap. I.

Församlingarna råka i Ödesmål.

§. 1.

De första Swenska Kyrkor

Sedan den Swenska Regeringen war kastad åfwer ända, smälte de Swenske och Holländske tilsamman igenom giftermål och sammanlefnad til et Kyrkosamhälde. De Holländske höllo ingen Präst, ej heller bygde de för all sin tid någon Kyrka. Tenakongs Kyrka war i godt tilstånd och ordenteligen brukad. Församlingen wid Christina hölt sin Gudstjenst wanligen på Christina Fort, men för större beqwämlighet upsattes en liten Trä-Kyrka på Tranhuken 1667, en Swensk fjerdings mil ifrån Skantsen om Kihlen, lägligast för de Holländske, som bodde wid Sandhuken. På Wicacoa strand stod et Blockhus, det byttes några år efter til en Kyrka, så at Gudstjänsten där och på Tenakong wardt skiftewis hållen. Et Blockhus war ganska tjänligit dertil, ty samtelige Kyrkor woro af samma bygnad. Indianerne woro icke aldeles at lita på, med mindre de torde taga tilfälle, at falla på de Christna och fånga dem i en skäck. Ty war nödigt för dem, at hafwa sina andeliga åfwen til lekamliga förswarshus. Kyrkorne woro så bygde, at efter en „lagom högd, som et annat hus, gjordes en utbyggning några hwarf högre, där de kunde skjuta utföre, „så at om Hedningarna anföllo dem, som icke kunde ske utan at komma in på huset, då kunde de

Swen-

„Swenske skjuta neder dem alt fort, och Hedningen,
„som brukade allenast boga och pil, kunde litet eller in-
„tet skada dem. (a)

§. 2.

Herr Lars Lock, som kom in under Gouverneuren Prinz tid och stadnade qwar i landet, war wist et redskap af Guds försyn, at uppehålla deße Swenske Församlingar en så lång tid. Ensam drog han försorg om bäda Församlingarna wid Tenakong och Christina i 22 år; men sedan höllt han sig måst wid den sednare, som kallades Tranhuken. Uti et bytes bref på Swenska, som han hållit imellan Påfwel Jöns Enka, Hustru Margareta och deß Barn, dat. Tranhuken d. 14 April år 1664, kallar han sig Pastor Loci, fast Kyrkan ej förr än 3 år derefter sattes up. Hans ålderdom war belastad med många beswärligheter. Wid slutet war han wanför at sköta sig sjelf, och än mindre Församlingarna, hwarföre han några år ej gjorde tjänst, til deß döden ändade all jämmer år 1688. Efter sig har han lämnat många af sit namn i Rapapo, alla hederlige Swenske Män i ord och gjerningar, hwilka upföda sina barn uti den Lutherska Läran inom Swenska Kyrkan. Past. Lars Lock wanför.

§. 3.

Medarbetare i Ämbetet war Mag. Jacob Fabritius, til börden en Tysk, eller som några hafwa ment, en Pålack. Han kallades ifrån New-York, då han utan wiß lägenhet war. Predikade måst på Holländska, men Past. Jacob Fabritius blind.

(a) *Rudmans Mscr.*

men derjämte så mägtig det Swenska språket, at han derpå tydeligen Gudstjänsten förrättade. Deß första Predikan war hällen på Wicacoa H. Trefaldighets Söndag år 1677. Fem år derefter, hade han den olyckan, at blifwa blind, och förblef så in til sin döds stund, hwilket war 9 års tid. Icke deß mindre bewakade han sina Församlingar efter förmåga. Han bodde å den ort, ofwan om Philadelphia, kallad Kensington, och fördes med en Okstock til Wicacoa, ja ock ibland på samma sätt ned til Tranhuks Kyrkan wid paß 12 Swenska mil, och än mer likaledes ibland ned til Maryland. När han gick wardt han ledsagad med en käpp af någon, som gick förut. Häraf kan slutas, at ändock 2:ne Präster för en tid woro inom Församlingarna, war det dock nästan ingen.

§. 4.

Deß Aflöning. Huru med deß aflöning tilgick, kan dömas af följande Bref.

Wi underskrefne Kyrkowärdar af Wicacoa Församling, hälsa Bröderne af wår Församling, och gifwa Eder härmed tilkänna, at wår Predikant, Wällärde Mag. Jacobus Fabritius, hafwer nu sin förobligerade tid och tjänst fullbordat, och hans år är nu ute, derföre är wår wänliga begäran til hwarsom och enom med denna wår Fullmägtig Jacob Jung, at de wilja sin skyldiga pligtighet, utan någon motsäjelse eller excuse, bemälte Magister Jacobus Fabritius, sin förtjänta lön och rättighet contentera godwilligen, så at wi intet twungne blifwa andra medel til at söka,

och

och onyttiga omkostningar derom gjöra, hwilket wil alt falla på den, som orsaken skal gifwa. Widare försöka wi och är wår begäran, at alle de, som wiljoge äre til at hålla långre bemälte Mag. Jacobus Fabritius, om möjeligit kunde wara, at de här underteckna deras namn eller bomärke, och hwad de friwilligen wilja gifwa til hans lön och uppehälle. Datum Wicacoa d. 10 Augusti Anno 1684.

Subscriptionen befinnes för samma år bestigit til 1077 Holländska Gyllen. En lön, som med andra små inkomster wid Kyrkogång, Brudwigsler, Soknebud och Begrafningar, hwarom alt stadgat war, förmenes warit tilräckelig, om det allenast blifwit hållit, som lofwadt war, hwarpå dock twiflas i anseende dertil, at den gamle Mannen på slutet lefde i stort trångmål.

§. 5.

Mag. Fabritius blef åldrig och wanför, ty syntes et bedröfweligit öde tilstunda. De rättsinnige längtade hjerteligen efter hjelp, men de wiste icke hwart ut de skulle wända sig. Icke hördes något ifrån Swerige: Intet skepp derifrån. Swerige hade ej eller någon förmon af landet, och de härwarande kunde ej eller wänta någon förmon derifrån. Ingen bekant hade de i England, som kunde befordra deras sak. De gamle Swenske, som sjelfwe farit den långa wägen, höllo mäst otroligit, at någon Swensk Präst wille komma til dem. Likwäl gjorde de försök twenne åtskilliga gånger, at skrifwa hem efter Prästter. Men antingen brefwen blifwit förlorade på wägen, eller de, til hwilka de woro stälde, Brist på Präster.

ej hade förstånd och myndighet nog, at skaffa dem fram på behörig ort, så kom aldrig swar derpå. Icke deß mindre stodo de fast i sin åstundan, at få Swensk Präst, och funno på et annat råd. I New-York woro Köpmån, som stadigt handlade på Amsterdam. Igenom dem gjordes ansökning hos det der warande Lutherska Consistorium, at få någon Swensk Präst, antingen som der torde wistas utan lägenhet, eller igenom bemälte Consistorii recommendation någon ifrån Swerige. Til hwilken ända följande Bref afgick år 1691.

§. 6.

Brefwet på Holländska.

Bref til det Lutherska Prästerskapet i Amst.

Gods Genade door Christum te vooren.

Wel Eerwaerdige, Grootachtbare, ende Hooggeleerde Heeren Consistoriales, des Eerwaerdigen Consistorii van de onveranderte Augsburgischen Confession in Amsterdam, besonders Grootgunstige, Hooggeleerde Heeren ende Religions Vrienden.

Naar hertelyke en &c. &c.

Guds Nåde igenom Christum, tilförene.

Öfwersättning.

Wål-Ärewyrdige, Högagtade och Höglärde Herrar Consistorial-Råd, Ven. Consistorium af den oförändrade Augsburgiska Trosbekännelsen i Amsterdam, besynnerligen Höggunstige, Höglärde Herrar och Religions Förwandter.

Näst en hjertelig och wördsam hälsning, gifwe wi, af den Swenska Nation, här i America (fordom Sud Riwier, men nu Pensylw anien kalladt) boende, Eder Ärewördige och Högaktade Herrar tilkänna, at aldenstund den Ärewördige, Wällärde Mag. Jacob Fabritius, hwilken wi 1677 ifrån New-York til

wår

wår Predikant kalladt, hwilken ock igenom Guds hjelp och bistånd af den Hög: Ädle Herren Edmund Andreas, då warande Gouverneur af New=York, Albanien och det Södra Rewieret til oß kommen år, och den 9 Junii eller på H. Trefaldighets Söndag, hölt sin första Predikan, samt sedermera sit Prediko=Ämbete jämte de H. Sacramenternas förrättande, fem år då han hade sin syn, men wid Nyåret wart blind, och så framdeles förblifwer, troligt och flitigt efter den oförändrade Augsburgiska Tros bekännelsen, uti ren Låro och exemplariskt lefwerne oß försörgt, i anseende til deß höga ålder, blindhet och swaghet oß kungjordt, det han nödwändigt sit Prediko=Ämbete nederlägga måste, då wi imedlertid uti et ödeligit tilstånd i anseende til den H. Religion, förfalla och då förblifwa, hwad Kycklingar äro utan Höna, hwad Får äro utan Herde, hwad sjuka och kranka äro utan Läkare, sannerligen i största fara, som Eder Ärewyrdigheter de Högagtade Herrar behaga sjelfwe döma.

Eder Ärewyrdigheter, de Högagtade Herrar kunna oß fördenskull icke förtänka, at wi härmed wår tilflygt til Eder Ärewördigheter taga. Så afgår fördenskul wår ödmjuka begäran, det wille täckas Eder Ärewyrdigheter, i betraktande af denna stora skada, som ock i hänseende til den saliga förmon wi äga at wara af den Lutherska Religion, oß förse med et skickeligit Swenskt Subjecto, emedan wi wete, at i Amsterdam många och åtskilliga Nationer, i synnerhet Studiosi, plåga lefwa, hwilka på befordran wänta.

Och emedan tilbörligit år, at en Arbetare år wärd

 sin

sin lön, så utlofwa wi för den til oß ankommande Predikanten, årligen efter nu warande wår belägenhet, til Salarium hundrade Riks Dal., hus och land til sit årliga underhåll, jämte en ordentelig kallelse.

Alt hwad härutinnan anhållit är, så wida det länder til Guds ära, Prediko-Ämbetets befordran, wår Christeliga Religions fortplantande och änteligen wederqweckelse både för gamla och unga til ewinnerlig salighet, altså förwänta wi så mycket snarare skyndesam befordran och wänligt swar, med hiertelig bön til Eder Ärewyrdigheter och de Högaktade Herrar, at om ingen Swensk Predikant wore at bekomma i Amsterdam, Eder Ärewyrdigheter och de Högagtade Herrar täcktes hielpa oß genom Brefwäxling til någon ifrån Swerige. rc.

§. 7.

Intet uträttadt.

Dermed blef dock intet uträttadt. Brefwet affändes. Folket wäntade och ingen Präst kom. All den Kyrkogång, de nu hade, war, at en gammal Gubbe Anders Bengtsson satt och läste ur Mölleri Postilla i Tenakångs Kyrka, men i Tranhuken war Carl Springer en Swensk Man Föreläsare. Folket aktade ej stort at höra derefter. Ungdomen, som kom, hade mer lust at rida kapp, än at hålla Gudstjenst. Ingen ordning, ingen fruktan war ibland folket. Det war tid, at Gud skulle hjelpa, ty all menniskors hjelp war ute. Så har altid warit HErrans wägar: at låta menniskors råd, wishet och berömmelse först blifwa til intet, på det han sedan igenom ringa och föragtade medel, måtte stora ting uträtta.

 §. 8.

§. 8.

En Man, en född Swensk, benämd Anders Prinz, kom hit med et Ängelskt Skepp, sade sig wara Brorson af Gouverneuren Johan Prinz, wardt straxt bekant med de Swenske, sina Landsmän, och hjerteligen af dem älskad. En nykommen Swensk, war då en rar fogel i landet, ty då wiste de Swenske ej mer af sit land, än hwad de hördt igenom de gamlas sägner. Denne Prinz blef underrättad om deras tilstånd, kom så tilbaka til Stockholm, samt der i samtal med Secreteraren och Postmästaren i Götheborg Herr Johan Thelin, berättade om de Swenske i America, deras tilstånd, lefnadssätt, samt stora brist på Själawård. Gud upwäckte i den fromma Mannen en innerlig nit för Guds Kyrka och sina Landsmän, som råkat i detta ödesmål, så at han tog dristighet til sig, at berättelse derom öfwerlämna til Hans Kongl. Maj:t Konung Carl XI, fick underrättelse tilbaka, at det nådigt blifwit ansedt, och låt strax ingen tid försummas, at skrifwa et bref til de Swenske i America, som för säkerhets skul på twänne särskilte wägar afsändes, at gifwa dem tilkänna, hwad han om dem hördt, för dem uträttadt, och hwad af dem nu fordrades, som widare kan inhämtas af följande afskrift.

And. Prinz och Johan Thelin befordrade saken.

§. 9.

Högtärade gode wänner och Landsmän. Tilfället, som gifwer mig den äran, at skrifwa til Eder är, at jag förledit år war i Stockholm, då en Man Andreas Prinz der kom med mig i sällskap, hwilken såsom

Thelins Bref til America.

 ock

ock annorstädes i Staden berättade, at han med et Angelskt skepp warit i Wäst-Indien, det jag ock wiste sant wara. Jag war mycket glad af hans ankomst, och frågade om han haft lyckelig resa? Hwarpå han swarade, tackandes Gud, at han ej allenast funnit der et godt land, utan också de gamle Swenske i godt tilstånd, samt at de warit hjerteligen glade at se honom, som war en Swensk, at de hade tilfälle at förnimma, huru nu stod til i Swerige, deras egit Fosterland, och hwilken nu wore regerande Konung i Swerige. Afwen at J gode wänner hade den förtröstan til Hans Maj:t, at om någon wän wille föredraga Hans Maj:t edor brist på Predikanter och andelige böcker, J icke twiflade, det Hans Maj:t, af et medlidande och Christeligit hjerta för eder salighet skull och den Evangeliska Religionens uppehållande både hos Swear och Finnar, wille sända eder hjelp. Det är berättadt, at både Nationerne mist deras Präster. Den Finska Församlingen för några år sedan, så at den Finska Kyrkian nu är öde. Men at i den Swenska än hålles Gudstjenst, dock allenast igenom den afledne Prästens Son, på det sättet, at Psalmer siungas och Söndagsens Evangelium läses, men icke at höra några Predikningar, ej eller at anamma Herrans nattward: likaledes at J ären uti stor brist på Biblar, Psalmböcker och andre andeliga böcker, samt at J wiljen derföre redeligen betala, om de skulle sändas med första tilfälle. J sanning gick detta mig och månge andre til hjertat, och som jag hade några gode wänner i Kongl. Hofwet, berättade jag detta för en stor Herre, och Han igen

förde

förde det fram för Hans Maj:t. Wår allernådigste Konung giorde derwid en besynnerlig upmärksamhet. Der på wardt jag strax befalt, at i en skriftelig berättelse författa alt hwad, som mig om eder kungjordt war. Til följe hwaraf Hans Maj:t allernådigast resolverat, at sända eder icke allenast Präster, utan ock allahanda slags andeliga böcker uti både tungomålen, wille ock hälst hafwa brukat den mannen, som detta förtält, til en wägwisare och ledsagare för deßa Präster, men HErren wet hwar han nu tagit wägen, han har sedan icke warit sedd eller hörd af efter detta, at man kunnat få widare underrättelse af honom.

Fördenskull tager jag denna dristighet, at fråga efter edra namn, som oß aldeles obekante äro. En gammal Qwinna, som lefwer här i Staden, berättar, at hon hafwer en broder där, Peter Gunnarsson Rambo wid namn, och låter nu skrifwa bref til honom, hwarigenom wi må finna, om han är i lifwet ännu, så wäl som andre gode, ärlige och gamle Landsmän; och således förnimma, om I ännu wiljen heta och warda kallade ärlige, redelige och trogne Swenskar, at wi må känna eder. Äfwen om det så i sanning är, som den Mannen berättat, och om I werkeligen önsken eder en sådan nåd af Hans Maj:t, och huru I wiljen ställa til, at deße Präster måtte warda sände och förde til eder. Hwarpå jag också wil försäkra, at Hans Maj:t icke må sända Präster en så lång och beswärlig wäg fåfängt. Ty som gamla ordspråket lyder: Den som går obuden til gästabud, han är icke wälkommen.

I anseende hwartil min åstundan är, at I wid

det

det första och skyndsammaste tilfälle wiljen berätta omständeligen, tydeligen, i sanning och wißhet, huru I, såsom Hans Maj:ts gamle, trogne och ärlige undersåtare, ären handterade och medfarne. I mägen upriktigt gifwa mig det wid handen, ty jag är Hans Maj:ts trogne och werkelige undersåte, samt Påstmästare här i Götheborg. Låten edra bref ställas på en Kiöpman i London Peter Grefve wid namn, som drifwer stor handel här på Götheborg, han wil säkert sända mig dem tilhanda, twiflandes jag ej eller, det ju edra bref må säkert komma til London.

För öfrigit hwad edert lefwerne och umgänge angår, hwad näring I hafwen, antingen åkerbruk eller handel, det wil behaga Hans Maj:t förträffeligen at förnimma, samt at I alla må wäl. Allenast gifwen det noga tilkänna i det minsta, så wäl, som det största. Den förenämde person förtälde mig ock, at I lefwen wäl och i kärlek med hwarannan. At I uti all ting bruken Swenska seder i mat, drick och åkerbruk, samt andre arbetes sätt, hwilket har warit Hans Maj:t ganska kärt at förspörja, och gädt honom nära til hjertat, så oförmodeligen at förnimma af sina gamle och trogne undersåtare, hafwandes för dem ännu samma Kongl. Nåd, som för sine egne undersåtare i sit egit Rike. I anledning hwaraf, I hafwen orsak at fägna eder af Hans Maj:ts stora och besynnerliga Nåd och ynnest för eder. Ty som han står i nära wänskap och förening med Hans Maj:t af England, så må man taga det för et wist tekn, at den Alsmägtige, som hafwer Konungars hjertan i sina händer, han wil ock styra

ra werket. Tagen detta för en upmuntran at skyndsamt och utan fördröjande återsända Edert swar, som må lända til edor själs wälfärd och salighet; men för all ting låten weta, huru många Predikanter och böcker J åstunden, äfwen huru stora edre Församlingar äro, och huru många Kyrkor J hafwen. 8 eller 10 år sedan anmälte Gouverneuren William Pen, för edert bästa, hos den Swenske Extraordinarie Envoyen i London en begäran, at få Präster och Böcker för eder, försäkrandes, at han wille draga försorg at sända dem til eder, hwaraf jag dock ej wet, hwad det blef, utan tror at intet wardt tilgjordt. J händelse så war skedt, låter weta deraf. Waren icke försummelige i de ting, som höra til eder ewiga wälfärd, ty J kunnen wißerligen se, at den store Guden så snart hjelper igenom små wänner, som store. För öfrigit anbefallande eder uti den Alsmägtige Gudens wåld och nädige beskydd til själ och kropp, skal jag dageligen förwänta at höra ifrån eder, med första tilfälle, som möjeligit är; Förblifwer

Edor

Götheborg d. 16 Nov. 1692.

aldrakäraste wän och tjenare
Johan Thelin.

Detta kom lyckeligen fram, och förorsakade mycken glädje. At nu detta företagande ej skulle förorsaka något mißförstånd hos Öfwerheten, wardt brefwet öfwersatt på Engelska och öfwerlemnadt til då warande Gouverneuren William Marckam, som en lika fägnad deröfwer betygade. Han bad dem i HErrans namn

skrifwa swar och icke dröja dermed, lofwade ock sin recommendation til Proprietoren Pen, samt den Swenska Commissions Secreteraren Leyoncrona i London.

§. 10.

Carl Springer förer Correspondencen i America.

Til stor hjelp i deße förrättningar war en Swensk Man, wid namn Carl Springer, som liten tid förut kommit i landet. Han war född i Swerige, och sedan hos den Swenska Ministren i London Johan Leyonberg uti betjäning. Det hände sig en afton, då han skulle föras i en Port Chaise hem, wardt han bortröfwad och buren på et Köpmans skepp til älfwen Thames; och afsänd til America. Skeppet anlände i Virginien, der säldes han til en träl på 5 år, och den tiden arbetade i Tobaks Plantagerne. Efter handen fick han höra talas om de Swenske i Pensylwanien sina Landsmän, hwarföre så snart han sattes på fri fot, begaf han sig til dem. Guds milda försyn wisade sig märkeligen deruti. Denne Mannen war nu den skickeligaste ibland dem, at skrifwa Swenska och läsa Swensk skrift; war ock i anseende til sin upfostring, samt lefwernessätt en ganska förständig Man, förordnad Domare ibland de Swenske wid Christina, fögo ting uträttades utom honom med skrifwande och rådgjörande. Han war en from och Gudfruktig Man, som hade all mödo och omkostnad ospard för den Swenske Kyrkans uprättande i den Americanska wildmarken. Tilförene hade han öfwersatt på Angelska Påstmästarens Herr Thelins Bref, at wisas för Gouverneuren. Nu wardt han ock anmodad at skrifwa swar på det

sam-

samma, som ock för ofwannämde orsaks skul öfwersattes, hwarwid man må tro han gjorde sin största flit. Brefwets innehåll är, som följer:

§. 11.

Högtärade, gode och mycket wäl förtrogne wän, Herr Johan Thelin, Hans Kongl. Maj:ts Trotjenare och Påstmästare uti den stora Köp- och Handels-Staden Götheborg.

Dess Bref til Postmästaren Thelin.

Hälsan med Gud Alsmägtig, önskas Eder all timmelig och ewig wälfärd! Edert mycket wäl och kärkomne bref, är oss til handa kommit d. 23 Maji A. D:ni 1693, och daterat Götheborg d. 16 Nov. 1692, utaf hwilket dess kärkomna ankomst wi oss alle samtelige af hjertat gladdes och frögdades. Wi hafwa utaf samma edert wänliga Bref och skrifwelse förnummit, huru såsom den Alsmägtige Guden hafwer täckts upwäcka en ung person wid namn Anders Prinz, som hafwer warit här hos oss i Wäst-Indien, och sedt wåra lägenheter, uti et och annat, at han det berättadt uti Fäderneslandet: Mycket som händt är, men endels igenom missförstånd, det som intet är, hwilket wi uti denne wår enfaldige skrifwelse wiljom widlyftigt uti sanning berätta. Dertil med så förnimme wi, huruledes Hans Kongl. Maj:t hafwer uppå bemälte persons berättelse haft och drager til oss, såsom sine gamle och trogne Undersåtare, ännu en Kongl. Nåd och försorg för wår ewiga salighet och wälfärd, och den rena och oförfalskade Lutherska Religionens uppehälning, såsom ock drager omsorg, huruledes wi skola be-

 kom-

komma hit öfwer til oß Prästmän och Gudeliga Böcker, för hwilken omsorg och stora Kongl. Nåde wi samtelige i gemen utaf hiertat allerunderdånigast och ödmjukeligen betacka Hans Kongl. Maj:t, önskandes Hans Kongl. Maj:t mycken lycka, wälgång och wälsignelse både andeligen och timmeligen. Såsom wi nu ödmjukeligen alle samtelige begäre, at sedan såsom det hafwer täckts Hans Kongl. Maj:t at bewilja dertil, at der skulle med all expedition och hast til oß sändas Präster och Böcker, enär wi swar skrifwa uppå Edert kära och til oß komna bref; så bedje wi, at der må til oß sändas 2:ne Swenske Präster, som äro wäl lärde och wäl öfwade uti den Heliga Skrift, som kunna wäl förswara både sig och oß emot alle de falske Lärare och främmande Secter, hwilka kunde kring oß komma, eller må gjöra opposition emot oß om wår sanna, rena och oförfalskade Gudstjenst och Lutherska Religion, den wi ock nu för Gud och all werlden bekänna skola, at i fall, om så skulle hända, det dock Gud afwände, så wilje wi bekräfta det med wårt egit blod. Wi bedie ock, at deße Prästmän må wara sådane, som föra et sedugt och nygtert lefwerne, så at wi och wår ungdom genom deras Gudeliga wandels exempel, må också föra et Gudeligit och Gudi behageligit lefwerne. Der til med så är wår ödmjuka begäran, at wi också må bekomma och oß til handa sändas 12 Biblar, 3 Postillor, 42 Manualer, 100 Handböcker och andeliga betraktelser, 200 Catecheser, 200 A b c böcker, hwilka wi, enär wi dem bekomma, wiljom med all ärlighet och redlighet igen betala och contentera, e-

hwad

hwad som för dem kan fordras och begäras, såsom wi ock skolom skicka betalningen för dem til den platsen, som af Eder skall förordnas. Och deße Präster för deras underhåll, så förplikta wi oß til det högsta, at wi wiljom dem årligen maintinera och underhålla efter wår förmåga. Och när som detta wårt ödmjuka bref är affärdat, så skolom wi laga för dem Kyrkor och et stycke land för Prästerna at bo uppå.

Nu hwad anbelangar wårt algemena tilstånd uti detta Landet, så äre wi måst allesamman landmän, som plöja och så och hantera Landbruk, och lefwa efter de lofliga Swenska seder i mat och dryck, och detta Landet är et mägta kosteligit frugtbärande Land, uti allahanda slags Säd, så at Gud ske lof, det bär rikeligen och ömnogt, hwad wi så och plantera derpå, så at wi hafwom rikeligen wårt uppehälle uti mat och dryck, och här utsändes årligen utur detta reviret til måsta parten utaf de omliggande Islands (Öar) både Bröd, Säd, Mjöl och Öhl, och här är ömnogt, Gud ske lof, på allahanda slags wildjur, foglar och fisk: och wära hustrur och döttrar beflita sig ock mycket med spinnande, både ylle och linne, och många med wäfwande, så at wi hafwa rätt orsak til at tacka den Högste Guden för wårt dageliga lifsuppehälle. Gud han gifwe, at wi också mätte bekomma trogna Herdar och Själasörjare, som också må spisa oß med den andeliga spisen, som är Guds ords Predikan, och de helige Sacramenters åtnjutande, uti deß rätta bruk.

Wi bo uti stor enighet med Indianerne, som ock på många år oß icke hafwa någon skada gjordt. Det

 är

är också för Eder berättadt, som Eder skrifwelse utwisar, at den Swenske Prästens söner förrätta Gudstjensten uti den Swenske Kyrkan; men det är icke så, ty uti denna församlingen, hade wi en Swensk Predikant Laurentius Caroli Lockenius benämd, som kom i Landet uti Gouverneuren Johan Printz tid, och är nu för en 5 år sedan i tilkommande September i HErranom afsomnader. Och uti den andra Swenska Församlingen, hafwa wi haft en Predikant M. Jacobus Fabricius benämd, som är en Tysker, och predikar för oß uti det Tyska (Holländska) Språket. Honom hafwa wi nu haft samfälde 16 år; Han är också en härlig Predikant, men Gud bättre, han är så gammal och hafwer mist sin syn en långan tid, men han är en, som hafwer lärdt oß Guds rena och sanna ord, och utdelat de Heliga Sacramenterne ibland oß. Och för den andra Församlingen, behjelpa de sig med en Förelåsare, hwilken är en Swensk födder i Stockholm, som förrättar Gudstjensten med Psalmer och Böner och med låsande utaf Predikningar uti en Swensk Postilla. Men för Finsk Präst, så hafwe wi icke haft, ej heller behöfwa, ty wi förstå alle samtelige Swenska.

Widare är det också Hans Kongl. Maj:ts begäran, til at weta hura wi årom och hafwom warit handhafde här uti landet, så bekänna och bekräfta wi det i sanning, at både uti det Holländska, som ock under Hans Kongl Maj:t af Ängland wår allernådigste Konung, hafwa wi wål warit handhafde. För de Swenske hafwa warit med dem i råd och dåd, och ännu til denne

denne dagen äro; så at wi altid haft en god och nådig Öfwerhet, och wi lefwom med hwarannan förtroligen och uti enighet inbördes.

Och som wi nu alle samtelige uppå detta underdånigst och ödmjukast begära, at denna här wår trägna bön och begäran må nu, uppå denna wår enfaldigste skrifwelses undfångning i Fäderneslandet, uti werkets önskade och hastiga fortsättande skyndas, som wi af alt hjerta önska deß önskeliga utgång och fortgång, så wiljom wi och skolom detsamma altid komma i hog uti wåra böner och förböner til Gud Allsmägtig, at den store Guden, som wi wißerligen tro uti wårt hjerta, hafwer och wil än ytterligare hafwa sin hand uti detta så Christeligen påbegynta werkets fullgörande; Ty wi förhoppas, at Gud icke wil förlåta oß, ändock wi äro här uti et hedniskt och främmande Land, fjerran ifrån wårt egit kära Fädernesland, at deße Prästmän och Böcker må til oß komma, med det aldraförsta och snaraste, aldenstund wi hafwa för twänne resor allaredan skrifwit til wårt Fäderneslands til Öfwerheten om Präster, men hafwa icke swar derpå bekommit, derföre at brefwen utan twifwel intet äro framkomne. Bedjandes fördenskul Eder, Herr Johan Thelin, at I wiljen giöra Edort bästa häruti, och wi skolom Eder igen förskylla utaf alt wårt hjerta. Intet mera för denna gången, utan at wi alle samtelige önske och befalle Eder den Allsmägtige och milderike Guds nådige och Gudomelige beskydd och beskärm troligen både til lif och siäl, och

wi

wi förblifwe uti långtan och trångtan, med en förhopning til werkets önskeliga utförande.

Eder, Högagtade gode Wäns,

Daterat och skrifwit uti Pensylvanien, De la Ware Revir d. 31 Maji A. 1693.

Wänner, Tjenare och Landsmän.

Erich Cock. Peter Gunnarson Rambo. Michel Laikan. Peter Cock. Peter Rambo junior. Carl Göstafsson. Eric Molika. Sven Svensson. Anders Vieler. Anders Bonde. Otto Ernst Cock. Hans Laikan. Casper Fisk. Anders Bengtson. Lars Bure. Hans Georgen. Capit. Lars Cock. Gunnar Rambo. Israel Helg. Johan Hoppman. Broor Hinnike. Mårten Mårtenson. Jerta Ferdig. Jesper Wallrawen. Peter Johanson. Johan Stille. Mårten Mårtenson junior. Hans Nilsson. Otto Thomasson. Peter Matson.

P. S. Nu uti fall om det skulle så komma, at deße här ofwannämde böcker, som wi beställt hafwa, skulle på wägen komma at råka i någon otidig olycka, så assurera wi och förpligte oß ändock redeligen til at betala dem. Wår Nådige Herr Lieutenant Gouverneur William Marckam hafwer lofwat, til at skicka också til wårt Fäderneslånd et bref utaf Recommendation. Herr Johan Thelin.

Här är Capit. Lasse Cock, han war här intet tilstädes enär som wi tilslöto wårt Bref, utan han war hos Gouverneuren i Councilen, så at han tjänsteligen begärar, at I wiljen sända honom för betalning 2

Swen-

Swenska Postillor, som innehålla både Epistlar och Evangelier, och en Bibel, och jag förblifwer

Eder trognaste tjenare
Carl Christopherson
Springer.

P. S. Detta Brefwet låte wi gå dubbelt, at i händelse et skulle mißlyckas, det andra må komma Eder tilhanda.

Härjemte följde en förtekning på de då warande Swenske tillika med antalet af så många personer, som funnos i hwars och ens hus.

§. 12.

N:o 1. En exact Lista och Rulla utaf alla Män, Qwinnor och Barn, som äro funne och ännu uti lifwet äro uti Nya Swerige eller nu Pensylvania i De la Ware River.

Personer.	N:o		N:o
Peter Rambo Senior	2	Anders Nilsson	3
Peter Rambo junior	6	Brita Göstafsson	6
Johan Rambo	6	Göstaf Göstafsson	8
Anders Rambo	9	Jonas Nilsson	4
Gunnar Rambo	6	Nils Jonsson	6
Capit. Lasse Cock	11	Måns Jonsson	3
Eric Cock	9	Anders Jonsson	4
Måns Cock	8	Jon Jonsson	2
Johan Cock	7	Hans Jöransson	11
Gabriel Cock	7	Måns Staake	1
Anders Bengtsson	9	Peter Stake alias Petersson	3
Anders Bonde	11	Mårten Mårtensson sen.	3
Sven Bonde	5	Mårten Måttensson jun.	10
Johan Svensson	9	Mats Mårtensson	4
Gunnar Svensson	5	Otto Ernst Cock	5

 Michel

Michel Nilsſon	11	And. Persſon Longåker	7
Peter Joccom	9	Mårten Knutsſon	6
Johan Bonde	1	Nils Frendes Änka	7
Johan Scute	4	Anders Frende	4
Matts Hollſten	7	Reiner Peterſon	2
Johan Stille	8	Anders Hindricksſon	4
Anders Wihler	4	Johan von Culen	5
Måns Gôſtaſſon	2	Hindrich Faſke	5
Nils Laican	5	Johan Hindricsſon	5
Eric Molica	8	Johan Arian	6
Jonas Kyn	8	William Cabb	6
Matts Kyn	3	Hans Kyns Änka	5
Bengt Bengtsſon	2	Chierſtin Stalcop.	3
Chriſtian Clasſon	7	Lucas Stedham	7
Nils Gåſtenberg	3	Lyloff Stedham	9
Eric Gåſtenberg	7	Asmund Stedham	5
Lars Bure	8	Adam Stedham	8
Lars Johansſon	6	Benjamin Stedham	7
Didrich Johansſon	5	Brita Petersſon	8
Peter Stillman	4	Jöran Andersſon	5
Fredric Kônigh	6	Broor Seneca	7
Elias Tay	4	Jeſper Wallraven.	7
Jonas Stillman	4	Jonas Wallraven	1
Caſper Fiſk	10	Conrad Conſtantine	6
Staphan Ekhorn	5	Olle Thomasſon	9
Peter Dahlbo	9	Peter Pålsſon	5
Otto Dahlbo	7	Johan Ommerſon	5
Johan Mattsſon	11	Mathias de Foff	6
Antonij Long	3	Chriſtiern Jöransſon	1
Nils Mattsſon	3	Carl Springer	5

Iſrael

Iſrael Helm	5	Johan Andersſon	7
Anders Homman	9	Hindrich Jacobsſon	4
Olle Dircksſon	7	Jacob van der Weer	7
Anders Lock	1	Cornelius van der Weer	7
Måns Lock	1	William van der Weer	1
Hans Petersſon	7	Jacob van der Weer	3
Hindrich Collman	1	Hans Petersſon	5
Jöns Göſtafsſon	3	Paul Petersſon	3
Johan Hoppman	7	Peter Petersſon	3
Fredrich Hoppman	7	Peter Månsſon	3
Anders Hoppman	7	Johan Månsſon	5
Nicolas Hoppman	5	Hindrich Toſſa	5
Måns Hallton	9	Johan Toſſa	4
Johan Andersſon	9	Thomas Jonsſon	1
Olle Pehrsſon	6	Jacob Clemsſon	1
Lars Pehrsſon	1	Olle Reſſe	5
Hans Olsſon	5	Jacob Clasſon	6
William Talley	7	Hindrich Andersſon	5
Hindrich Iwarsſon	9	Lucas Lucasſon	1
Johan Skrika	1	Hans Lucasſon	1
Matts Skrika	3	Olle Kuckow	6
Olle Paulsſon	9	Hindrich Slobey	2
Johan Stillman	5	Chriſtopher Meyer	7
Hindric Parchon	4	Hindrich Larsſon	6
Simon Johansſon	10	Matte Ericsſon	3
Johan Grantum	3	Eric Ericsſon	1
Bengt Paulsſon	5	Thomas Dennis	6
Laſſe Kempe	6	Anders Robertsſon	3
Göſtaf Paulsſon	6	Robert Longhorn	4
Hans Göſtafsſon	7	Anders Didricsſon	1

Ee 2 Peter

Peter Stalcop	6	Christiern Thomos Änka	6
Jöran Bagman	3	Paul Sahlunge	3
Eric Göransson	2	Lars Halling	1
Jöran Jöransson	1	Paul Mink	5
Lorentz Ostersson	2	Johan Schrage	6
Johan Hindricsson	6	Nils Repott	3
David Hindricsson	7	Hindrich Jacob	1
Carl Petersson	5	Matts Jacob	1
Isaac Savoy	7	Anders Seneca	5
Olle Fransson	7	Johan Hindersson jun.	3
Lars Petersson	1	Anders Weinom	4
Matts Repott	3	Lars Larsson	1
Olle Stoby	3	Hindric Danielsson	5
Matts Stark	3	Olle Thorsson	4
Johan Stalcop	6	Jonas Skagges Änka	6
Israel Stark	1	Lars Tossa	1
Matts Tossa	1	Göran Ericsson	1
Staphan Jöransson	5	Jacob Hindricsson	5
Lars Larsson	7	Peter Lucasson	1

N:o 2

Listan på dem, som än lefwa och äro födde i Swerige.

Peter Rambo } hafwa warit
Anders Bonde } här 54 år.
Anders Bengtson.
Sven Svensson.
Michel Nilsson.
Måns Stake.
Mårten Mårtensson sen.

Carl Christ. Springer.
Hindric Jacobsson.
Jacob Clemsson.
Olof Rosse.
Hindric Andersson.
Hindric Iwarsson.
Simon Johansson.
Paul Mink.
Olof Paulsson.
Olof Petersson.

Mårten Mårtensson jun.
Eric Mollicka.
Nils Mattsson.
Antony Long.
Israel Helm.
Anders Homan.
Olle Didricsson.
Hans Petersson.
Hindric Collman.
Jöns Göstafsson.
Mons Hallton.
Hans Olofsson.

Anders Seneca.
Broor Seneca.
Eskil Andersson.
Matts de Voss.
Johan Hindricsson.
Anders Veinom.
Staphan Jöransson.
Olof Kinkovo.
Anders Didricsson.
Anders Mink.

Ibland deße Församlingarnas Ledamöter på förra Listan upförde, woro ock många Holländske inblandade, emedan de nu höllo sig som et Folk. Hwartil ännu flere slogo sig efteråt, sedan Församlingarna kommo i bättre ordning, icke allenast af Holländske, utan ock af Ängelske, Skottske, Irländske och Tyske Familier; alle brukade det Swenska språket. Hwartil äro ock flere Swenske Familier i senare tider komne, som Colsberg Hulling, Hesseljus, Brunberg, Smidt, Tranberg, Bary, Degner. (a)

(a) De Swenskas namn hafwa i senare tider blifwit mycket förändrade. Efter det Ängelska uttalet äro namnen i *Publica* skrifter införde, hwaraf folket sedan, dels skrifwande, dels uttalande, merendels nämt sig efter denna förändring, såsom *Bengtsson* til *Banckson*, *Hulling* til *Fulling*, *Göstafsson* til *Justis*, *Göstafsson* til *Justisson*, *Kyn* til *Keen*, *Coln* til *Culen*, *Hesselius* til *Issilis*, *Colsberg* til *Colsbery*, *van Neman* til *Vanninmen*, *Didricsson* til *Dereckson*, *Cock* til *Kuck*, *Hindricsson* til *Hendersson*.

§. 13.

Lista på begärte Böcker.

N:o 3 En Lista utaf hwad Biblar och Manualer, Wi underteknade sända efter uti wårt Fäderneslande, hwilket wi med wår hand wiljom ocksa bekräfta til at betala för dem ärligen och redeligen, när wi dem bekomma.

Anders Bengtsson 1 Bibel, 2 Manualer.
Caspar Fisk 1 Bibel, 1 Manual.
Peter Rambo junior 1 Bibel, 1 Manual.
Anders Longhorn 1 Postilla.
Otto Ernst Cock 1 Manual.
Lars Bure 1 Bibel, 1 Postilla, 3 Manualer.
Jonas Fooin 2:ne Biblar.
Peter Yrm 2 Manualer.
Eric Cock 1 Bibel, 1 Manual.
Gabriel Cock 1 Manual.
Mickel Nilsson 2 Manualer.
Johan Stille 1 Postilla, 1 Manual.
Göstaf Göstafsson 1 Bibel.
Johan Schute 1 Bibel.
Måns Göstafsson 1 Bibel.
Johan Svensson 1 Bibel.
Hans Loican 1 Bibel, 1 Manual.
Mårten Mårtensson junior 2 Manualer.
Anders Wiler 1 Manual.
Charles Springer 1 Bibel, 1 Manual.
Olof Thomsson 1 Bibel.

Wi underteknade bekänna och bekräfta, at de böcker, som wi besynnerligen hafwa beställt, såsom 5 Postil-

Postillor, 13 Biblar, 21 Manualer, at om deße förbemälte Böcker, de skulle komma til någon olycka uppå wägen, så förplikta wi oß ändock redeligen til at betala dem.

§. 14.

Brefwet kom både snart och säkert fram, samt med Listorna, hwilket alt Thelin sände genast öfwer til Kongl. Cancelliet; men hwarjehanda hinder kommo genast i wägen, i synnerhet Högsal. Hennes Maj:t Drottningen Ulricæ Eleonoræ, Konung Carl den XI Gemåls och Swериges milda Drottnings dödsfall, hwilket då timat. Deraf blef denna Americanska Expedition satt å sida för någon tid. Brefwet kom wäl fram.

Cap. II.

Om Missionens Förnyande.

§ 1.

Åter blef detta ärendet företagit. Hans Maj:t behagade kalla til sig på Slottet då warande Dom-Probsten i Upsala D. Jesper Swedberg, läter honom läsa Brefwet, och frågar hwad wore til giörandes? Detta stora Församlingens Ljus drog sig straxt til minnes det samtal, han under sina resor haft med Theologiæ Licentiaten Ezardi i Hamburg. Han hade föreståldt uti et deras samtal om Judarnas omwändelse, huru de förste Christne der i orten, hade testamenterat ansenliga medel til Hedningarnas omwändelse; at en en stor del deraf för närwarande K. Carl XI tager råd af D:r Swedberg.

tid inflöto til den Swenska Cronan af de gods, som lydde under Swerige wid Stade i Brehmen; at samma medel woro förwandlade til Stipendium för Adelen at resa på, samt at somlige, som det åtnöto, anwände det helt illa, hwarpå en Swensk liderlig Adelsman, som då war för handen i Hamburg och reste på samma Stipendium, gaf onekeligit exempel: At således de, som hade nyttan deraf, omwände inga Hedningar, samt at medlen anwändes twärt emot Testamentets innehåll. Wore fördenskull mycket skäligare, at sedan inga Hedningar woro i negden, at wända det an på Judarnas omwändelse. Detta kom nu Dom-Probsten D. Swedberg ihog, och gaf honom anledning at swara: ,,Uti America, Allernådigste Herre! der nu mång Swensk Barn äro, som nu behöfwa och begära Präster, Biblar, Psalmböcker och andra Gudeliga Böcker, är nu godt tilfälle at omwända Hedningar: ja at de Swenska Barnen ej måtte blifwa Hedningar, emedan de bo mit ibland dem. Ty kunna de medel likmätigt Testamentet dertil anwändas. I widrigt fall, hade Hans Maj:t swårt answar hos Gud, at Testamentet rubbas. Konungen swarade: Medel skola wi skaffa dertil, och förse dem med Präster, Guds ord och nödiga Böcker, at derpå ingen brist wara skall, allenast ser mig ut tjenliga Präster. Widare förmådde Wälbemälte D. Hans Maj:t, at ställa saken i Arke-Biskopens D. Olai Swebeli i händer til widare utförande, som ock skedde igenom befalning, så lydande (a)

§. 2.

(a) *America Illuminata p. 21, 22, 23.*

§. 2.

Carl med Guds Nåde ꝛc. ꝛc.

Wår ynnest och Nådiga benågenhet med Gud Alsmägtig Tro=Man och Arche=Biskop. Wi sände Eder härmed i Nåder en afskrift af et Bref, som den Swenska Colonien uti America på Södra Rewiret har skrifwit til Påstmästaren i Götheborg Johan Thelin, och han hit til wårt Cancellie inlefwererat hafwer. Hwaraf såsom Wi med stor hugnad hafwa förspordt, hwad för en särdeles Gudelig nit och omsorg det Folket drager om den rena Evangeliska Lärans conservation ibland dem och för deras Barn och efterkommande: Altså äro Wi ock deraf bewekte wordne, dem derutinnan at handräcka och bifalla. Och fördenskull hwad deras begäran anbelangar, at bekomma 2:ne Präster, så är Wår Nådiga wilja, at J gören Eder flit at utsöka och förese dem med sådana Lärde och Gudfrugtige Män, som de begära, wiljandes Wi så snart, som Wi warda af Eder förnimmandes, at de äro resefärdige, låta behörig anstalt göra om deras resa dit, samt benåda dem med resepenningar. De Biblar, Postillor, Psalmböcker, Andeliga Betraktelse=Böcker, Catecheser och A b c Böcker, som de åstunda, wele Wi låta anskaffa, och dem dermed benåda, så at Prästerna må föra dem med sig dem tilhanda. Wi twifle intet, med mindre J til Guds Namns ära låta Eder angelägen wara, at således, som förbemält är, anskaffa trogne arbetare til denna HErrans Wingård, hwarmed J ock warden görandes hwad

Konungens Bref til Archie=B. Svebilius.

Oß til nådigt behag länder. Och Wi befalle Eder Gud Alsmägtig Nådeligen. Af Stockholm den 18 Febr. A:o 1696.

CAROLUS.

C. Piper.

§. 3.

Cand. And. Rudman kallas.

Arke-Biskopen upwiste sina Ordres i Consistorio, och där öfwerlades saken. D. Jesper Swedberg fogade sig til det samrådet med fullt alfwar. Han hade tilförene uti sit Collegio homiletico inöfwat en del af den Studerande ungdomen til Prediko-Ambetet, och således hade icke swårt at förestå de skickeligaste ämnen. Först kallades Philos. Cand. And. Rudman Gestr. och med de bewekeligaste skäl dertil styrktes. Han, i förstone häpen, wiste ej hwad han skulle swara, men efter några dagars betänkande samtyckte. Dock föreställandes sig de stora beswär, som woro at undergå, begärte och feck föreskrift til Hans Maj:t om försäkran, at åter efter någon tid få komma tilbaka, och sedan med lägenhet warda hugnad i Fäderneslandet: Hwartil Allernådigast samtycktes igenom det Kongl. Bref, som uti Privilegierna läses.

§. 4.

Er. Björk och Jonas Aurén kallades.

Det lemnades sedan til Mag. Rudman, at sjelf söka sig en medarbetare i ämbetet, och i det samma föreslogs af D. Swedberg den honom wäl bekante Herr Eric Björk Westm., som då war i Doctorens hus och wid deß disk, warande Informator för deß Broders

ders Assessor Schönströms Söner. Til desse 2:ne Präst-Män wardt ock på Konungens Befalning den tredie utsedd, nämligen Herr Jonas Auren Werml. Deß förnämsta ärnade skulle blifwa, at taga en Charta af Landet med beskrifning öfwer deß egenskaper, samt inwånarenas tilstånd; derpå straxt komma hem med kungiörelse derom til Konungen. Dock at han under tiden deß mera godt måtte uträtta, wardt han ock tillika med Herr Björk Prästwigd i Upsala, Mag. Rudman warande i åmbetet tilförene.

§. 5.

Til deras utrustning på Arche-Biskopens recommendation, förordnade Konungen 1300 Daler Kopp:mt, af hwilka 500 deltes til Mag. Rudman, emedan han hade någon skuld at betala för sina Academiska prof, hwarpå han fårnwarande blef graduerad, de andre fingo 400 Daler hwardera. Konungen kallade alla 3 Prästerna til sig sielf i sin Cammare, och befalte dem gå genaste wägen til sig och ingen annan, om dem något felade eller til hinder wore. När Böckerne wåro färdige, som Konungen skänkte, gafs derpå följande Ordres. Deras utrustning.

Det är Hans Kongl. Maj:ts Nådige wilje och befalning, at de trenne Prästerne, nämligen Anders Rudman, Eric Björk och Jonas Aurén, hwilka äro af Arche-Biskopen i Upsala utsedde, at resa til den Swenska Evangeliska Församlingen uti Pensylvanien i America, skola taga med sig de Gudeliga Böcker, som på hosgående register stå upteknade, och dem til bemälte För-

 sam-

samlings Förestândare öfwerlefwerera, såsom en Nådig Förärning af Kongl. Maj:t til bemälte Församling, och dem derhos försäkra, at det länder Kongl. Maj:t til särdeles Nådigt behag, at förnimma berörde Församlings wälstånd, deß nit och beständighet uti den rena och Evangeliska Läran. Datum Stockholm den 15 Julii A:o 1696.

CAROLUS.

C. Piper.

Ibland deße Böcker woro 500 Exemplar af Lutheri Cathechismus, öfwersatte på American Virginiske språket, på hwilka, jämte Biblar, Postillor och Kyrkoböcker, Konungens Namn war stämplat förgylt.

§. 6.

Deras Afsked hos Konungen.

Derpå befalte Hans Maj:t, at 100 Daler Silfwerm:t skulle utdelas til resepenningar för hwardera. General Tullförwaltaren fick befallning, at beställa dem et godt skepp til London, och tilsäja Capitaine, at i bästa måtto wisa sin ömhet för deßa Män. Afwen utfärdades Ordres til den Swenske Commissions Secreteraren i London, Herr Lejoncrona, at å samma ort befordra deras framfart. Togo så alla tre deras underdånigste afsked af den milda Konungen med djupaste tacksamhet, som räckte dem sin hand och sade: „Nu „går i HErrans Namn til den ort jag Eder sändt. „Gud ware med Eder, och göre Edart wärf lyckeligit. „Sker Eder något motstånd och inpaß, så kommer til„baka. Jag skal komma Eder ihog. Derpå wände

„sig

"sig så i synnerhet til Herr Aurén, uti hwilkens Faders "hus Konungen ofta warit, klappade honom på a- "xelen och sade: I kommer straxt tilbaka. Hälsa E- "dra Föräldrar (a). Et tekn til en särdeles nåd. Herr Aurén gick landwägen til Götheborg, at möta sit sällskap i London. De andra gingo til Skeps wid Dalarön den 4 Aug. 1696.

§. 7.

I deras Sällskap på Skeppet fingo de ock Anders Prinz, som första budet öfwerförde ifrån America til Swerige med begäran om Präster, hwilken ock Konungen åstundade at blifwa deras wägwisare, hwarom förr nämt är. Han hade nu i sinnet, at följa dem fram til Pensylvanien och sjelf der blifwa en inwånare. I Nordsjön wid Scaggen woro de i fara, at af en grufwelig storm drifwas på landet. På Orion i mynningen af Canalen stötte Skeppet några gånger, dock utan skada. Den 10 Octobr. kommo de til London. Herr Secret. Leyoncrona, likmätigt sina Ordres, anmälte dem wid Kongl. Engelska Hofwet, och anhölt om frihet til resans fortsättande, hwilket i förstone syntes, som det skulle blifwa förnekat, men sedan bewiljades i anseende til det Christeliga werk, som påsyftadt war. Resepaß wardt gifwit af Konungen sjelf, så lydande. Resan företages.

William R.

To all our Admirals, Vice Admirals, Commanders, Captains, Governeurs, Mayors, Sheriffs, Ju-

(a) *Rudmans Mscr.*

stices of peace, Constables, Customers, Comptrollers, Searchers and all others, whom it may concern, greeting. These are to will & require you, to permit and suffer the Beaers here of Andreas Rudman, Ericus Björk and Jonas Aurén woith their goods and necessaries freely and quietly to embark at any port of this our Kingdom, and pass over to Pensylvania in the West-Indies, without any let, hindranie or molestation what soever. Given at ouyr Court at Kensington 22 day of November 1696 in the Eight year of our Reign.

By his Maj:tys command
William Trumbul.

(L. S.) WILLIAM R.

Til alla wåra Admiraler, vice Admiraler, Commendanter, Capitainer, Gouverneurer, Magistrats Personer, Gewaldiger, Under-Domare, Byfogdar, Tullbetjenter, Controlleurer, Besökare och alla andre, som detta angår, hälso. Detta är at tilsäja och befalla Eder, at tilståda och låta Brefwisarena Andreas Rudman, Ericus Björk och Jonas Aurén med deras saker och tilhörigheter fri och obehindrade gå til Skepps, uti hwad hamn det må wara af wårt Rike, och fara öfwer til Pensylvanien i Wäst-Indien förutan något förfång, hinder och ofog, hwad hälst wara må. Gifwit i Wårt Rådhus wid Kensington den 22 Novembr. det 8:de året af Wår Regering.

På Hans Maj:ts Befalning.
William Trumbul.

§. 8.

§. 8.

At de för Resepaßets skull måste fördröja, war deras stora lycka. Det Skeppet, hwarå de tingat sig in, kalladt Happy Union, at gå til Pensylvanien, lemnade dem och gick til sjös, då det förlorade segel, master, roder och med stor nöd kom i hamn wid Portugal, så at det förbättrat, ej anlände förr än et år efter Prästernas ankomst. Fördenskul måste de dröja i London öfwer wintern. Imedlertid miste de sin gode wän Anders Prinz, utan at weta hwad som blef af honom, förmentes dock at Han blifwit pråßad af något Orlogs Skepp. I det stället kom en annan Swensk, som sällade sig til dem och wardt deras gemensamma Betjent, wid namn Jonas Bjurström. Den 4 Febr. 1697 lämnade de London, gingo med Convoy til sjös af fruktan för fienden under warand fejd, förnötte 10 weckor på watnet, förr än de fingo America i ögnasigtet, anlände först wid Virginieu och sedan gingo up til Maryland, dit Skeppet war årnadt. Widare, sedan Gouverneuren Francis Nicholsson dem undfägnat med 2 weckors Tractamente och dertilmed 20 Riksdaler til resepenningar, fortsatte de sin kosa med en jakt til Elk River, och der stego de på Land den 24 Junii eller Midsommars dagen. Någre Swenske bodde i den orten, som sina Landsmän hjerteligen undfägnade, sände ock straxt up til sina Bröder i Pensylvanien, som oförtröjeligen kommo med tårar i glädje, at hämta sina högst efterlängtade Lärare landwägen til sina hemwist.

Fortsättes från England.

§. 9.

§. 9.

Ankomsten. Det första werket war, at stämma Församlingarna tilsamman, upwisa sina Paß, Bref och Fullmagter ifrån Konungen och Arke-Biskopen. Detta skedde först på Wicacoa i Kyrkan d. 30 Junii, sedan på Tranhuken d. 8 Julii 1697. Det är wanligit, at Församlingar wälja sina Präster, men nu walde Prästerna sina Församlingar. Öfwerenskommelsen war denna: Emedan Mag. Rudman wardt först kallad och wald, så skulle han hafwa frihet at först utnämna sin Församling. Denna blef Wicacoa, hwarpå Herr Björk tog wid Tranhuken. De skildes då åt med tacksäjelser, böner och tårar, blifwande hwar och en wid sin hjord, hwilken de med möda hade at leta up likasom utur öknene. Herr Aurén blef någon tid med Mag. Rudman, til deß han företog sina resor öfwer landet.

Femte Delen

Om Wicacoa Församling.

Cap. I.

Om Rudmans tid.

§. 1.

Wicacoa Församling. Wicacoa Församling är belägen uti Provincien Pensylwanien, hwars Ledamöter bo dels uti Philadelphia Stad, dels uti åtskilliga landsorter omkring. Wicacoa (a) Moyamenzing

(a) Wicacoa är et Indianiskt ord af Wickbing boning, hemwist och Cbäo Tallträ. Deß rätta utnämnande efter gemensamt

zing (a), Passayung, en tract wid Skullkijlen eller Størkihlen, Kingsess, Bonds Eiland (b) (Øland) G g och

bruk är nu *Wickackåå.* Förmodeligen har å samma ställe i fordna tider stått någon tall eller tallar, hwarwid *Indierna* haft sit tilhåll. *Cobakyn* en ort i Wäst-Jersey af *Clas* Tall och *Haking* Skog. Många orter i landet behålla sina namn af Indierna; hwilka alla hafwa någon betydelse, dels af ortens natur och belägenhet, dels af någon händelse sig tildragen, hwilka alla nu at finna up, är nästan omöjeligit, sedan det Indiska Språket är mer obekant ibland de Christne och inga fullkomliga anmärkningar äro deröfwer lemnade åt efterwerlden. På stranden af *Wicacoa* war en ort, som fordom kallades *Puttalasutti*, hwilket betyder Röfware-hål. Orsaken dertil war, at några Indianer, som begifwit sig til röfwerie, hade gräft en kula i sjelfwa backen wid Älfwen, och höllo sig der hemligen. När andra Indier gingo der fram på stranden at fiska eller skjuta, gjorde deße röfware utfall, grepo och mördade dem. Indierne der omkring saknade sit Folk tid efter annan, och wiste ej hwad af dem blifwit. Omsider funno de up röfwarenästet. Ingången dertil war wäl bewarad, ty grofwo de hol igenom taket på kulan och röfte dem. De som belägrade woro, beslöto at dö i fästningen; dock efter de ej kunde förswara sig, wille de ej eller lemna sit rof til andras byte, kroßade fördenskull sönder sin *Scevan* eller *Wanpum*, hwilket som de andre utanföre kunde höra, skedde emellan stenar. Ifrån den tiden kallades platsen *Puttalasutti.*

(*a*) *Moyamensing* betyder Dyngställe eller en oren fläck. En tid hade stora Dufsflockar hållit sig der i skogen och orenat marken för Indierna, ty fick han ock namnet derefter.

(*b*) *Bonds* Øland kallad af *Bonde Familien*, som sig der satte neder.

och Pennypack i Philadelphia County: Kalkonhuck (c) Amasland (d) och Matzong i Chester County: Af deße ligga Bonds Eiland wid paß 1¼ Swenſk mil, Pennypeck 1¾ dito, Kalkonhuck 1½ dito, Matzong 2½ dito och deröfwer ifrån Kyrkan, hafwa dock der ännu ſina grafſtällen, men komma ſällan dit. Fordom hörde ock til Wicacoa Nitshamane i Philadelphia County, ſamt Manathanim i Berks County, ſom nu hafwa dels ganſka få Swenſke, dels äro afwände.

§. 2.

Wicacoa ort. Wicacoa Land är et ſlätt, jämt och behageligit ſtycke jord, ligger å wäſtra ſidan De la Ware, å ſödra ſidan om Philadelphia, är nu en förſtad, doch icke tätt bebodd, likwäl fördelt i Tompter. Derpå ſtår Wicacoa Kyrka och Präſthuſet der in wid, juſt uppå ſtranden af Älfwen, och har en förträffelig utſigt.

§. 3.

Ny Kyrka bygges. När Magiſter Rudman kom i Landet, förente ſig alt det Swenſka Folket, ſom bodde i ofwannämde orter, til en Förſamling, hwartil åfwen lydde de å andra ſidan Älfwen i nya Jerſey, ſom bygde och bodde alt ifrån

(c) *Kalkonhuken* af wilda Kalkoner, ſom der fordom til ſtor myckenhet wiſtades. Deße foglar äro nu ganſka ſällſynte, ſedan Landet blifwit ſå tätt bebodt och rödjadt. De äro til anſeende lika tame Kalkoner af det mörkgrå ſlaget, och til ſmaken mer *delicate*.

(d) *Amasland* war förſt kalladt Ammansland. En Barnmorſka bodde fordom, hwar *Archards* Gård nu är, då fick det Hemmanet förſt och ſedan hela *Tracten* der omkring namnet Ammans Land och nu *Amas Land*.

från Racuuns Kihl och sedan Älfwen upåt. De som bodde å nedra sidan om Skjörkihlen, kallade sig Nederboer, de andra Öfwerboer. Ännu stodo Wicacoa och Tenakongs gamla Kyrkor, dock i ganska bofälligt tilstånd, at Gudstjenst i dem hölts såsom i nödfall til skiftes. Alla fördenskull höllo icke allenast för godt, utan ock stodo på, at ny Moderkyrka skulle bygd warda. Dertil wordo ock 400 pund Sterling igenom subscription utlofwade, at sätta werket i gång.

§. 4.

Twist om stället.

När det omsider kom dertil, reste sig en bedröfwelig twist up om orten, hwar Kyrkan skulle byggas. På Passajungh hade Församlingen några år tilförene köpt et stycke Land til Prästebord. Der wille ock Nederboerne hafwa Kyrkan bygd, såsom närmare sig til hands. Öfwerboerne wille åter hafwa henne på Wicacoa, på samma grund, som den gamla Kyrkan stod, til större beqwämlighet för sig, såsom ock nära in til Staden Philadelphia, at när mer jord dertil köptes och Staden widare utsträcktes, skulle Kyrkan i framtiden deraf finna sina förmoner. Dertil war ock et annat förslag, at som Tenakong war den äldste Kyrka i Landet, så skulle hon hållas wid magt, så länge möjeligit wore, och sedan en annan upsättas på samma ställe. Dertil förente de sig, som bodde wid Marcus Huck, Racuuns Kihl, Rapapo Kihl, Crum Kihl, Amas-Land, Kalkon Huk, tilsamman 57 Hushåll. Detta alt stadnade i förslager, men ej i fullbordan. Å både sidor woro stora skäl, som gjorde Partierne des modigare, men derjämte kallsinnigare för det Christeli-

steliga werket. Läraren wardt hindrad i sit Christeliga upsät, och tillika innerligen bedröfwad. Medan Församlingen i Christina satte up sin kosteliga Kyrka, trätte denna om platsen, hwar at bygga. Mag. Anders Rudman hade igenom Bref til Prof. Jacob Arrhenius af den 20 Octob. år 1697, som war det första han lefde här, försäkradt, at han ej wiste på hwad ort i werlden en Präst skulle mer förnögd och älskad lefwa, än här: men förr än de första 12 månader woro wäl framgångne war han nödsakad at försäkra, det han ej än et annat år wille blifwa hos dem qwar, så framt de icke wille göra ända på sina förargeliga trätor, affade sig ock en liten tid derefter Församlingens skötsel aldeles, i tanka at straxt wända om til Swerige, och imedlertid begaf sig ned til Christina.

§. 5.

Förening. Huruwida deruti war et fullt alfwar, eller han allenast wille bruka det såsom et medel at skräma de bångstyrige, kan ej så noga skönjas. Dock sedan han ej såg sig sjelf hos dem mer kunna uträtta, kallade han sig til hjelp sin trogne medbroder Herr Eric Björk ifrån Christina, som först den X:de Sönd. efter Trinit. 1697 hölt för dem en Predikan öfwer Christi Tårar, med en eftertryckelig tillämpning på Församlingen. Och som en del ej då war tilstädes, ty satte han straxt derpå up sina bestraffningar och förmaningar i en skrift, som sändes omkring i Församlingens orter at upläsas. Werkan deraf war önskelig. Alla blefwo modfälte och sörgde öfwer sit oförstånd samt förbundo sig at öfwerlemna saken

ken hel och hållen til de tre Lårares Rudmans, Björks och Aurens godtfinnande, så til at utwälja stället, som at föreslå och accordera om Kyrkobygnaden til sin storlek, skapnad och omkostningar, samt wid 10 punds wite för den, som hälst skulle klandra på något af hwad de derwid uträttade, hwartil ock Gouverneuren, William Markham anmodades at gifwa confirmation. Äfwen gofwo både parterne, Öfwerboerne och Nederboerne, hwardera för sig, en skriftelig försäkran at stå wid sin förra lofwen til Kyrkobygnaden, ehwad den blefwo på Wicacoa eller Passajungh, samt sände sina Fullmägtige neder til Christina, at bedja sin Lärare om förlåtelse, och at han ej skulle öfwergifwa dem.

§. 6.

Slutet blef således detta efter Kyrkoherdarnas Rudmans och Björks godtfinnande: At den Nya Kyrkan skulle byggas på Wicacoa näst til den gamla, hwartil Swän Swänsons Familia gifwit grunden, och sedan densamma med et spanland förökte den 19 Sept. 1697. Skälen dertil woro: At samma ställe war en gång redan dertil utsedt igenom lottkastning, då twistigheterne påstodo: at der war redan en begrafningsplats inrättad tillika med Kyrka: at de Swenskas namn skulle blifwa i stadig åminnelse, då deras Kyrka stod wid segelfarten i Älfwen: at Kyrkan och Församlingen skulle winna förmoner af sit granskap med Staden: at byggnings Materialier der beqwämligast kunde tilföras. Hwad Prästebordet på Passajungh angeck, skulle det ewärdeligen hållas för detta bruket. Dock som

Stället för den nya Kyrkan.

 derpå

derpå ej ännu någon tilräckelig åbyggnad war, skulle Läraren hafwa frihet at bo på sit egit hemman på Society Hill, bestående af 25 spanland, hwilket han sig tilhandlat af sin Swåger Valentin Cock, hwarigenom han wore närmare wid hand at se öfwer Kyrkobyggnaden och hushållningen. Det beswär, som Nederboerne hade at komma öfwer Skörkihlen, skulle lindras med en Pråm, den Församlingen skulle hålla för sin egen räkning, och Kyrkowärden hafwa nyckelen dertil. Detta blef upsatt i 11 puncter, och underskrifwit Passajungh Prästegård den 18 Sept. 1698.

§. 7.

Kyrkobyggnaden fullbordad.

Nu föreslogs Kyrkobyggnaden med fullt alfwar. De Murmästare och Timbermän, som fulländat Christina Kyrkas byggnad kommo up at lägga handen wid Wicacoa. Werket bedrefs med sådan flit, at Mag. Rudman lät ofta de bästa styckena gå utur sit hus i pant för penningar, när byggningsmedlen ej så snart kommo in, som nöden fordrade. Deraf kom Kyrkan inom årets omgång mästadelen til sin fullbordan. På wästra ändan lemnades en twär mur med flit, allenast påbegynt, til des man skulle få betänka sig, om några Klockor kunde fås ifrån Swerige, och et Klocktorn sedan derefter byggas. Kyrkans storlek är til längden 60 fot, til bredden 30, högden 20. Hörnen äro flate på Östra sidan, grunden af sten, murarna af tegel hwartannat glaserat. Inwigningen skedde Dominica 1 post Trin. eller den 2 Julii 1700, och förrättades af Kyrkoherden Eric Björk: Inwignings Texten war 2 Sam. 7 v. 29. Kyrkans

kans Namn blef Gloria Dei. Inwigningen skedde i folkrik Församlings närwaro, hwaraf en del woro Ängelske ifrån Philadelphia, för hwilkas skuld talet wid slutet förwändes på Ängelska, at de måtte korteligen förstå innehållet deraf.

§. 8.

Mag. Rudman hade ej warit 3 år i Landet, förr än han befant sig i et aftagande tilstånd. Af naturen war han fallen til Lungsot, som dels af det främmande Climatet, dels af öfwermätton drygt arbete och oändeligit ridande sent och bittida, alt mer ökades. Igenom Bref til sina anhörige och Gynnare i Swerige, låt han år 1700 åtskillige gånger förstå, at han önskade sig en Medhjelpare, at först någon tid förestå Församlingen, och sedan om så skickade sig, öfwerlämna honom sit rum til efterträdande. I synnerhet upmuntrade han sin gamla gode Wän Herr Anders Sandel, som nu studerade wid Academien i Upsala, at komma denna wägen. Han lofwade bestå fri resa från London för den ankommande, at lättare befordra sin åstundan. Den tiden war Arche-Biskops-dömet vacant, ty wardt det föredragit i Consistorio i Upsala och för ganska skäligt befunnit, aldenstund Mag. Rudmans redan anwände flit och nit war wäl bekant. Men nu war Swerige uti et swårt Krig med Ryßland och Pålen, Hans Maj:t Konung Carl XII:te war sjelf borto i Pålen, och i et widlyftigt Krig begrepen, så at man ej fann rådeligit, at til denna beskickning begära hjelp af Cronans medel. Fördenskul, sedan Consistorium ordenteligen kal- Rudman aflöses igenom Sandel.

ladt Studiosus Herr Andreas Sandel, Upl., at taga på sig detta sände-ärendet, och han funnit sig derwid, låt han sig ej eller förtryta, at göra den resan på egna omkostningar, i synnerhet, som Magister Rudman lofwadt för sin del hielpa dertil. Derpå skref Consistorium Ups. til Konungen följande Bref:

Stormägtigste Allernådigste Konung. Eder Kongelig Maj:t föranlåtes Consistorium härigenom underdånigst at föredraga, huru som en af de Präster, hwilka för 5 år sedan blefwo härifrån sände til den Swenska Colonien uti America, igenom et och annat sit Bref til sin slägt och wänner här hemma i Riket, har begärat, at de wille förmå någon god och skickelig Prästman, at taga sig det beswäret på och öfwerresa, at wara honom under des trägne arbete, uti den widt kringspridde Församlingen til någon hjelp och lisa, emedan han allena, i synnerhet hwad Information uti Catechismi lära och Christendoms kunskapen för de Unga, icke så fullkommeligen, som eljest nödigt wara wil, kan betjena Församlingen, hwilken i så måtto wid ankomsten befants swag, och fördenskul med så mycket större flit skötas och handteras bör. Och emedan Studiosus D:s Andreas Sandel har fattat en särdeles lust til samma beswärliga resa, är ock uti med honom anstälta Examine, befunnen af den lärdom och Studier, hwilke pröfwas nödige för den, som en sådan Församling med upbyggelse betjäna wil, hwarjämte han för et stilla, sagtmodigt, nycktert och Gudfrugtigt lefwerne sig et godt loford här förwärfwadt; Alt derföre, såsom han

han i HErrans Namn är sinnad, samma resa anträda, så snart han warder ordinerad, förmenandes sig densamma uppå egna medel och bekostnad kunna fullborda, och Consistorium åfwen finner nödigt, på händelse af sjukdom eller något dödsfall med de warande Präster sig skulle tildraga, at en Prästman wore wid handen, som genast samma rum kunde tilträda, och Församlingen icke måtte komma at lida någon brist, innan en annan härifrån kan inkomma. Ty är härigenom Consistorii underdånigste intercession för honom, at han med et nödigt resepaß til samma sit upsäts fortsättande måtte försedd warda, efter han deßutan uppå en så åfwentyrlig resa sig icke kan begifwa. Wi förblifwe efter wår underdånigste trohets pligt, så länge wi lefwe.

Stormägtigste Allernådigste Konung,
Eder Kongl. Maj:ts

Allerunderdånigste tjenare

Jesperus Svedberg, Ericus Ljung, Laurent. Normannus, Daniel Diurberg.

Swar derpå kom igenom Kongl. Cancellie Collegium til Consistorium, at Herr Sandel skulle ordineras; då skulle resepaß derifrån meddelas på Konungens wägnar. Ordination skedde den 18 Julii 1701, och förrättades af Arche-Biskopen D. Eric Benzelius. Samma dag wardt han försedd med Arche-Biskopens recommendation til Församlingen, och afreste til

til Stockholm, där han widare feck Kongl. Cancellie Collegii recommendation til den Swenska Residenten i London Herr Lejoncrona, som så lydde.

Wälborne Herr Resident.

Det hafwer Arche-Biskopen och Consistorium Eccl. i Upsala af de skrifwelser, som skola wara inkomne i-från de Präster, hwilka härifrån blefwo för 5 år se-dan sände til den Swenska Colonien i America, blifwit föranlåtne, til at wara omtänkte om någon god och skickelig Prästman, som kunde taga sig den mödan up-på, at dit öfwerresa och wara dem uti deras trägna arbete behjelpelig, så ock wara wid handen på händelse af sjukdom, eller något dödsfall med de andre där warande Prästerne sig skulle tildraga, på det För-samlingen wid sådana tilfällen icke mätte komma at li-da någon brist. Och emedan Studiosus Andreas San-del har fattat lust dertil, och låtit sig til den ändan wi-ga til Präst, ärnandes nu begifwa sig på samma re-sa, uppå egna medel och bekostnad, först til England och så widare; ty har Collegium så uppå Arche-Bisko-pens och Consistorii, som uppå hans egit anhållande om resepaß til sit upsäts fortsättande, welat härmed hafwa honom Sandel Herr Residenten i bästa måtto re-commenderad, så at Herr Residenten behagade wid hans ankomst til London meddela honom sina goda råd, och gifwa honom wid hand, på hwad sätt han, utan något uppehåll och hinder, med säkerhet samt all mö-jelig beqwämlighet, må samma resa kunna fullborda,

så

så ock låta förse honom med sådana paß och recommendationer ifrån Ängland, som kunna wara för honom dertil tjenlige. Wi hafwa förment, det skulle ej wara nödigt, at han under wägen låter märka sig wara Präst. Dock lämna wi ock det til Herr Residentens goda ompröfwande, som lärer bäst döma, hwad til denna resans och upsätets befrämjande kan för honom til paß komma. Hwarmed wi befalle Wälborne Herr Residenten Gud Alsmägtig. Af Stockholm den 13 Aug. A. 1707.

På Kongl. Cancellie Collegii wägnar
Bengt Oxenstierna

J. Bergenhielm.

S. Åkerhjelm.

§. 9.

Efter 7 weckors resa ifrån Stockholm, samt starka utstående motwäder i Östersjön, ankom Herr Anders Sandel til London den 17 Octob. Herr Resid. Leyoncrona, som altid ganska gunstigt tog emot de Swenske Missionarier til America i deras framfart, samt desutan oförtrutit tjente dem så med gångande och kommande Bref, som med Böckers och andra sakers öfwersändande, gjorde ock nu alt åstundadt bistånd. Kon. William af Ängland war den tiden i Hålland, dock meddelte des Hemlige Råd C. Heelge resepaß på Konungens wägnar. Et Bref skrefs til Proprietoren Wilhelm Pen med recommendation. Igenom den Swen- Sandels afresa.

 ska

ska Köpman i London Herr Joh Oriott, en åfwen ganska tjenstfärdig Man för den Swenska Mission, beställtes skepp, som gick til Maryland, ty den tiden gick sällan något skepp til Pensylvanien.

§. 10.

Ankomsten. Den 13 Nov. 1701, gick han om bord på Skeppet Josiah ifrån London, utstod sedan et swårt motwäder, så at den 7 Decemb. war framfaren förr än de kunde lämna den Angelska Kusten. Sedan höllo de ut i Ocean in til den 21 Febr. 1702, förr än de fingo något Land. Det första war Virginien, sedan hamnade de wid Harrenbay i Maryland, dit Skeppet war förordnadt. Detta war den wärsta tiden på året, då de siöfarande utstå icke allenast grymma stormar i hafwet, utan ock äro i stor fara på kusterne. Resan ändrades med mindre fartyg, först til Bohemia, sedan Apoquimini, Christina och omsider til Philadelphia den 18 Martii 1702.

§. 11.

En Präst Lars Tollstadius tränger sig i Församlingen. När Herr Sandel gjorde sig färdig at resa til America, war en Prästman i Stockholm Herr Lars Tollstadius benämd, som fattade lust at göra honom följe, åfwen på sin egen omkostnad. Man hade då i Swerige fattat så stora tankar om detta Landet, som här intet ondt wore til finnandes, emedan man ej räknade mycket på kostnaden at komma hit. Denna sin begäran anmälte han hos Consistorium i Upsala, som i förstone fant deruti en besynnerlig fägnad. Men i det

samma

samma yppades om honom et ondt rykte, som förmenes warit orsaken, at komma ur wägen, hwarföre resan aldeles blef uphäfwen och han oskickelig befunnen. Då han detta förstod, tog han til sig den dristigheten, at utan Paß, Fullmagt och Recommendation, gifwa sig til denna ort, och hastade så dermed, förän den rätta Missionarien skulle blifwa färdig, at han ankom til Philadelphia i Nov. 1701. Han gaf sig då ut för den som komma skulle; talet syntes ganska twifwelagtigt, alldenstund Mag. Rudman hade allaredan fått Bref ifrån Påstmästaren Herr Joh. Thelin i Götheborg, det Herr Sandel på des begäran war ordinerad, at komma i hans ställe. Hade ock desutan Herr Tollstadius inga bewis, at dermed legitimera sin person. Men han föregaf, at Herr Sandel wäl warit kallad, dock sedan kunde icke komma, wore ej eller at wänta, samt at han sjelf glömt sina skrifter i New-York, hwarest han först landade, och icke än hade sina saker. Icke deß mindre wardt han tilstadd at göra tjenst i Församlingen til prof på någon tid, til deß at större wißhet skulle förspörjas. Magister Rudman hölts ofta långa tider bortföre från sine ämbets förrättningar igenom sin sjukdom, och när han war stundom bättre, kommo de Holländske i New-York, så wäl som de Ängelske i Pensylvanien, och arbetade högeligen på, at få des hjelp sedan en medarbetare kommit til hans egit Folk, hwaraf skedde, at Wicacoa Församling lämnades strax i Herr Tollstadii händer, hälst Mag. Rudman ock war sinnad, at denna sommar wända om til Swerige. Hwad hände? Herr Sandel ankom, som

 war

war den rätte kallade och sände Läraren, och upwiste sina skrifter derpå. Mag. Rudman tog honom emot, som sin gamla och förtrogne wän, med stor glädje, dock icke utan beströrtning. Han kunde icke neka, at han för hastigt upgifwit sin Församling til en Man, som ej hade mer bewis på sin redlighet, än sina egna ord. Då uppenbarades denna Tollstadius, hwad Man han war, och upsades ifrån Församlingens tjenst.

§. 12.

Rudmans hemresa ändras.

Nu hade Mag. Rudman erhållit Superintendents Fullmagt och Caracter, samt lof at resa hem, när han sielf såg tid och lägenhet dertil. Deß tanka war ock, at ej mycket längre dröja här, dock som Skeps lägenhet ej så snart gafs, som önskeligit war, de Lutherske Holländske i New-York desutan ganska trägit lågo honom öfwer, at han imedlertid skulle blifwa deras Lärare, hwilke på lång tid warit aldeles wilrådige; andra som bodde 60 mihl högre up i Albanien, jemwäl kallade honom sig til hjelp, ty beslöt han at anwända der någon tid, gjorde sin Valets Predikan den 19 Julii Dom. VII. 1702 p. T. i Wicacoa Kyrka, och drog så bort med sit hushåld til New-York. Upsätet kunde föga fortsättas för brist på hälsa och krafter. Hemresan hölts ock för betänkelig med Maka och Barn, så länge ingen bättring wisade sig. De woro Landsfödingar i Pensylvania, hade där sit arf och egendom, slägt och wänner, som war swårt at lämna och gå til et främmande Land,

hälst

hälst ingen Colonie än gådt hårifrån, fast många kommit hit. Fördenskull wände han med sin Familia åter tilbaka åt Philadelphia.

§. 13.

I sit ställe uti New-York och Albanien, förordnade han Mag. Justus Falkner. Denne kom öfwer Student ifrån Tyskland, hade lämnat sin fädernesort, at undwika Prästaämbetet, hwilket des Föräldrar och anhörige på honom welat truga, men sedan han kom hit, låt sig dertil beweka, samt wiga in af Kyrkoherdarne Mag. Rudman, Eric Biörk och And. Sandel, hwilket skedde i Wicacoa Kyrka år 1703. I förstone hade han sin Församling af Tyskar i Falkners Swamp Phil. County, som af honom fick sit namn, drog sedan up til New-York och Albanien, hwarest han, som en redelig Lärare, betjente mycket folk.

Justus Falkner Präst-wigd i Wicacoa.

§. 14.

Mag. Rudman stod ännu i betänkande på hemresan, hade wäl sjelf stor hog dertil, dock måste beqwäma sig efter omständigheterna, som woro inom des hus. Han tilstadde ej tiden at fåfängt bortlöpa, så mycket krafterna tilstadde. Han förestod den Ängelska Kyrkan i Frankfurt, eller som hon nu kallas Oxford, i några år; åfwen den Ängelska Kyrkan i Philadelphia under en lång vacance, både in til sin dödsdag, som inföll den 17. Sept. år 1708. Den följande dagen wardt han beledsagad til sit hwilorum i Wicacoa Kyrka, uti medfölje af Ängelske och Swenske til stort antal

tal, samt begrafwen af des säta medbroder Kyrkoherden Biörk med Angelsk Likpredikan öfwer des egen walde Lik-Text Ps. 73: 24, sedan han lefwat i America 11, och i werlden ej fyllest 40. år, lämnande efter sig sin Maka af Mattssonska Slägten och twänne Döttrar Gertrud och Anna Catharina Rudman.

Cap. II.

Om Sandels Tid.

§. 1.

Kyrkoråders och Kyrkowärdars syssla.

Genast wid sin ankomst gjorde Kyrkoherden Sandel sit inträde uti Församlingen, som skedde Dom. Palm. eller den 29 Martii år 1702. Derpå hölt han Sockneståmma, tilsatte nya Kyrkowärdar och Kyrkoråder, samt förehölt hwar och en sin skyldighet, nämligen Kyrkoråderne 1:o at hafwa upsigt på Kyrkans och Prästegårdens förbättring och uppehållande: 2:o At hwar och en i sin rota se efter huru folket lefwer, och om någon skulle förhålla sig oskickelig, det i tid gifwa Kyrkoherden tilkänna, på hans godtfinnande instämma de brottslige för Kyrkorådet, at de efter sakens och personernas omständigheter antingen måtte näpsas eller för Domare angifwas, eller aldeles ur Församlingen skiutas, &c. Kyrkowärdarnas Ambete war 1:o at bära up Prästlönen twänne gångor om året, den 16 Maji och den 16 Nov. 2:o Insamla pungpenningar, och andra inkomster til Kyrkan af Bröllop, Kyrkogångs-Hustrur, Begrafningar, &c. 3:o Hafwa

wärd

wård om de fattiga i Församlingen, 4:o Hålla Kyrkoräkningarna i god ordning och dem årligen upwisa den 1 Maii, 5:o Uphämta Kläckarelönen &c.

§. 2.

Afwen förmåddes Församlingen, at uprätta et Inventarium wid Prästebordet, som hwar Präst wore skyldig at lämna sin efterträdare, antingen i natura eller des wärde. Likaledes at Församlingen på 3 års tid skulle göra dagswärken wid Prästebordet, för at sätta det i stånd, således, at hwar och en skulle det första året göra 3 dagswärken, det andra året 2 och det 3:dje 1. At Prästlönen skulle blifwa 60 pund och Klockarelönen 8 pund; hwilket sedan kunde förökas om förmögenheten tilsade. Inventarium och Aflöning.

§. 3

Aldenstund Församlingen haft åtskillige omskiften med Präster inom få år, förestältes: Om deras nu warande Kyrkoherde wore sinnad, at lefwa med dem til sin död, eller allenast för några år? Swaret blef: at om de wille skicka sig som lydige Åhörare, hos hwilka han kunde befrämja Guds Ära och deras själars ewiga bästa: Om hans hälsa och krafter stodo ut at betjena en så widsträkt Församling, samt om han kunde blifwa bosatt och finna uppehälle för sit hushåld, så wille han aldrig förän i döden öfwergifwa dem. I annor händelse kunde han ej annat än wända tilbaka, dock aldrig lämna dem, utan at de förut blifwit försedde med en skickelig Lärare Öfwerenskommelse om tjänstetiden.

 ifrån

ifrån sit Fäderneslands och Biskop, utan at det skulle komma dem til någon dryg kostnad. Det löftet wardt ock hållit. Hans bästa krafter wordo försletne wid 17 års tjenst i Wicacoa. En älskelig Lärare, som förwärfwade sig både fruktan och kärlek, och är wördad af Barn och efterkommande.

§ 4.

Bygnad och Reparationer.

År 1704. syntes Kyrkomuren gifwa sig ut af takets tyngd och murarnas swaghet. Då blef til stöd emot Kyrkan bygd en Sacristia åt Norra sidan, samt et wåkenhus updragit på den Södra öfwer stora dören, hwarest muren lämnades halfgjord wid första bygnaden. På Prästebordet upsattes stall och lada året tilförene, samt en Studer-Kammare för Prästen 3 år derefter.

§. 5.

Bänkeordningen.

Ännu war ingen bänkeordning i Kyrkan. Denna inrättades af följande innehåll: Så länge någon arfwinge är på sin Faders gård, eller om gården blifwer såld, och den arfwingen bor inom Församlingen, äger han rätt til sin Faders bänkerum. De andre få köpa sig egne. Den som flytter ur Församlingen, at han där ej kan hafwa Gudstjenst, eller ej håller sig efter Kyrkoordningen, skall hwarken hafwa rätt inom Kyrka eller å Kyrkogård. Kommer någon, som bortflyttat, eller des arfwinge, tilbaka, den skulle åter få sit förra bänkrum eller något annat oköpandes

§ 6.

Uti Kyrko Disciplinen wisade sig Kyrkoherden tilbör-

börligen alkwarsam. Han förmådde sin Församling, at sätta wite på wißa öfwerträdelser, hwilka han efter några års förfarenhet, förnam wara at befrugta. Komme någon drucken til Kyrkan, han böte 40 schil. och stå uppenbara skrift. Gjorde någon gäck af Guds ord eller Sacramenten, 5 pund och stå Kyrkopligt. Gjorde någon oljud i Församlingen, skulle med honom förfaras efter sakens omständigheter. För otidigt sångelag 6 schil. Widare förspordes, at somlige, när de blefwo tiltalte, näpste och straffade, öfwergåfwo de Kyrkan och fattade hat til sina Lärare. Altså wardt beslutit, at den sig så motwilligt förhöllo, och icke wille gifwa sig under en skälig Kyrkoaga, han skulle aldeles slutas ur Församlingens gemenskap, och icke hafwa at wänta någon af des förmoner, icke Kyrkogård eller begrafning, så framt ej bättring skedde. I trolofningar brukades mycken warsamhet, derpå gifwes följande exempel.

Kyrko disciplinc.

§. 7.

År 1714 i wårtiden kom en benämd Christopher Lidijn til landet, som warit Fändrik i Swensk tjenst. War en frimodig sälle, och tog herrberge på Moyamensing hos Johan Stille, där friade til hans Dotter Brita och fick hennes samt Föräldrarnas samtycke. Han sökte efter rikedom, och inbillade dem, at han sielf war rik, ty började han rät förnögt och lustigt. När nu twänne lysningar woro framgångne, yppades genom en Sjöman, som war hans Camerad,

Christopher Lidijn.

at han begådt dråp på sin Capitain, och derpå tagit flygten; at han hade inga penningar, utan farit fram med skålmstycken och tjufweri. Fördenskull wardt förlofningen afbruten, och skiljobref derpå gifwit med bådas samtycke, efter Kyrkolagens C. 16. §. 2.

§. 8.

Ordning i Gudstjänsten. Gudstjensten förrättades i följande ordning. Om Söndagarne wordo twenne Predikningar hållne. Den förra emellan första och andra sammanringningen; då söngs en morgon Psalm eller O Gud wi lofwe tig etc. Sedan predikades et stycke af Catechesen, och slöts med bön och en Psalm. Derpå ringdes andra gången, då gick Läraren på gången och uprepade sin Predikan, samt examinerade Församlingen efter hwad förut predikat war. Detta skedde om Sommartiden. Winteren, när dagarna wordo korta och Församlingen ej kunde komma så enhålligt tilsamman, uplästes i Ottesången et Cap. af det Gamla och et af det Nya Testamentet, som förklarades. Högmäßan skedde efter Kyrkoordningen. Catechismi förhör wardt i förstone hållit i Kyrkan, sedan för större beqwämlighet skull hemma i husen, hälst som Församlingen war deld i wißa rotar. Församlingen war widsträkt, at gamla och sjukliga ej kunde komma så flitigt til Kyrkan, ty måste Läraren besöka sina åhörare under tiden med predikande i deras hus, såsom några gångor om winteren i Penipeiok, några gånger om året til Amas-Land och Kalkonhuken, särdeles til deße orter på 4:de

dagar-

dagarna i Högtiderne, til Manathanim 2 eller 3 gånger om året, en gång til Eggharbour. Den delen af Församlingen, som war å andra sidan om Älfwen och giorde affall igenom Herr Tollstadi stämplingar, betjentes dock af Herr Sandel under tiden på begäran.

§. 9.

Arvid Hernbom Scholemästare, samt predikar.

En ung Gymnasist ifrån Scara, benämd Arvid Hernbom, som först reste ut med Mag. Anders Silvius, Legations Predikant hos Consul de Beche i Lissabon, ankom til Landet på sit egit beråd år 1713, dock försedd med goda witnesbörder om sin lärdom och skickelighet. Han wardt antagen til Scholemästare i denna Församlingen för åtskillige år. Som han syntes skickelig til Prediko-Ämbetet, så wardt han ock på Kyrkoherdens recommendation begåfwad med venia concionandi af Biskop Swedberg. År 1714, tre år derefter, när Herr Sandel wardt hemkallad, kom ock tillika Biskopens ordre, at såsom då warande Probst, wiga Arvid Hernbom til Präst, på det han skulle stå wid Församlingen efter des afresa, til deß någon wiß skulle förordnas. Men mannen ursägtade sig ifrån Ämbetet. De andre Prästerne pröfwade honom ej eller skickelig för närwarande tid, och Probsten hölt sielf wid sin Församling, til deß han såg sin efterträdare.

§. 10.

Den Angelska Kyrko Förs. i Philad. håller Gudstjenst i Wicacoa.

Den förmaning Biskopen D. Swedberg gifwit sina Präster i America til förtroligit umgänge med det Angelska Prästerskapet, wardt besynnerligen tagen

gen sagt wid denna tiden. Det förtroende de Angelska Missionarier wisade tilbaka war märkeligit af följande exempel, til et bewis at den Angelska Kyrkan helre conformerar sig med den Lutherska, än den Skotska eller Presbyterianska. År 1710 utwidgades den Angelska Stadskyrkan i Philadelphia, då begärte des Präst och Åhörare at imedlertid hålla Gudstjenst i Wicacoa, som tilstaddes. De Angelske Presbyterianer hade tilbudit dem sit Möteshus, hwilket de afslogo. Den Swenska Gudstjänsten slöts klockan 11, sedan begyntes den Angelska, hwarunder en Swänsk Psalm wardt sungen, til desto större tekn af enighet. Detta skedde 3 Söndagar å rad.

§. 11.

Predikan på Rådstufwan.

Samma förtroende warade framgent. År 1715 hade den Angelska Prästen Francis Philips tillagt M. Trents Hustru och M. Moores Dotter oskäliga och growa beskylningar, ändock de woro af de hederligaste hus i deß Församling. Des tilmälen wordo obewiste, och han derföre kastad i fängelse. Då begärte åter de Angelska få hålla sin Gudstjenst i Wicacoa af Probsten Sandel. Til Presbyterianerna wille de ej gå. Gouverneuren gaf dertil sin approbation. Det Angelska Prästerskapet intercederade derom, och den Swänske Församlingen samtyckte. Gudstjensten blef då åter hållen på Angelska näst efter den Swenska, och predikade Probsten Sandel för dem, undantagande, at några Angelska Präster ur Landet stundom kommo til hjelp. Men aldenstund M. Philips likwäl hade några

gra sina medhållare och hwarjehanda olägenheter förspordes, ty nekades Gudstjenstens hållande i Swenska Kyrkan efter 2 månaders tid. Til årkänsla skänkte de Angelske mäßlinne til Wicacoa, emedan sådant ur Kyrkan tilförene bortstulit war. Sin Kyrkogång hade de sedan på Rådstufwan i Philadelphia, där Probsten Sandel för dem predikade til skiftes med Angelske Präster. Omsider kom ordre ifrån Biskopen i London med afsked för bemälte M. Philips ifrån Kyrkan, och förbud at mer predika inom Provincen. Gemena pasqwiller utdeltes å både sidor, hwaruti ingen skontes.

§. 12.

Når någon Angelsk Kyrka inwigdes, kallades de Swenske Prästerne dertil; churuwäl detta efter Angelska sättet ej annat war, än en Kyrkoöpning, emedan de hålla så före, at ingen kan wiga en Kyrko, utan at wara Biskop. År 1713 woro både Björk och Sandel på detta ärendet i Oxfords Kyrka, 8 mihl ifrån Philadelph, ta tilsammans med det Angelska Presterskapet. Derwid brukades inga andra ceremonier, än eljest öflige åro, undantagit at i stället för et Cap. af Gamla Testamentet, lästes Salomos bön. Predikan war lämpelig efter tilfället, och efter Predikan lästes några tjenlige böner. Kyrkan kallades Trinitys Church, H. Trefaldighets Kyrka. Oxfords Kyrkas inwigsel.

§. 13.

Något besynnerligit anses jemwäl grundwalens läggande

gande til en Kyrka ibland de Angelske. Den 9 Maji 1715 war Kyrkoherden Sandel anmodad, at bewista den grundläggning, som skedde til Radnors Kyrka 16 mihl ifrån Philadelphia. Först hölts Predikan i et Privat hus, sedan gingo de tilsamman til det ställe, hwarest Kyrkan byggas skulle. Der giordes en Bön, sedan lade hwar och en af Prästerne ned en sten efter Murmästarens direction.

§. 14.

Prästens underhåll.

Prästens underhåll wid denna tiden kom in igenom subscriptioner, bröllop, begrafningar etc. på hwilka hwart år en god del stod tilbaka. Men aldrig hördes, at något missförstånd deraf upkom emellan honom och dess Åhörare. De lefde tilsamman såsom i en gyllene tid. Prästebordet på Passajungh war bortarrenderat för Prästens räkning. Huset derpå afbrändes igenom wådeld den 7 Augusti 1717, hwilket skedt igenom eldens wårdslösa handterande. Derpå wardt åter et annat uptimbrat på Församlingens omkostnad, dock ej bättre, än tjänligit för en Landbonde. Igenom försigtig hushållning och lyckligit gifte hade Kyrkoherden kommit i besittning af egit hemman wid Skörkihls färjan, uti en skön belägenhet, för närwarande tid af många 1000 Riksdalers wärde.

§. 15.

År 1718 ankom hemkallelse för Probsten Sandel, jämte fullmagt på Hedmora Pastorat af Konung Carl XII., gifwen Lund i Skåne den 11 Novemb. 1717. Denna Församling skulle straxt tilträdas, emedan der-

derwid ej war något Nådår. Men Herr Probsten kunde ej blifwa så snart färdig med sin Familia. Imedlertid wårdade han sin Församling med samma nit, som någonsin förr, och hwad Kyrko Statens wälfärd angeck, dertil uträttade han på det sista året det mästa.

§. 16.

Några af Swenßons Arfwingar hade beslutit, at sälja det Land, som ligger å båda sidor om Kyrkan. At afwärja, det främmande skulle komma dertil, som antingen igenom en nära åbyggnad eller Skepsbyggeri å stranden kunde sätta Kyrkan i fara, höls nödigt, at köpa et stycke land der omkring til Församlingen. Första beswäret derwid war, at förmå alla i Församlingen at samtycka dertil: Sedan at komma öfwerens med Pigan Märta, på hwars lott det föll: Åter igenom lagfarne Män at pröfwa, om hon hade full rätt det at sälja eller icke: Widare at få gode Män, som wille gå i borgen för en omyndig slägtinge, som syntes ock hafwa någon andel deruti, at han ej skulle klandra köpet, när han blefwo myndig: Än mer at hopsamla penningar dertil ur Församlingen, at mäta ut landet och at författa skrifter och Grundbref derpå Åter kommo andra slägtingar, tilwällande sig rätt dertil, men kunde ingen bewisa. När nu så wida kommit war, at Köpebrefwet skulle underskrifwas, då nekade Pigan Märta at sälja så mycket, som först lofwadt war, hade ock på wist sätt ej aldeles så mycket, som i skrifterna infördes; wille ej eller taga betalningen på 3 terminer efter första öfwerenskommelsen. Då måste

Wicacoa Kyrkoland köpes.

Kk alla

alla skrifterna ändras, som på pergament skrefne woro och likafullt betalas. I det ställe upsattes andra dylika, men Pigans Cautions-Man war ofta sjuk; altså drogs dermed ut på tiden. Änteligen när de alle skulle samlas på en dag at gjöra slut, då gömde Pigan Märta sig undan, ty andre tubbade henne til handel med sig. Derpå wardt hon upfunnen och alfwarsamt tiltald för sådant gäckeri; fant sig omsider willig, at underskrifwa Köpe-Contractet. När det kom til Grundbrefwet, som hon ock skulle underskrifwa, gjordes åter klander på betalnings terminerne. Slutet blef, at 25 spanlands åker såldes för 90 pund, halfwa betalningen straxt, den andra hälften skulle betalas 6 månader derefter. Detta är det åkerland, hwaraf Wicacoa Kyrko-Stat nu måst underhålles. Och häraf ses, med hwad möda och förtret den gode Probsten Sandel gick den sak igenom, af hwilken Kyrko-Staten skattas nu lycklig, men han sjelf ej wäntade sig den ringaste fördel.

§. 17.

Hemresa. Den 7 Maji 1719 hölts den sidsta Socknestämma, då ibland annat wardt beslutit, at Prästhuset på Passajungh skulle med tak, fänster och murarbete sättas i stånd för den ankommande Efterträdaren. Samma gång reviderades och approberades Kyrkoräkningarna för hela Probsten Sandels tid. Widare frågades, hwad Församlingen tänkte at göra med det inventarium, som wid Probstens ankomst lämnades i hans händer. Det woro 60 pund i förstone utlåfwade för årlig lön, men

wid slutet utföllo ej mer än 50. Då gafs efter å båda sidor, och Inventarium qwittades emot de innestående löner. Sidst gjordes anstalt om Gudstjenstens uppehållande til deß någon Ordinarius skulle komma i stället. Kyrkoherdarne Magister Hesselius och Herr Lidenius lofwade besöka Församlingen en gång i månaden til skiftes, at utdela HErrans Nattward, Christna Barn och besöka de sjuka. De andre Söndagarne skulle Herr Arvid Hernbom predika, honom lofwades 25 pund om året för sit beswär, eller proportionaliter, om någon Ordinarius snarare komma skulle. Probsten Sandel tog sit afsked den 25 Junii 1719, begaf sig på hemresan med sin K. Maka Maria Dahlbo samt Barnen Magdalena och Pehr, däraf blef sedan et hederligit Prästehus i Hedmora Stad.

Cap. III.

Om Lidmans Tid.

§. 1.

Det hade Hans Kongl. Maj:t Konung Carl den XII. igenom öpen fullmagt, gifwen Lund i Skåne den 23 Dec. år 1717, förordnadt Herr Samuel Hesselius Dalek. at wara ordentelig Lärare i Pensylwanien, uti någon af de Swenske Församlingarna, och war af Biskop D. Swedberg kallad til Efterträdare uti Herr Probstens Anders Sandels ställe wid Wicacoa Församling, samt derpå ordinerad i Skara Domkyrko den 27 April 1718. Nu woro Mynt-sorterne uti Swerige i stor oreda, så at en tjenlig wäxel för resepenningar war swår- (Lidmans kallelse och afsändande.)

 ligen

ligen möjelig. Derföre kom afresan at utdragas mer, än öfwer et år. Och som nödigt pröfwades, at Församlingarna borde wara försedde med en Hjelpe-Präst, som wid hwarjehanda händelser kunde giöra bistånd, så war ock Magister Jonas Lidman Westrog. willig at taga emot kallelse dertil. Men alldenstund Mag. Lidman ansågs som widare för sig kommen i förtjenster, fast yngre til åren, så wardt ordningen så wida ändrad, at han, som war sednare kallad, förordnades til Pastor Ordinarius, men Herr Samuel Hesselius, som först war ärnad til Pastor Ordinarius, blef Hjelpe-Präst; dock med försäkran, at snart warda befordrad i sin Broders Probsten Mag. And. Hesselii ställe wid Christina Församling, som skulle hemkallas. Fördenskul blef Mag. J. Lidman uti sin Fullmagt af Drottning Ulrica Eleonora förordnad til Predikant wid någon af de Swenska Församlingarna i Pensylvanien, men sedan af Biskopen Swedberg i Prästabrefwet stäld til Wicacoa Församling. Han war den första, som fört maka med sig öfwer ifrån Swerige til denna orten.

§. 2.

Inställning i Wicacoa. Förr än året 1719 war omgångit, såg Församlingen sin nya Kyrkoherde. Inställningen förrättades på första Söndagen i Advent af då warande Probst Herr Mag. And. Hesselius, som först i sin Predikan upmuntrade Folket til en sann Gudsfrugtan och Christelig tacksamhet för den själawård dem föruntes. Efteråt publicerades Drottning Ulricæ Eleonoræ Bref til samtelige Församlingarna, det hon wid anträde til

sit

sit Regemente på Bisskopens D. Swedbergs anhållan samma gång affändt:

Ulrica Eleonora, Swveriges, Göthes och Wändes Drotning.

Wår ynnest och Nådiga benågenhet med Gud Alsmägtig. Wi hafwe oß älskelige, wåra kära Swenska Män och åboende i Pensylvanien, med Nådigt nöje förnummit den ståndagtighet så wål uti edor tro och Christendom emot Gud, som ock edor huldhet och kärlek emot oß och edort Fädernesland alt jämt bibehållen. Wi äro derigenom föranlåtne, eder medelst detta wårt Bref i Nåder gifwa tilkänna, det wi genast wid början af wår Regering hafwa haft eder uti Nådig åtanka, samt oß föresat, eder wälgång och uprätthållande på alt sätt at befordra och understödja. Hafwande wi imedlertid befalt Bisskopen Swedberg, at gå eder å nyo med några Andeliga Böcker tilhanda igenom twenne Präste-Män, dem han, på wår Nådiga Befalning, warder dit sändande, at betjena Eder uti Edor Christendoms öfning. Hwarmed wi befalle Eder Gud Alsmägtig Nådeligen. Gifwit Stockholm den 15 April 1719.

ULRICA ELEONORA.

D. Höpken.

Dernäst följde K. Carl den XII Fullmagt för Herr Hesselius. Hennes Maj:ts Drottningens Fullmagt för Mag. Lidman, Bisskopens D. Swedbergs bref til Bisskopen af London D. Robinsson samt Societeten,

 deß

deß Bref til sina Swenska Församlingar i America, änteligen des enskylta til Wicacoa Församling.

§ 3.

Sam. Hes-
selius Ex-
traord.

Nu hade Wicacoa fåt twänne Pastorer, en Ordinarius, den andra Extraordinarius, och war glad at få behålla båda. Men när frågan wardt, huru både skulle underhållas, infölle åtskillige swårigheter. Til en begynnelse togs det rådet, at Herr Samuel Hesselius skulle predika på Kalkonhuken och uti Nitshamene, orter til 2 och 3 Swenska mihl ifrån Wicacoa Kyrka aflägsne. Detta gick an allenast för några Månader, ty när det befants at Församlingen derigenom wille skingras ifrån Wicacoa, giorde des Ledamöter sielfwe derwid påminnelse til Probsten, och begärte ändring. Då föll man på det förslaget, at aldenstund Kalkonhuken låg närmare til Kyrkan, så kunde folket der boende betjänas af den ordinarie Läraren. Men Nitshamene samt Manathanim, som ännu fast längre aflägsen war, behöfde båst denna hjelp. Och wid Sockneståmman Dom. Lætare 1720, woro många åboer ifrån Manathanim tilstädes, som förestälte, at de altid hållit sig til Wicacoa Församling, för sina andelar bidragit til Kyrkans byggnad, Prästens och Kyrkans uppehälle, hwarföre de nu, så i anseende til denna sin rätt, som ödeliga tilstånd, med tårar begärte Herr Samuel Hesselius, at bo ibland sig och njuta igenom deß Ämbete sin tilbörliga siälarykt. Därpå flyttade han up til dem, och til skiftes predikade uti Nitshamene. Det följande året beklagade han sig, at deß

Åhö-

Åhörare woro så och oförmögne honom at underhålla, då lämnades honom äfwen Mazong at bewaka.

§. 4.

Kyrkoherden Mag. Lidman umgicks med sin Församling i mycken enighet och kärlek. Hans arbete så inom Kyrkan, som ute ibland sina Åhörare, förwärfwade honom en allmän wördnad. Men han ägde ock den förmon, at förfara hwad det är at träda til en Församling, der goda ordningar kommit i gång. Dock war hans beröm ändå wäl förtjent, aldenstund han hölt dem wid magt, och hwad som stundom wille förfalla uprättade straxt, så wida möjeligit war. Ibland annat war i början des omtanka, huru den Swenska Barna-Scholan skulle fortsättas; men Arvid Hernbom, som henne hållit, hade nu tröttnat därwid, och sade sig den sysslan aldeles af. Då war ej annat råd, än at upmuntra Föräldrarna at sjelfwa lära sina Barn och de äldste de yngre. Goda ordningar hållas wid magt.

§. 5.

I hans tid förbättrades Kyrkan på följande sätt. Predikstolen, Dörarna, Fänstren, Luckorna och Kyrkoporten wordo målade. Taket, som å södra sidan förslitit war, lades nyt med Ceder spån. Wäkenhusdörarne förnyades med Karmar och Tröskar. Fönstren, i synnerhet det wid Altaret, och Luckorne på Norra sidan botades. Och Wänstra gafwelen på Kyrkan, som gaf sig ut, sattes i bättre skick. Kyrkans förbättring.

§. 6

Förbättring på bänkeordningen samt Kyrkogårdens widmagthållande

Wid samma tid woro många utdödde i Församlingen, som warit de äldste wid Kyrkans bygnad, och hade fåt sina bänksäten främst i Kyrkan, til följe hwaraf samma rum blifwit ledige. Däremot ökte̅s ungdomen, som hade sina ställen bak i Kyrkan, och trängdes der, hwarigenom förorsakades owäsende, äfwen under Gudstjensten. Fördenskul blefwo de nu warande äldste utletade och flyttade up i de främste bänkarna. Äfwen wille en oordning smyga sig in, at sätta ned lik på andras grafställen, hwilket war förekommit igenom en nyare utstakning på hwars och ens graflotter i Kyrkogården. Kyrkogårdens hägnande lämnades til en wiß rota om året; Sedan deltes planket på det sättet, at Passajungs Rota tog Östra sidan, Nitshamene Rota Norra sidan, Cabbs-Kihls Rota och Amas Land Wästra sidan, Mazongs Rota den Södra sidan. Den som icke bodde just inom deße Rotar, skulle hålla hägn antingen med den ena eller den andra.

§. 7.

Prästens aflöning.

Prästens aflöning skedde igenom subscriptioner i Församlingen, som wanligit war tilförene. Wid des tilträde frågades om Församlingen funno sig wid, at gjöra sin subscription til en obligation, hwarpå Kyrkowärdarne kunde söka handräckning hos werldslig Öfwerhet, och nödga tröga at betala hwad de lofwadt. En sed, som nu war öflig i Christina och Racoons Församlingar, och pröfwad ganska nödig. Men Församlingen wille icke beqwäma sig dertil, utan lofwa-

de

de hålla ord af fri wilja. Ehwad nu folket riktigt afbördade sig för den tiden, eller om Lärarens förnöjsamhet med sin del, war skuld dertil eller ej, så förspordes aldrig något klagomål öfwer treska och at rättigheterne blifwit förhållne.

§. 8.

Präste-bordet på Passajung war efter branden ännu icke så wida bebygt, at det kunde bebos, när Mag. Lidman kom til landet. Han köpte sig derföre egit hus med litet jord där til på Moijamensing, och lefde där för sin tid. Til hjelp låntes 30 pund af Församlingen, inkomne för det åkerland, som i Probstens Sandels tid såldes på Polskungs Huk. Därföre böd han caution, men ingen skötte därom. Räntan war förordnad på hans lön, och om Capitalet war ingen twifwel. Men han bärgade sig icke så sielf, at han förglömde sina efterkommande. Han påminte Församlingen ofta, at sätta huset på Prästhemmanet i bättre tilstånd, och at befordra arbetet, gick han i förskott på Mur- och Snickare-arbetet, emedan det länge stod uptimbrat, allenast under tak. Sedan sattes hemmanet ut på arrende. Wid huset fordrades en brunn. Därwid anwändes mycken möda och kostnad, men fåfängt. Jordmånen war så lös, at man försökte på tre ställen med grafwande och murande, men arbetet wille icke stå.

Präste-bordet.

§. 9.

För det stycke åker, som köpt war på Wicacoa, insamlades penningar ur Församlingen, och goda Faste-

Kyrkolandens förbättring.

bref wordo tagne därpå. Men på det, så wål detta, som Passajungs åkerjorden skulle anwändas, wordo de afröjde och instängde för betesmark, ty de woro fulle af timmer, som icke wille så wål löna sig, ej eller war tjenligit så når in til Staden. Passajungs landet wardt först afhuggit och fördelt i twenne stycken. Allenast förbehöllos 70 goda trän därpå för tilfälliga behof. Sedan hyrdes bemälte landstycken ut åt folk i Staden til Mulbete. Timbret såldes ock med stor fördel för Församlingens räkning. Ehuru detta war en försigtig och mödosam hushålning, hafwa dock obetänksamma menniskor i senare tider wågat säga, at då wardt Församlingens skog förstörd och timbret sålt för Prästens nytta.

§. 10.

Hemresa. När 9 år framledne woro, kom Biskopens D. Swedbergs hemkallelse Bref för Mag. Lidman, gifwit Brunsbo d. 5 Jan. 1728, jämte Hans Maj:ts Nådige behag derwid, samt försäkran om anständig befordran hemma. Detta fördröjde så länge på wägen, jämte swar derpå, at Herr Biskopen samma sin hemkallelse twänne åtskilliga gångor förnyade, nämligen af den 23 Maji 1729 samt den 19 November samma år. Förwaltningen wid Församlingen hade warit honom ombetrodd tilsammans med Kyrkorådet, och Kyrkans Grundbref i hans händer förwarade, hwaraf han wid aftrådet uplämnade 9 åtskilliga angående Wicacoa land och et på Passajung, med andre tilhörige documenter. Sin skuld betalte han i full summa igenom Lars Bure,

en

en Föreståndare i Församlingen, som henne sig påtagit. När han uplämnat Församlingens wård til Herr Johan Eneberg, som nu predikade för Tyskar, och icke hade någon wiß ort, samt af sin älskade Församling blifwit hedrad med et förträffeligit witnesbörd, drog han hem til sit Fädernesland d. 14 November 1730. Deß k. Maka Anna Jern, som i fram- och återresan giorde sällskap, såg sit ägtenskap wälsignadt med 4 Americanska frugter, Margreta, Sareck, Maria och Jonas, hwarpå detta hederliga hjonelag wardt försedt med Ekesjö Pastorat i Linköpings Stift.

Cap. IV.

Om Falkens Tid.

§. 1.

Något besynnerligit war, at Mag. Lidmans hemkomst skulle påskyndas, utan at någon wiß Lärare war förordnad i hans ställe. Ty icke förr, än tu år derefter, kom Herr Gabriel Falk Westrog. til Församlingen. Denne war den siste Swenske Präst, som Biskopen D. Swedberg sände til America. Han wigdes af Biskopen i Scara Domkyrka, förseddes med Kongl. Fullmagt af K. Fredrich 1, samt med bref til Biskopen och Societeten i London, äfwen med bref til Wicacoa Församling. Den stora tanka Herr Biskopen hade om denne Mannen ej mindre, än den ömhet han bar för deß tilkommande Åhörare, låter han förstå med deß recommendations bref, hwaruti Affändande.

 han

han berättar sig sända, och åstundar at de taga honom emot, som en HErrans Zebaots Angel. Resan gick wäl alt in til Cap Inlopen eller inloppet til De la Ware, men där förlorades skeppet, folket frälste med möda sit lif och Herr Falk kunde ej bärga mer, än sig sjelf och sin Dräng.

§. 2.

Ankomst.

Med mycken fägnad wardt han Dom. 1:ma post Epiph. eller d. 7 Januarii 1733 af alla emottagen. Herr Johan Eneberg stod nu Församlingen före, och hade deße tu åren burit up full lön, som Kyrkoherde; Men man öpnade icke allenast straxt rum för Herr Falk, samt försåg honom med kläder och nödtorftigt uppehälle, utan ock ansåg honom wäl förtjänt til den recommendation Herr Biskopen med honom sände. Hans Ämbets gåfwor woro upbyggelige, hans umgänge alfwarsamt. De goda ordningar, som förr inrättade woro, hölt han ganska strängt, och straxt wid ankomsten besökte folket med Catechismi förhör hemma i husen.

§. 3

Prästhusets byggnad.

Församlingen, som mycket älskade sin Lärare, war straxt omtänkt at bygga honom et nytt hus. Det samma sattes på Wicacoa landet i stranden wid älfwen. Huset bygdes af tegel, twå wåningar högt med tu rum på hwar botn, samt beqwämligit Kök och windsrum deßutan. I anseende til inrättningen, arbetet och deß förträffeliga belägenhet, är det et wackert hus.

§. 4.

§ 4.

Peter Jonsson, en wälbehållen Landman och församlingens Föreståndare, har i många år warit hedrad inom Församlingen. Ärligare Swensk, än denne, satte aldrig sin fot på America. Ingen af hans Landsmänner, i synnerhet Främlingar, har hos honom någon tid fåfängt klagat sin nöd. Denne Mannen tog Prästehus byggnaden om händer, och inom kort tid fullbordade densamma. Men byggningsmedlen kommo icke så snart ur Församlingen, därföre måste han af egit förråd gå i förskott. Därmed hade han tålamod en lång tid, och flere räkningar woro ännu obetalte. De som sålt materialer och gjordt arbetet, höllo sig til honom. Han bad folket hafwa tålamod, men hotades med arrest. Ändteligen lät han godwilligt sig föras til fängelset, och fant däruti det bästa rådet, ty aldrig snarare betalte de treske i Församlingen hwad de lofwat, än när det skedde för at lösa Peter Jonsson ut, som satt i arrest för Prästehuset. Peter Jonssons möda därwid.

§. 5.

Kyrkoherden Falks goda tid räckte allenast några månader, förr än därpå följde en bedröfwelig omwäxling. En af Församlingens Äldste och Föreståndare, en hederlig och förmögen man, råkade uti mißtanka hos honom, som hade han olofilig beblandelse med sin egen Dotter. Men detta gick ännu widare igenom rykte, och tog Herr Falk på sig sådant at bewisa. Ingen wille därtil gifwa så mycket, som trowärdighet. Mannen (Jacob Bengtson) hade ock welat på godt sätt ty- Falks Process.

 sta

ska ned saken, om Herr Falk ej gjordt et oaflåteligit påstående. Församlingen sörgde innerligen deröfwer, och alla rättsinniga förargades. Fördenskull fördes saken til Rådhuset. Herr Falk föregaf, at han sielf såsom Präst war bästa Domaren i saken: at de andre Prästerne ock wiste deraf, men wille icke fram med sanningen, med mera. Men som han ej kunde bewisa sit tilmäle, och wardt ansed som hade han detta talet updiktat af harm, så wardt han sakfäld til 500 punds böter och förwist ifrån Wicacoa.

§. 6.

Församlingens Ödesmål.

Våre Swenske Församlingar woro nu i et förfallande tilstånd, och syntes icke långt ifrån hafwa nådt sin ände. Deras trogne Biskop D. Jesper Swedberg war kommen til hög ålderdom, förswagad til sina lifskrafter, oroad af många förtretligheter härifrån, och ledsen wid en olycklig Mission. Wederbörande woro ej eller särdeles flitige, at upwakta sin Biskop med nödiga underrättelser om Församlingarnas närwarande olyckor, så at all Brefwäxling på Swerige war afstadnad för en tid. Ingen Probst wardt mer förordnad wid Missionen, hwaraf skedde at icke sådan samdrägtighet förspordes, som tilförene: Inga Prästmöten höllos til inbördes upbyggelse: Ingen försigtig skyndsamhet wardt i akt tagen, så at befordra det goda, som at i tid förekomma och stämma det onda.

Cap.

Cap. V.

Om Dylanders Tid.

§. 1.

När Wicacoa Församling wid slutet af år 1733, så olyckeligen råkade i mistning af sin siälawård, sände wäl deß Ledamöter nästföljande året öfwer til Konung Fredric i sin underdåniga böneskrift at åter warda hugnad med en annan Lärare. Men Brefwet mißgick och kom aldrig fram. Emedan hoppet mißlyckades, blefwo många modfälte och antingen drogo sig til Angelska samfund, eller drefwo omkring som wilsefarande får utan herde. Några woro dock mera frimodige, förmådde sin Supplique til Konungen af Swerige, och tillika anhöllo hos då warande Arche-Biskopen D. Johannes Steuchius, det wille han åtaga sig öfwerinseende öfwer deße Swenska Americanska Församlingar i Biskopen D. Svedbergs ställe, som nu i HErranom afleden war. Detta skedde den 29 Junii 1736. Brefwet, som ej förrän i början af nästa året ankom, täcktes Hans Maj:t den 1 Martii år 1737 med Herr Arche-Biskopen communicera, samt honom tillika beordra, at om Församlingen draga behörig omsorg. Til följe hwaraf Herr Johannes Dylander, då warande Adjunctus i Börstils Församling, wardt kallad til Kyrkoherde i Wicacoa, samt försedd med Kongl. Fullmagt af den 17 Maij 1737, hwarom med mera följande Bref intygar.

Ansökning så wäl om Biskop, som Kyrkoherde.

Den

Den Christeliga och Hederwärda Evangeliska Swenske Församlingens Ledamöter uti Philadelphia, önskas Nåde och frid af Gudi wårom Fader, och HErranom JEsu Christo!

Sedan den Christeliga och Hederwärda Församlingens Ledamöter icke allenast igenom skrifwelse af den 29 Junii förledit år til Hans Kongl. Maj:t i underdånighet mände anhålla, at någon i framledne Biskopens D. Jesper Swedbergs ställe måtte förordnas, til at draga försorg om Församlingens bästa, så wäl medelst tjänliga Lärares tilförordnande, som andra deß angelägenheters befrämjande; utan ock så wäl i samma skrifwelse, som ock genom skrifwelse til mig (Johannes Steuchius) behagat i detta målet yttra sit benägna förtroende, hwilket af mig med all skyldig tacksamhet och tilgifwenhet erkännes och anses, haswer uppå Hans Kongl. Maj:ts til mig af den 21 Martii innewarande år aflåtna nådigsta skrifwelse, hwaruti min underdåniga mening och betänkande öfwer förberörde sak i Nåder infordrades, efter plägat samråd med detta Consistorio Ecclesiastico, jag genom skrifwelse af den 30 i sidstnämde månad, undergifwit mig Hans Maj:ts Nådigste wälbehag och ompröfwande, at under Guds nådiga och mägtiga bistånd och hjelp, så mycket hos mig någonsin står, efter yttersta krafter redeligen skola betjena den Christeliga och Hederwärda Församlingen, der Hans Kongl. Maj:t inseendet öfwer den samma i Nåder mig updraga täcktes; med underdånigste

nigste anhållan derhos, at Hans Kongl. Maj:t i den händelsen täcktes åfwen i Nåder lämna Consistorio Ecclesiastico här i Upsala del i omsorgen för denna Församlingens skötsel, på det wid förefallande dödsfall, enär den Högste täcktes kalla mig hädan, Församlingen icke måtte, som nu beklagligen skedt är, wara i mistning af Lärare och Själasörjare, utan under vacancen och Præsidis frånfälle af Consistorio njuta den handräckning, biträde och omwårdnad, som kunde behöfwas och åstundas. Som nu Hans Kongl. Maj:t medelst Nådigste skrifwelse af den 4 Aprilis derpå följande månde så wäl i Nåder anförtro mig insendet, som Consistorio Ecclesiastico del i omsorgen på sätt, som nyß berördt är, öfwer och wid Församlingen, låt Consistorium til det i Philadelphia ledigt warande Prästa-Ämbetets besättjande utse och anmoda Prästmannen af detta Stiftet, Wördige Herr Johannes Dylander, som til förbemälte ämbetes antagande och bestridande befans så til lärdom, som uppförande skickelig samt förnögd, at under Guds Nåderika beledsagande resan anträda, och hos Hans Kongl. Maj:t, honom genom skrifwelse af den 18 Maji sidstledne i underdånighet anmäla och föreslå. Och emedan Hans Maj:t medelst Fullmagt af den 27 Maij sidstwekne i Nåder förordnadt honom Johannes Dylander, at wara den Christeliga och Hederwärda Församlingens Själasörjare och Kyrkoherde, til hwilken ända han, Herr Dylander, nu ock i HErrans Namn resan anträder, hafwer Consistorium härmedelst icke allenast hos den Christeliga och Hederwärda Försam-

lingens Ledamöter honom, enär han anländer, til all ynnest och wälbenägenhet skolat recommendera, under den säkra förhoppning, at han ock med Guds Nådiga hjelp och bistånd, warder, som en rättskaffens Präst-man och Själasörjare anstår, behörigen och med all flit och trohet sökandes Guds Aldrahelgaste Namn och äro och Hans dyrtköpta Församlings upbyggelse och andeliga wälfärd, utan ock hafwa kundgjordt, at den Christeliga och Hederwärda Församlingen må, enär någon angelägenhet så fordrar, densamma detta Consistorio Ecclesiastico skrifteligen förebringa, som därwid skal med all redlighet giöra den handräkning, som åstadkommas kan. För öfrigit tilönskar Consistorium den Christeliga och hederwärda Församlingen Guds milderika nåd och wälsignelse, och wil altid uti sina böner til Gud hafwa Församlingen innesluten til all andelig och timmelig wälgång. Förblifwer altid och städse

Den Christeliga och Hederwärde Församlingen

Upsala d. 8 Junii 1737.

Til all trogen och willig tjänst Högt förbundne

Johannes Steuchius.

Olof Celsius. Er. M. Melander. And. Winbom.

Johan Wiman.

§. 2.

Dylanders afresa.

Afresan skedde ifrån Stockholm den 13 Julii, och ankomsten til Philadelphia den 2 November samma år.

Resan

Resan war snäll, och tog ej mer up, än 5 weckor ifrån Stockholm til London, och 7 weckor ifrån London til Philadelphia. Deß följeslagare war Johannes Malander Rosl. Stud. Theol. han stod på paßet för Betjent, reste på Herr Dylanders omkostnad, och sedan blef Schole-Mästare i Församlingarna, samt halp med predikande, när så behöfdes.

§. 3.

Kyrkoherden Dylander trädde til sin Kyrka d. 6 Nov. 1737, eller Dom. XXII p. T. Då han första gången predikade för en mägta folkrik Församling. Mag. Peter Tranberg war tilstädes, och läste up Hans Kongl. Maj:ts Fullmagt, jämte Ven. Consistorii Ups. Bref til denna Församling. Nu syntes en ny frögd hos folket. Den nya Läraren syntes ganska olik sin Företrädare, ej mindre i anseende til deß goda Ämbets-gåfwor, än deß ganska behageliga umgänges sätt, som förwärfwade honom wördnad och kärlek inom Församlingen, såsom ock wänskap med alt Folk, som honom kände. Ankomst.

§. 4.

De gode ordningar, som wäl tilsäjandes på 7 års tid legat öde, wordo nu uplifwade. I synnerhet wardt Kyrkowärderne deras skyldighet förehållen: at hwar i sin Rote se til det Åhörarena mätte öfwa sig i sin Christendom, frukta Gud morgon och afton i sina hus, bewista den allmänna Gudstjänsten, föra et Christeligit och ärbart lefwerne, samt äfwen dertil Goda ordningars förnyande.

 hålla

hålla sina Barn. Funnos någon upsåteligen bryta däremot, skulle med honom förfaras efter warnings graderna i Kyrkolagen, och i brist af bättring skulle en sådan uteslutas. Kyrkowärdarne hade at agta på Kyrkans inkomster och utgifter, samt förbättringar därwid, såsom ock wid Prästhuset. För öfrigit årligen gifwa up sina räkningar för Kyrkorådet. Församlings Trustees eller Föreståndare woro twenne, på hwilkas namn Jordabrefwen för Kyrkans land woro stälte. Deße hade bemälte Documenter i sit förwar, men afskrifter deraf woro i en bok införde, som förwarades hos en af dem. Kyrkans jord befans då til 27 Spanlands åkertäkt.

§. 5.

Skada af Vacancen.

En Man wisade sig trög at wisa up original-Jordbrefwen, och därmed drog på sig en swår mißtanka at wilja draga Kyrkans jord under sig. Huru det war, kommo wäl skrifterne fram, men den Kyrkobok, som innehölt Barnchristningar och Begrafningar ifrån Mag. Rudmans tid, och likaledes warit under samma Mans händer, har aldrig sedan framkommit; så at stor oreda därigenom i senare tider är förorsakad, i synnerhet för gammalt folk, som hafwa nödigt at weta sin ålder.

§. 6.

Hade allmän kärlek.

Församlingen, som war innerligen förnögd med denna sin Lärare, drog sig åter tämmeligen wäl tilsammman wid den allmänna Gudstjensten. Dock war deß antal nu mycket förminskat emot de förra tider,

så

så i ansecnde til många Familiers bortflyttning til aflägsnare orter, som ock den förstörning, som hände under Falks tid. Likwäl war den qwarlemnade delen enhällig i sit samfund. Wid denna tiden woro de Tyske ej ännu försedde med någon Präst, ändock de til stor myckenhet skäckat sig i landet. Och som Herr Dylander war i deras språk wäl öfwad, ty kunde han ock samtycka til deras begäran at för dem predika. Ofta besökte han ock dem, som bodde i Staden Lancaster, med Gudstjänst. Äfwen dem i Staden Germantown, hwarest han wigde in en af de Tyska upbygd Stenkyrka, år 1730. Ej mindre behag funno de Ängelske i denna Lärarens umgänge. Han predikade åfwen för dem til fullkomligit nöje, under tiden ock i deras Stads Kyrka. Folket hölt sig nu så trägit til denna Swenska Prästen, at den Ängelske trodde sig därigenom ske förnär, i synnerhet som de måsta giftermålen wigdes i Wicacoa, hwarwid man räknar Prästernas förnämsta inkomster i landet. Prästen wid Ängelska Kyrkan anförde däröfwer beswär hos Gouverneuren, men fick intet annat swar, än at han trodde, det en Präst, som får det största tilloppet af folket, gjör sig därtil bäst förtjänt; För öfrigit sträckte hans magt sig ej så wida, at reglera Prästernas förrättningar. Hwar och en ägde frihet, at anlita hwad Präst han behagar. Ingen kan neka Herr Dylander den heder i sit Ämbete, hwartil han besynnerligen gjorde sig förtjänt, i det at han mer än et år öfwer hwar Söndag hölt Ottesången på Tyska, Högmäßan på Swenska, och Aftonsången på Ängelska i Wicacoa Kyrka.

§. 7.

Kyrkans förbättring.

Af den långa vacancen war Kyrkan råkad i mycken bofällighet til tak, fönster och dörrar. Därtil woro wäl Församlingens Ledamöter willige at hjelpa igenom sammanskott; Men när omkostningarna stego högre, än förmodades, och Kyrkan så råkade i skuld, war ej annat råd, än at förmå dem til et nytt sammanskott, hwartil de ock ganska willigt samtyckte, och gåfwo måsta delen 2 pund på Mannen. Et litet nytt och wackert Orgel-Werk upsattes i Kyrkan wid samma tid.

§. 8.

Förslag til Kyrka wid Kalkonhuken.

År 1738 den 17 Maji, wid den då hållne Sochnestämman, begärte de å andra sidan om Skjörkihlen boende Församlingens Ledamöter, at de måtte anses med någon hjelp, til at bygga sig en Kyrka wid Kalkonhuken, emedan Kyrkowägen öfwer färjan war kostsam för deras Barn, lång och obeqwämlig at resa Höst och Wintertid, samt at föra sina lik i Sommarhettan. Om deras Präst finge besöka dem med Gudstjenst en gång i Månaden, så wille de likafult bestå sina andelar til Wicacoa Kyrkas uppehåll och förbättring. Därtil wardt samtyckt af de andre, men aldenstund Wicacoa Kyrka ännu stod under reparation, kunde ej någon ny byggnad imedlertid företagas. Det är owist, antingen denna Kyrkoherdens hastigt infallande död eller Folkets oförmögenhet, sedan gjordt det råd om intet. Och ehuru mycket ännu talas om en sådan Kyrkobyggnad å den orten, hwilken man nu menar skulle beqwämligast ställas wid Darby, likwäl är gan-

ganska förmodeligit, at det sent eller aldrig kan komma dertil, så för det grummel, som är emellan de Swenske och Angelske, som den ogemena hoglöshet, hwilken i Landet är för den sanna Gudsfrugtan; At förtiga det sådant företagande skulle föda af sig en hel och hällen afsöndring för den delen af Församlingen ifrån sin Moderkyrka.

§. 9.

Prästens aflöning skedde ännu igenom friwilliga sammanskott i Församlingen. Och ehuruwäl Åhörarenas antal war ganska aftynadt, så hafwa dock de qwarlämnade wisat sig så mycket hederligare emot sin Lärare, at aldrig något mißförstånd derom förspordes. Wid deß ankomst war Prästehusbyggnaden ännu icke fullbordad, men blef inom en kort tid försatt uti et ganska nätt och hyggeligit tilstånd, med en wacker Krydde- och Trägård å twenne sidor om huset. Imedlertid bodde Kyrkoherden uppe i Staden, då betalte Församlingen för des Herbärge och Spisning. Kyrkolandet war ännu ej högre uträntat, än til en inkomst af 12 pund 10 Shill. om året. Men nu hade Förstaden af Philadelphia, som kallas Society Hill, sträckt sig alt här in til, så at jord åstundades af Kyrkolandet til at fördelas i Tompter. Och som detta förslag war redan påsyftadt i Probsten Sandels tid, när detta Landstycket köptes, befants ock nu ansenligen föröka Kyrkans inkomster, samt Prästens underhåll: Ty togo förmögne Landmän i Församlingen sig före, androm til upmuntran, Tompter på årlig Ränta, och byggde sköna Stenhus derpå, hwars Ränte-Contract således

Prästens aflöning.

kedes skulle stå för alla tider. andra togo större Tompter til beteshagar allenast på några år. Uti denna anlägning har icke allenast förnummits en nöjsam endrägtighet emellan Läraren och des Åhörare, utan har ock han werkeligen gjordt Församlingens Ombudsmän stort bistånd med försigtiga råd.

§. 10.

En Jordbäfning.

Om en jordbäfning har Herr Kyrkoherden uti Kyrkoboken infört följande anmärkning. År 1737 den 7 December kl. 11 om aftonen tildrog sig en jordbäfning, at Husen skakade, Fönstren skalrade. Ju flere wäningar up, ju starkare känsla hade man deraf. Et par timar för jordbäfningen kom en förskräckelig stark regnskur med häftig S. W. wind, som ej warade öfwer en half tima. Derpå klarnade luften, och wardt et mägta rent och stilla wäder. Rätt som Stadsklockan slog 11, hördes et susande ifrån W, som tog alt mer til och hördes neder wid grunden, til deß Husen skakade, så at de som lågo i sängen tyckte sig waggas af och an. Den som stod på golfwet, kunde knapt hålla sig uprätt. Talrikar och glas ramlade neder i somliga Hus. Detta stod på somligstädes allenast en minut, annorstädes 2, men gick så allmänt öfwer hela Landet, at de hafwa känt samma werkan deraf, så långt man kunnat spörja å båda sidor om Älfwen.

§. 11.

Sylanders död.

Den glädje nu almänt förspordes öfwer de goda ordningar, som höllos i Wicacoa, så wid Kyrkan som ute

ute i Församlingen: den fägnad Swáriges Arche-Biskop tillika med Upsala Consistorium Ecclesiasticum hade igenom flitig brefwäxling med denna sin Missionarius, och den besynnerliga aktning Pastor Dylander hade sig förwärfwat nästan öfwer hela Landet, wardt snart förkortad igenom dess infallande död den 2 November 1741. Dess andelösa lekamen lades i Wicacoa Kyrka, och hedrades med Likpredikan på Ängelska af Kyrkoherden Mag. Peter Tranberg, uti närwaro af mycket Folk, så ur Församlingen, som ur Staden Philadelphia, af hwarjehanda Religioner. Alla lämnade det beröm wid hans graf, at han warit en utwald Lärare för den Församlingen, en prydnad för sit stånd, en heder för sina Landsmän och en huld Maka för sin Änka, Peter Kocks Dotter ifrån Passajungh.

Cap. VI.

Om Næsmans Tid.

§. 1.

Skrifwelse om Pastor Dylanders beklageliga dödsfall afgick strax til Swerige. Året tilförene hade de Tyska Lutherska i Staden Lancaster öfwersändt en böneskrift til Hans Maj:t Fredrich I, at i anseende til det förtroende de fattat för det Swenska Prästerskapet, som ock den förträffeliga upbyggelse de deraf redan förnummit, Hans Maj:t täcktes ock hugna dem med en Lärare wid deras Församling. Saken remitterades til Arche-Biskopen och Consistorium i Upsala, som då utsågo och kallade twenne Präster at sändas til A- Mag. Hedstrand och Mag. Næsman.

 meri-

merica, Mag. Gabriel Næsman Gestr. för den Swenska Församlingen i Philadelphia, och Mag. Hedstrand O. strog. för den Tyska Lutherska Församlingen i Lancaster. Både wordo til den ändan ordinerade i Upsala Dom-Kyrko år 1742 i Maji Månad. Men när frågan blef om rese-omkostningarna för Mag. Hedstrand, kunde därtil intet beståს utur Kongl. Stats Contoiret, ej eller hade Lancaster Församling sändt så kraftig förbindelse därtil, at därpå full lit kunde sättas, ej eller war någon utwäg, at få 1000 Dal. Silf:mt därtil i förskott, fast de ock skulle betalas efter framkomsten. Fördenskull öfwergaf Mag. Hedstrand denna kallelsen. Mag. Næsman, som imedlertid hade wäntat på sin Rese-Camerat, fant nu tiden wara för långt framleden på året, och altså nödgades at dröja til nästa wåhren, då afresan skedde med Kongl. Fullmagt dat. d. 9 Augusti 1742. Han anlände til Philadelphia d. 20 Oct. 1743.

§. 2.

Församlingen Kingrad.

Mag. Næsman befant sin Församling i helt annat tilstånd, än hwad han förmodade. Under warande vacance tu och et halft år woro de nya Secter Whitfieldier eller New Lights och Zinzendorffianer inkomne, som med all flit drogo folk til sig, och wunno så mycket snarare tilhåll ibland de Swenske, som deras Kyrka nu stod utan bruk. En del drog sig til den Angelska Församlingen, och agtade icke mer komma tilbaka, emedan betjäningen wid Wicacoa Stad, på så ostadig grund, war länge och ofta ledig. Mag Næsman reste wäl omkring i hwarje del af Församlingen,

och

och upmuntrade folket til enhällighet: Han utsatte Sockneståmma 5 gånger, och kommo dock så få tilhopa, at ingen ting kunde uträttas. Ändteligen når han 4 Söndagar å rad hade lyst på et Socknemöte, infunno sig tämmeligen många, som skedde d. 26 Martii 1744.

§. 3.

Wid samma tilfälle upläste han för dem et Memorial, det han dragit ut til 23 Artiklar måst hwar och en med sina wißa Divisioner och Subdivisioner. Af deße handlade 11 de Doctrina modoque tradendi. Quod ad Directionem Ecclesiasticam autem 6. De disciplina Ecclesiastica 4. De Sustentatione Templi Domusque Pastoralis 2. Samma skrift publicerade han ock twenne åtskilliga gånger i Kyrkan til upmuntring i saken, men fant deraf liten werkan. Största delen af detta mötet anwändes uti mißhällighet Åhörarena emellan: De ifrån Kalkonhuken och Amas Land påstodo, at Prästen skulle besöka dem hwar fjerde Söndag i Månaden med Predikan, eljest wille de icke förbinda sig til deß underhåll. Den öfrige delen lade sig deremot, aldenstund Kyrkan derigenom skulle ofta stå ledig och Församlingen warda skingrad. Mag. Næsman tilböd sig, at predika på Amas Land en gång hwarannan wecka å någon weckodag eller helgedag infallande i weckan. Eljest wore han ock nögd, at resa ut Lördagen, predika för dem Söndags morgonen och sedan wara i rättan tid wid Kyrkan. Men intetdera behagade. Genswar woro: På en weckodag kunde man förtiena Prästens lön. Söndags morgon behöfdes at sköta Boskapen &c. Slutet

Socknemöte.

 blef

blef, at han wille hwar fjerde Söndag efter middagen resa ut at predika för dem, sedan Gudstjensten woro förbi i Kyrkan, och om han funno dem samdrägtige, wille han komma hwar månad den sidsta Söndag för middagen.

§. 4.

Goda ordningar förestlagne.

Oförnekeligen anwände Mag. Næsman mycken möda och omsorg at uprätta denna förfalna Församlingen, fast honom mötte många förhinder. Sedan han efter långt beswär fådt Kyrkoråder och Kyrkowårdar i ordning, gjorde han tid efter annan förslag: at Catechesmi Predikningar skulle hållas för Ottesånger ifrån Pingest til Adventet, och i anledning deraf Examen strax derefter på gången; At Folket skulle samlas några gångor om året i sina Rotar til Catechismi förhör; At i god tid och utan drögsmål befordra sina Barn til Dop och Christendom; At HErrans Nattward måtte hållas i tilbörlig wördnad, och i Kyrkan förrättas åtminstone 4 eller 6 gånger om året, samt det efter föregångit Skriftermåls förhör nästa Söndagen förut. Detta med hwad mera erkändes wål wara tilbörligit, samt gammal ordning i Församlingen, men i sednare åren warit ofta på wägen och icke kunnat utföras.

§. 5.

Atskillige Secter sig insmygande.

Man måste tilstå, at denna war den olyckligaste tid för en Präst på detta stället. En Prästman, som hållit sig til Ängelska Kyrkan, M. George Whitefield, hade i Philadelphia uprättat en Församling af allahanda Tros bekännelser, hwilket samfund kallades New-Lights.

Lights, Nya Ljus, och hade sin Gudstjänst i den så kallade (New Buildingen) Nya byggningen. Därtil höllo sig ock många Swenske hushåll. StrOxt därpå föll Gref Ludwig von Zinzendorff in med sin skadeliga Rota, Herrnhutare kallade, och lade ut sina strek at fånga alla på en gång. År 1742, näst för Mag. Næsmans ankomst, förde Grefwen med sig Paul Daniel Bruselius, som stälte sig straxt in med de Swenske husen, föregaf sig wara Swensk Präst, och tilböd sig at predika uti Kyrkan, som dock ej tilstaddes. År 1744 ankom Petrus Nyberg, som ifrån Swerige war kallad och sänd til den Tyska Lutherska Församlingen i Lancaster, samt strax efter sin ankomst lät förmärka, at han redan hemma i Swerige fått smak för den Zinzendorffiska surdegen.

§. 6.

Redan år 1733 hade de Tyska Lutherska i Philadelphia igenom skrifwelse til Herr Ziegenhagen, Tyska Hof-Predikanten wid det Kongl. Ängelska Hofwet och S. James Capell i London, samt D. Frank i Halle, anmält sin hjerteliga åstundan, at igenom deras hjelp warda hugnade med en Lärare. Denna deras begäran wardt dock icke fullkomnad förr än år 1742, då Pastoren Herr Hinrik Melchior Myhlenberg i en lyckelig stund anlände. Året därpå 1743 följde den Tyska Pastoren Herr Peter Brunholz, som stadnade wid Philadelphia Församling, sedan den förre tog wid Providenz och New Hannover Församlingar up i Philadelphia County. Således woro Tyskarne i Philadelphia försedde med egen

Förening imellan det Swenska och Tyska Lutherska Prästerskapet föreslagen.

egen Själaherde, och behöfde ej mer lita til Wicacoa Kyrka. Men deras Präster, som woro främmande, och begrepne at uprätta nya Församlingar, samt dageligen anfäktade af Grefwe Zinzendorff med sit Herrnhutiska anhang, behöfde i sina råd och förslager en kraftig förbindelse med sina Tros-Förwanter de Swenske Präster nog så mycket, som de Swenske Präster til sina Församlingars säkerhet behöfde dem. Därtil styrkte ock Köpmännerne i Philadelphia, den Swenska Herr Peter Kock, samt den Tyska Herr Hindric Sleydorn. Förslaget war, at de skulle hålla årliga möten tilsamman, och i dessa skulle ju några af Församlingarnas älste, så Tyske som Swenske, också finna sig in. Då skulle enhälligt rådgjöras om hwarje Församlings bästa och uprättande. För öfrigit i hwad mål de hwarannan behöfde at strida emot sina gemensamma fiender de Zinzendorffianer, skulle de räcka hwarannan handen.

§. 7.

Hwarjehanda hinder derwid

Herr Peter Nyberg, en hemlig Herrnhutare, förklarade sig ej weta något fel med det Morawiska Bröderskapet, rådde ock alle andre, at icke tala ondt om dem. Deremot sade han sig wäl känna Pietisteriet, som ur Halle wore framkommit, och kallade de Tyska Prästerne ogudagtige Hallenser, för hwilka Arche-Biskopen D. Eric Benzelius honom warnade, då han drog ifrån Swerige. Mag. Næsman wiste wäl både Secternas afsteg, och mißtrodde de närwarande Präster för wara delte sins emellan uti desse partier, wille sig således med ingendera inlåta. Mag. Tranberg war icke tilräckeligen underrättad om desse skiljagtigheter, så wida han lån-

långe warit i America, och hwad de närwarande Ämbetsbröder angick, så lämnade han hwar och en i sit goda wärde. Herr Kock arbetade ut en Kyrko-Ordning, som aldeles skulle tjena til det Swenska Prästerskapets förening med det Tyska, lämpad til närwarande tids besynnerliga omständigher. Mag. Næsman gjorde härwid sina påminnelser: at de Swenske Församlingar woro i et helt annat tilstånd, än de Tyska. De Swenske hade jord och land, som så mycket mindre borde komma under de andras omdöme, som den ena Swenska Församlingen aldrig befattar sig med den andras hushållning. Sådane årlige Consistoria, Synodi eller Möten wille icke wäl skicka sig, emedan sakerne där skulle afgiöras igenom votering, och de Swenske Präster ej kommo up i antalet emot de Tyske; såsom ock at omöjeligit wore, at förmå de Swenske Föreståndare at träda i rådslag med de Tyska, åfwen orimligit, aldenstund de icke förstodo hwarannars tungomål. Och ehuru god denna föreslagna Kyrkoordningen wara månde i sin afsigt, så gick hon i många omständigheter wida ifrån Swenska Kyrko-Lagen, så wäl som Handboken, i Kyrko-Ceremonierne, och där inket annat hinder woro i wägen, war nog, at det Swenska Prästerskapet stod under sin Arche-Biskop och Consistorium, utom hwars tilstädjelse, de icke kunde ingå en sådan förening.

§. 8.

Man trodde, at saken bäst kunde jämkas på et allmänt Möte. Til den ändan drog Herr Kock neder til Christina, och böd Församlingen sända några af sine äldste

Möte och rådslag därom.

ste därtil. Men folket wiste ej hwad sådan sammankomst hade at betyda, och emedan det war nytt, syntes det farligit, hwarföre ock ingen wille komma. Dagen kom, och Mötet wardt hållit i Wicacoa Kyrka. De Swenske och Tyske Prästerne, tillika med några af deras Församlingars Föreståndare, trädde tilsamman. Första frågan war: om Herrnhutarena borde anses för Tros-Förwanter i Augsburgiska bekännelsen? Pastor Nyberg påstod det, Pastor Mühlenberg nekade. Pastor Næsman förklarade dem både oförmögne at döma därom, widare kom man icke därmed. Därnäst blef frågan, om den föreslagne Kyrkoordningen skulle tagas wid? De Swenske Kyrkosederne borde ändras för den Lutherska Religions upkomst i landet. Den som lade sig deremot stodo i answar, at et så nyttigt werk wordo hindrat. Pastor Næsman uprepade alla förenämde skäl, och dem i god ordning framförde; lade ock dertil, at de Tyska borde antaga de Swenske Kyrkosederne, efter den Swenska Kyrkan war den älsta i landet. Pastor Tranberg hade skrifwit under, men kallade nu tilbaka sin hand. Til de öfrige gjöromålen wardt ingen ting gjordt. Herr Mühlenberg kallade Nyberg Moravian, och Nyberg honom Hallensis, Mag. Næsman fick namn af Orthodoxe och Scholasticus, så ändades mötet, utan at något kom til slut.

§. 9.

Orsaken til missförstånd imellan Mühlenberg och Nyberg.

At Pastor Nyberg hade fattat en sådan owilja emot Mühlenberg, war icke underligit i anseende dertil, at när Mühlenberg kom i Landet, war Grefwe Zinzendorff i sitt högsta begrep, at lägga under sig hela den

den Tyska Nationen, i synnerhet den Lutherska, til hwilken han föregaf sig hafwa en fullkomlig rätt igenom enhällig kallelse, och gaf sig ut för deß inspector. Då kunde han aldrig förfara kraftigare motstånd, än af Herr Mühlenberg, til hwilken största delen månde sig hålla, och hwilken igenom Magistratens handräckning twingade Grefwen, at gifwa up Kyrkoboken samt Communion-Kalken, som han practicerat åt sig af en Kyrkowärd. War ock oskäligt at titulera honom Hallensis under mening at wara Pietist, derföre at han war sänd ifrån Halle. Ifrån Halle begärte Församlingen Präster, och ifrån Halle fingo de dem. Men derföre hade de wäl studerat wid andra Academier, såsom Wittenberg, Leipzg, Jena, så wäl som Halle. Hwar och en rättsinnig i orten måste bekänna, at Herr Mühlenberg är en ren Evangelisk Lärare och et utkoradt Guds redskap, som med wißhet, frimodighet och nit församlat och upbygt Christi Kyrka i et wildt Land. At han, til at uträtta HErrans werk såsom främmande uti förwirrade tider, måste försöka många sätt och medel, som icke woro de genaste til ändamålet, det lämnas hälst til deras omdömen, som sielfwe warit ute för lika försök.

§ 10.

Kocks otidiga myndighet.

Herr Kock war en förmögen man, hjelpsam emot sina Landsmän, och wäl sinnad emot sin Församling. Derföre wardt han ock efter några få års wistande i orten upsatt til Föreståndare och Kyrkoråd. Men olyckan war, at han sträckte sin myndighet förwida. Han hade stor handel med Tyskarne och war

 mån

mån om at befordra deras förmåner. När han märkte, at Mag. Næsman icke wille eller altid kunde förena sig med deß affigter, sökte han at få honom ur wägen. Han styrkte Mag. Næsman at gå hem til Swerige, och låfwade honom resepenningar samt god recommendation: Eller ock at taga wid någon Tysk Församling up i landet, och gjöra Wicacoa Kyrka til et Tyskt Barnhus, sådant som WäysenHaus i Halle: Eller at råda de Swenske, at wända sig til Tyska Församlingarne och gjöra et med dem, emedan Tyskarnas antal war långt större. När alt detta icke wille taga lag, skref han hem swåra klagomål, begärte hemkallelse för Mag. Næsman, lofwade ock fria resepenningar för den Prästen, som komma skulle, hwilka redan woro deponerade hos Herr Abraham Spalding i London, hwaraf dock knapt någon i Församlingen hade kunskap.

§. 11.

Orsaken til mißförståndet å Föreståndarenas sida.

Osämjan tog mycket sin orsak af förwaltningen med Kyrkans jord och land. Herr Kock war insatt til Föreståndare, och hade alla Kyrkans Jordbref i sina händer, samt på sit namn jemte 3 andre gode Män, dem han hölt tämmeligen under sin styrelse. Anglands Lag tillåter ingen Kyrka, Församling eller samfund äga jord. Därtil sättes Föreståndare, på hwilka Jordbrefwet ställes. Men den revers, som deße Män åter bordt gifwa Församlingen, at all den jord, som så war dem ombetrodd, skulle anwändas til Kyrkans och Prästens underhåll efter ordres, kom icke ur deras händer.

Den

Den Lagen at så sätta ut Kyrkans jord til ombetrodde Män war ny, och förorsakade mycken oreda i Församlingen uti begynnelsen, med mißtanka at deße Föreståndare hade i sinnet at slå Kyrkans jord under sig. Detta alt hade blifwit förekommit om Föreståndarena gifwit sin tilbörliga revers eller obligation in Trust. War det ock icke i deras förmågo, fast ingen revers blifwit gifwen, aldenstund redan en Förordning i landet utgifwen war, som sådant aldeles förbõd (a). Herr Kock förebar, at Mag. Næsman hade

 intet

(a) *Pensylvania* Lagar *p.* 423. *Cap. CCCXVI.* En *Act*, som befullmägtigar andeliga *Societeter* af *Protestanter* inom denna Prowincien, at köpa Land för Graf-Grunder, Kyrkor, Hus för Gudstienst, Scholar &c.

Alldenstund hwarjehanda Andeliga samhällen af folk inom denna Prowincien, som bekänna den Protestantiska *Religion*, hafwa på deras egen ansenliga kostnad och umgälder köpt små landstycken inom Prowincien Pensylwania, och därpå bygt Kyrkor och Hus för Gudstienst, Scholhus och Fattighus, och stängt in en del af samma land för Grafgårdar: Och emedan bemälte *Respective* Samhälden hafwa köpt och betalt för ofwannämnde land i sådana personers namn, som å samma tid höllo sig til samma Tros-bekännelse, som de samhälden sielfwe, hwilka betiente sig af merbemälte Personers namn, som ombetrodde män för och til sina samhäldens nytta. Och aldenstund somlige af merbemälte Ombudsmän eller deras arfwingar hafwa sedermera ombytt sin Tros-bekännelse, fogat sig til andra Andeliga Samhälden af annan lära, än det folk, som först ombetrodde ofta nämde personer; under förewändning, som hade de rätt igenom förläning til landen som så i deras namn köpte woro, hafwa twärt

intet at giöra därmed, det hörde til Församlingen. De älste kommo icke gerna så allmänt tilhopa, eller ock hade försyn för Herr Kock at twinga honom därtil. De öfrige Föreståndare woro nögde at gifwa revers,

när

emot rätta assigten och meningen af första förläningen och giften, försökt igenom förnyttrande samma land, hus för Gudstjenst och grafgrunder, at afhända det folkets samhälde, som är ägare däraf, rätten och bruket af besagde hus för Gudstjenst och Begrafnings-grunder, til förtret och oro för mycket godt folk i denna Prowincien; at förtiga det andra så ombetrodde härefter på lika sätt må göra det samma. Til förekommande hwaraf, som ock at försäkra hwarjehanda Andeliga samhälden om en rolig och fredlig besittning af deras Kyrkor, Hus för Gudstienst, Scholhus, Fattighus och grafgrunder inom denna Prowincien, wardt förordnadt af den Hederliga *Patrick Gordon*, Riddare, *Lieutenant Gouverneur* af Prowincien Pensylwania samt af Grefskaperne *New Castel*, *Kent* och *Sussex* på *Delaware*, med Råd och samtycke af de Frimäns fullmäktige utur ofwannämde Prowins, som på denna *General*-Landdag sammankomne äro, och i kraft af samma myndighet; At alla köp, gåfwor och förläningar, gjorde på något land eller *arrenderad* jord inom Prowincien Pensylwania til någon person eller personer såsom ombetrodde, til bruk för Kyrkor, Hus för Gudstjenst, Scholar, Fattighus och för Grafgrunder eller för någotdera af dem, skola blifwa och härmed warda bekräftade och stadfäste för den person eller de personer, til hwilkom detsamma war såldt, gifwit eller förlänt, des arfwingar och androm, til hwilkom de det öfwerlåta wilja, dock allenast som ombetrodt och för de *respective* Andeliga samhäldens bruk, och för deras nytta det samma först war såldt, gifwit, förlänt eller köpt, i anled-

når Herr Kock wille samtycka. Skadan, som häraf timade, war, at når folket frågade efter Tomter at räntas ut, fingo de förstå, at deße Föreståndare icke hade magt at sluta något Contract på Kyrkans jord,

ning af rätta innehållet och meningen af sådana gåfwor och förläningar: Och at hwart köp, gåfwo, förläning eller Testamente af någon sådan Ombudsman eller Ombudsmänner, eller någon person, eller personer i hwars namn besagde land för Kyrkobygnad, hus för Gudstienst, Scholar, Fattighus eller graf-grunder inom denna Prowincien woro köpte, tagne eller emottagne, eller sådane Ombudsmäns arfwingar eller andre, som handla af dem, skola blifwa och härmed warda förklarade, at förblifwa allenast för de ofwanämde *Respective* samhäldens bruk, förmon och behof, som hafwa haft densamma uti oklandrad besittning för en tid af et och tiugo år, näst för den 10 *Junii* i Wårs Herras år 1730, eller för hwars bruk det samma war först gifwit, förlänt eller testamenterat, och intet annat.

Och warde widare stadgat igenom ofwannämde myndighet, at det skal och må wara lagligit för hwart och et andeligit Protestant-samhälde inom denna Prowincien, at köpa, taga och emottaga igenom gåfwor, förläning eller eljest land för Grafgrunder, byggnad för Kyrkor, hus för Gudstjenst, Scholar och Fattig-hus, eller hwad egendom det wara må, och hålla densamma för ofwannämde bruk som Herre af förläningen til wanliga räntor: Med förbehåll altid och warde widare stadgat igenom ofwannämde myndighet, at ingen ting, som i denna *Act* innehålles, skal warda wrängt, tagit eller uttydt at bemägtiga någon af de förenämde andeliga samhälden, eller någon person eller personer, som de ombetrodde äro för dem eller för de-

förrän de fullgjordt sin skyldighet. Därigenom hindrades Kyrkans och Församlingens interesse den tiden, då det alrabäst hade kunnat befordras.

§. 12.

Folket skingrades. Årligen hålles i Wicacoa Prästhus Sochnestämma twänne gånger om året den 27 Maji och den 27 Nov. hwilka äro de första Marknadsdagar i Philadelphia. Så ofta de möttes, hade Magister Næsman någon skrift af wißa Artiklar at läsa up, til förening och uppbyggelse, men Herr Kock tog deraf förargelse; gick sin wäg, hans wänner med honom; så at deras möten ej så snart började, som slötos med mißnöje, til deß at folket fögo mer agtade komma til någon Sochnestämma. På lika sätt skingrades folket ifrån Kyrkan. Somlige klagade, at Gudstjensten begyntes för sent: andre at Predikan räckte för länge: andre at de utmärk-

ras nytta, at köpa, taga eller emottaga något land eller *arrenderad* jord, igenom gift, förläning eller annorledes, för och til uppehäll och understöd för besagde Kyrkor, hus för Gudstjenst, Scholar eller Fattighus, eller det folk som lyder därtil, eller för något annat bruk och assigt, utan för det bruk, som i denna *Act* förenämd är.

Med förbehäll äfwen, at hwarken denna *Act* eller något däruti innehällit, skal warda wrängt eller uttydt, at hindra den tilbörliga rätt och rättighet, som någon person eller personer må hafwa til något land eller *arrenderad* jord, härutinnan förenämt, så framt de anföra sådan sin rätt och anspräk, inom tre ärs tid näst efter denna *Act* är afkunnad. *Anno Regni Quarto Georgii II, Regis*, d. 4 *Jan.* 1730.

märktes deruti. Men ingen kunde neka, at de ju warit goda Christne, om de rättat sig efter predikans innehåll. Ehuru nu war, så blefwo dock Åhörarena wid slutet ganska få.

§. 13.

Emedan de Swenske woro sällsynte, hölts Aftonsång på Ängelska. I förstone kom Åhörare nog, men mer af nyfikenhet, ty det laglösa folket tyckte at Ängelskan icke war god nog, och så förminskades. Åter försöktes at predika Fransyska, men det tog icke lag öfwer några gånger. At wisa det han hade en outsläckelig åtrå at förnöta sina krafter i HErrans Wingård, utsträckte han sit arbete til aflägsna orter och tog denna omgång hwarje Månad. Den första Lördagen i Månaden for han öfwer Älfwen och predikade på Ängelska i enskilt hus hos en Thomas Hews, hwarest Presbyterianer, Quækare, Whitefieldianer ꝛc. sammankommo. Söndagen i Racuun, på Swenska och Ängelska, som war vacant och led intrång af Herrnhutarena: Måndagen på Tyska och Ängelska i Cohansy, då fram och återesan tog up mäst 100 Ängelska mihl. Nästa Söndag hemma på Swenska och Ängelska, någon dag uti andra weckan uppe i Mazong på Swenska och Ängelska. Uti den tredje i Nitshamene och Penypack antingen på Swenska och Tyska, eller Tyska och Ängelska på en dag. Häruti skedde dock förändring, som tiden och omständigheterna medgofwo. Den sidsta Söndagen i Månaden war beskärd til Predikan på AmasLand. En Söndag i Månaden de sednare åren och under vacan-

Mag. Næsmans mångfaldiga arbete.

cen

cen for han ned til Christina, der han betjente Swenske, Angelske och Tyske. Han war flitig at besöka de sjuke, upwaktade dödsfångar i Philadelphia Arrest, beredde dem til sin affärd och gjorde dem trogit bistånd in til dödsstunden, hwarigenom han gjorde sig förtjent til et almänt beröm.

§. 14.

Underhållet knapt.

Underhållet war ifrån början knapt, och wid slutet aldeles uselt. Subscriptionerne hade stadnat af, och Tomtören skulle betala alt. Men som det gick trögt med Tomternas utråntande, så war det ock knapt med Råntornas inkommande. Några, som skyldige woro för månge år, nekade aldeles at betala, tils de fingo weta hwilken som hade rått at fordra. Föreståndarena, som Råntor upburit, hade derföre ingen råkning gjordt för några år. Imedlertid gåfwo de hwad de behagade, mer eller mindre. Prästen klagade, Församlingen klagade, Kyrkan och Prästhuset woro bristfällige, alt war uti wilreda.

§. 15.

Mag. Næsmans hemkallelse.

Uti sådant tilstånd befant Probsten Mag. Acrelius Wicacoa Församling den 6 Nov. 1749, tå han aukom och tillika hade Arche-Biskopens, samt Ven. Consistorii Bref til Mag. Næsman, at gjöra sig resefärdig' hem, emedan så af Probsten Mag. Joh. Sandins i lifstiden ingifna berättelse, som ock af Herr Kocks Bref, et ombyte nödwändigt pröfwades, och en Efterträdare war redan förordnad, samt at förwänta nästa wårdag. Detta war för Mag. Næsman något oförmodeligit nytt, al-

aldenstud han ingen hemkallelse begärt och gjorde sig försäkrad, at sedan Herr Kock war död några weckor förut, twänne andra Swenske Präster woro ankomne, af hwilka en war förordnad Probst, den andre medhjelpare wid Församlingarna, skulle alt snart hjelpas i god ordning om han ock skulle få blifwa qwar. Probsten reste några gånger up om winteren til Wicacoa at predika, hwilket ock Extraordinarie Pastoren Unander ifrån Racuun gjorde, därmed lockades det förströdda folket tilsamman. Sedan Probsten gjordt sig alla omständigheterne wäl bekante, och hos folket allestädes förnummit mycken kärlek och wälwilja, gaf han tilkänna, det han åstundade at bewista Sochnestämman nästkommande Söndag i Wicacoa. Söndagen näst förut, då Probsten predikade där sammastädes, anmodade han Församlingens Föreståndare och äldste at med honom hafwa et enskildt möte, och då låta weta hwad de för sin del hade at påminna, som ock skedde dagen för Stämmodagen.

§. 16.

År 1750 den 7 Maij infunno sig Probsten Mag. Acrelius, Mag. Næsman och Extraord. Predikanten Unander med et talrikt antal af Församlingens lemmar. Probsten begynte mötet med et Tal öfwer 1 Joh. 4: 16. Gud är Kärleken rc. deraf förklarades 1:o Huru Gud dageligen bewisar menniskior sin Kärlek. 2:o Huru wi böra betyga wår Kärlek emot Gud och wår nästa. 3:o Hwad wälsignelse följer med en Christelig Kärlek. 4:o Möte.

 Huru

huru all okärlighet är et Satans frö, som sår ogräs i Guds åker. At Herren gaf sin Anda och kraft med ordet, slutas otwifwelaktigt af den Kärlek och enighet, hwarmed alla mål sedan afgjordes.

§. 17.

Förening. Kyrkoherden Mag. Nesman hade först at påminna hwad han för närwarande tid nödigt pröfwade, det war at betala hans skuld, hwaruti han råkat under sin tjenstetid, och medan hans lön stått tilbaka. På frågan huru mycket dertil fordrades, swarades något öfwer 20 pund, och at 30 pund woro nog. Föreståndarena gåfwo up 79 pund 9 skil. Församlingen beslöt, at altsamman skulle höra deras Kyrkoherde til. Andra mål, som rörde honom, medgåfwos likaledes efter des åstundan. Det öfriga angick Kläckaren och Kyrkans förbättring. Föreståndarena utlofwade, at gifwa den åstundade reversen, den skulle til nästa Möte wara färdig. Fyra goda män nämdes ut at den samma emottaga. Til Probsten lämnades at sätta ut nästa Möte, när han behagade.

Cap. VII.

Om Parlins Tid.

§. 1.

Mag. Parlin förordnad. Wid begynnelsen af året 1749, i anledning af Herr Koks och twenne andra föreståndares skrif-

skrifwelse til Arche-Biskopen samt Ven. Consistorium Ups. angående mishålligheterna i Wicacoa Församling, til bot hwaraf en annan Lärare begärtes, såsom ock anseende därtil, at Mag. Næsmans förelagde sju tjenste-år woro måst skredne til ända, wardt i Consistorio beslutit at omwäxling ske skulle, och en annan Prästman utsändas. Dertil vocerades Mag. Olof Parlin, fordetta Hofpredikant hos Hans Excellence Riks-Rådet, Riddare och Comm. af Hans Kongl. Maj:ts Orden, Herr Grefwe Thure Bielke, och wardt tillika med Probst. Mag. Acrelius samt Extr. Ord. Predikanten Unander försedd med K. Fredric I Fullmagt af den 29 Maij 1749. Medan tilredningen skedde för afresan, föll Mag. Parlin uti en häftig Fråßfeber, som hölt honom qwar i Stockholm, deß Ämbets-Bröder til stor sorg, då de afreste. Läkarens oförsigtighet ej mindre, än den Americanska Missionens wigtighet, kastade honom i en swår Melancholie och sinnets oreda för några Månader. Men en hastig gång ifrån Stockholm til Arboga, som företogs i det tilståndet utan någon afsigt, botade siukdomen igenom kropsens omätteliga rörelse och luftens wärkan. Den Barmhertige Guden wisade således et besynnerligit prof af sin läkande hand igenom ringa medel, sit heliga Namn til ära och allom, som det hördt och sedt hafwa, til stor frögd och förundran. **Konungars och Förstars Råd och hemlighet skal man förtiga: Men Guds werk skal man härliga prisa och uppenbara.** Tob. 12. 7.

§. 2.

Dess resa. Sedan Mag. Parlin genom Guds försyn återwunnit hälsan och med Kongeligit Resepass försedd war, dat. den 8 Martii 1750, skedde afresan den 13 nästföljande af samma Månad ifrån Stockholm til London. Då wardt frågan efter de 3000 Dal. Koppm:t, Herr Kock lofwat nedsätta hos Herr Spalding, för den öfwerkommande Prästen; Och swarades, at wäl ordres woro gifne därpå, men efter dess död contramenderade af Executorerne för dess Testamente. Huru detta passade sig för Mag. Parlin, som nu et år, och under lång sjukdom lefwat på de af Konungen honom anslagne resemedlen, och war stadd på en kostsam resa, kan man wäl tänka. Och hade denna summan werkeligen blifwit dryg för Herr Kock, om han warit ännu i lifwet, aldenstund knapt någon i Församlingen wille weta däraf, ej eller war så mycket at tilgå i Kyrkans Cassa, utan at skada antingen Antecessor eller Successor. Men hwad war at göra? Intet kunde hindra denna nitiska Läraren uti sin Ämbetes wäg. Dess förtröstan war til den Alsmägtige, och hoppet har icke swikit. Ankomsten skedde til Philadelphia den 7 nästföljande Julii, efter 9 weckors resa ifrån London.

§. 3.

Ankomst. Nu hade Wicacoa twänne Präster. Den förra war wäl så nögd med orten, som den nykomna. Men där war allenast rum för en. Allmän fägnad förspordes i Församlingen af denna ömsning, fast ingen talte annat, än

än til Mag. Næsmans stora heder, dock tänkte många at större enighet skulle följa med Mag. Parlin. Deßutan stodo både under sin Nådiga Konungs samt höga Förmåns befalning, så at komma, som at gå. Fördenskul skedde introduction den 6 Söndagen p. Tr. i en folkrik Församlings närwaro. Näst för Gudstjensten uplästes Arche-Biskopen D. Hindric Benzelii samt Ven. Consistorii Bref til Församlingen: Afwen deras hemkallelse Bref för Mag. Næsman. Derpå predikade Mag. Parlin. Efter Predikan förrättades Introduction af Probst. Mag. Acrelius, först med et Tal öfwer Matth. 9: 37, 38. **Säden är mycken och Arbetarena få** &c., sedan med wanliga ritualer.

§. 4.

Til et sammanskott af 20 pund för resepenningar åt Mag. Næsman förbant sig Församlingen. Den innestående delen af deß lön skulle skyndsamt utskaffas. I Prästehuset hade han frihet at blifwa tils han wore resfärdig. Imedlertid utsågs hus och uppehälle för Mag. Parlin i Staden. Men med Mag. Næsmans affärd syntes draga långt på tiden. Wiljan war god nog, men omständigheterna inom huset woro ej därtil beqwämlige. Fördenskul flyttade han utur Prästehuset efter några Månader, och lemnade det åt sin Efterträdare, samt hyrde sig annat hus på egen kostnad, kom ock öfwerens med en Församling i Jersey, at där hwarannan Söndag predika och hölt Schola i Staden på Tyska, Fransyska och Latin. Det drog ut på det följande året, och klagomålen räckte ännu, at af

Mag. Næsmans Aflöning.

deß lön en ansenlig del inneſtående war. Wid öfwerſeendet befants en balance af 96 pund 13 Schil. 5 p. för Mag. Næsmans år. Dåraf drogos 51 pund, beſtående dels uti bakräntor, ſom aldrig kunde utfalla, dels uti nödiga koſtningar för Kyrkan och Staten för ſamma tid, ſå öfwerblefwo 46 pund 13 Skil. 5 p. hwilka gofwos Mag. Næsman, på det han ej ſkulle hafwa orſak at klaga, det han ju til yttersta ſkärfwen betald war. Föreſtåndarena gåfwo dårpå ſin revers, och denſamma efter några Månader inlöſte.

§. 5.

Deß reſor. Men hågen låg icke ſtraxt hem åt, faſtån på upmuntrande ſkrifwelſer och löften ifrån Swerige war ingen briſt. Reſan ſtåltes ifrån Philadelphia til den Ängelſka Ön Antigua i Wäſt-Indien, med tjenligit gods för handel i Nov. Månad 1751. Detta rådet lyckades wål; Han wardt antagen hos en förmögen Man til Informator för deß Söner, ſom tilförene bewiſtat det Wäſt-Munſterſka Collegium i London. Såledés hade han på ſå dyr ort, ſom denna år, friſk förtåring under det han med fördel ſålde ſit gods. Tillika hölt han ock Gudstjånſt för Tyſkar, ſom med ſtor glädje fingo höra predikan på ſit Modersmål, hwarpå i den orten icke eljes war tilgång. Reſan fortſattes efter några Månader til den Holländſka Ön S. Euſtaſia. Dår fant han ſin förtrogne wän Herr Laurenz Algerus, ſom gjorde honom bekant med de dår warande Tyſka, hwilke förente ſig til en Förſamling, hade honom för ſin Lårare, och ganſka hederli-

derligen uppehöllo honom. Dock kunde han derwid ej längre, än några Månader fördröja. Deß hemkallelse och Andeliga Förmåns befalning låg honom före at lydigt efterkomma. Til följe hwaraf han i Aug. Månad 1752 stälte kosan til Amsterdam, sedan han det gifwit sin Maka Margreta Rambo tilkänna, som med en liten Son David i Pensylwanien qwarlemnad war, begärandes de wille komma efter, och foga sig i deß sällskap til Swerige. Ifrån Amsterdam skref han hem, det han så wida kommen war på sin hemresa och förmåtte ej fara längre för brist af nödiga resemedel, hwilket ock nödgade honom at lämna Hustru och Barn efter sig i America. Kunskap därom fördes för Arche-Biskopen Herr D. Henric Benzelius, som af Christeligit medlidande föredrog deß nöd hos Hans Maj:t, då på Konungens befallning 1500 Dal. Kopp:mt sändes honom til hjelp, och lika stor summa til Pensylwanien för deß Hustrus och Barns hemresa. Förr än denna Kongl. Nåd wardt honom bekant, kunde han ej tåla det tiden skulle frugtlöst förspillas. Tog derföre en resa öfwer de förnämsta orter i Holland, hwarest han sig förnämligast i Läkarekonsten sökte inöfwa. Ju djupare insigt han fick däruti, ju mera ökades lusten därtil, så at han ej kunde förnöja sig förr än han i samma wettenskap, och besynnerligen i Barn-Morske-konsten, hade anwändt 3 Månader uti Paris. Afsigten war, at wända om til Pensylwanien, och där läka folket både til kropp och själ. Men just när han kom til Rouen fant han för sig Herr Arche-Biskopens Bref med kunskap om resepenningarna för sig redan

sände

sände til Amsterdam, samt til London för deß Hustru och Barn; hwarpå han snart ändrade sit upsåt, och begaf sig til Swerige.

§. 6.

Hemkomst.

Wid hemkomsten wardt han ganska hederligen emottagen, först begåfwad med 1200 Dal. Kopp:mt för hwart år sedan han lämnade Församlingen, sedan med Professors Character och heder, och ändteligen med Fullmagt på Christianstads Pastorat i Skåne.

§. 7.

Tjänstgjörande.

Mag. Parlin fant mycket förtroende hos sina Åhörare. Men deß försiktighet war ej mindre at afrödja alt, hwad mißförstånd kunde upwäcka. Alla sågo, at deras Lärare sökte deras själars ewiga båsta och icke sina egna fördelar. Hwad de til des uppehälle förordnade, det ärkände han för sin del och tog emot med tacksäjelse. I sina Predikningar lämpade han sig efter sina Åhörares begrep. I sin umgängelse bewiste han sig ej mindre upbyggelig, än nöjsam. Deraf såg han åhörarenas antal ökas och månge älska Kyrkan, som för henne lång tid hållit sig främmande. Han underlät icke, at tidigt och ofta förehålla dem nödwändigheten af den allmänna Gudstjenstens bewistande, samt de Högwärdige Sacramenternas rätta bruk, i synnerhet den H. Nattwarden, som i ganska stor försummelse kommen war: Äfwen huru det Swenska tungomålet borde wara dem angelägit at uti detsamma inöfwa ungdomen. På sina Grannars åstundan af den Angelska Nationen,

hölt

hölt han ibland Aftonsång på Angelska. Hwarje sidsta Söndag i Månaden war bestämd för de Swenske på Amasland til Gudstjänst; då gemenligen efter predikan hölts Catechismi förhör och förklaring. Wißa tider besöktes Mazong och Pennipack med Swenska predikningar på weckodagarna.

§. 8.

Kyrko-Stats förnyade Hushållning.

Angående förwaltningen med Kyrkans Land och Tomter hade Probst. Mag. Acrelius öfwerlagt med Advocaten Hr. Joh. Moreland om den genaste och säkraste inrättningen, hwartil nu så mycket bättre anledning gafs, som i Hr. Kocks ställe någon annan Förståndare skulle förordnas. Et Contract uprättades altså, hwaruti de 3 gamle Förståndare walde 12 andre eftertrådare; til deße och deras eftertrådare i förstånderskapet til ewärdeliga tider, upgåfwo de all den rätt, hwilken de, såsom Förståndare, innehaft på Kyrkans land, jord, ägendom, hwart och et stycke specificerat, med den rätt, som Församlingen hade därtil igenom köp, på deße wilkor: 1) At deße Landstycken med all den ränta och nytta, som däraf kommandes warder, skal för ewärdeliga tider anwändas til uppehäll för den Swenska Lutherska Kyrkan i Wicacoa, samt den därwid lagligen förordnade Läraren. 2) At deße 12 Förståndare och deras Eftertrådare i Förstånderskapet skola årligen på d. 27 Maji upgifwa räkning för de Aldste eller Westry i Församlingen öfwer sin förwaltning. 3) At inga Förståndare skola wäljas, förr än antalet af deße 12 är förminskadt til 5, då deße 5 öfwerblefne hafwa magt och äre förbundne at wälja 12 andre Efter-

 ter-

kerträdare, som äro Ledamöter af Församlingen, och med dem uprätta et dylikt Contract. Denna inrättning behagade allom, och wardt faststäld d. 24 Octob. 1750. Hwartil sedan, efter Mag. Parlins godtfinnande och samråd med Församlingen, den tilsats gjordes, at 2:ne af deße 12 årligen wäljas til Administratorer, som skole upbära räntorne och gifwa in räkning deröfwer. Således kan intet hållas i mörkret, hwad til Kyrkans, Församlingens och Prästens rättigheter hörer. Hwar och en har öpen wäg at se in deruti, samt anledning igenom omgång, at wänja sig wid förwaltningen. Förwaltningen sker i sådan tysthet, at icke det minsta olåt höres derom.

§. 9.

Underhåll. Til Orgelwerkets, Kyrko-fönstrens och Präste-husets förbättring, samt Kyrko- och Präste-gårdens instängande, bewiljades et sammanskott i Församlingen. Til Mag. Parlins underhåll för det första året war ej eller någon annan utwäg, än igenom sammanskott, emedan Cassan aldeles uttömd war wid Mag. Næsmans förnöjande. I sednare åren hafwa räntorne sig bestigit til 50 P., hwaraf altid någon del är anwänd til Kyrkans och Prästehusets förbättring. Den öfriga delen til aflöning, kommer igenom Likstod, som är 6 Skil., och Ängelska giftermål, som betala 12 Skil. De sidstnämde äro ej allenast owißa inkomster, utan ock ganska ledsamma, i anseende til många olägenheter, som dermed följa. Det är godt hopp at räntorne efter några år föröka sig, sedan de gamle Contracten äro utgångne, och en del af Tomterne med större fördelar bort-arrenderas kunna.

§. 10.

§. 10.

År 1755 när hemkallelse ankom för Probst. Mag. Acrelius, wardt han därjämte tilsagd, at i händelse afresan ske skulle förr än anordning öfwerkomma kunde om succesionen, så förordnades Mag. Parlin til Probst öfwer Församlingarna. Men aldenstund dermed fördrögdes öfwer det följande året, kom Fullmagten öfwer imedlertid uti Junii 1756, då han samma ämbete straxt tilträdde. Deß lifslopp ändades den 22 Dec. 1757 til stor affaknad för deß Maka Elisabeth Tranberg samt twänne Barn, Peter och Anna Cathrina.

Om Christina Församling.

Cap. I.

Om Björks Tid.

§. 1.

Christina Församling är mäst belägen å ömse sidor om Christina-Kihl, til en del å båda sidor om Brandewins-Kihl; inom New-Castle-County, New-Castle-, Christina- och Bränwins-Hundrade. Sträcker sig wid paß 2 Swenska mil i längden och en i bredden. I denna orten bo de Swenske mer tilsamman, än i någon af de öfrige. De mäst aflägsne hushållen hafwa icke öfwer en Swensk mil til Kyrkan. Des Belägenhet.

§. 2.

Orten behåller sit första namn af Swea Drottning, Glorwördigst i åminnelse, Christina, emedan de Swenska Colonier kommo dit öfwer uti samma högbe- Namnets ursprung.

 mälte

målte Drottnings tid, och här först slogo ned sina bopälar. Först Kihlen, sedan Skantsen och Hundradet, med mera, som hörde til den då warande Regeringen, upnämdes efter den Regerande Drottningen. Skantsen wardt anlagd på en bergsklippa wid Christina-Kihl, icke långt ifrån deß utfall i floden De la Ware och än närmare til Brandewins-Kihls-munningen i Christina Kihl, kan ock commendera passagen wid Christina Färja. Bakom denna Skantsen war upsåt, at anlägga Staden Christina, hwartil Swenska Landmätaren Pet. Lindström dragit en Charta (a). Ifrån Holländarenas tid har Skantsen legat förstörd in til år 1745, då Spanska Kapare gjorde försök at landstiga i De la-Ware, och alt folket satte sig i förswars stånd. Wid samma tilfälle hade ock Christina Skants den lyckan, at koxa fram ur sit långa öde. Wid gräfwandet fans där Drottning Christinæ mynt. År 1755 d. 31 Martii uptäktes af en händelse i wallen af Skantsen en myckenhet af kulor, granater och dylikt, som förmodeligen blifwit nedergömde med flit, just hundrade år tilförene. Sedan Freden i Aix la Chapel, har åter detta Förswars-werket förfallit: är dock ännu så wida i stånd, at man därifrån en gång om året, den 20 Octob., salucerar Gouverneuren med Ängelska lösen, som är 5 styckeskott, när han far at hålla Landtdag i New Castle. Ehuruwäl de Ängelske, sedan de fått regeringen under sig, giordt sin flit at utrota alla lämningar efter de Swenske, så blifwer dock den första Styrelsen i wärdig åminnelse, igenom Christina Församling, Christina

(a) *Th. Camp. p. 81.*

na Kyrka, Christina Hundrade, Christina Skants, Christina Kihl, Christina Färja, Christina Brygga eller Bro, som man far öfwer Kihlen.

§. 3.

År 1697 när Hr. Eric Björk kom til Landet, stod ännu Träkyrkan på Tranhuken, som hade warit i bruk ifrån 1667. År 1699 Fjerde dag Pingest slöts Gudstjänsten där sidsta gången. Platsen är nu förwänd til en Trägård, dock tjänar jorden ännu til begrafning för få Familier, som där hafwa sina Förfäder nedlagde; äfwen för löst folk å den sidan, som ej hafwa ständigt hemwist. Tranhuks Kyrka.

§. 4.

År 1698 d. 28 Maji, begyntes Kyrko-byggnaden på Christina bakom Skantsen. Jord därtil förärte då warande Kyrkowärden Johan Stalcop, så mycket som Kyrkan stod på, tillika med twå famnar jord å wästra och södra sidan, för fri in och utgång. Men som Ängelska Lagen ej erkänner någon rättighet til gifwen jord, ty betalning måste wara, om än aldrig så liten, så togs de 4 P:d, hwilka han lofwat til Kyrko-byggnaden, til at därmed styrka den gåfwan til ägande rätt. Efteråt sålde han 3 Spanland, rundt omkring, til Kyrkogård och begrafnings-jord; deraf blef allenast $\frac{1}{3}$ först intagen. Ny Kyrko-byggnad.

§. 5.

År 1699 på Trefaldighets Söndagen inwigdes Kyrkan och kallades H. Trefaldighets Kyrka. Då warande Kyrkoherden Hr. Björks samt deß Kyrkowärds Carl Springers namn förtjäna at ihogkommas, för de- Medel dertil.

 ras

ras stora beswär och kostnad wid byggnaden. Beswäret war stort, i anseende dertil, at de ofta måste fara hus ifrån hus, at truga ut både byggnings-hjelp och dagswerken. Omkostnaden besteg sig til 800 Pund. När räkningarna gjordes, föll Församlingen i skuld hos Kyrkoherden för 135 P:d, som han gaf efter. Det är anmärkt, at penningar woro den tiden ymnigare i landet, än sedan lång tid efteråt, som werkeligen må tagas för et stort prof af Guds försyn. 320 P:d woro lånte af Johan Hansson Stillman. Men aldenstund han hade tagit obligation på 10 procent, som war 2 procent för mycket emot Lagen, och således stod i fara at mista 100 P:d i böter, hälst han derföre wardt anklagad hos Gouverneuren, ty skänkte han de samma hundrade P:d efter til Församlingen, gaf sit qvittence derpå, och blef så hedrad med främsta bänken i Kyrkan samt grafställe. År 1704 den förste Sönd. i Adventet gjordes tacksäjelse til Gud, som förmått honom til den gåfwan; hwarjämte önskades honom och hans barn lycka och wälsignelse. De öfrige 220 P:d wordo betalte på åtskilliga tider, dels på hans egne ordres, dels wordo de sequesterade igenom Lagen, aldenstund Mannen efteråt kom i stort trångsmål. Han hade Probsten Björks obligation på ofwannämde 220 P:d, men när alt war betalt, wille han hwarken gifwa obligation tilbaka, ej eller et general qvittence, kom ock år 1723 d. 20 Octob. fordrande å nyo hela skulden med uplöpande interesse, då hans qvittencer och assignationer woro emot honom, som ock ännu äro i godt behåll. Om denne skulden talas ännu ofta, som wore hon ej ännu betald.

§. 6.

§. 6.

Kyrkan är af gråsten, 60 fot lång, 30 bred och 20 hög. Muren är 6 fot wid grunden, 3 fot wid fänstren, såsom ock alt widare up. På Kyrkan äro 5 stora hwalf-fänster, 3 hwalf-dörrar. Utanföre äro jern-stafwor infäste i Kyrko-muren, och läses på Wästra gafwelen: Christina Kyrka.

1698.

SI. DE9. PRO. NOBIS. QUIS. CONTRA. NOS.
SUB. IMP. REG. D. G. ANG.
WILL. III.
PROPR. WILL. PENN. VICE. GUB. WILL.
MAGNIF. REG. SUEC. NUNC. GLOR. MEMOR.
CAROL. XI.
HUC. ABLEG.
E. T. B.
W. S.
P. L.

Det är: 1698. Si Deus pro nobis, quis contra nos. Sub Imperio Regis, Dei Gratia, Anglorum, Guillielmi Tertii. Proprietore Guillielmo Penn. Vice Gubernatore Guillielmo (Markham). Magnificentissimo Rege Sveco-rum, nunc Gloriosissimæ memoriæ Carolo Undecimo, huc ablegato Erico Tobiæ Björk Westman. Pastore loci.

På Östra gafwelen:

LUX. L. I. TENEBR. ORIENS EX ALTO.

Det är: Lux lucet in Tenebris oriens ex alto.

På Norra sidan:

POLUS. N:R. CHRISTUS.

På Södra sidan:

IMMANUEL.

§. 7.

§. 7.

Kyrkans inwigsel.

Kyrkans Inwigelsedag firades med all uptänkelig heder, hwartil ock Gouverneuren buden war, men kunde ej komma. Til middagsmåltiden, som hölts i Johan Stalcops hus, fördes i weckan förut tilsamman ur Församlingen hwarjehanda mat och drick, såsom hwete, malt, bröd, mjöl, humbla, win, smör, socker, rußin, ägg, kalfkött, fårkött, hjortkött, höns, kalkoner, rofwor &c. Största delen af Församlingens Ledamöter spisade då tilsamman, alla woro glade och prisade Gud för deß nådiga försyn, at uprätta sin Kyrka i detta wilda landet. Samma dag, som war H. Trefaldighets Söndag, wardt ock sedan årligen firad med en Aftonsång uti lof och tacksäjelse långan tid efter. Ottesånger höllos Jul, Påsk och Pingest, samt hela sommaren öfwer. Ljuskronor och Ljusarmar gjordes af trå, til bruk om Jul-ottan. Brudefolk kommo til Gudstjänsten i Kyrkan med krono, krants och brukeliga hår. Kläckstapel war tilämnad, men kom aldrig i werket, kläckan hängde i et Walnöte-träd på Kyrkogården.

§. 8.

Bänke-ordning.

Bänkerum i Kyrkan utdeltes på det sättet, at de, som måst hulpit til Kyrko-byggnaden, wordo med de främsta bänke-säten ansedde, och så widare. De barnen, som besitta föräldrarnas Hemman, ärfwa tillika bänkerummen. De som äro arfwingar af sina föräldrars bänkerum, hafwa frihet at sälja dem til hwem de behaga inom Församlingen. De af Församlingen, som sedan äro inkomne, och köpt Hemman, hwarpå de

för-

förſta Kyrko-byggare bodde, äga icke rätt til det bänke-rum Hemmanet tilſlagit är, med mindre det är nämt i Köpe-Contractet. Til Kyrkan faller Bänke-rätten tilbaka när något matlag dör ut, eller någon flyttar bort utan at ſälja ſin rätt, eller någon förhåller ſig orolig, ſamt oſkickelig eller owillig, at underhålla Kyrka och Präſt. På ſamma ſätt förhålles med dem, som i ſenare tider köpt Bänke-rätt.

§. 9.

Wid Kyrkogårdens inſtängande ſynes hafwa warit mer betänkande, än wid ſielfwa Kyrko-byggnaden. När Kyrkan bygdes inom et år, woro 7 icke nog at få Kyrkogården inhägnad med gärdſel eller plankwerke. Derom påmintes hwarje Sockneſtämma, men kom ej längre. År 1705 d. 3 Mart. på Sockneſtämman lade Kyrkoherden för ſina åhörare ſom et wite, at i fall de ej hade Kyrkogården gärdad til den följande Påſkhelg, ſkulle de ej få någon Predikan. Detta oaktadt wardt dock arbetet ogjordt til 2 år derefter. Kyrkogård.

§. 10.

Den berömlige Kyrkoherden Björk, ſom förſt gjorde en Församling af Chriſtina, hade ej ſå ſnart fådt Kyrkan bygd och räkning i ordning på omkoſtnaden, ſom han war betänkt på et lägligit boſtälle för Läraren. Tilfälle gaf ſamma gode Man Joh. Stalcop, ſom förut hade aflåtit grunden til Kyrkan och Kyrkogården, ſamt widare war hägad at aflåta et godt ſtycke land til Präſte-Bord. Derwid mötte dock i förſtone detta hinder, at ſamma Man ej wille ſälja något ſtycke land, utan med det wilkor, at det ſkulle i ewärdeliga tider Land för Präſte-bord.

Rr bru-

brukas til Präste-bord, hwaremot närwarande Lärare och åhörare ej wille wara bundne til detta wilkor, emedan landet än war nytt, folk då först begynt sätta sig neder, och man ej wiste om icke Hemmanet efter någon tid kunde bytas eller säljas til större fördel. Omsider då orden: Ewärdeliga tider woro tagne undan, kommo de til förening, at landet säldes til Församlingen och Prästens underhåll, 500 Spannlands åker för 160 P:d, som skedde d. 29 Sept. 1699. En stor försigtighet i handelen synes nog deraf, at landet hade et fulkomligit godt Fastebref, ty knapt hälften af grannarna på många mil när, kan wisa så god ågande rätt til sina Hemman.

§. 11.

Prästehus. Nu skulle hus byggas och Präste-bord uprättas. Men Församlingen stod ännu i skuld til 300 P:d för Kyrko-byggnad och landköp, som upwistes wid Sockne-stämman 1701 d. 24 Junii. Ty måste den gode Läraren ännu en tid hafwa tålamod och hjelpa sig så godt han kunde, at bo i andras hushåll uti Församlingen. Byggnings-werket framskaffades och flottades öfwer DelaWare ifrån PensNeck, ty en stor del af den sidan lydde då under Christina. Prästehuset begyntes d. 16 Oct. 1701, och wardt straxt uphuggit til taklaget, men hade dock ej hunnit widare än at blifwa halft färdigt år 1710 d. 20 Jan. när Hr. Björk med sin Familia omsider flyttade der in. Förmodeligen har det sedt sin fullbordan år 1714, när räkningarne derföre liquiderades. Det är wißt, at det ändteligen warit et af de hederligaste husen, som detta då ohöfsade landet kunde komma

åst.d.

åstad. Det war bygt efter gammal Angelsk byggnings-art, af stockwerke och spånslagne wäggar, 2 wåningar högt, 2:ne rum på hwarje botten och et loft öfwerst, samt et brådhus å ena sidan för kök.

§. 12.

Med en förundranswärd nit umgicks denna trogne Herden med sin nya Församling, at med försigtighet anlägga sina förslager, med alfwarsamhet, ibland ock stränghet yrka på et eljest fritt folk, samt med tålamod afbida werkställigheten. Alt hwad uträttas skulle, skedde icke allenast med hans råd och samtycke, utan han lade ock sielf handen wid werket, ifrån begynnelsen til slutet, med Landköp, Landmätning, Grundbrefwens upsättande och underskrifwande, Byggning och Byggnings-Contracter, Penningars sammanskrapande til alt, m. m. Han ägde ock mycken gunst hos Proprietoren W. Penn, samt deß då warande Gouverneur W. Markham, at han således så mycket mer uträtta kunde. Han bewakade icke allenast Moderkyrkan Christina med trägna predikningar, utan ock delte sit arbete åt dem å andra sidan älfwen i Yersey, samt i S. George nedan om New Castle, der några Swenska Familier bodde. På en tid hade han twänne Swenska Scholmästare, Sven Colsberg på Christina sidan och Hans Stålt på Yersey sidan, hwilken sednare om Söndagarne läste för folket i en Postilla, när de ej kunde komma öfwer til Kyrkan. Afwen hölt ock Joh. Göding Schola i Christina under hans tid. När Böcker ankommo ifrån Swerige, upmante han folket icke allenast til Guds lof och tacksäjelse, utan ock hwar en til

Hr. Björkenit om Församlingen.

någan erkänsla emot sin Kyrka för hwarje bok. Han upmuntrade ock sina åhörare at sammanskaffa foderwerk af Räfwar, Racuuner samt Sablar, hwilka sändes hem, dels til Drottning Ulrica, dels til Biskopen i Skara. Undertiden täflade han med Qwäkarena om deras satser, och förlade deras tankar om dans: föreställte at et liflöst trä i en Viol eller annat Spel-Instrument kan upwäcka ljud, som tienar til Guds lof och pris: At Skriften gillar dans; Pred. B. 3: 4. Ps. 149: 3. 150: 4. hwilket alt af Biskopen gillades och bestyrktes; se Amer. Illum. den större Mscr. p. 307, 308.

§. 13.

Aflöning. Det har warit en gammal sed at aflöna Prästerna igenom sammanskott, som kallas subscriptioner. Hwar och en som wil bekänna sig til en Församling, sätter sit namn på en lista, med hwad han wil betala årligen. Detta kunde gälla som en laglig förbindelse, men ingen Präst wil föra det för någon Domare; det skulle här i landet wärre anses, än annorstädes, i synnerhet som landet är fullt af Qwäkare, hwilka hata Prediko-ämbetet, mäst för deß aflöning. Det skulle ock snart förminska subscribenterna. Man må derföre wara nögd at bära up hälften af hwad som står på papperet. Hr. Björk hade subscription första året på 100 P:d, men några år efter kunde han ej komma öfwer 40. Orsaken war, dels at penningarna sedan förminskades i landet, dels at folket då, som altid sedan, äro mäst willige at lofwa godt ut, när Prästen först kommer, sedan slakna de af; men aldramäst, emedan de å andra sidan älfwen föllo af, och wille uprätta sin egen Församling.

Ehu-

Ehuru nu war, så klagade han hwart år öfwer sit swaga tilstånd, alt intil slutet.

§. 14.

Det behagade Hans Maj:t Kon: Carl XII. at hemkalla Kyrkoherden Björk, och om anständig befordran försäkra honom igenom skrifwelse, gifwen Hufwudqwarteret Smorgonien uti Littowen d. 21 Febr. 1708, hwarjämte följde Hans Maj:ts nådiga Bref til Församlingen Christina, angående deß ombyte med andra Prästmän, samt Biblars och Psalmböckers öfwersändande tillika, gifwit samma år, dag och ort. Derom wardt han skyndsamt underrättad af Biskopen i Skara, Doct. Jesper Swedberg, igenom bref af d. 23 Apr. 1708, som dock ej kom fram förr än d. 9 Jan. 1709. Tilståndet den tiden i Swerige tillät hwarken brefwen någon snäll Postgång, ej eller Prästerna wid Missionen någon skyndsam aflösning. Desutan wardt ock til efterträdare igenom Kongl. Fullmagt förordnad Phil. Cand. Hr. And. Haquinius, som dödde förr än han resan anträda kunde. Detta dödsfall tillika med nya förslager hos Hans Maj:t, då stadd i aflägsna orter, och den långa wägen öfwer Ocean, drog ut tiden på 4 år, förrän omskiftet kom. Men ingen war lidande derwid, ty Församlingarna hade wakfamma Herdar, och Herdarne woro komne i så tämmeligen godt tilstånd, at de ej mycket längtade hem. När Mag. And. Hesselius, samt Hr. Abr. Lidenius ankommo d. 1 Maji 1712, förande med sig högstbemälte Kongl. Bref, samt derjämte deras Fullmagter, den förra at blifwa Efterträdare wid Christina, och den senare at blifwa Medhjelpare wid samtel. Aflösning.

Församlingarne, likaledes Biskopens Doct. Swedbergs Bref derom; då tog likwäl Hr. Björk ej mindre än 2 år at bereda sig til afresan.

§. 15.

Tre Präster i Prästhuset.

Et år stod han ännu qwar wid Församlingen. De ankomne Prästmän hulpo til at göra tjenst, å båda sidor om DelaWare, samt nöto fritt rum och bord imedlertid i Prästhuset. Tiderna måste dock warit knappa på födan. Här går ännu et tal huru en gång hände sig, at Wargarna fälde en hop Får för någon i Församlingen, och det sommartiden, när de hwarken kunde äta alt; färskt, ej eller salta det in; då fördes ock några til Prästegården. Detta säges hafwa kommit dem så wäl til paß, som den mat, hwilken korparna förde til Eliam.

§. 16.

Kyrkoherd. Björk Probst, och Fullmagt på Fahlun.

När året war omgångit, tykte Mag. Hesselius sig wäntat länge nog, för at träda til sin Församling: lät derföre andra gången upläsa sina Fullmagter, och läta förstå, det han war kommen för ombytes skul. Fördenskul wille Hr. Björk ej längre förhålla honom sin rätt, utan d. 1 Maji 1713 tog afsked både ur Kyrkan och Prästehuset, flyttande til sin Swärfader Peter Stalcop. Och som han af sin Biskop begärt, at här ännu fördröja öfwer et år, ty wardt det honom ej allenast tilstadt, utan han wardt ock igenom bref af d. 12 Aug. 1713 Probst öfwer deße Swenska Lutherska Församlingar i America. Straxt derpå kom åter bref under d. 28 af samma månad ifrån bem:te Biskop med berättelse, det Hans Maj:t nådigast behagat hugna honom med

med Fullmagt på Fahluns Pastorat, gifwen Tamerlash wid Adrianopel d. 23 Junii 1713.

§. 17.

Nu war ej tid långre at dröja här. Det första tilfället at komma bort, ansågs för det båsta: dock gafs intet, förr än halft år derefter; ty den tiden såg man sällan någon Londons-farare i DelaWare. År 1714 d. 29 Junii gick han til siös med sin Hustru Christina Pehrsdotter Stalcop, samt sine 5 barn, Tobias, Magdalena, Catharina, Christina och Maria; åfwenledes sin Swåger Johan Cornelius van der Weer och Hustru Maria Pehrsd. Stalcop, samt ek faderlöst barn Anna Lulofs dotter Stedham. Denna war den första Familie America skänkt Swerige tilbaka. Sit Kyrko-Protocoll, som han hållit til nogaste pricka, slöt han med deße verser: Hemresan.

Så signe HErre Gud, Ditt Hus, Christina Kyrka,
At ej der felas de, Dig i sann anda dyrka;
Deß Herdar gif den nåd, Din hjord bewaka så,
At de med fåren Din i Himlen mötas må!!!

Dig min Gud tackar jag, för all nåd jag erfarit,
De Sexton år å rad, jag här i Din tjenst warit;
Härfrån nu kallad hem, et Fahlun mig förärt.
(O jag owärdig mull! mer än jag wet mig wärdt)
Af Guds och Kongens nåd, en af wår Biskops drifter,
Hwars siäl-sorg hit wi se, i sielfwa werk som skrifter.
Min Gud, hwad wål är gjordt är Ditt, men mitt hwad misst,
At tro det skrifwit är, tro mitt namn skrifwit sidst.

Ericus Björk.

§. 18.

§. 18.

Skänk til Kyrkan.

Efter sin ankomst til Swerige och Fahlun, som blef deß belöning, hade han stadigt sin Christina Församling i godt minne. Han wäxlade bref med Församlingens äldste, i synnerhet Carol. Springer, som i alla werk warit hans högra hand. Igenom honom förärde Fahluns Bergslag til Christina Kyrka, en stor Mäßekalk med Paten och Oblat-ask, af förgylt silfwer. På Kalken läses: Fahlu Bergslags Skenk: till H. Trefald. Kirkio po China i Pensylvanien: A:o 1718. Assessor och Bergmästare: Herr Anders Swab.

§. 19.

Åminnelse.

Han älskade sina Americaner in til döden, och war älskad af dem åfwen efter sin död så, at folket kommit i en wana, den de ännu hålla, at räkna sin ålder ifrån hans tid, de äldste ifrån hans inkomst i landet, de yngre ifrån hans bortgång.

Cap. II.

Om And. Heßelii Tid.

§. 1.

Mag. Andreæ Hesselii tilträde.

År 1713 d. 1 Maji trädde Mag. Andreas Hesselius til Församlingen. Hans Fullmagt war utgifwen af de då warande Kongl. Råd d. 23 Jun. 1711. Med honom sändes Hr. Joh Abr. Lidenius til deß Medhjelpare och Församlingarnas tjenst, som uti et öpet bref ifrån högstbem:te Kongl. Råd til samtel. Församlingarne nämdes, af samma dag och år. Bägge stodo först såsom Lärare wid Christina Församling, Mag. Hesselius

lius såsom ordinarius, begynte sit anträde med en Sockneståmma, hwaruti han förmådde Församlingen at förbinda sig til den Swenska Kyrko-ordningen. Förmante til tidig ankomst til Kyrkan; Barnens skyndsamma befordran til Dopet: Faddrars nödwändighet, samt rätta egenskaper, och at de tidigt måtte angifwas hos Prästerna: Om HErrans Nattwards flitiga begående: Om Trolofning och Ägtenskap, at de ej ske förr än wid någon wiß ålder, med föräldrarnas samtycke, utan twång, icke hemligen, och icke förr än de åga god kunskap i sin Christendom. Deße puncter föredrogos åter nästa året i en Sockneståmma &c. 12 Kyrko-Råd förordnades, 7 på Christina sidan och 5 ifrån Yersey. Deße sednare begärte straxt en af Prästerna stadigt hos sig, hwartil skulle samtyckas, när de först wiste huru de wille honom underhålla.

§. 2.

Goda ordningars inrättande.

Tid efter annan gjorde han sin flit at föra in goda ordningar. Prästen skulle hålla Kyrko-råkningen. En Kyrk-kista inråttades, hwaruti Kyrko-penningarne inlades, dertil woro 2:ne Nycklar, hwaraf hwardera Kyrkowården hade en. Kyrko-penningarne skulle utgifwas för Kyrkans behof, på Kyrko-Rådens ordres. Kyrko-Råden tilsades, at hafwa noga inseende, hwar en i sit granskap, på folkets lefwerne hemma i husen, at warna och råtta de brotslige, samt i fall det ej wille hjelpa, at ståmma sådana in för Kyrko-Rådet, och dem efter sakens omståndigheter näpsa. De förenåmde puncter: Kyrkogång, Barna-Dop, Fadderskap, HErrans Nattward, Trolofningar och Giftermål påyrkades ofta. Han hade

ock måst i 2 år Joh. Göding til Scholmästare på åtskillige ställen i Församlingen, och under et noga upseende fant en glädjefull framgång hos barnen, både i låsande och Christendomens kunskap.

§ 3.

Ordnings af-skaffande.

Han hade ej mindre ögat på de tid efter annan inkomne oseder, dem at utrota. At lägga penningar på duken wid HErrans Nattwards utdelande, fants, efter noga öfwerwägande, bättre at afskaffa. At igenom Kyrkowaktare afhålla folket ifrån drifwande omkring på Kyrkogården, eller sittande med sqwaller i nästliggande hus, sedan Gudstjensten wore begynt: At alle med knäfall skulle göra sina böner; med stående siunga Tron och höra Texternas upläsande. I synnerhet aktade han på skickelighet i Kyrko-sången, dermed war ofta sådant oljud, som de haft i sinnet at draga sin kos med Kyrkan. Hwaremot föreståltes, at som alla de, hwilka fått den gåfwan, at med behagelig röst uti Psalmer och Lofsånger prisa sin Gud, icke böra stå tyste; altså de deremot, som dertil äro oskickelige, borde icke med sin stråfwoga röst hindra andra och göra sorl, utan med sagta eftersiungande wänja sig wid sången. Under siungandet gick han omkring i Kyrkan och halp hwar felades, med hwilket alt han förtjent den hedren, at kallas en Ordnings-Man för ewärdeliga tider.

§. 4.

Aron Johansons Testamente.

År 1715 wardt frågan efter et Testamente, som skulle tilfalla Christina Kyrka. En Swensk Man Aron Johansson, barnlös, hade år 1701 d. 20 Nov. testamenterade all sin ägendom i löst och fast, at den efter hans

och

och hans Hustrus död skulle falla til Kyrkan, men en del deraf til Kyrkoherden Björk, alt som Executorerne skulle skäligt pröfwa, när tiden kom. Til Executorer förordnades de Kyrko-wärdar, som då hände at wara. Dödsfallet skedde år 1707, hwarpå Hr. Björk, och då warande Kyrkowärdar Edvard Robinsson och Matthias Petersson straxt låto Testamentet på behörig ort inprotocolleras. Tiden led at Probsten Björk skulle gå hem, men Testamentet hade ännu ej fått sin kraft, ty Änkan war i lifwet. Likwäl samtykte hon dertil och Kyrkowärdarne likaledes, at Probsten fick ut sin del uti 103 Spannlands åker, som låg för sig sielft och han straxt sålde. Det öfriga war et kosteligit Hemman, kalladt **Bröd och Ost Ölandet**, som skulle lemnas för Kyrkan. Bäst kom han af som först fick, ty annat följde derpå.

§. 5.

Edvard Robinson Kyrkowärden, war igenom sammanboende och giftermål intagen i Swenska Församlingen, och ansedd ibland Föreståndarena som Swensk, men wiste sig nu af naturen wara Irländsk. Han tog Änkan til sig, kallade henne sin Moder, och hon kallade honom sin Son, samt förmådde henne at förändra Testamentet på sig och utesluta Kyrkan, samt tillika utsluta den andre Kyrkowärden ifrån executionen deraf, alt under förwändning, det ingen annan wille taga omsorg om henne, ändock hwarken han eller hon någonsin derom anförde beswär, hwarken hos Församlingen eller Prästerskapet. Mag. And Hesselius, nu warande Kyrkoherde, märkte saken wridas på galen wäg, och derföre

Ofrogen Kyrkowärd.

re inståmde honom för allmän Socknestämma, men dit wille han ej komma. Han besöktes derpå i sit egit hus af Pastor och Församlingens Äldste, med tilfrågan, hwad han hade i sinnet? Och swarte upriktigt: at behålla för sig sielf Hemmanet Bröd och Ost Öland, under förewåndning, at det wore emot Ängelsk Lag testamentera Land til någon Kyrka. Pastor påstod, at sedan Testamentet blifwit i New-Castle Lands-Contoir antagit som lagligit, kunde det ej disputeras. Då inwände han igen, at wärdet af Hemmanet ej war större, än hwad som kunde gå til Gummans underhåll, och Gumman förklarade sig ej wilja ändra den förordning hon gjordt för honom. Frågades efter räkning för underhållet, swartes, at om den rätt blef gjord kunde Hemmanet ej förslå deremot; lofwade Robinson för öfrigit, at icke göra Kyrkan orätt, men Hemmanet skulle han behålla; de skulle wäl komma öfwerens när tiden komme. Så måste saken hwila medan Änkan lefde.

§. 6.

Underhållet knapt.

Hwad Lärarens underhåll angick wid denna tiden, så fördes deröfwer jämmerliga klagomål, uti Kyrko-boken anteknade nästan på hwart blad, i synnerhet i förstone. Med de brukeliga subscriptioner gick efter wanan. Somlige flyttade sin kos til andre orter, utan at först betala, hwad inneстående war för många år. Somlige hade dragit på sig åtskillige årslöner, dödde, lemnade änkor och barn i fattigdom. Somlige woro förmögne nog, men woro både knappe och sene. Präst-bordet war ansenligit, med åker, äng och skogsmark, mer än som kunde öfwerfaras. Det war sannerligen en lägenhet, hwar-

på

på en stark och förmögen Landbrukare inom få år kunnat göra alterum tantum. Men huru skulle en fattig Präst, som kom med twå toma händer, sätta up et sådant Landbruk, hwartil 1000 dal. S:mt icke wore nog. Tjenstefolk, dragare, redskap, alt war långt dyrare än nu, ändock en Swensk för närwarande tid må häpna wid dyrheten, när han först kommer. Prästen kunde fögo få mer igenom subscription, än hwad han betalte drängen i årslön. Hwaraf följer, at den som litet får, måste litet upskära. Mag. And. Hesselius grufwade sig för sin goda Morbror Biskop Swedberg öfwer sit tilstånd, och fick denna tröstenː **När wi hafwom kläder och födo, så låtom oß nöja.** Hwarpå han åter frågadeː **Men när wi icke hafwom kläder och födo, huru skole wi då?** Han befrågade sig om Tionde-förning ej kunde tillåtas i Församlingarna, som aldeles blef afrådt; Hade ock icke wäl låtit ställa sig i werket, mer än något annat sammanskått, emedan alt skulle ske friwilligt. Tionde är nog strängt påbuden i Ängland, men här skulle hon intet beskydd finna under lagen.

§. 7.

Biskopen Doct. Jesper Swedberg, som den tiden hade en trägen brefwäxling med det Americanska Prästerskapet, förmante dem, at ibland andra märkwärdigheter noga hafwa agt på underliga händelser, dem i sina Kyrko-böcker antekna, samt skyndsamt til honom raportera. Om dylikt berättar Mag. Hesselius i et sit bref sålundaː „Det Himmelsteknet, som Högwördige Fadren skrifwer „om, hafwer synts d. 6 Martii 1716, som jämwäl skrif- „wes om i Ängelska Awisorna och kallas Aurora Borea- Himmels-tecken.

 „lis

„lis eller Nordska morgonrådnan, hafwe wi inket sedt „här. Utan några få Swenske tala här för wißo om et „tekn, som samma tid på året skal hafwa synts om afto- „nen på himmelen, men ingen mins dagen. Det säges „warit likt Swärd blänkande, med underhängande ud- „dar, samt åtskillige sig hastigt flyttande och owanlige „lysningar. Gud låte det icke betyda något ondt.

§. 8.

Förskräcke-lig hän-delse.

En annor berättelse i samma bref af detta innehåll: „J förleden Wåras skedde här i landet en förskräckelig „händelse: i det en bekant Skeps-Capitain här i Pensyl- „vanien blef wid inloppet i detta revieret, när han war „på hemwägen ifrå WestIndiska öarna, hastigt bortta- „gen af djefwulen, och utur skeppet kastader i siön, i å- „skådandet af alt skepsfolket, dem han fåfängt anropade „om hjelp. Han hade warit en mägta gudlös människa „i sina dagar, och i synnerhet bedragit ena Pigo under „ägtenskaps löfte, men brutit sin lofwen, och haft utan „twifwel et hemligt förbund med hin onde Ty sam- „ma dag han blef borttagen, gör han räkning med alla „sina Båtsmän på skeppet, och betalar dem riktigt sin „sold, låter sedan binda sig fast wid Kajutan med stark „tog; och warnar alla för sin tilstundande ofred. Styr- „mannen tager Bibelen at läsa för honom, men Bibe- „len blef honom ur händerna ryckt och kastad til Skeps- „masten, utan at någor kunde se, hwarifrån et sådant „wäldsamt ryckande kom. Derpå uprestes en häftig „storm, som ifrån alla orter stötte på skeppet, såsom en „medelpunkt. Ty innan man wiste ordet af, låg Capi- „tain på watnet; och alla knutarna på toget funnos icke

„alle-

„allenast oupplöste, utan oförandrade i samma skick, som „de woro när mannen stod bunden. Alt folket blefwo „af förskräckelse nästan galne. Och äro ännu några, som „måste i jern förwaras, at de icke båra händer på sig „sielfwe. Skeppet med alt godset kom oskadt med an„dras tilhjelp hit up. Och hafwer jag sedt en del af god„set föras förbi mit hus til sin ägare. Denna berättelse „är så mycket wißare, som saken är ransakad i bägge „wåra städer, Philadelphia och New-Castle; och uppå „witnesbörd så i sanning funnen. Christina i Pensylva„nien d. 1 Julii 1717.

§. 9.

En annor i Kyrkoboken inteknad, år 1715 d. 27 Octob. „Ingaf Öfwersten France för Kyrkoherden sin be„rättelse, huru han med några Herrar ifrå New-Castle „hafwer d. 10 sidstl. Oct. besedt et trä på Kungswägen „til Maryland, wid paß 12 mil härifrån, uppå hwilket „hafwer regnat i 14 dagar, ändock himmelen warit klar, „och utan något tekn til regn; samma trä är en ung „swart Ek, 19 tum neder omkring, deröfwer så mycket „regn hafwer fallit natt och dag, at hwar man blifwit „wåt, som derunder stådt, såsom ock Hr Öfwersten sielf „blifwit wåt deraf, dock intet tekn til fuktighet på mar„ken der inunder. Til större wißhet, om regnet allenast „fallit ifrån grenarne och löfwen, eller ock utur wädret, „hafwer en ung person klifwit up i tråtoppen och funnit „regnet hel ymnigt af himmelen nedkomma. Yttermera berättade wälbemälte Öfwerste, at detta underbara „regn blef först kunnigt d. 3 Octob. och warade intil d. „17 dito, då en obetänkt dräng i sin dryckenskap hafwer

Underligit regn.

„om-

„omkullhuggit trädet, och således regnet derefter blif-
„wit stilladt.

§. 10.

Missfödsel. En annor: „1716 d. 10 Julii tildrog sig en under-
„lig och owanlig händelse hos Lucas Stedham, i det en
„Tacka lambade et Monstrum af en sådan wanskapelig-
„het, at 2:ne lambs kroppar woro ihopahängande utan
„hufwud, hafwande hwardera kroppen sina 4 fötter och
„hwar sin stjert, wändande sig emot hwarannan, såsom
„til et hufwud midt uppå; ändock der intet hufwud war,
„eller tekn til hufwud til finnandes, utan allenast et kluf-
„wit öra midt uppå.

§. 11.

Åter underligit regn. En annor: År 1717 d. 17 Octob. blef Kyrkoherden
kallad til Johan Tossawa öfwer Brandewin, at der besö-
ka Hindrich Stedhams siuka hustru med HErrans Natt-
ward. Då under wägen Hind. Stedham wiste Kyrkoher-
den 2:ne hwit-Ekar, stående wid pass 2:ne Böss-skått i-
från hwarannan, bägge hardt in uppå Kungswägen,
på wänstra sidan om wägen, när man går til Philadel-
phia, det ena trädet nedanför det andra uppå stenbacken,
ofwanför Hans Peterssons land, som bor wid Skylpot-
Kihlen. Desse Ekar syntes regna under, och ej annorstä-
des, emedan himmelen war hel klar af Solskin, utan
minsta moln, som regnet kunde förorsaka. Dagen tilfö-
rene, som war d. 16 Octob. hafwer Hind. Stedham med
sin Moder och Mich. Meyer först blifwit regnet warse,
och när nu Kyrkoherden denna 17:de Octob. wid mid-
dagstid sielf kom til bemälte platser, då dagen äfwen-
wäl war klar och solskinande, fick han se med förundran,
huru

huru regnet kom neddrypande i små droppar under det första trädet, dock intet så tätt, som under det andra; och det så ögonskenligen klart, at man på löf, hattar och kläder hwar droppa kunde märka; hwilka ehuruwäl de snart torkades, kunde man dock deß wätska både känna och smaka, utan åtskilnad ifrån annat regnwatn. Emot aftonen wid återkomsten, = = = = när solen war något mer än en tima hög, märkte Kyrkoherden ännu klarare, regnet emot solen, så at på ingen plats deromkring, ehuru flitigt och noga man här och der i skogen sökte, et lika regn kunde förmärka. Hwaraf man säkert kan sluta, detta wara et besynnerligit tekn, icke olika emot det som för 2 år sedan hände wid Kongswägen på andra sidan New-Castle.

Gud låte sådant ej förebåda oß något ondt. Detta owanliga regn hafwer efter den dagen ingen kunnat märka, i synnerhet sedan himmelen wardt mulen och wanlig nederbörd, som oftast efter den tiden låt se sig här i Christina *).

*) Efter den tiden har aldrig sådant regn blifwit försport. År 1750, då samma Hindr. Stedham än lefde, befrågade honom Probsten Acrelius hwad han tänkte om detta regnet? Hwarpå swarades: At det måtte warit en hop af Skalmatkar, som stänkt sådana droppar ifrån sig. Acrelius bad honom skaffa sig sådana Matkar at se, samt låta sig weta om någon sådan händelse skulle förekomma, men aldenstund han icke kan finna sådane Matkar, utan at se sådant regn tillika, hwilket ifrån Hesselii tid icke försp0rdt är; denna orsaken, och om hon wore igenom Matkar, dock icke förklarar det regn, som Öfwersten France funnit öfwer trädet, så står saken i lika owißhet, i anseende til des werkande orsak.

§. 12.

Underſtöd af Societ. i England. Jämte ſin Förſamlings trägna bewakande delte och Mag. Heſſelius ſitt arbete åt de Engelſke. År 1720 uti Julii månad, begynte han at prediká för dem uti den wid Hwitlers-Kihlen nyßbygda Angelſka Kyrkan, kallad S. James, och det hwar tredje Söndag. Följande året ankom denna ſkrifwelſe:

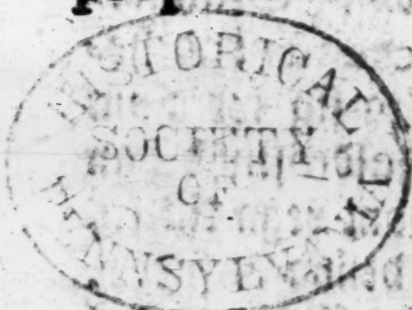
London May 8:th 1721.

Revd. Sir.

The Society for the Propagation of the Goſpel in foreign parts hath received a repreſentation from the Clergy in Penſylvania, ſetting forth among other things, the good ſervices you have done by reading prayers and preaching in the ſeveral vacant Churches in Penſylvania, and have ordered me to acqnaint You, that in conſideration of your paſt labours they have preſented You with the ſum of Ten Pounds for which you may draw on their Treaſurer. They have alſo agreed to allow You Ten Pounds per annum, in caſe you perform Divine ſervice and preach in the Engliſh language in the ſeveral vacant Chunhes in Penſylvania, at leaſt twenty times in one Year, and tranſmit over hither proper certificates thereof. I am

Revd. Sir

Your moſt humble ſervant
David Humphreys
Secretary.

Årewördige Herre.

Societeten för Evangelii fortplantande i främmande Länder har bekommit en föreſtällning ifrån Präſterſkapet

skapet i Pensylvanien, som ibland annat förmäler om de berömlige tjenster J gjordt, med böners låsande och predikande uti de åtskillige lediga Kyrkor i Pensylvanien, och hafwer befalt mig at gifwa eder wid handen, det i anseende til edert framfarne arbete, hafwa de begåfwat Eder med 10 P:d, hwilket J hafwen at igenom wäxel draga på deras Casseur. De hafwa ock kommit öfwerens, at beskå eder 10 P:d årligen, i den händelse, J hållen Gudstienst och Predikan på Ängelska uti de åtskillige lediga Kyrkor i Pensylvanien, åtminstone 20 gånger om året, samt hit öfwersänder tilbörlige witnesbörder derpå. Jag är

Årewördige Herre, Eder

Ödmjuke tjenare

D. H.

§ 13.

Desutan anwändes ock mycken möda på Indianernas omwändande, som å den tiden wistades mycket ibland de Swenske, men fögo dermed uträttades. Allemast en ung karl förmåddes at wistas en tid wid Prästehuset, som på Ängelska wardt underwist i Christendomens Hufwudstycken och sedermera döpt. Men ej långt derefter gaf han sig åter ibland Willarne, och lefde lika som de. Af Qwäkarena wordo ej eller några dragne til Församlingen, widare än at somlige kommo under tiden at höra Ängelska predikningar, men woro derföre hwarken warme eller kalle. På Ängelska öfwersatte han Biskop Swedbergs Bok, kallad: **Guds heliga Ödnalag;** den kom dock aldrig ut igenom Trycket. Mag. And. Hesselius wardt hemkallad igenom bref af d. 22 Junii

Oförtruten flit.

nii 1722, afreste i Octob. 1723 med sin Maka Sara Wallrave, som dödde i London. Barnen woro: Andreas, Jonas, och Maria Christina. Efter hemkomsten gaf han ut igenom trycket: Kort berättelse om den Swenska Kyrkos närwarande tilstånd i America, samt oförgripeliga tankar om des widare förkofring. Norköping Anno 1725. Wardt Pastor i Gagnäf uti Westerås Stickt.

Cap. III.

Om Sam. Hesselii Tid.

§. 1.

Ankomst til Landet.

Efterträdare war des Broder Mag. Samuel Hesselius, som ankom til landet d. 3 Dec. 1719. Han war kallad at aflösa Probst. Sandel wid Wicacoa, war i Präste-brefwet nämd dertil, samt med Kongl. Fullmagt derpå försedd, af K. Carl XII:te, gifwen Lund d. 23 Dec. 1717. Men ehuru det war, skedde för afresan någon förändring, at Mag. Jon. Lidman, som til deß följeslagare utsedd war, fick sedan Fullmagt på Wicacoa af Drottning Ulrica Eleonora, gifwen Stockholm d. 2 Maji 1719, och wid ankomsten samma Församling straxt tilträdde. Mag. Sam. Hesselius, låt emedlertid nöja sig, at med et knapt uppehälle betjena de Swenske i Manathanim, samt för bättre utkomst skull, gjorde tjenst för dem som bodde i Mazong.

§. 2.

En del af Präste-bordet afyttras.

Wid anträdet til Christina, som på Biskopens Dr. Swedbergs förordnande skedde i Octob. 1723, förestältes straxt nödwändigheten at sälja en Trakt af Kyrkans land,

land, och wärdet deraf på interesse utsätta, som skulle lända Församlingen til lindring uti Prästens underhållande. Landet wore större, än hwad Prästen förmåtte öfwerfara, lågo således utan bruk och nytta. Några år tilförene war samma förslag på wägen, men då med Probst. Sandels samråd pröfwades fast bättre wara, at sätta ut samma Land-stycke på ränta, än at sälja det bort ifrån Präste-bordet. Men nu fants, at det kunde kasta fögo ränta af sig på många år, aldenstund derpå ej war någon åbyggnad, ej eller något deraf rödjat i skogsmarken. Saken slöts så, at Landet såldes til 100 Spanlands åker för 40 P., som, i det stället för at sättas ut på årlig ränta, anwändes straxt at köpa en Negrinna til inventarium wid Prästehuset.

§. 3.

Förr än Probsten Hesselius gick ur landet, war igenom döden afgången Johanssons Änka, som ändrade sin Mans Testamente ifrån Christina Kyrka på Edward Robinson. Fördenskul, som Testamentet nu fick sin kraft, och bem:te Robinson enständigt wille behålla landet för sig; ty reste Probsten med 2:ne af Församlingens Äldste, at beswära sig deröfwer hos Gouverneuren Sir Will. Keith i Philadelphia. Han förordnade 3 Underdomare i Landet, at se in uti saken, och deröfwer gifwa sit betänkande. Deße togo emot hwad skrifter företeddes å båda sidor, men gofwo aldrig något betänkande deröfwer. Så stod saken wid Prost. Hesselii bortresa. Någon tid derefter wille deß broder och efterträdare Mag. Sam. Hesselius se slut på saken. Han upmuntrade Församlingens Äldste at taga saken an med alfwar, och om ej an-

Testamentet til Kyrkan upgifwes.

 nat

nat wille hjelpa, föra henne ut med Lagl. process. Men ingen wille bestå kostnaden derwid; en del woro på Robinsons sida för skyldskap, wänskap och granskap skul, och största delen, då som eljest, lika nögde, huru det gick. Pastor klagade öfwer dels knapp, dels inneståen- de lön; Församlingen tänkte, om man kunde få något af Robinson at förnöja sin Präst, fast det wore aldrig så litet wore det wäl, allenast det ej kom ur deras pung. Omsider kommo de til förening. Robinson gaf 15 P. i et för alt för det Hemman, som sedan ej welat säljas för 700 P., hwaremot Församlingen afstod all sin rätt. Pastor skref under först, sedan de som woro Robinsons bästa wänner, andre drogo sig undan, ingen talte et ord deremot. Detta skedde d. 30 Jan. 1725.

§. 4.

År 1729 d. 29 Maji bekom Mag. Sam. Hesselius et Klagomål och ganska skarpt bref ifrån Probst. Björk i Fahlun, hwaruti han bestraffades för åmbetes försummelse wid Försam- lingen under tjenstgörande för de Ängelske, samt at han säldt et stycke af Präste-bordet, åfwen säldt Församlin- gens rätt på **Bröd och Ost** ölandet til Ed. Robin- son, och alt anwändt til egen nytta. Likaledes ankom bref den nästfölj. 11 Junii ifrån Biskopen Doct. Swed- berg til Past. Hesselius af samma innehåll, och än strän- gare hotelser. Både brefwen kommo igenom Carl Sprin- gers händer, hwaraf ej swårt war at sluta, hwilken först rört up det owäsendet. Detta föranlät honom, at hos då warande Gouv. Patrick Gordon begära undersökning i saken, til sin befrielse; utom des hade Probsten Björk och Probst. And. Hesselius tilsamman skrifwit bref på

Ängel-

Ängelska til Gouverneuren, och klagat på Ed. Robinson för den orätt han tilfogat Christina Församling med landets undanhållande, lade saken öpen med sina bewis och begärte deß handräckning. Derpå bewilfades en ransakning. Tre Underdomare förordnades at deruti undersöka. Mötet wardt hållit wid Brandewins Färja d. 6 Sept. 1729. Kyrkoherden företedde sådane skäl, som föranlät honom at taga Springer för sin anklagare. För öfrigit bewiste sin oskuld i de mål, som honom til last anförde woro. Springer, som ock war en Underdomare i orten, som tilstädes med en stor del af Församlingen, nekade aldeles, at wara deß anklagare, men bewiste sig wara deß wän, af många werkeligen bewiste wälgjerningar, under framledne tid. Ej eller klagade någon annan ur Församlingen. Må hända Springer hade utlåtit sig mer i saken, om han ej sielf blifwit rörd i brefwet ifrån Probstarne Björk och Hesselius til Gouverneuren, såsom den, hwilken haft underhandling med Robinson i landets bortgifwande, fast han wedersakade at underskrifwa föreningen.

§. 5.

När nu klagomålen företogos, befants, at ingen annan tid blef försummad wid Församlingen, än den, som anwändes för de Ängelske, som woro utan Lärare, hwartil han hade sin Biskops tilstädjelse, och således wardt det ej ansedt som försummelse. Hwad Landens afsäljande angick, så fants, at det skedt med samtel. Föreståndarenas råd, och såleds wore Församlingens egen gjerning, men ej Kyrkoherdens. Af wärdet för det ena, köptes en Negrinna til inventarium wid Prästehuset, och såle- Frigörelse.

således hörde hon Församlingen til; af wärdet för det andra, hade han lånt en del på sin obligation, och det redan betalt; befants således i alla mål ofkyldig.

§. 6.

Goda witnesbörder och afresa.

Icke des mindre kan wäl förstås hwad oro och mißförstånd nu war å både sidor. Kyrkoherden öfwersände til sin Biskop bemälte Commissions utslag til deß ofkuld. Äfwen goda witnesbörder för sig, et ifrån den Ängelska Commissionen eller Probst. Arch. Cummings i Philadelphia: Et annat ifrån samtel. det Ängelska Prästerskapet: Et annat ifrån den Ängelska Församlingen i Chester, och et annat ifrån sin egen Församling i Christina. Men detta kunde dock icke ställa honom tilfreds, ty beslöt han at wända om hem til Swerige, utan at afbida hemkallelse. Församlingens Äldste tillika med dem, som höllos för deß mißgynnare, upsatte en försäkran med deras namn under, at om han wille blifwa qwar, skulle alt blifwa förglömt, och de se honom förnögd. Men han war af oro så mättad och trött, at han ej längre fördröja wille. Wardt så försedd å nyo med et godt witnesbörd af det Ängelska Prästmötet år 1730, äfwen med et annat särskildt af samtel. Ängelska Prästerskapet 1731, jämte recommendationer ifrån de Swenska Församlingarne, både til Konungen och Biskopen, och for så sina färde i October 1731. Deß Maka af förra giftet war Brita Loikan, men den sednare, som ock nu lemnade sin fädernes ort, war Gertrud Stille, hon afled på resan emellan America och Ängland, och begrofs i Ocean. Barnen, som kommo hem, woro: Andreas, Christina, Sara och Samuel. Denne Mannen hade ej mindre wi-

drig

örig lycka efter sin hemkomst. Många år wäntade han på Gäll, hade litet underhåll af Cronan, til des han omsider hugnades med Romfertuna Pastorat i Westerås Sticht.

Cap. IV.

Om Joh. Enebergs Tid.

§. 1.

Några år tilförene war Hr. Johan Eneberg kommen in i landet. Han hade på sina resor, då han kom til London, fattat råd, at gå til de Swenska Församlingarne i America, och tilbjuda dem sin tjenst. Skref fördenskul öfwer til sin Biskop Doct. Swedberg, om lof dertil, och fick icke allenast sin begäran, utan ock ordres til Mag. Norborg, då warande Pastor wid den Swenska Kyrkan i London, at der först wiga honom til Präst. Wid ankomsten predikade han först för Tyskt folk, sedan efter Probsten Lidmans afresa förestod Wicacoa Församling i 2 år, och under ledigheten i Christina kom ned en Söndag hwar månad at predika, hwarjämte ock Mag. Tranberg ifrån Racoon ibland gjorde biträde. Anteligen fick han Fullmagt på Christina af K. Fredrich, gifwen Stockholm d. 4 Julii 1732, som ankom wid slutet af året. Ankomst.

§. 2.

Tilträdet skedde således wid början af år 1733. Det förra bulret war aldeles afstadnat. Goda ordningar sattes i gång, med hushållningen wid Kyrkan, samt Kyrkans förbättring til fönster och tak. Han hölt sig jämt wid sin Kyrka och predikade aldrig Angelska. Det Tilträde.

 säges

säges dock, at han gjorde åtskillige gånger försök, men som det språket fallit honom beswärligit, så stadnade det snart af. Hwad dess underhåll widkom, så rättade han sig mycket efter folkets egen goda wilja; han want wäl ej mycket derpå, dock hölt han en beta bättre i ro, än många i oro: Lefde desutan ganska sparsamt, all sin tid ogift, och bodde i andra Swenska hus, då Präste-bordet emedlertid arrenderades bort; men blef derigenom icke des bättre wårdat. Den köpte Negrinnan hyrdes ock ut, och som hon wardt ju äldre, så blef hon ock wärre.

§. 3.

En Stad bygd på Präste-bordet.

År 1735 wardt beslutit, at på Präste-bordet skulle byggas en Stad. Då fick tilståndet annat utseende. Orten fans beqwämlig dertil af Christina Kihl, som har så widsträckt segelbart watn, åfwen för det största örlogs skepp. Stötte ock desutan några Landswägar der tilsamman, at orten någon tid redan haft et landställe. Man skulle tänkt, at det stället bakom Skantsen och Kyrkan, hwaräst den Swenska Staden Christina fordom war tilämnad, hade warit mycket beqwämare, i anseende til markens jämnhet och belägenhet, der bägge segelbara Kihlarna Christina och Brandevijn mötas; men antingen det war, at icke uplifwa en gammal Swensk anläggning, eller at undwika så nära gemenskap med Kyrkan, efter Stadsens första upsättare woro mäst Qwäkare; eller at winna en frisk luft på de högder hwaräst Staden nu står, kan ej så noga sägas. Wist är, at det rådet som togs, war det nyttigaste för Christina Församling, som eljest ej fått Staden på sit land, emedan

Kyr-

Kyrkan står et stycke derifrån, och har allenast litet af egen jord omkring sig.

§. 4.

De förnämste Articlar af Föreningen inom Församlingen, angående Präste-bordets utdelande och utläggande i Tomter, woro följande: At aldenstund Församlingen ägde otwifwelaktig rätt til detta landet, i kraft af sit Grund-bref, samt til följe af sit Köpe-bref, hade magt at fördela eller förwandla det til sin bästa fördel, så wardt beslutit: at närwarande Kyrko-wärdar tillika med en af Församlingens Äldste, som skulle wara Trustee eller Ombudsman, samt alla deras efterträdare i samma ämbeten, man efter man, såsom de wäljas igenom högsta rösterne i Församlingen, skulle hafwa magt at lägga ut landet i wißa tomter, gator och gränder, ränta ut tomterne på wißa år eller för alla tider, gifwa Tomte-bref derpå, emottaga årliga räntor, samt gifwa derå qvittence, alt i sina egna namn: At samma Trustee och Kyrko-wärdar skola wara förbundne, åtminstone en gång om året, eller oftare om så pröfwas, at gifwa up räkning för Församlingen, Präst och Kyrko-Råd, på tomter som woro utsatte, och på upburne räntor, samt alla deras efterkommande, och dem i händer lefwerera de upburne räntorna: At en Bok skulle hållas på Tomter utlagda, utsatta, och Tomtören, som deraf upburne blifwit: At närwarande Präst och alla deß laglige efterträdare, som enligit sit Prästaämbete tjenar wid samma Kyrka och Församling i Christina, skulle årligen hafwa at undfå 2 tredje delarna af alla räntor i gemen, samt hwar och en i synnerhet, sig

Förening derom.

i hand betalte, igenom Församlingens Kyrko-Råd: Och at en tredjedel af samma årliga räntor skulle anwändas af Kyrko-Råden til Kyrkans och Prästehusets uppehållande, samt andre nödige omkostningar wid denna Kyrko-Staten. At denne Präst och alla deß laglige efterträdare skulle nyttja och bruka Församlingens Prästehus, med twänne lotter dertil i Willmington; och at samma hus skulle warda iståndsatt och förbättradt af den tredjedel, som dertil anslagen wore: At Guldsmidt Edvard Followel skulle blifwa Bokhållare wid Staten, samt at han och alla deß efterträdare wid samma syssla, skulle wara förbundne wid 500 P:ds wite at handla ärligit, samt hålla riktig bok och räkning deröfwer. Beslutit d. 18 Novemb. 1736.

§. 5.

Stadsens namn Willmington.

Prästebordet hade sin front på Christina Kihl, ej bredare än några bößeskott, der Prästehuset ännu står. Derifrån sträckte det sig wid paß en Swensk fierdings wäg up i skogen, och war alt, som det blef längre, ju bredare. Näst der intil war et dylikt landstycke, som hörde til en Ängelsman, wid namn Thomas Willing, hwilket han dock fått med sin Swenska Hustru, Anders Göstafssons dotter Christina. Detta tillika med Prästelandet in wid Kihlen, wardt nu utdelt i tomter, gator och gränder. Staden begyntes på Willingens land, ty han war strax willig at sälja sina tomter, i stället at Församlingen allenast wille ränta ut sina. Deraf kallades ock Staden i förstone Willings Town eller Willings Stad. Men som denne Mannen ej så fort sålde sin jord, som han stöste wärdet och hade gjordt ända på sin egendom,

dom, förr än han slöt sina dagar, ty hölt Gouverneuren honom ej wärdig at hedras med Stadsens namn, när des Privilegier wordo gifne år 1735, utan förbytte det til Willmington, en Lords namn i Ängland, fast han ännu af landsfolket kallas Willingstown.

§. 6.

Detta syntes wara godt och wäl; men råkade uti största oreda. Subscriptionerne afstadnade, så snart tomterne begynte at warda utlagde. Härmed förstås de friwilliga sammanskott, hwartil hwar och en i Församlingen mände sig förbinda til Prästens underhåll. Landbruket wardt förwandlat til tomtören, alla utgifter för Kyrka och Präst skulle nu tagas af detta rika förråd. Men dumheten och egennyttan spelte tilsamman, och gjorde en förskräckelig oreda. Af Föreståndarena och Församlingens Äldste war knapt någon, som kunde skrifwa sit namn, mycket mindre förstå någon räkning. All lit fattes på Qwäkaren Followel, deras Bokhållare och tillika Landtmätare. Denne hölt så bok och hushållning med dem, at han sielf inom få år blef ägare til et skönt hus, och några de bästa tomter af Församlingens jord. Deremot rädde han Föreståndarena, at aldrig lemna någon af deras Präster insikt i denna förwaltningen, ty då skulle snart wara gjordt med altsamman. Detta höllo de ock så trogit, at de aldrig rådgjorde med sina Präster i det minsta, utan allenast med denna Qwäkaren. Prästerna skötte ej eller om, at befatta sig dermed, för enighet och sämja skul.

Oreda i hushållningen.

§. 7.

Men oredan wäxte til, inkomsterne slogo felt, och in-

Oredan tilwäxer. ingen såg förut huru det skulle gå i framtiden. Tomter wordo uthyrde med förbehåll, at den som ej bygde derpå inom 3 år derefter, skulle förlora sin rätt, och så wida war det wäl nog; ty hwar åbyggnad är, faller den altid i execution för inneståënde ränta. Deremot de af Församlingen, som wille taga tomter för sig och sina barn, skulle icke wara bundne til detta wilkor, skulle ock hafwa sina tomter på 3 Shillingar mindre årlig ränta, än främmande, men ock tillika hafwa magt at transportera dem på folk utom Församlingen med samma rätt. Hwaraf skedde, at många af dem straxt derpå sålde sina tomter til främmande, med ansenlig winst, hälst derpå wore så ansenliga förmoner. De sålde dem til obekant folk, långt bort i landsorterne, utan at gifwa det Föreståndarena tilkänna. Och äro således deße tomter komne i 3:dje och 4:de handen, at man hwarken känner ägarena, ej eller får tomterna tilbaka, ej eller inneståënde räntor ifrån första året. Wordo ock desutan åtskillige tomter bortskänkte, dels til Prästerna, dels Föreståndarena, som en aflöning för deras beswär, hwilka ock wordo straxt bortsålde til främmande med god winst, at aldrig räntor deraf kunde komma.

§. 8.

Land säljes at betala Prästlönen. När nu tomtören ej kommo in wid hwart års slut, som uträkningen war, utan en del stodo inne för flere år, en del ifrån första början, så kunde ej annat följa, än at samma stat måste falla i årlig skuld til Prästen, efter sin förbindelse. Hade Föreståndarena kommit öfwerens med Läraren om en wiß summa årlig lön, ehwad räntorne stigit högre eller lägre, så hade de ej satt

sig

sig på den fot at nödwändigt falla i skuld. Och ehuruwäl at tomtören riktigast inkommo de första åren, såsom ock, at många tomter ej ännu fått hyresmän, likwäl hade Joh. Eneberg, när han skulle gå af landet, at fordra öfwer 100 P., allenast för restantier af 4 års lön, efter denne uträkningen. Församlingen, som på deße åren icke utlagt en penning til Prästlön, hade nu bort skjuta så mycket tilsamman, som kunna fylla denna skulden, men ingen wille mer taga den bördan på sig, at löna Prästen af sit egit, staten skulle blifwa tilräckelig, utan twifwel när flere tomter blefwo uthyrde, fördenskul togs en summa af 92 P:d på interesse, at betala skulden, och när det föll för swårt at derpå betala årl. uplöpande interesse, såldes et godt stycke land igen för betalningen.

§. 9.

Medan Hr. Eneberg war wid Församlingen höllos räkningarne ännu i tämmelig god ordning, at man wiste hwad war utgående och inkommande. Tredje delen af räntorne anwändes til Kyrkans förbättring, hwaraf år 1740 bygdes 2:ne hwalf å norra sidan, til stöd emot Kyrko-muren, som af takets tyngd, och brist af god grund, sig utbögde. Deße hwalf stå öfwer de 2:ne Kyrko-dörarne, äro lika Wäkenhus, och gifwa Kyrkan et Romerskt Catholskt anseende. Tilförene hängde Kläckan i et Walnöt-träd in wid Kyrkan, men som Ekornar flitigt wistades der för nötternas skul och hade bo på Kyrko-hwalfwet, hwaraf taket skadades, ty wardt på et af deße utbygde Förhus upsatt et litet nätt trä-torn, Kläckan satt deruti och Walnöt-trädet nedhug-

Förrättningar och ändringar.

huggit. Intil denna tiden hölts Ottesång Juldagen med ljus, brinnande i kronor och armar, dertil gjorde af trå; men aldenstund det Ängelska folket, i synnerhet af Qwäkarena, kom stockerals ur Staden at koxa derpå, månge reste ock långa wägar at med åskådande förnöja sin nyfikenhet, samt fälde widrige omdömen derom, ty wardt det aflagt, och hör man nu allenast talas derom, såsom om något underligit. Efter undfången rapell, på egen åstundan, ifrån höga Wederbörande, tog Hr. Joh. Eneberg afsked ifrån Församlingen år 1742 och begaf sig hem til Swerige, lefde sedan af sin lilla egendom den öfriga tiden i Wästergöthland.

Cap. V.

Om Pet. Tranbergs Tid.

§. 1.

Anträde. Wid samma tid hade Mag. Tranberg anhållit om aflösning ifrån Racoon och Pensneck, antingen igenom transport til Swerige eller Christina. Til följe hwaraf han ock igenom ArcheBiskopens Doct. Joannis Steuchs förslag, samt Fullmagt af Kon. Fredrich, gifwen Stockholm d. 10 Dec. 1739, wardt flyttad öfwer DelaWare til Christina. Fullmagten ankom tillika med Pastor Enebergs hemkallelse. Dock emedan ofred war och segelfarten osäker, ty kommo de öfwerens, at än dröja et år med omskiftet. Omsider skedde Mag. Tranbergs anträde til sin sednare Församling d. 1 Aug. 1742, och det med så mycket större glädje i Församlingen, som han å andra sidan så nödigt saknades. Han hade redan framlefwat 15 år i landet, och gjordt sig måstare af det

Angel-

Angelska språket, så wardt han ock med lika hopp förwäntad och med sorgfällighet afhämtad af de Angelske, så wäl som af de Swenske. Prästhuset war gammalt och bofälligt, ty hyrde han hus i Staden. Han förestälte sina åhörare om de wille skänka honom en tomt, wille han derpå bygga sit egit hus, aldenstund han beslutit stadna hos dem til sina dödsdagar, och worde lemnande efter sig en stor Familia. En tomt skänktes dertil, näst wid det gamla Prästehuset; deß egit hus wardt bygdt, somlige i Församlingen hulpo dertil. Inom året wardt det färdigt, och et af de wackraste Tegelhusen i Staden.

§. 2.

Det Inventarium, som då befants wid Prästehuset, war af föga wärde. Negrinnan, som några år tilförene köptes för wärdet af 100 Spannlands åker, war gammal, genstråfwog, sattes up på Auction och såldes för 7 Shillingar. För öfrigit war 1 st. gl. Ko, 1 st. Walnötbord, 2 st. Stolar, några gamla Tentalrikar och Tenskedar, som lemnades til Kyrkoherden. Inventarium.

§. 3.

Angående Gudstjensten befrågades Församlingen, huruwida den åstundades på Angelska? Några woro så mycket deremot, som andre woro derföre. Men aldenstund de hade nu så många Angelske omkring sig, som eljest icke kunde få någon Gudstjenst, många woro ock Swenske affödingar, som ej förstodo Swenska, ty wardt tilstadt, at Angelsk predikan måtte hållas efter middagen, när den Swenske war sluten i rättan tid efter Kyrko-lagen, hwartil dock Pastor ej widare war för- Embetes förrättningar.

Xx bun-

bunden, än om det kunde passa sig för honom sielf. Mag. Tranberg war mycket älskad öfwer hela landet, så för deß goda ämbetes gåfwor, som deß berömliga umgänge; ty låg ock folket honom öfwer ifrån många orter, at få nyttja deß ämbetes tienst, samt honom derföre hederligen förskylte, hälst penningar nu för tiden, under warande örlog, ganska starkt circulerade i landet. Han war ibland up til Lancaster stad, at predika för den Tyska Församlingen, samt at utdela Herrans Nattward. Han betjente S. James, Folks-Mannor, Marleborough och Concords Kyrkor, mäst en gång hwarje månad, stundom på weckodagarne, stundom på någon Söndag, af hwilka somlige ligga ej mindre än 3 til 4 Swenska mil uti landet. Ofta for han öfwer älfwen, at predika samt begrafwa deras Lik med Likpredikan. Et sådant ständigt resande i frost och hetta, i regn och snö, i storm och owäder, kunde ej annat, än i förtid taka bort deß krafter och förkorta deß lif, at förtiga det många förrättningar inom Församlingen ej tillika kunde bewakas.

§. 4.

Ny inrättning wid Kyrko-Staten.

Tid efter annan beswärade han sig, at det, som war anslagit til deß underhåll, kom ganska oriktigt in. En stor del af tomtören kommo aldrig ut. Somlige af dem, som skyldige woro, nekade at betala, andre kunde icke, då rådgiordes med en Advocat, om de ej med Lag kunde drifwas dertil? Swaret blef, at ingen rättegång derpå kunde anställas, förr än hushållningen sattes på en annan fot. Twå eller tre Män i Församlingen skulle göras fullmägtige, at handla och wandla med Kyrkans

kans land, såsom med sit egit, hwilka kallades Trustee eller ombetrodde Mån. Men detta lydde ej wål i mångas öron, och blef så ej mer dertil giordt för en tid.

§. 5.

Staden tilwäxte, inbyggarena trefwos, folket föröktes och frågade efter mera tomter. Då wordo Församlingens Föreståndare förebrädde af Qwäkaren Followell, deras Bokhållare, at de hindrade Stadsens upkomst, i det de ej wille sälja jorden til dem, som wille köpa. Derigenom kunde de förekomma den oriktighet, som warit med räntornas inneståend för så många år. Af penningarne kunde inrättas en Banque, som af sig kastade årligen interesse; detta wore ock en upmuntring, at desto snarare förwandla landet til högre wärde. Men å andra sidan betänktes, at jorden war säkrare än penningarne, och at ingen så säker Banque kunde inrättas, at man ju stod i fara at mista både capital och interesse. Detta oroade så wåra gamla Christina Mån, at de för en tid ej wiste, antingen det war bättre at sälja tomter eller icke. Betänkande derom.

§. 6.

År 1745, Christi Himmelsfärds dag, på allmän Sockneståmma, kommo de öfwerens, at öfwerlemna Kyrkans land med deß tomter uti twånne ombetrodde Måns händer, at handla dermed som de bäst funno, både hwad säljande och hwad tomters utsättande på ränta, til en wiß Trakt, som låg inom Stadsens borg, beträffade. De skulle sätta ut penningarne på årligit interesse, insamla interessen samt räntorne, och derföre wara answarige, när Församlingen kallade dem til räkning. Trustees eller Föreståndare förordnade

ning. I deras händer skulle lemnas alla Kyrkans Förde-bref och Chartor. I deras namn skulle alla köp och Contracter ske. Deremot gåfwo de sin förbindelse wid 500 P:ds wite hwardera, at alt hwad dem i händer ombetrodt war hörde Församlingen til, och skulle efter Församlingens gifne ordres anwändas.

§. 7.

Hushållningen förwärras.

Walet i Församlingen föll på 2:ne Män, som hwarken kunde räkna eller skrifwa, at blifwa Föreståndare. Detta kom Qwäkaren Followel wäl til paß, ty all lit och förtröstan war til honom. De Contracter, som tilförene woro på ränta, förwandlades til Köpe-bref, som gaf honom nya inkomster, efter alt skulle gå igenom hans hand. Men med hushållningen wid Kyrko-Staten gick fast wärre, än tilförene. Den som wille köpa sin tomt fri, der han icke hade penningar, skulle gifwa sin obligation på så stor summa, som han gaf interesse lika med räntan tilförene, räknad 6 procent. Men icke fordrades säkerhet för penningarne, hwarken i caution eller tomten. Hwaraf skedt, at som mycket löst folk tagit tomter på detta sättet, hafwer mången satt tomten i pant på annat ställe och för annan skuld, gjordt banquerout, då Församlingens tomt gått bort at förnöja andra, men Föreståndarena låtit sig nöja med en obligation, som ej war wärd en fyrk.

§. 8.

Än mer förwärras.

Än ytterligare war hushållningen derutinnan icke god, at contante penningar utur Cassan utläntes, förutan den minsta säkerhet. Det tyktes, som skulle det synas ohöfligit at fordra sådant, ändock så allmänt brukeli-

keligit war i landet. Widare, at lån i små summor wordo utsatte, och det til oriktiga personer, hwarigenom man ofta haft mer beswär at hämta up interesse af 5 P. än 50. At penningar blefwo utlånte til obekant folk, boende många mil ut i landet; den ene Föreståndaren lånte ut til folk, som hwarken den andre kände, ej eller någon i Församlingen. För öfrigit, at de tomter, som wordo utsatte til Ledamöter af Församlingen, och således på mindre ränta, såsom ock de, hwilka wordo af Församlingens Ledamöter bortsålde til främmande folk på så lindrig ränta, wordo icke des mindre, i anledning af räntans lindrighet, af Föreståndarena uu bortsålde långt under sit wärde.

§. 9.

Inga räkningar hållne och mer jord bortskänkt.

Änteligen är til märkandes, at deße Föreståndare aldrig wiste up någon riktig räkning på utgifter och inkomster. Hwad som framgafs wid deras Sockne-möten, war allenast qvittencer på utgifterna, eller ock små papperslappar, ofta ingen summa derpå utförd, mindre med Saldo och Balance ifrån de föregående åren. Man talte litet deröfwer, och så war det gjordt, utan widare observation eller approbation. Aldrig war någon inventering ifrån den ene Föreståndaren til den andra. Läraren såg at folket famlade som blinde, men för sämja och enighets skul sade ej stort derom. Han klagade dock ofta, at han ej kunde lefwa på det sättet, som hans underhåll kom in, då skänktes honom et helt qvarter af jord i Staden för sig och sina barn, men icke i afräkning på inneståënde lön, ty restantierne blefwo sedan wäl uttagne.

 §. 10.

§. 10.

Tranbergs dödsfall.

Kyrkoherden Mag. Tranberg war en from och sagtmodig Man, som sökte at behaga alla. Under de 22 åren han lefde i landet, wardt han wälsignad med ansenlig ägendom å båda sidor om älfwen. Des hog hade wäl warit at se sit Fäderneslands i ålderdomen, der omständigheterne så fogat sig inom huset. När han reste öfwer DelaWare til Pensneck, at med Likpredikan begrafwa et hjonelag af hans gamla wänner och åhörare, wardt han sielf efter förrättad jordefärd dödeligen siuk i sorghuset, och 4 dagar derefter i HErranom afsomnade på samma ställe d. 8 Nov. 1748. Deß begrafning skedde d. 10 derpå följande i Christina Kyrka. Likpredikan på Ängelska wardt hållen af Ängelska Missionarien M:r George Ross, för den tiden den äldsta Prästen i landet. Likpredikan på Swenska, hölt Mag. Gab. Næsman, den ende Swenska Präst då lemnad i landet, som ock sedan det följande året, under vacancen, kom en gång i månaden ned at hålla Gudstjenst i Christina. I Sterbhuset war Änkan: Anna Cath. Rudman, och barnen: Andreas, Rebecca, Elisabeth och Peter. Kyrkoboken är slutad wid Mag. Tranbergs tid af deß efterträdare, med följande verser:

Så går et slägte af, et annat kommer til,
Den aldralängsta dag i mörker sig förbyter,
På födas, lefwa, dö, omwäxling aldrig tryter,
Så länge HErrans hand sit werk så styra wil.
Säll den i JEsu famn sin siäl har fått insluta:
Helt glad och nögd han är sin kropp til grafwen luta.

När

Når Öfwerherden wil wid hjorden ömsning se,
En wäktare tar bort, en annan ger i ställe.
Ho är då sällast af? Ho ser sig i ofälle,
Den afsked, eller den, som Fullmagt kan framte?
Den harnesk drager på och hjorden har at dägga,
Berömme sig ej så, som den det fått aflägga.

Cap. VI.
Om Israël Acrelii Tid.
§. 1.

Mag. Tranbergs dödsfall wardt bekant hos Hr. Arche-Biskopen och Upsala Consistorium igenom kungörelse-bref derom, ifrån Församlingen uti Maji månad 1749. Probsten Mag. Israël Acrelius, som redan kallad och förordnad war til Kyrkoherde öfwer Racoon och Pensnecks Församlingar, fick då straxt öfwerflyttning til Christina, efter deß åstundan, samt Arche-Bisk. Doct. Henric Benzelii godtfinnande. Fullmagten utgaf K. Fredrich, och är gifwen Stockholm d. 26 Jun. 1749. Efter en skyndsam och lyckelig resa ifrån Stockholm d. 20 Julii samma år, trädde han til sin Församling Christina uti nästföljande Nov. månad. Församlingens Äldste kommo straxt, hwar efter annan, och bodo sin nye Lärare wara wälkommen til Landet. Alle woro hjerteligen glade, at de ännu sågo sig hulpne med Predikant ifrån det gamla Swerige. Tårarne stodo mångom i ögonen, när de talte om den nåd Swea Rikes Konung giordt dem och deras förfäder. De bodo Probsten icke blifwa modfält, om han skulle i förstone finna oförmodeliga beswär. De beklagade, at de ej talte Swenskan

Ankomst och emottagande.

så

så wäl som de borde, och at de ej straxt för honom hade tjenligit Prästehus och boställe; de försäkrade, at han icke skulle lida någon nöd hos dem, och om han straxt åstundade penningar på sina rese-omkostningar, woro de at tilgå. 15 P. sköttos tilsamman, at köpa en häst, den skulle blifwa hans egen. Fägnaden war så mycket större öfwer deß ankomst, som han war oförwäntad inom första årets omgång; ingen förstod at bref kunde gå härifrån til Swerige, och Präst straxt derpå komma derifrån inom et års tid. Dertil halp ock mycket, at skepp wid den tiden begynte gå nog snällare emellan London och Philadelphia, än tilförene warit wanligit, som ock alt sedan hållit fort. Tilförene gick föga mer än et om året, i det stället 7 eller 8 sidsta åren warit i gång. Deraf säger folket, at wägen nu blifwit kortare emellan Swerige och America, än i forna tider.

§. 2.

Ordningar och oordningar.

Probsten kunde ej annat föreställa sig, än at finna många oordningar i en Församling, som stått hela året vacant och desutan lefde uti så fritt land. Men emot förmodan fant han dock, at folket kom ganska enhälligt til Kyrkan, med mycken aktsamhet afhörde prediknin-gar, sungo sina Swenska Psalmer utan föresjungare, och somlige af dem til förundran wäl. För öfrigit förde de Barnen til Dop i Kyrkan och Modren til Kyrkogång, med mera. Deremot förspordes många oordnin-gar: At under Gudstjenst gingo både qwinnor och män ut och in i Kyrkan, under förwändande af någon nödwändighet: At barnen höllos ifrån Dopet til 6, 7 eller 8 weckor; At föräldrarne sielfwe wille stå Fadder för bar-

barnen, icke angofwo barnens namn och ålder, förr än samma stund det fördes til Dopet: At grafwar öpnades och Lik begrofwos, utan at gifwa det Prästen tilkänna. Ibland upkastades grafwar när folket gick i Kyrkan eller under Gudstjensten; Liket kom under eller efter Gudstjensten; största delen af Församlingen war i medfölje, och sedan efteråt begärtes Gudstjenst på nytt. Många suto i Kyrkan, kunde wäl bruka Psalmboken, men lydde allenast på sången, som ock på det öfrige. Prästen skulle nämna hwad Psalm siungas skulle, förr än han begyntes, hwarpå Församlingen skulle leta up på Registret, deraf skedde, at ofta halfwa Psalmen war sungen, förr än hela Församlingen kom i full sång. Psalmböckerne lågo utnötte och söndersletne i stora högar uti bänkarna, och stundom trampades under fötterna. Kyrkan war sölad af många års gamla fogelbo, träck och orenlighet på wäggar, bänkar och golf.

§. 3.

Ordningar uprättas, oordningar afskaffas.

Probsten gjorde sin högsta flit, med försiktighet och alfwarsamhet at bringa detta i god ordning. Så ofta han hörde inkast, tagne af friheten i landet, swarades: At fast man här hade samwets-frihet bland människor, wore ingen samwets-frihet för Gud. Hans Ord och Bud wore wåra Lagar. Hwad utwärtes saker och Kyrko-ordningar widkommer, så måste de hållas efter Swensk Kyrko-Lag, om det skal wara och förblifwa Swensk Kyrka och Swensk Präst. Utan ordning kan intet Samhälle, ingen Församling hafwa bestånd. Detta uträttade så mycket, igenom Guds wälsignelse, at de förenämde oordningar inom kort tid förswunno, och

ingen, som håller sig rätt til Församlingen, mer nämner om en sådan frihet, utan fast mera förtörnas, om någon skulle wisa sig oskickelig. För större beqwämlighet uti Psalmernas opletande, inrättades 2:ne Ziffertaflor, en för Biskop Swedbergs uplagor och en annan för de wanlige Psalmböcker. De Psalmböcker i Kyrkan, på hwilka banden woro förnötte, wordo ombundne, och kostnaden betald af ägaren eller någon annan, som wille lösa dem til sig. Kyrkan wardt hwitlimmad, Predikstol och skranket omkring Altaret upsåjat, samt golf och bänkar skurade af qwinfolken ur Församlingen, som nu bruka den seden, at dertil komma tilsamman en dag i året. Afwen tilskaffades Mäße-linne, som på många år icke warit i bruk.

§. 4.

Schol-hällning.

Til ungdomens underwisning i sina Christendoms stycken på Swenska, togs tilfälle af Nic. Forsberg Gothob., som studerat wid Academien i Lund, och sedan han sedt några andra orter i werlden, kom hit til landet at försöka sin lycka. Församlingen upmuntrades at nyttja tilfället. Först war han en Winter öfwer i wißa hus och lärde barnen, sedan hölts Schola öfwer Sommaren år 1750 wid Kyrkan. Men som han emot Hösten siuknade, och hölt dermed fort öfwer Winteren, såg sig ock hafwa et ringa underhåll af Scholæ-hällningen, lemnade han densamma.

§. 5.

Hus-förhören.

Församlingen indeltes i wißa rotar. Probsten for omkring, at i hwarje rota hålla Catechismi Förhör och förklaring. Detta skedde på det sättet: Början war med

med något Skriftenes språk, hwilket förklarades och lämpades på Salighetenes Ordning; hwarefter sedan förhör skedde, och tydeligen förklarades både Lag och Evangelium och nyttan af Sacramenten, enkannerligen af den H. Nattwardens wärdiga begående, aldenstund en oförswarlig försummelse i den delen sig inritat. Någon frukt förspordes deraf, men långt ifrån så myken, som man önskadt och förwäntadt. Både äldre och yngre upmuntrades, at på de förestälte frågor gifwa besked om sin kunskap och tro, då hos måstadelen förspordes större insikt i salighetenes kunskap, än man welat förmoda. Det wille ej hjelpa, at man stundom måste gifwa dem frihet at förklara sig på Ängelska, allenast tankarna kunde redigt komma fram. Ungdomen togs efteråt för sig sielf, at läsa sina Christendoms stycken, antingen på Ängelska eller på Swenska; ty af brist på Swensk Schola, lära barnen mäst på Ängelska, til des de komma mer til förståndet, och då bruka de den Swenska Catechesen. Under alt detta förmantes både föräldrar och barn til en upriktig Gudsfruktan, samt til trone och et heligt lefwerne. I förstone drogo sig månge undan, fruktande för skarpa tiltal och hårda förwitelser; men sedan de blefwo wane wid lärosättet, funno de sig icke allenast in wid sin bestämda ort, utan ock wid möten i de andra aflägsne rotarne.

§. 6.

Medan det första året skred fram, hade Probsten ofta påminnelser huru nödigt det wore at predika Ängelska. Utom Församlingen beklagade man sig öfwer Mag. Tranbergs frånfälle, som gjorde icke skil- Gudstjenst på Ängelska.

 nad

nad på folk, utan war oförtruten och sparade sig icke. Inom Församlingen sades, at ingen med skål kunde det neka; det hade warit så förr, det borde åfwen blifwa så framdeles: aldenstund så myckt folk långtade derefter, som eljes hade ingen annan at hålla sig til. Wore ock många som hade rätt til Kyrkan, hwilka ej kunde nyttja Swenska Gudstjensten; förutan det, at det wore Församlingen til hjelp, at åfwen främmande hulpo til Prästens underhållande. Mag. Tranberg hade warit älskad af alla, emedan han hade tjent alla. Sådant tal hördes sent och bittida hwar man kom, och det omsider til största ledsna. När nu Probsten lät ankomma på tiden, woro somlige benägne at sluta, at han wäl hade god wilja, men at han intet kunde blifwa mägtig det Ängelska språket. De hade sedt sådant exempel förr på andre. Änteligen beslöt han begynna med Ängelsk predikan i Christina, hwarmed Församlingen fant sig ganska wäl nögd: derpå kommo andre ifrån S. James Kyrka och begärte det samma. Då tilspordes åter Församlingen, och ingen wille wara deremot, hälst många Swenske bo der in wid, och woro å alla sidor gode grannar. Denne war den Kyrka, uti hwilken Mag. And. Hesselius predikade hwar 3:dje Söndag, och hade derföre årlig lön ifrån Societeten i London. Åter kommo andre ifrån New-London och Marleborough, 3 til 4 Swenska mil up i landet, begärandes samma hjelp, aldenstund deras barn skulle eljest blifwa ochristnade Hedningar eller Qwäkare; deras Kyrkor förwände til Stall wid Qwäkarenas Mötes-hus. De berömde Mag. Tranberg, at han warit en hjertans Man, som altid

giordt

gjordt dem bistånd. Probsten tog sig altså före en tid, at försöka, om det wore möjeligit, at göra allom til nöjes. Han predikade en gång hwarje månad på alla deße ställen. På någon Söndag i Christina, men Wecko- eller Helgedag i weckan på de andre. Detta tog lag och war wäl i förstone; men sedan wille hwar Församling hafwa predikan på en Söndag, dertil kommo ock Församlingarne ifrån Concord och Marcus-Huck med samma begäran, då så många Söndagar ej warit i Månaden, som Kyrkor at betjena; och då hade Christina aldeles blifwit öde. De gamle gode Swenske begynte ock knorra, dels öfwer Prästen, at de icke fingo höra honom hwar Söndag i sin egen Kyrka, dels öfwer de Ängelske, som wille hafwa honom hos sig, och icke ens bestodo deß rese-omkostningar. Änteligen stadnade altsammans efter et halft års förlopp, i det, at skulden sköts på de Äldste af Församlingen, och Probsten, som hwarken wille eller kunde komma efter hwars och ens oskäliga åstundan, blef förskont, dock hölt han Ängelsk Predikan allenast wid Christina, en Söndag i hwarje månad, om sommaren för Aftonsången, om wintern för Högmäßan.

§. 7.

D. 16 Apr. 1750 hölts Sockneståmma; då togs i betänkande, hwad arbete denne instundande Sommar skulle företagas, antingen med Kyrkans förbättring eller Prästehus byggnad. Probsten förklarade sig nögd, at bo i Staden för hyra, om de den första omkostnaden på Kyrkan wille anwända. Men aldenstund de på många år icke haft något dugeligit Prästehus, de ock hade långesedan beslutit, at wid detta omskiftet upsätta et sådant Husbyggnad.

 dant

dant, ty woro de måst hågade det nu at företaga. Grunden lades i Julii månad nästföljande, och byggnaden war färdig 1751 wid slutet af året. Prästhuset af Tegel, tre wåningar högt, twå rum på hwarje botn, efter Stadsens sed. Står på gamla Prästegården. Kostnaden bestiger til 343 P:d 16 Sh. 4 p. Deraf äro P. 121: 13: 6 sammanskutne i Församlingen; de öfrige P. 222: 2: 10 äro tagne af Kyrkans Cassa. Det gamla Prästehuset står ännu, tjenar för Kök, Wisthus, Drängkammare och Stall, alt under et tak.

§. 8.

Förmåner wid Prästehuset.

Äng är förordnad af det gamla Präste-bordet, tilräckelig för 2 Hästar och 3 Kor, hö deraf kan bärgas 2:ne gånger om året. År 1750 war detta äng-stycket uträntat på 5 år, men Församlingen fant skäligit at köpa contractet tilbaka och lemna marken til sin Lärares underhåll. At förwändla den wilda jordmonen til bättre grässlag, har kommit honom til mycken mödo och kostnad med plöjande, stängande, dikande, bankande och dyra wattu-trummor i et sumpigt kärr; ty den bästa ängsmarken war bortsåld för deß ankomst. För öfrigit hörer til Präste-bordet ännu en liten betes-haga wid Kyrkan, af den jord Kyrkan står på, samt 80 Spanlands åker Skogsland in wid Staden i godt tilstånd. Wid huset inrättades en liten Kryddgård. Några ansenlige tomter, som ut-arrenderade warit, drogos åter in för staten, och med Probstens egen dryga omkostnad instängdes, at sedan kunna nyttjas antingen til äng eller åker, hwarwid han altid haft mer afseende på efterkommandernas, än sin egen förmån.

§. 9.

§. 9.

Husbyggnaden war icke så snart fullbordad, som Kyrkans förbättring blef påtänkt. Kyrko-muren på södra långsidan hade gifwit sig utaf takets tyngd, emedan hwarken hwalf eller träbjelkar hade bundit muren tilsamman. Derom wardt ofta rådslagit, huru och på hwad sätt det skulle förbättras, antingen igenom jern-band innanföre, eller upmurade pelare utanföre, dock kunde man derom ej komma til slut. Icke des mindre, at tiden ej aldeles fåfängt aflöpa skulle, lades nytt Tak på hela den södra sidan, och som ganska wäl tarfwades. Åter påmintes om muren, huru den mätte göras pålitelig, men derom kunde wederbörande icke blifwa ense; derföre tog man sig före något annat, som ock wäl behöfdes, och skaffade några nya fönster i Kyrkan. Desse och slika byggnader gingo wäl något trögt, fast ingen brist war på god wilja. Medlen woro i landet ansenligen förminskade, igenom en skadelig handel, som icke står at bota. När Probsten upmuntrade sina åhörare, at deße och slika stycken företaga, utan at han derwid skulle lägga handen, swarades gemensamt: At han allena wore den, som sådant hos dem förmätte uträtta, emedan ingen någonsin drog sig undan, hwad hälst han ibland dem wille hafwa fram; hwilket han ock finner sin skyldighet, at dem til ewärdeligit beröm här uptekna.

§. 10.

Angående Församlingens Kyrko-Stat och deß inkomster, befrågades Föreståndarena uti hwad tilstånd alt detta war? Men detta war ock en högmåls fråga, på hwilken ej så straxt kunde swaras. Probsten förun- *Förwaltningen hålles hemlig.*

dra-

drade sig öfwer deras råkenskaper, som gingo ut på stora summor, och handterades på et blindt wis. Han begärte at se deras Köpe- och Hyres-Contracter, samt Grund-brefwen, jämte de förbindelser Föreståndarena gifwit på et riktigt förwaltande; men stundom swarades intet derpå, stundom war det ena här, det andra der, at man ej kunde komma dertil. Han aflöntes efter Föreståndarenas behag, med nu mer, nu mindre. Frågades: Hwad som war den rätta lönen? Swarades: Twå delar af alla tomtören och interessen. Frågades widare: Huru han skulle kunna weta hwad det stiger til, och derefter inrätta sin hushållning? Swarades, at det ej kunde så noga sägas, ej eller borde de säga och tala derom. Prästen torde blifwa dem för klok. Änteligen kom likwäl fram: at Qwäkaren Followell, deras Bokhållare, rådt dem, at hålla Prästen ifrån insikt uti deras råkenskaper.

§. 11.

Föreställning härom.

Läraren förestälte så i Socknestämmor, som uti Kyrko-Rådet, at detta aldrig kunde taga någon god utgång. Om Församlingens Lemmar ej i tid öpnade ögonen, så torde de för sent få insikt i saken. Han lät hwar man weta, at han wäl ej war kommen at fråga efter deras penningar, utan efter deras siälar. Han beropade sig på deras egit witnesbörd, at aldrig något ondt ord fallit emellan honom och deße Föreståndare, ej eller någon menniska i Församlingen, om deß underhåll, utan altid med tacksamhet tagit sin lön såsom friwilliga gåfwor. Men efter 3 års bekantskap och något försiktigt utrönande af deras willsamma hushållning, samt

samt til hörsamt följe af sina Förmåns befalning, kunde han ej underlåta och påminna om nödwändigheten, at försiktigare handla med Församlingens ägendom. Anledning dertil war, at räntor och interessen årligen förminskades, i det stället de skulle förökas. Summan af behållningen uti Församlingens Cassa wiste ingen, mycket mindre hwad som finnas borde för bortsålde land och tomter. Denne Föreståndaren tilstod upriktigt, at han ej wiste hwad den andre hade i händerna. Qwäkaren Followel hade såldt Land och tagit emot räntor tillika med Föreståndarena, men derpå war ingen räkning.

§. 12.

Efter-räkning.

Änteligen swarade alle med en mun, de wille tacka Probsten om han wille taga saken hand emellan, och hålla efter-räkning. De gamle Föreståndare uplemnade til honom wälwilligt alla sina Skrifter, som tjena kunde til uplysning i framfarne tider. Nu war Qwäkaren Followel död, men hade likwäl lemnat efter sig riktig bok på tomter och årlige räntan: äfwen på alla tomter som sålde woro, samt wärdet derföre. Likaledes war riktig räkning hållen på alla utgifter och inkomster ifrån år 1749, då Probsten kom i landet och en ung Man tillika wardt insatt til Föreståndare, som wäl kunde räkna och skrifwa. Fördenskul skedde eftersyn ifrån år 1745, då tomter begynte säljas, til d. 25 Mars 1749, och fants för deße 4 åren en säker mistning af 49 P:d 12 Sh. 4 p.

§. 13.

Läraren Med-Föreståndare.

När detta upwistes på Mötet 1753 d. 12 Junii, stadnade hwar man i häpenhet. Kyrko-Rådet begärte Probsten wille blifwa deras Föreståndare ensam, och taga

ga alt i sina händer. Men han tackade för den äran, och föreställte, at en Föreståndare borde wara en infödd i Församlingen, och besitta så stor egendom, som swarar emot det honom ombetrodt är. Dock efter de hade så godt förtroende til honom, som woro deras Lärare, wille han blifwa en Med-Föreståndare, at intet skulle göras och låtas wid Kyrko-Staten utan deß råd och samtycke. De öfrige Föreståndare skulle icke blifwa licentierade, förän de satt hushållningen på bättre grund och sedt skadan botad.

§. 14.

Skador af oförståndig förwaltning.

De skador Christina Församling tagit igenom en oförsiktig förwaltning, hafwa således warit ganska store. Skada har hon haft af onödigt bortsålde landstycken, hwaraf wärdet blifwit til intet. Skada af bortskänkte tomter, när Staten ej kunde tåla sådan frikostighet. Skada af oförståndigt utsatte tomter, som nu kasta intet af sig, ej eller stå mer under Församlingens fria magt. Skada af brist på Räkningar: Skada af brist på säkerhet för utlänte penningar på interesse; hwilket alt med hwad mera, det minsta stiger up til en skada af 1500 P. hwartil må läggas, at 3:dje delen, som skulle besparas för Kyrkan, är så borttraslad igenom orediga räkningar, at han ej mer står til finnandes. Omöjeligheten förbjuder at bota skadan, men nödwändigheten fordrar at förekomma en hel och hållen undergång.

§. 15.

Skilnad emellan forna och närwarande tider.

Efterkommande äro merendels wisare, än de som lefwat för dem, och andras fel kunna lättare märkas än egna. Dock warder detta upteknat til et witnesbörd för efter-

efterwerlden, at Christina Församling utan den minsta tyngd för deß Ledamöter, kunnat wäl uppehålla både Kyrka och Präst hos sig, om de förmåner bättre blifwit aktade, som Försynen dem tildelt. Hwaremot nu twiflas om Kyrkan mer kommer up, när hon en gång faller omkull. Wåra Swenska Americaner hafwa altid fruktat de skulle blifwa för rike, och derföre sedt så litet på sit egit bästa. De hafwa hälre låtit andra intaga sina fördelar, än de nyttjat dem sielfwe. Desutan äro tiderna på 50 år förändrade, som natt emot dag. Wid första upsättningen kunde folket köpa land, bygga Kyrka och Prästegård inom få år, nu kunna de knapt underhålla dem, samt med möda behålla hwad deras förfäder förwärfwat. Men det är intet underligit: fordom kom Kyrko-folket några Swenska mil til fot; nu måste de unge så wäl som gamle sitta til häst. Då red mången god ärlig Man på et stycke af et Björnskinn; nu gillas knapt någon Sadel utan Eschabraque med galoner och fransar. Då såg man drängar och pigor barfota i Kyrkan, nu wil ungt folk likna Ståndspersoner i drägten; drängarna med Peruquer, du Crains och dylikt: pigorna med styfkjortlar, fina tyg-skor och annan granlåt. Då bodde hederliga Familier i låga stockhus, hwartil skärsten war af ler-slagit spilwerke; nu upresas målade sten- och tegel-hus i landet. Då brukades öl och bränwin, nu Win och Punch. Då lefde man på Gröt och Wälling, nu på Thee, Coffee och Chocolade.

§. 16.

Kyrkans Cassa äger för närwarande tid P. 659: 16: 2. af hwilka dock allenast P. 624: 16: 2. äro säkre. Årligit Banque-Interesse

git interesse deraf är P. 37: 10: 0. Årlige Tomtören be-
och Räntor. stiga sig til 10 eller 12 P:d som säkre. Om Församlingen består sin Präst 50 P:d årlig lön deraf, såsom wiß, och dertil 1 Span säd af hwart matlag, så kan han komma ut dermed. Det är wäl wißt, at Församlingen icke wil se sin Präst lida nöd; men som aflöningen är förordnad at ske igenom interessen och räntor, så frågar ock fögo någon derefter, huru han får sit ut. Klagar han sin nöd, då betyga alla sin benägenhet, at hjelpa. Kunde Prästen lefwa utan at beswära Församlingen, så sågo de det hälst, och älskade honom mäst.

§. 17.

Andra inkomster. Kyrkans inkomster äro ringa: Om någon främmande begrafwes i Kyrkogården, betalas för et Lik öfwer 21 år gammalt 12 Skill., för en under 6 Skill., för Bårklädet när det lånas ut åt främmande är 5 Skill. För Bänkerum när det säljes efter ordningen på Bänkarna ifrån 20 til 50 Skill. Detta med hwad som samlas i Håfwen, utgör ej mer än för Communion-Win, Kläckarens aflöning och andra små utgifter. Så ofta någon förbättring är wid Kyrkan, göres dertil sammanskått i Församlingen.

§. 18.

Som Probst wid denna Beskickning, har han erfarit mycket förtroende hos sina Ämbets-bröder, mycken kärlek uti samtelige Swenska Församlingarne. Til hwilkets bibehållande nödigt war aktadt, at Prästerskapet skulle hålla Möte i hwarje Församling en gång om året, i Maji månad uti Christina, i Augusti uti Racoon och i Novemb. uti Wicacoa, då man först på en Söndag tilsam-

samman hölt Gudstjenst och anammade HErrans Nattward, sedan anwände de följande dagar med tjenliga öfningar och rådslag i åmbetes mål, samt correspondencen med Hr. ArcheBiskopen och Consistorio. Wid slika tilfällen war ock en eller flere af det Tyska Lutherska Prästerskapet tilstädes, åtminstone en gång om året, såsom ock Probsten eller någon af deß medbröder på lika sätt, uti någon af de Tyska Församlingarne sig mände infinna. Detta hade förnämligast sit afseende på enighet uti Läran, til uteståntgande af willfarande Secter, hwilka likwäl under denna tiden långt mindre, än de förra åren, sig framtedde. På Mötet i Germantown år 1751, hölt Probsten en liten Oration på Latin: **Om Andans enhet igenom fridsens band**, Eph. 4: 3. På Tyska Prästerskapets anmodan wid Mötet i Nya Providenz år 1753, upsatte han en berättelse på Latin: **Om de Tyska Evangeliska Församlingars upkomst och fortplantande i Pensylvanien, samt nästliggande landskaper.** Denne inlemnades til Regeringen i Philadelphia, samt til Inspectores öfwer de då nyß uprättade Fri-Scholar. Uti alla åmbetes förrättningar wardt han af sine kåre Tros-förwanter ej allenast älskad, som en trogen Rådgifware, utan ock hedrad som en Förman.

De fyra första åren, hwart efter annat, mände han utstå swåra Fråß-febrar, som årligen plågar den landsortens inbyggare. De många åmbetes förrättningar, som äfwen ibland det Ängelska folket ju mer, genom närmare bekantskap tilwäxte, och ej utan et ständigt resande i landet kunde förrättas, gaf anledning at tänka, det krafterne torde framdeles icke blifwa tilräckelige.

Han anhölt fördenskul hos sin ArcheBiskop om aflösning, så snart möjeligit wore, och wardt försäkrad där om bifall, så snart anständig befordran hemma kunde utsedd blifwa. Icke des mindre wardt dermed några år längre fördrögt, in til Febr. 1756, då den, med Hans Maj:ts Allernådigste tilstädjelse, utfärdade hemkallelsen ankom, tillika med tilsäjelse om 1000 dal. S:mts resepenningar af samma Kongl. nåd förärte. Härjemte bewiljades honom, at afresa när hälst så godt syntes, allenast det Extraord. Hr. Joh. Abr. Lidenius måtte som Vice Pastor, och Mag. Parlin som Vice Probst i deß ställe förordnas, tils wißare anordning öfwerkomma skulle. Men aldenstund han fant, at uti et så fritt land ej säkert wore, at lemna Församlingarne på den foten, ty fördrögdes med afresan til des Kongl. Fullmagter woro framkomne, för Kyrkoherden i Wicacoa Mag. Parlin at wara Probst öfwer Församlingarne; och för Kyrkoherden i Racoon och Pensneck Hr. Eric Unander at wara Kyrkoherde i Christina, samt för Extraord. Predikanten Hr. Joh. Abr. Lidenius at wara Kyrkoherde i Racoon och Pensneck, hwilka han, hwar på sit ställe ordenteligen inställde; och förordnade äfwen hwad Extraord. Predikanten Hr. Pet. Nordenlind, som anlände i Septemb. månad och således fylte antalet, hade at hådanefter göra.

Sedan han alt detta i ordning satt, kunde han afträda och med glädje taga afsked, hwilket skedde med Predikan i Christina Dom. XVI. p. Tr. Men den glädjen war icke utan inbördes tårar. Hans åhörare hade ifrån begynnelsen omfattat honom med så stor kärlek, at skilsmåßan ej skedde utan lika affaknad. Wid det han

hölt afskeds-predikningar på 6 särskilta ställen, hwarest han ofta Gudstjenst förrättadt, följde honom folket ifrån den ena orten til den andra, til ganska stor myckenhet, sörjande aldramäst derföre, at de aldrig mer skulle få se hans ansikte. Afresan skedde d. 9 Nov. 1756. Efter hemkomsten wardt han af Höga Öfwerheten med besynnerlig Kunglig Nåd omfattad, och förordnd til Fellingsbro Gäll i Westeräs Sticht.

Sjunde Delen.

Om Racoons och Pensnecks Församlingar.

Cap. I.

Om Tiden förrån Racoon och Pensneck wordo Församlingar.

§. 1.

Racoons Församling ligger å östra sidan om Älfwen De la Ware, uti Provincen Nya Yersey och districtet Wäst-Yersey, Burlingtons Gouvernement, fördelt uti Gloucesters och Salems Countijs, samt uti Grenwich, Deptford, Pilesgrow, öfra och nedra Pensnecks Townskips. Under namn af Racoon förstås den Swenska Kyrkan och Församlingen, som på 3 Swenska mils widd, Pensneck undantagande, må kallas den enda *). Racoon kallas äfwen den segelbara Å, som tömer

Racoon, des belägenhet och namn.

*) J Salem war Präst och Kyrka ifrån 1725 til 1750, men af mißhällighet är der nu Kyrka, ingen Präst, och Församlingen mäst skingrad ibland Qwäkare och Anabaptister.

mer sig i De la Ware, hwarwid Kyrkan står. Namnet är af Ån, den Indianerne kallade Memiraco, Narraticon, men de Swenske i senare tider Araratcung, Ratcung, nu omsider Racoon, som i Swenskan lyder Racuun *).

§. 2.

Racoons första befolkning.

Det första boställdet å denna sidan war wäl den ort, som Indianerne kallade Hermao-missing, hwarest de Holländske hade sin Fort Nassau, och nu heter Gloucester. Wäl 40 år woro framledne, förän någon hade lust at här sätta sig neder och uptaga Hemman; man hölt det för et wildt land, der ingen trifwas kunde. Mats Matzon, Mag. Rudmans Swärfader, war den förste, som der slog ned sina bopålar, och som folket förökte sig, hade de sin Gudstjenst tilsamman med dem å andra sidan om älfwen, således, at ifrån Racoons Kihl alt upföre älfwen gingo de til Tenacongh och Wicacoa, men sedan nedanföre med älfwen, til Tranhuks Kyrka. När Rudman och Björk kommo i landet och uprättade nya Församlingar, hulpo ock deße Yersey Män willigt til efter sina andelar, hwar och en wid sin Församling.

§. 3.

Pet. Shæfers äfwentyrer.

Wid denna tiden war en Petrus Shæfer kommen til landet ifrån Finland och Åbo. Han hade i 9 år förut fallit i Fanatiska tankar, hwarmed han jemte tre andre, Ulstadius, Ulhegius och Lithovius, gaf HofRätten och Con-

*) Racoon eljest et djur i Norra America, af de Swenske kallad Åspan, af Hr. Linnæus Americanskt Björn, likt et Gråsswin til färgen, en Hare til fötterna, en Katt til klorna, en Räf til det öfriga. Föder sig af wäxter, kött och fisk; ligger i öde. Skinnet tjenligit för foderwerk och Hattmakeri; räknas ibland landets förnämsta afkomster.

Consistorium mycket at sysla. Omsider begaf han sig til afbön, men deraf å nyo oroad, företog en wandring igenom Tyskland til England, och stadnade i Pensylvanien. Straxt anmälte han sig hos en Man Edvard Shippen, en Qwäkare och Domare i orten, samt deß Hustru Rebecca, låtandes dem förstå, at han ej kunde undwika at gästa i deras hus för 6 weckor med förplägning på bröd och watn. Med deras tilstädjelse, förblef han der efter behag, och under samma tid alt mer inweklad i sina griller. Begaf sig widare ned til Pensneck, at der hålla Schola, hwarmed dock war fögo besked, ty snart åter företog han en af honom kallad Dödsfasta, och fick uppenbarelse, at han skulle up och wandra hwart han kunde. Det enfaldiga folket tog honom för et Helgon, och när han ifrån dem gången war up ibland Tyskarne i Germantown, sände Pensnecks-Boerne kallelse efter honom, at komma åter ned och warda deras Präst, med försäkran, at 24 P:d woro redo för deß underhåll. Han tog det för en stor heder, efter han förde denna kallelse allestädes med sig, men gaf aldrig swar derpå. Åter kom han öfwerens med Jonas Auren, at de skulle gå ut i will-marken, at omwända Hedningarna, likwäl wardt ej eller mer deraf. Wände så om tilbaka åt England, och i Pleymouth under 50 dagars Wattufasta fick uppenbarelse, at han åter skulle infinna sig i Åbo, och der gifwa sina förra Domare nytt beswär, det han ock werkeligen gjorde. Hans dagar ändades på Gefle Slott i fängsligit förwar och wanlig galenskap.

§. 4.

Yersey-Boerne åstundade sin egen Församling på

L. Tollstadii åfwentyrer.

sin sida, ändock de til de andra Kyrkors byggnad för sina andelar hulpit. Deraf upkom et beklageligit upror, hwartil Lars Tollstadius gaf anledning, som förut sökte at tränga sig in i Wicacoa, men derifrån utskuten, föregaf det han wille wända om tilbaka hem, allenast han fick paß och recommendation. Mag. Rudman samtykte dertil med förmaning, at Tollstadius, til des afresan skedde, ej skulle gå ut i Församlingarne och med predikande skingra åhörarena ifrån deras rätta Kyrkor, utan uppehålla sig med barna-underwisning och Catechismi förhör, som mer godt kunde uträtta. Men detta oaktadt, så snart han wunnit sin önskan, gick han öfwer til Yersey, och hwar Söndag predikade, först en tid i den delen, som hörde til Wicacoa, sedan i den, som lydde til Christina.

§. 5.

Mißförstånd om Kyrkobyggnad.

Kyrkoherdarne Björk och Sandel saknade en del af åhörare i sina Kyrkor, och kunde ej annat än beifra et sådant otidigt företagande. De kunde ej förtiga, at deras Församlingar derigenom så wäl stympades, som deras underhåll. Men detta hade de wäl kunnat tåla, om alt annat warit grundat på et mogit råd. Yersey Inwånare föregåfwo wäl, at de woro för mycket aflägsne ifrån de andra Kyrkorne, och ledo mycken brist i sin Gudstienst igenom den åfwentyrliga öfwerfarten öfwer De la Ware, i synnerhet wintertiden, men detta skäl war icke tilräckeligit. Ty fast de werkeligen behöfde Kyrka och Lärare för sig sielfwe, så war ej ännu rätta tiden dertil. De woro nu afmattade, igenom den hjelp de gjordt til Wicacoa och Christina, så war ock icke all skulden derpå än afbetald, så at hwarken kunde de sätta up någon war-

aktig

aktig Kyrka på egen bekostnad, ej eller wänta hjelp af de andre. Det wore dem ingen heder och fögo nytta af en sådan Präst, som denne Tollstadius redan befunnits wara. Än mer, at hos Öfwerheten i Ängland wore allenast twänne Swenska Präster namngifne, såsom tjenstgörande wid deße Församlingar, hwaraf ej annat kunde följa än en mägta stor upmärksamhet, när der förspordes wara try. Likaledes, at de förtjente sig höga Öfwerhetens onåde i Swerige för sin otacksamhet, at falla ifrån de Lärare, som lagligen woro sände, och skulle således ej wåga sig at mer begära någon Lärare derifrån; at Arche-Biskopen ej kunde taga någon wård om sådana Församlingar, som utom deß råd och emot bästa förstånd gjorde skadeliga ändringar inom sig sielfwe; änteligen: at ingen rättsinnig Präst mer dristade sig at komma hit och förbida et öde, at se antingen en del af sina åhörare, eller som lika möjeligit wore, at alla föllo honom ifrån. Detta alt, med hwad mera, förestältes både skrifteligen och munteligen, och uträttade omsider så mycket, at et Bref afgick til ArcheBiskopen, med begäran om deß samtycke til detta företagande. Imedlertid lofwade Tollstadius afhålla sig ifrån tjenstgörande, undantagande Barnchristning, i nödfall.

§. 6.

Men Mannen höll icke ord. Han hölt up allenast 5 til 6 weckor, sedan begynte på nytt at predika här och der, skingrade folket och reste up dem emot sina gode Lärare, at om någon af dem kom på den sidan at predika, fick han allenast få åhörare. För Kyrkoherden Sandel inwände han, at han wäl lofwat icke predika i den delen, Racoons Kyrka bygd.

 som

som lydde til Wicacoa, men wäl kunde han predika i den, som hörde til Christina. Tiltaltes han af Kyrkoherden Björk, så föll han undan och bad om förlåtelse, men höll lika wäl fort. Imedlertid blef Landköp til Kyrko-grund wid Racuuns Kihl och Kyrka bygd derpå, utan at afwänta något widare swar ifrån Swerige. Först köptes 20 Spanlands åker, hwarpå Kyrkan står, sedan 80 ditto litet stycke derifrån, tilsamman 100 Spanlands åker för 12 P:d af Johan Hugg Junior, och Köpe-bref gifwit d. 1 Sept. 1703, hwartil lades 5 Spanlands åker ängsmark af Johan Jones för 5 Sh. år 1705. Kyrkan wardt färdig år 1704, då Tollstadius mände bjuda de andre Prästerne til deß inwigning på Dom. II. p. Tr. Ingen wille komma, efter alt skedt på så oordenteligit sätt. Förän detta året gick til ända, upkom et skamligit rykte om denna Mannen, för hwilket han ock wardt anklagad, men förrän det kom til ransakning, ändades Tollstadii oroliga dagar uti Älfwen De la Ware, när den ökstock, hwaruti han färdades d. 9 Maji 1706, kom drifwandes up til Yersey-landet med deß Resekappa och Ploghjern, men deß döda lekamen wardt funnen 9 dagar derefter wid andra sidan under Upland.

§. 7.

Omdöme deröfwer.

De redelige Prästmän, som den tiden stodo så hårdt emot Racuuns Kyrko-byggnad, kommo wäl derigenom under många swåra omdömen. Men de sågo längre in i saken än folket i gemen, och wiste wäl förut påföljden. Ingenstädes i werlden kan klarare besannas, hwad skadeliga påfölgder komma af obetänksamma Kyrko-byggnader, än i detta landet. Exempel derpå ser man med många

ga Ängelska Kyrkor: några förmögne och frikostige sätta up en Kyrka på deras begrafnings-plats, för närmare Kyrko-wäg skul, då de kunna hafwa tjenst af en Lärare allenast för en owiß tid; eller ock förmå den ordinarie Läraren i orten, at besöka dem någon gång: sedan göra de det til hans skyldighet, utan wedergällning. Kan han ej göra dem til wiljes, lasta de honom, komma aldrig mer til den rätta Kyrkan, och förwägra at uppehålla både Präst och Kyrka. Ja det händer, at de flytta bort på andra orter, då folk af annan Tros bekännelse kommer til Hemmanet; eller ock falla af til andra Secter. Församlingen skingras, Kyrkorna förfalla, Prästerna lida. Deraf ser man många Kyrkor utan Präster, Prästerne med förfallna Kyrkor och utan Församlingar.

§. 8.

Folket i Racuun war nu til en del i sådan oreda. Deras afsomnade Lärare hade warit dem til ringa heder och mindre upbyggelse, ej eller wiste de huru de kunde få någon bättre. Icke dristade de at skrifwa til Swerige, emedan ännu intet swar kommit war på det förra brefwet. Fördenskul at komma på något råd, beslöto de at kalla til sig Hr. Jonas Aurén. Omtanka at få Successor.

§. 9.

Denna Jon. Aurén war en Prästman, som af Kon. Carl XI:te wardt sänd til America år 1696, tillika med Rudman och Björk. Deß ärende war, at taga af Landet, samt beskrifwa det och folkets tilstånd, med mera; hwarpå han snart skulle komma tilbaka. Straxt efter ankomsten förspordes Konungens död, och sedan Konung Carl XII:tes krig, ty beslöt han at här något längre fördröja.

Under den tiden sällade han sig til de så kallade Sabbatharier, som hålla Lördagen för den rätta Sabbathsdagen. Han utgaf genom Trycket en Allmanach, enlig sina satser på Ängelska, kallande henne Noæ Dufwa, och kom dermed mycken oredo åstad. Detta föranlåt Hr. Eric Björk, at åfwen på Ängelska utgifwa deß förläggning, i en Tractat under denna Titel: A litle Olive Leaf, put in the mouth of that so called Noach's Dove, and sent home again to let her Master know, that the waters are abated from off the face of the ground, and that for the sake of Jesus Christ, whose servant to the end of my lif J shall endavour to be. **Et litet Oliwelöf, satt i munnen på den så kallade Noachs Dufwa, och sändt hem igen at låta hennes Måstare weta, det watnet är fallit af jordenes ånne, och det för JEsu Christi skul, hwars tjenare til min lifsände jag skal eftersträfwa til at blifwa.** Detta arbetet, som med mogit förstånd och kraftiga skäl är sammansatt, uträttade mycket godt ibland folket, men fögo mer hos Hr. Jon. Aurén, än at han wäl på Söndagarne predikade för andre, men hölt Lördagen helig för sig sielf.

§. 10.

Kallad til Racoon. Brunjan Scholmästare.

Til denna tiden år 1706 hade Hr. Jonas Aurèn uppehållit sig wid Elk River i Maryland, med predikande för Ängelske och Swenske. Racoons Boerne kallade honom til sig, i hopp, at sedan han åter kommit ibland de Swenske, skulle de få honom ur sina Lördags tankar. Han for omsider Höste-tiden öfwer til dem, med sin Slägtinge Brunjan, at blifwa deras Föreläsare i sin frånwaro, samt

samt Scholmästare i orten, som han ock då i 2 år haft Brunjan med sig wid Elk=River uti sin Lördags mening.

§. 11.

Förrän Hr. Aurèn wille sätta sig neder i Racoon, kom han til Kyrkoh. Björk och begärte des råd, hwilket han ej wille göra emot. Fullt samtycke kunde ej gifwas, i anseende til den wördnad Hr. Björk hade för sin Biskop, at alt måtte ske med hans wetenskap och styrelse; dock för den ömhet han, som en Samwets=Man, hade för Auren, som ock för folket, hwilka honom begärte, wille han emedlertid ej wara deremot. För större wißhet begärte Racoons Församling bekräftelse derpå af Gouverneuren i New=York, som kallade honom först för sig och sedan gaf lof. Derefter förestod han Församlingen intil år 1713, då han d. 17 Febr. lemnade detta jordiska umgänget, och deruti en Änka med twänne Söner. Sina Lördags=griller har han behållit til slutet, men förmärkes ej hafwa dermed kommit någon förargelse åstad i Församlingen. Aurén Präst i Racoon, dock Sabbatharian.

Cap. II.

Om Lidenii Tid.

§. 1.

År 1712 d. 1 Maji ankom Hr. Abraham Lidenius tillika med Mag. And. Hesselius ifrån Swerige, och som der således wore flere Präster för den tiden wid Christina, ty fants tjenligit, at Hr. Lidenius, på Yersey Boernes begäran i Pensneck, skulle blifwa hos dem öfwer Wintern, och wardt han til den ändan öfwerhämtad d. 5 Decemb. När nu Hr. Aurens död 2 Månader derpå Lidenius först Adjunctus sedan Pastor.

infölł,

infölt, och Hr. Sandel ifrån Wicacoa stundom besökte dem i Racoon, ty han kunde ej oftare komma, blef Hr. Lidenius aldeles tjenstgörande hos dem, efter Hr. Probsten Björks förordnande, på det sättet, at han skulle predika på hwart ställe hwarannan Söndag, hwilken ordning hölts ifrån d. 20 Octob. 1713 til d. 4 April 1714. När Mag. And. Hesselius då d. 1 Maji 1714 trädde til Christina, skiftade han om med Hr. Lidenius å båda sidor, warande Racoon och Pensneck tilsamman den tiden ansedde som en Annexe til Christina. Emedlertid afreste Probsten Björk til Swerige, som jämte skrifwelser med sig om Församlingarnas närwarande tilstånd, åfwen gjorde muntelig berättelse derom, hwarpå Biskopen i Skara Doct. Jesper Swedberg, som samma tid hade Församlingarne i upsikt, igenom sit bref dat. Brunsbo d. 24 Nov. 1714 gaf tilstädjelse at bygga en Kyrka i Pensneck, eller hwar de lägligast funno, samt förordnade Hr. Lidenius til Kyrkoherde öfwer Racoon och Pensnecks Församlingar; och hafwa de sedan i deße orter warit tilsamman Ledamöter i detta Pastorat.

§. 2.

Pensneck. Pensnecks Församling är i Provincen Nya Wäst-Yersey, Burlingtons Gouvernement, Salems County, öfra och nedra Pensnecks, Piles Grow samt Maningtons Townships eller Härader, å östra sidan om Älfwen De la Ware, och långs wid des strand. Namnet Pensneck betyder Pens hals, emedan denna landssträckan wardt ock gifwen William Pen at uptaga och med folk besätta, hwaraf ock des efterkommande upbära årlige räntor. Dock har Pens Familia här ingen styrelse, som i Pensylvania,

vania, utan alt är under Konungens Gouvernement. Landet ligger lågt, består til en stor del af Mäßar och Kärr. Har åt nedra delen god jord, men i den öfra ganska sandig och mager, är ännu fögo rödjat och bebygt, warande luften osund och förorsakar Fräß-febrar: goda källor stå knapt at finna, och folket i gemen har en blek och siuklig hy.

§. 3.

Mag. Lidenius war en Man af besynnerlig drift, hwarigenom han uträttade mycket godt i sina Församlingar: war ock för sit nit och sina försiktiga inställnings-gåfwor mycket älskad, at han lyckeligen kunde befrämja sina upsåt. Deß omsorg war nu at förse Pensneck med Kyrka. Efter åtskilliga råd om stället, stadnade man derwid at sätta Kyrkan midt i Necken wid landswägen. Dertil skänkte Jean Jaquet 4 Spanlands åker. Grund-brefwet derpå gafs d. 8 Jan. 1715. Straxt företogs Kyrko-byggnaden, men wardt ej fullbordad förr än d. 31 Mart. 1717, då hon wigdes in och kallades S. Georgii Kyrka. Hon är 24 fot i fyrkant, af stockwerke och brädslagen. Kyrko-byggnad.

§. 4.

Nu frågades hwar Präste-bordet blifwa skulle? Racoons Församling hade försedt sig wid sin Kyrka med et stycke land, men jorden war sandig, mager och otjenlig för såd, Präst-lönen desutan swag ur Församlingarne; ty wille ej Pastor sätta sig derpå, eller råda folket at bygga, utan hälre styrkte dem, at skaffa et Hemman som låge midt emellan Kyrkorne. Härom rådgiordes i 8 år, och i hwar Sockneståmma handlades derom, Präste-bord.

om, til des at Hr. Jesper Swedberg och Måns Kyn togo sig före at fara hus ifrån hus, Församlingen igenom, och förmådde folket at förena och förbinda sig til et lägligit Präste-bords köpande. Dertil fants Göran Kyns Hemman tjenligit, wid paß en Swensk mil ifrån Racoon och 1½ ifrån Pensneck. Det ligger i PilesGrow Town-ship, består af 235 Spanlands åker, och kostade 145 P:d. Köpet skedde d. 21 Mars år 1720. Derpå upsattes en wacker byggning med Nattstufwa på, och mer sädesland röjdes.

§. 5.

Kyrkans reparation.

År 1715 befants Racoons Kyrka wara bofällig: då wardt hon utantil kalkslagen och hwitlimmad, fick således anseende af en Sten-Kyrka. Detta wardt åter å Norra sidan förbättrat år 1719: samma år wardt ock et Wäkenhus bygdt utan för Kyrko-dörren.

§. 6.

Jesper Swedberg.

Ehuru Kyrko-Staten för en lång tid i orten stod i mycken oreda, war dock en tämmelig jämn Schol-hållning wid Racoons Kyrka, hwarest Schol-Hus war upsatt och Hr. Jesper Swedberg Sonen något öfwer et år förnötte sin tid. Under sina resor skulle han ock bese detta ohyssade landet, förmodeligen at förnimma huruwida han wid Församlingarne kunde finnas tjenlig. Men här war hwarken tid eller lägenhet för lycka och förkofring, ty lemnade han landet, och som Sjöman fortsatte sin resa til de WestIndiska öar.

§. 7.

Isaac Baner.

Wid paß 1695 kom Baron Isaac Baner til Pensylvanien, bodde först i Philadelphia, wiste både i kläder

och

och upförande sin härkomst, men wardt snart bragt uti lägre tilstånd. Någon tid hade han warit i tjenst under K. William III af England, som han med något document brukat bewisa. Sedan han beslutit at tilbringa det öfriga af sin lifstid i denna orten, flyttade han neder til Christina, och wid Skansen hos Johan Stalcop hölt en liten handel, dock til ringa förmon. Derifrån begaf han sig til Pensneck, gifte sig med Maria Jaquet, en Landmans dotter af ringa förmögenhet: wigselen förrättades af en Domare i orten, som seden då war. Uti sit stilla, fromma och dygdiga lefwerne bewiste han sit Adelskap, men at underhålla deß wärdighet fants ej råd och wilkor: Et litet stycke jord hade han sig betingat, til en del betalt, men kom ej til besittning deraf. Deß död inföll d. 11 Nov. 1713, och deß begrafning förrättades på Presbyterianernas Grafgrund, i brist af annat ställe. Ankan lemnades i oförmögit tilstånd at uppehålla sig och sina barn, Claes, Maria, Gustaf och Paul. Claes dödde 2 månader gammal, dottren kom til en hederlig Man af modrens slägt Philip van der Weer, Gustaf och Paul sattes uti Handtwärk.

§. 8.

Mag. Lidenius fick hemkallelse år 1723, afträdde 1724, och begaf sig hem til sit Fädernesland med sin k. Hustru Maria van Neaman, samt barnen Joh. Abraham och Maria: förordnades til Probst och Kyrkoherde i Umeå Stad och Hernösands Sticht. Wid hemkomsten gjorde han sin flit, at hos Gen. Lieut. Baron Johan Baner, samt Riks-Rådet Gref Axel Baner föreställa de Banerista barnens olyckeliga tilstånd i America, och want

billigt medlidande, at rese-medel dem sändes och de til Swerige wordo befordrade, hwilket skedde år 1727. Gouv. Cordon gaf befalning til folket, som tagit dem i tjenst, at de straxt skulle sättas på fri fot, tog barnen wid handen och förde dem til skeppet: Mag. Lidman hade omsorg för deras utrustning och Gouvern. Secr. Robert Charles följde med dem öfwer til London.

§. 9.

Christina skyldig hos Racoon och Pensneck.

Ifrå den tiden Racoon och Pensneck fingo Lärare för sig sielfwe, begynte de kräfja skuld af Christina Församling: de hade med penningar och dagswärken haft sina dryga andelar uti Kyrko-byggnaden. De hade efter öfwerenskommelse på Sockneståmman d. 4 Octob. 1699 huggit och flottat öfwer alt timbret til Prästhuset; hwarföre och emedan de sielfwe nu woro för dryga omkostningar, så med Pensnecks Kyrko-byggnad, som Präste-bords anskaffande medtagne, så trodde de sig hafwa rätt at fordra en lika wedergälning ifrån andra sidan, som nu hade kommit i godt stånd, samt at dertil wore en förbindelse, som skulle gälla in för Lag och Rätt. Det är wist, at Yersey-boerne wid första föreningen uti Sockneståmman d. 30 Julii 1697 påstodo en sådan Förbindelse, at när de med tiden skulle blifwa så mägtige, at kunna göra en särskilt Församling, förskaffa sig och underhålla en Lärare af wår Lutherska Religion, då skulle de på andra sidan hjelpa dem med så mycket penningar igen, som de hulpit wid Christina. Men swaret och beslutet blef detta: At fastän wi på denna sidan

dan aldrig på detta sättet nu jaka til en sådan begäran, så äro wi likafult för Guds ära skul förbundne, at hjelpa dem igen på andra sidan, efter de haswa hulpit oß. Icke des mindre, då Kyrkoherden Mag. Lidenius på Sockneståmman i Christina d. 2 Maji 1720, yrkade på sin Församlings fordran, wardt skulden rättmätig årkänd. Til deß betalande skulle lediga Bänkrum säljas i Christina Kyrka, och bristen fyllas med sammanskått i Församlingen. Men hwarken blef summan af skulden någonsin faststäld, ej eller finner man någon riktig råkning på det, som sedan blef betalt. Likwäl är wist, at tid efter annan något dertil blifwit bidragit; och at betalningen wid slutet skedt igenom Hwete, emedan den tiden war fögo rörelse med penningar i landet. Anteligen liquiderades på detta sättet: Christina Församling war ännu skyldig til Pensnecks Församling för Kyrko-byggning 46 Bushel (Spann) Hwete. Pensnecks Församling igen war skyldig til Kyrkoherden Mag. Sam. Hesselius 10 P:d, för tjenstgörande et år efter Mag. Lidenii bortgång, och Mag. Hesselius skyldig til Christina Församling 9 P:d 9 Sk. 7 p. fördenskul skaffade Mag. Hesselius Christina Församling, efter Församlingarnas råd och beslut å både sidor, et general qvittence på all skulden ifrån Racoon och Pensnecks Församlingar; och detsamma qvittencet skulle fria honom, Mag. Hesselius ifrån sin skuld til Christina Församling, hwilket skedde d. 1 Jul. 1726. Detta alt oaktadt är nu knapt någon, som minnes at skulden är betald; ty göres derom ännu ofta påminnelser.

Cap. III.

Om Tranbergs och Windrufvas Tid.

§. 1.

Deras Resa.

År 1725 i Septemb. månad afgick Mag. Peter Tranberg ifrån Swerige til America, at aflösa Mag. Lidenius: med honom följde Hr. Andreas Windrufva, som Adjunctus, hwilken Biskop Swedberg i Präste-brefwet och Rese-paßet kallade Drufva, för at skilja honom ifrån deß olyckliga Broder, dock behölt han alt efteråt sit wanliga namn. Deße twänne Prästmän hade en swår öfwerkomst, i det, at skeppet, som gick ut ifrån Götheborg, drefs under Norrige och förgicks, så at de knapt kommo undan med lifwet; hade dock den lyckan, at blifwa wäl emottagne af Biskop Möller i Dronthem. Fingo sedan Fartyg til Amsterdam, och blefwo der af det Lutherska Prästerskapet understödde; derifrån begofwo de sig til England, hwarest Societeten dem med hederlige rese-medel befordrade, förutan 1000 dal. S:mt hwardera, som Biskop Swedberg dem å nyo ifrån Konungen i Swerige förskaffade, hwarmed de widare til bestämdan ort sin resa fortsatte.

§. 2.

Delte Församlingen.

Mag. Tranberg ankom år 1726, at taga in sit ställe, och af Probsten Mag. Lidman insattes d. 30 Junii samma år. Aldenstund des trogne Broder i lif och död Hr. And. Windrufva ej hade någon wiß Församling eller underhåll, Församlingarne desutan då woro folkrike, ty kom Mag. Tranberg med honom öfwerens, at han skulle förestå Pensneck och njuta inkomsterne deraf.

Det-

Detta want både Församlingarnes samtycke, som derigenom wordo des bättre betjente, som ock Probstens, på detta sättet, at Mag. Tranberg skulle hafwa 40 P:d af Racoon och Hr. Windrufva 20 P:d af Pensneck, hwarjemte den senare skulle af sin Församling uppehållas med hus och kost samt tienste-häst, wid hwilken författning Pensneck stådt bättre än Racoon; dock fullkomnade ingendera sin löfwen. Hr. Windrufva gjorde gifte uti det Jaquetska slägtet, men snart derpå afled d. 5 Nov. 1728; således bröts contractet; hwarefter båda Församlingarne åter skulle göra sammanskått för Mag. Tranberg.

§. 3.

Racoon och Pensnecks Församlingar hade nu haft en wälsignad förmon, at icke allenast få Lärare, hwar efter annan, utan ock twänne tillika thy förestått. Mag. Tranberg war ganska waksam i sit ämbete. Jämte sin egen Församling, gjorde han ofta tienst både för de Tyska och Ängelske. Han war ej mindre aktsam i sin hushållning: lefde 7 år på Präste-bordet, sedan köpte sit egit Hemman der i granskapet och flyttade dit. Åter bytte han det bort för et långt större och fördelaktigare, samt lefde derpå. Imedlertid wardt Präste-bordet utarrenderat, och kom derigenom mycket at förfalla. I hans tid bygdes Läktare i Kyrkan, et tekn at Församlingen då war ökt: äfwen wardt Bänkordningen förnyad, och inkomsterne satte på ränta. Boställen.

§. 4.

År 1740 wardt Hr. Mag. Tranberg igenom Kgl. Fullmagt ifrån Swerige, öfwerflyttad til Christinæ

För-

Mag. Tranbergs flyttning til Christina och klagan deröfwer.

Församling, och tilträdde 1741. Han wardt emottagen med så stor glädje i Christina, som sorgen war af hans affaknad i Racoon och Pensneck. Det säges, at deße Församlingar tagit denna förändring så hårdt, at de ej sedan welat skrifwa efter någon annan Lärare ifrån Swerige. Man tänkte han war i så godt tilstånd, at han ej behöfde söka något bättre; alt blef uttydt til hans ringa fördel, åfwen igenom bref til Swerige. Men aldenstund Hr. Mag. Tranbergs ålder nu tog til och krafterna togo af: Kyrko-wägen war ganska lång och Församlingen widsträkt: deß barn wäxte til och kunde der i orten ej få någon god upfostring, så war ej mer at undra öfwer, at han efter 15 år begärte aflösning, än de, som tjent långt mindre tid. När han då begärte, at antingen få komma hem eller til Christina, och Fullmagt sändes honom på det sednare, så war han ju aldeles ofkyldig. Man har i Swerige welat sluta deraf, at flyttningar med Prästerne här i landet ifrån en Församling til en annan ej wore rådelige. Men sådane omwäxlingar ser man här ej mindre, än annorstädes med Lärare i andra samfund, så at detta ej war något nytt. När flyttningar med Lärare ske på goda och giltiga skäl, efter wederbörande Förmäns pröfwande och gillande, så uträttas mycket godt derigenom, och ingen har orsak något at klaga.

Cap.

Cap. IV.

Om en olyckelig Vacance.

§. 1.

Ehuru det war, så syntes folket ganska hoglöst om sin Gudstjenst på en lång tid; dock at det ej aldeles skulle blifwa öde, hade de ibland någon Predikan ifrån Wicacoa och Christina. Omsider kom det dertil, at de wille hafwa någon wiß Lärare igen. Denne war Hr. Olof Malander, som kom öfwer med Pastor Dylander år 1737, i afsikt at blifwa Scholmästare, och war wäl öfwad i predikande. Fördenskul skrefs derom af Pastor Dylander hem til Swerige; men när swar derpå kom tilbaka, jämte ordre ifrån ArcheBiskopen Doct. Joan. Steuchius til Kyrkoherdarne Dylander och Tranberg, at honom Malander ordinera, samt til Kyrkoherde uti deße Församlingar insätta, då war Hr. Dylander med döden afgången, och Hr. Tranberg lemnad ensam Swensk Präst i landet: hwaraf denna ordination ej kunde så snart ske, som utsatt war til d. 1 Nov. 1741; fördenskul skref Mag. Tranberg til bem:te Församlingar d. 9 Nov. följande, och gaf dem wid handen, at Malander war för dem utkorad Lärare, fast ej inwigd, och til följe deraf skulle hafwa magt at 1) förrätta Gudstjenst med bön, lofsång och predikan; 2) Wiga Brudfolk; 3) Begrafwa Lik; 4) Intaga Kyrkogångs-Hustrur; 5) Förrätta Nöd-dop: det öfriga wille han wid gifna tilfällen uträtta; men folket war owilligt at honom underhålla. Han blef olyckeligen gift med en B. Laurentz, fördjupad i skuld, och hoglös at fara fort

Ol. Malander håller Gudstjenst

til Prästa-ämbetet, hölt således ej ut mer än et år, ifrån Nov. 1741 til Sept. 1742, då han säges blifwit hämtad bort til Philadelphia för skuld igenom Crono-Betjenter.

§. 2.

Publicerar en Herrnhutisk Catechès.

Den Gudomeliga Försynen, som wistas wid all ting, det onda at tilstädja och det goda at befordra, hade ock wißerligen sin hand i denna förändring. Eftertiden har wist, at denna Malander aldrig blifwit någon upbyggelig Lärare. Han ändrade sit upsåt, under förewändning, at Församlingarne woro ej förmögne nog at uppehålla honom, men grunden låg i hans egit ostadiga sinne, det han nog wisat på många andra sätt, som ock besynnerligen med Schol-hållningen. Sedermera fällade han sig til Herrnhutarena, som wid samma tid hade stort anhang i landet, och som han då hade gifwit sig in på M:r B. Franklins Boktryckerie i Philadelphia, at arbeta för sin föda och aftjena sin skuld; ty hade han lägenhet at få ut igenom Trycket et litet arbete af Herrnhutisk smak, öfwersatt på Swenska under Titel: **En kort Catechismus för några JEsu Församlingar utaf den Reformerta Religionen uti Pensylvania, som hålla sig til det Bernis̈ka Synodo, hwilket är enligit med Lärone uti den Märiska Kyrkan. Först utgifwen i det Tyska språket af Johanne Bechtel, Guds Ords Tjenare.** Des Hufwud-Artiklar äro 12.

I. At Christus hela wår Lära är.
II. At Gud sit folk i honom wälsignar här.
III. At han är grund och horn.

IV. At

IV. At (utan medel) Gud sielf under wår Försonares Titul predikas skal.
V. At utan Christo intet Nåda-ord.
VI. At från hans död begyns det och går fort.
VII. At just också synden ur honom låras.
VIII. Och at Lagen kan ej nog bortföras från wår Låra.
IX. At det densamma åtskilnad är emellan oß och Hedningar här.
X. At deraf komne äro de falske Herdar, at man Lagen med des band och bördor igenfört.
XI. At det är nådenes rätta lopp, at man syndenes erkänslo fått ur JEsu död allena.
XII. Den Läran dyra, är den hemlighet man skal kundgöra i allan tid.

Den som haft tilfälle at se några af de Herrnhutiska Catecheser, må tro at denna är en qvinta essentia deraf, både til innehållet och methoden. Af denna Swenska öfwersättningen finnas dock få exemplar i landet för närwarande tid: skal man råka på någon, så är det i Racoon.

§. 3.

Det ödeliga tilstånd, hwilket nu war i deße Församlingar, gaf öppet hugg för den lede frestaren. Folket syntes obekymradt, at mer skaffa sig någon Präst: de besöktes ibland af Mag. Tranberg ifrån Christina, ibland af Mag. Gabr. Næsman i Wicacoa, som kommo der til skiftes, må hända hwar 3:dje eller 4:de månad (Herrnhutarenas inställande.) at

at predika och döpa deras barn, men dermed woro ej Församlingarne bewakade. Wid samma tid kom Grefwe Zinzendorff i landet, och spridde ut sina Apostlar så fort han kunde. Här woro Swenska Församlingar, ty skulle ock han förse dem med Swenska Präster. Desse woro Paulus Bruzelius, född i Häradshammar i Linköpings Sticht, som några år i Tyskland hängt sig til det bandet, och nu war kommen til denna orten, at blifwa brukad för de Swenske. Denne förmenes ock warit Mästare för nyßnämde omkeliga öfwersättning. Abraham Reinke, född i Stockholm och upfödd i Tyskland. Sven Rosen ifrån Götheborg, landförwist 1740 för sine Pietistiske wilfarelser och sedan dragen til Zinzendorfs anhang, til hwilka sällade sig Petrus Nyberg, om hwilken här nedanföre mera följer. Det är märkeligit, at de Swenske Män, som woro wigde Präster för den Herrnhutiska Församlingen, så ofta de kommo ibland Swenskt folk, kallat sig Swenska Präster. De föregofwo at de alla woro Lutherska, hade ingen annan Lära än den som war antagen i Swerige. Och fastän de hölio sig til det Moravista Bröderskapet, som allenast i Kyrko-seder woro skilde ifrån Swenska Kyrkan, skulle dock ej komma derpå an, om de wordo antagne til någon Swensk Församling, at de ju wäl wille hålla den wanliga Kyrko-ordningen.

§. 4.

Bruzelii intrång.

Detta alt, med mera, let wäl i Racoon och Pensneck. Bruzelius tilböd sin tjenst och wardt wäl emottagen i många hus. Församlingarne behöfde Präst, Bruzelius kunde predika Swenska, war en hjertans wänlig Man,

Man, honom kunde de hafwa på ganska lindriga wilkor. Han war ock wål ansedd i Kyrkoherden Tranbergs hus, en stor wån med Pastor Lars Nyberg, som nyligen war kommen ifrån Swerige til den Tyska Förs amlingen i Lancaster; alt gaf Mannen god credit. Men ännu war icke hälften af Församlingarne af denna tankan. En del stod hårdt emot honom, och wille icke taga an någon annan Präst, än den som kunde wisa creditiv ifrån Swerige; de wille förswara sin Kyrka ifrån mißtänkta Lärare. Hwad hände? En Söndag wardt utsatt at Bruzelius skulle predika i Racoons Kyrka: folket samlades til stor myckenhet; en del at skaffa honom in, en del at hålla honom ute, och en del at se på god lust. Men förmonen war på deras sida, som stodo honom emot, at de hade Kyrk-Nyckelen om händer; fördenskul togo de andre sig frihet, at bryta up et Fänster, krypa in, och så at öpna dörren. När dörren war öpnad, wardt slagsmål om ingången, oljud och et förskräckeligit wäsende, at altsamman afstadnade utan Gudstjenst, men med största förargelse. Detta skedde år 1744.

§. 5.

Mag. Gabr. Næsman beifrade detta öfwerdåd, for straxt ned til Racoon at hålla Gudstjenst, och samma gång hölt en undersökning i saken. Der woro klagomål hwar på annan: alla stodo på sin rätt til Kyrkan; men de, som wille truga in en främmande och mißtänkt Präst, funnos dock swårligen skyldige, hwarföre ock de Kyrkowärdar, som warit på den sidan, wordo afsatte, och saken remitterad til behörigt forum. Men aldenstund

Ransakning deröfwer och dom.

 stund

stund det war et Religions-mål emellan Församlingens lemmar, brukades derwid en lindrig medfart, i det at 25 Mån trådde tilsamman i Gloucester, at ransaka och döma deröfwer, såsom här ofta brukeligit är, när man wil undwika Råttegångs omkostningar. Mag. Næsman låt sig icke förtryta at taga saken an, och drifwa henne emot Bruzelius. Han legitimerade sin person med sit Magister-Bref, samt Prästa-Bref och Fullmagt, och fordrade dylikt af Bruzelius: Han drog up sina klagomål uti 9 besynnerliga beswärs-mål, och tilmälte honom lika så många osanningar; men Bruzelius swarade ej et ord. Des medhållare wäntade, at han der skulle göra en stor Man af sig, men alt blef til intet. Han wille, eller snarare wiste icke, hwad han skulle swara; men wisade sig likwäl mycket behjertad. Deraf wordo de förtretade, föllo til största delen ifrån honom, men blefwo slagne på 50 Punds böter, af hwilka dock 25 P. allenast utfordrades, som woro omkostningar. Bruzelius tillika med andra Moraviska Präster wordo förbudne, at träda in uti de Swenska och de Angelska Kyrkorne.

§. 6.

L. Nyberg blandar sig deruti.

Sedan Nyberg, för sit anhang med Moravierne, wardt utskuten ur sin Tyska Lutherska Kyrka i Lancaster år 1744, men hölt sig likwäl uppe någon tid efteråt å samma ort ibland sina tilhängare, tog han sig ibland före at fara fram och tilbaka i Racoon och Pensneck, altid upmuntrandes folket, at öfwergifwa Kyrkan och hålla sig til Bröderna. Straxt efter Mötet i Gloucester upmante han de af Racoons Boerne, som ännu

ännu hade god tanka för Secten, at hafwa Bruzelius ibland sig och låta honom predika hemma i husen. Detta gjorde Mag. Næsman oförtruten, at en gång i månaden besöka Församlingen med predikan, och således hölt han åhörarena tämmeligen wäl tilsamman, hwarigenom Bruzelius efter någon tid lemnade orten.

§. 7.

De rättsinnige tröttnade nu wid denna oro och på Mag. Næsmans ofta gjorde föreställning, sig emellan upsatte en Böneskrift til ArcheBiskopen om Lärare ifrån Swerige, dat. 8 August. 1744: jämte en Subscriptions-lista på 30 P:d om året för Lärarens underhåll, underskrifwen af namn ur Församlingen. Men så snart Moravierne fingo rök deraf, gingo de til Nyberg, han sände dem en annan Swensk Herrnhutare, wid namn Abraham Reinike, född i Stockholm. Denne för nyhetens skul hade i förstone stort tillopp, så at många lemnade Kyrkan, och hela hopen blef afwänd ifrån sit företagande med en annan Lärare. Så hindrade Nyberg dem ifrån förening, och när de woro förenade, skingrade han dem. Icke eller hade alla under besagde bref satt egenhändigt sina namn eller bomärken; minsta delen hade underskrifwit Subscription, utan de ofwannämde 71 namn woro måstadels undersatte af Kyrko-wärdarne efter allmän öfwerenskommelse; men de som sedan skulle sätta sina bomärken dertil, drogo sig undan, och woro således Skrifterna af intet wärde. De rättsinnige beslöto fördenskul, at ändå wänta någon tid och afbida bättre tilfälle. Reimikes tid warade ej eller länge, förr än han drog sig ur den orten, dels emedan han

Abrah. Reinike Herrnhutare.

syn-

synntes dem sälsam och Fantastisk, uppehållandes dem en gång i et Likhus med böner och predikningar så länge, at om de ej sielfwa brutit af, hade de ej den dagen kommit med Liket til Grafwen. Dels emedan de Swänske nu ledsnat wid deße Bröders flitiga resor med deras håstar, samt beswärliga besök uti husen, och derföre til största delen föllo ifrån, eller at man trodde det Herrnhutiska bandet skulle ökas, om de hade sin Gudstjenst på Ängelska, hwilket språk Reinike ännu ej war mäktig. Då gafs nytt tilfälle at upsätta et Kallelse-Bref af samma innehåll, som det förra, hwilket underskrefs af Församlingens äldste, tilsamman 8 personer, och tillika med den förb:de Subscriptions-Listan, hwarunder woro 71 namn egenhändigt teknade, och blef affändt til Swerige d. 17 Nov. 1745.

§. 8.

Tilståndet i Pensneck. Pensneck war samma tid under et ännu swårare öde. Det war öfwerenskommit emellan Mag. Tranberg och Mag. Næsman, at den förre skulle förestå Pensneck och den senare Racoon, men ehuru det war, blef Pensneck merendels et Morawiskt näste. Ej eller wardt Mag. Næsman någonsin anmodad at komma dit, hwilket likwäl skedde från Racoon, derföre kunde han ej eller taga sig något bekymmer derom. De Ängelske hade betingat den Ängelska Prästen i Salem, at predika för sig en gång i Månaden, men de Morawiska hade tillika sina sänningebud, som ströko deromkring, hwar efter annan, och kommo stundom up i Racoon at hålla Gudstjenst i husen. De Swenske ner i Necken öfwerlade med Nyberg, deras hemliga råd, huru de kunde få den Ängelska Prästen

sten ut och en Ängelsk Moravian wid namn Rice i stället, hwartil det dock aldrig kom. Sedan Ärke-Biskopens Doctor Jacob Benzelii Bref ankom wårtiden 1746, hwaruti Nyberg förklarades owärdig, at mer erkännas för Swensk Präst, wisade han uppenbarligen hwad han länge dolt under wißa prætexter, wistades ofta i Pensneck, predikade, ty ingen stod deremot, och gjorde sig bekymmersam om det Herrnhutiska Mötes-husets upsättande wid Olmutz-Å, i gränsen emellan Racoon och Pensneck år 1747.

Cap. V.

Om Sandins Tid.

§. 1.

Den frome Ärke-Biskopen Doct. Jac. Benzelius, som hade deße Swenske Församlingar i America under sit upseende uti deße olyckliga tider, gjorde skyndsamma anstalter, at afsända Mag. Johan Sandin, som nu war förordnad och med Kongl. Fullmagt försedd til Kyrkoherde öfwer Racoons och Pensnecks Församlingar. Och til förekommande af slika oordenteligheter, som många år warit försporde ur samtelige Swenske Församlingar, androg Ärke-Biskopen hos Hans Maj:t, at få en Prost på denne staten med årlig lön. Saken remitterades til Riksens Ständers Secrete Utskott, som igenom sit utslag af Jan. 1747 dertil styrkte, och wardt han således tillika förordnad, samt igenom Kongl. Fullmagt bekräftad at wara Probst öfwer Swenska Lutherska Församlingarne i America, med 50 P:d Sterl. lön årligen. Des resa anstältes på wärsta tiden af året, i den farligaste *Resa och ankomst.*

Ddd krigs-

krigstiden och warade 18 Månader med Maka, Dräng och Piga, och skeppet anlände wid New York, derifrån fortsattes resan öfwer land, då Gouverneuren öfwer New-Yersey upwaktades i Burlington, som med myc- ken respect ansåg det Paßet af Konung Fredrich i Swe- rige, så mycket mer, som han haft sin tjenst under Hans Maj:ts commando i den Allierade Armeen, gaf ock nu Hr. Probsten sin recommendation til deß Församlingar igenom sin Secreterare, af detta innehåll:

Gentlemen.

His Excellency the Governor hath ordered me, to notify to your Congregation, that the Bearer M:r John Sandin, Missionary to the Swedish Church at Racoon & Pensneck in this Province, hath waited on him and produced to His Excellency the Credentials, Pasport & Recommendation from His Swedish Majesty, now in alliance with the King our Master, & being there with fully satisfy'd, has licenced him to officate as Minister in the said Churches and all others in this Province, by the consent of their particular Pastors, and has kindly promised to give him protection.

You are therefore to conduit him to M:r Ladd at Gloucester, or to M:r Gibbons at Salem, before He officiates, and let Him be attended by some Gentlemen, capable of interpreting to Him the oaths which M:r Ladd or M:r Gibbon are authorized to administer.

Gentlemen,

J hope, you will in an exemplary manner recommend your selves to the further care of His Swedish Maje-

Majesty, by a grateful return to His present favor, in assisting M:r Sandin in every thing as far as your circumstances will permit, and beg leave to recommend union & decency in your Church, as the proper means of preserving a good reputation here and hereafter eternal felicity. Jam

Gentlemen

Burlington March. 28:the 1748.

Your very humble servant
Charles Read.

To the Vestry & Congregation at Racoon & Pensneck in New-Yersey.

Mine Herrar.

Hans Excellence Gouverneuren har befalt mig, at gifwa Edor Församling tilkänna, det Brefbäraren Hr. Johan Sandin, Missionarius til den Swenska Kyrkan i Racoon och Pensneck, uti denna Provincen, har upwaktadt honom och för Hans Excellence uptedt Creditiver, Paß och recommendation ifrån Hans Maj:t i Swerige, som nu står i förbund med wår Herre och Konung, warande dermed fullkommeligen förnögd, har befullmägtigat honom, at såsom lagligen förordnad Präst gjöra tjenst i bemälte Kyrkor, så wäl som uti alla öfrige i Provincien, dock med deras laglige Lärares samtycke, ch har nådigast lofwat at beskydda honom.

Edor skyldighet är fördenskul, at beledsaga honom til Hr. Ladd uti Gloucester, eller til Hr. Gibbons uti Salem, förrän han sit ämbete tillträder, och låta honom upwaktas af någre Herrar, som kunna för honom uttyda de Eder, hwilka Hr. Ladd eller Gibbons å ämbetes wägnar af honom taga skola.

Mine Herrar.

Jag hoppas, at I på et efterdömeligit sätt gören Eder wärdige til Hans Maj:ts uti Swerige wårdnad, igenom en tacksam erkänsla emot den närwarande nåd, då I gören Hr. Sandin bistånd uti alt hwad Eder lägenhet wil medgifwa, och beder om lof at recommendera enighet och anständighet uti Edor Kyrka, som et tjenligit sätt at bibehålla här et godt namn och härefter en ewig lycksalighet. Jag är

Mine Herrar

Burlington &c.

Edor ödmjuke tjenare
Charles Read.

Til KyrkoRådet och Församlingen wid Racoon och Pensneck i Nya Yersey.

§. 2.

Korta tid och död.

Nu begyntes en ny glädje. Efter 5 års bedröfwelig vacance syntes Församlingarne komma i fullkomnelig god ordning. Läraren war af allom älskad, äfwen af dem, som höllo sig til Moravierne. Han gjorde sin yttersta flit at wara allom til nöje och upbyggelse. Pensneck hade icke samtyckt til deß kallelse, likwäl wardt han der, med samma fägnad emottagen, som i Racoon. Han predikade til skiftes i båda Kyrkorna, och å båda ställen upråttade goda ordningar Nya subscriptioner gjordes; de som tilförene ej skrifwit under, gjorde det nu godwilligt. Somlige, som hittils uppehållit Moravianerna, lofwade ock sina andelar. Men glädjen tog en hastig ända med ny sorg, då han efter 6 månaders förlopp i HErranom afsomnade i Aug. 1748, lämnande sin Maka med et nyfödt Barn i främmande land.

§. 3.

§. 3.

Utan twifwel reste sig modet på Herrnhutarena af den Swenska Kyrkans motgång; deras sändningebud wisade sig straxt flere och flitigare, än på en tid tilförene. Nyberg besökte sina wänner ofta, och predikade i Pensneck. Men nu hade folket mer alfwar med sin Swenska Gudstjenst, sedan de sedt så nytt prof af nitälskan ifrån Swerige. Ty woro de alle endrägtige straxt efter Prosten Sandins död, at begära deß efterträdare, några undantagne af Nybergs stora wänner, som icke wille wara deruti nämde, på det de måtte hafwa sin frihet när de sågo hurudan den tilkommande Prästen blefwe. Herrnhutarena få nytt tilfälle.

§. 4.

Til stor lycka wistades på samma tid här i landet Oeconomiæ Professoren wid Academien i Åbo Hr. Peter Kalm, som på omkostnad, anslagen af Academierne i Upsala och Åbo, samt af Riksens Högloft. Ständers Manufactur-Contoir, reste omkring uti åtskilliga orter af Norra America, at upfinna frön och wäxter, tjenliga och nyttiga til fortplantning i Swerige. Efter Probsten Sandins död tog han sig deß Sterbhus med mycken sorgfällighet an, gäste uti Prästhuset öfwer Winteren och predikade mäst hwar Söndag den tiden i Racoons Kyrka, hölt ock Likpredikningar, at folket tog honom för en fullkomlig Präst. Deß wänskap för Änke-Probstinnan Sandin föröktes til et äkta förbund, som bekräftades uti Philadelphia Febr. månad 1750: hwarpå, sedan Professoren ännu tagit et år för sina resor, och således dertil anwändt 3 år här i landet, tog han med sit hushåll afsked ifrån denna werldenes del, och utstod en ganska äfwentyrlig sjöresa på hemfärden. Prof. Kalm.

Cap.

Cap. VI.
Om Unanders Tid.

§. 1.

Hjelpe-Präst wid Missionen.

Så snart Probst. Sandins död wardt förspord igenom bref, som ankom Febr. 1749, fans åter Yersey Församling i sit förra ödsliga tilstånd. Ärke-Biskopen Doct. Hindrich Benzelius war ännu icke upkommen til Upsala, utan wistades på sit förra Biskops-säte i Lund; likwäl låt han denna Missionen gå sig nära til sinnes. Så snart han tagit någon insikt i Församlingarnas tilstånd i gemen, pröfwade han nödigt för Prästerskapet, at wara försedd med en Medhjelpare, som skulle wara til hands wid påkommande siukdom eller dödsfall, men eljest wara Församlingarne til tjenst med ungdomens underwisning, alt som Probsten funne nödigt, och när deß tjenst ej annorstädes fordrades, hafwa sit tilhåll hos Probsten. Detta wardt föreslagit Hans Maj:t K. Fredrich I., och want deß allernådigste bifall, med 1200 dal. kopp:mts lön årligen.

§. 2.

Affändandet.

Således skulle nu 3 Swenska Präster affändas på en gång til America, hwilkas kallande war lämnat til Consistorium Eccl. i Upsala; men då warande Theolog. Professoren, sedermera Biskopen i Skara, Doct. Engelb. Hallenius tog derwid största omsorgen på sig. Mag. Ol. Parlin hade tagit emot kallelse til Wicacoa, at träda i Probsten Sandins ställe, och altså anmodades åtskillige, i synnerhet 3:ne wälförtjente och hederlige Prästmän, at taga emot denne Mission, men de gjorde hwar och en sin ur-

ursäkt. Widare behagade Ven. Consist. anse Mag. Israël Acrelius, då warande Extraordinarie Predikant wid Amiralitetet, som åfwen bad sig undan, men när ingen ursäkt mer fick gälla, förnyades Consistorii kallelse, hwarmed han fant sig nögd. Likaledes skedde några unge Präster tilbud, at gå som Adjunct, hwilka hwar efter annan det försakade. Andre tilbödo sig, men wordo ej emottagne. Änteligen på Prof. Hallenii förslag sändes ock kallelse up til Bergsiö i Helsingeland för Hr. Eric Unander, då warande Adjunct wid samma Församling, med tilstyrkande skäl densamma at emottaga, samt anmodan at göra sig straxt färdig. Denna kallelsen wardt ock genast åtlydd, samt afresan werkstäld. Förslagerne wordo ingifne, Fullmagterne hos Konungen utfärdade; men förrän afresan kunde ske, kallades de til Upsala, at taga Instruction och ordres, ty nu war Ärke-Biskopen upkommen, och låt denna Mission blifwa sit första göromål i Consistorio. Just i detsamma ankom bref ifrån Christina om Hr. Tranbergs död, med begäran om efterträdare. Då fordrades den 4:de Prästen. Densamma kunde ej så snart anskaffas. Likwäl medan derom någon tid rådgjordes, resepenningarne wordo uttagne och nödige Böcker til Församlingarne anskaffade, skedde denna förändring, at Probst. Acrelius på et nyare Förslag hos Konungen wardt transporterad ifrån Racoon och Pensneck til Christina, samt Extraord. Hr. Er. Unander at blifwa Vicarius i förenämde Församlingar, tils widare. Mag. Parlin föll in uti en långsam och swår Feber, stadnade således qwar i Stockholm. Acrelius och Unander kunde ej längre dröja, emedan då led in på Somma-

maren; afresan skedde derföre d. 20 Julii ifrån Stockholm, och ankomsten d. 6 Nov. til Philadelphia år 1749.

§. 3.

Unander först vice Pastor, sedan ordinarius.

Så snart Hr. Unanders ankomst war förspord i Racoon, kommo twänne Församlingarnes Äldste honom at afhämta: fägnaden war ganska stor, at nu igen icke allenast se sig försedd med en god Lärare, utan ock den som war ganska lämpelig efter Församlingens tilstånd. Han war lika älskad af alle, åfwen af dem, som höllo sig til Herrnhutarena. Alle woro lika enhällige at förbinda sig til deß underhåll. Racoon och Pensneck höllo sig wid sin gamla förening til et Pastorat. Intet mer fattades til et allmänt nöje, än säkerhet at behålla hwad nu undfångit war. Ty aldenstund Hr. Unander nu tjente som vice Pastor, war owist om icke et annat ombyte torde följa nästa året, som mätte blifwa mindre til nöjes. Fördenskul, sedan Församlingarne med Probst. Acrelius hållit råd om detta, så wäl som andra ärender, afsändes en Supplique til Hr. Ärke-Biskopen, af Församlingens Äldste underteknad, at få behålla Hr. Unander för sin ordenteliga Lärare; men förrän detta framkom, låter Consistorium igenom bref af d. 28 Febr. 1750 til Probsten förklara, det Hr. Unander redan til Ordinarius war utsedd. Hwarpå åter af d. 25 Julii samma år afgick befalning til Probsten, at honom som en laglig Själasörjare och Kyrkoherde introducera, hwilket ock skedde i Racoons Kyrka år 1751 den X. Sönd. p. Trin. då Fullmagten först öfwerkommen war.

§. 4.

Ortens widlyftighet samt den förfallne Gudstjensten

sten och Christendomen gaf Läraren et drygt arbete inom Församlingen. En lång Kyrko-wäg, samt dubbla predikningar, först på Swenska, sedan på Ängelska, måst hwar Söndag, åfwen Husförhör en gång om året öfwer hela Församlingen, war werkeligen mer arbete, än för en Man. Men han låt sig dock icke förtryta, at med predikan besöka de Swenske wid Maurizes River, en ort hwarest folket lefwer nästan som Hedningar, 5 eller 6 Swenska mil ifrån Prästebordet, hwilket dock ej kunde ske öfwer 3 gånger om året. Sit arbete delte han ock åt den Ängelska Församlingen i Salem, åfwen åt dem som bo up wid Timmerkilen, dock på wecko-dagar. Den som har sedt deß möda och arbete, deß nit och åhåga, och det under långa widhängande siukdomar, kan säkert intyga, at för den tiden Hr. Unander lefwat i Racoon, har han ej ätit sit bröd i lättja.

Ambetes förrättningar.

§. 5.

Prästebordet blef under hans tid ansenligen förbättrat; med Timber och Snickare-werke wardt huset upsäjat, samt med flere rum förökt; Gården instängd med en wacker Kryddgård framför huset; en Lada bygd med loga, hwarest ingen tilförene war. Äkern hägnad, gödd, samt med et stycke ny-rödjat land utwidgad. Ängen dikad, rensad och til många laß hö förökt; och detta alt, i afseende på den största förmon deß efterträdare kunde winna.

Förbättring wid Prästebordet.

§. 6.

Åstundan war wäl, at med Probst. Acrelius åter wända til Swerige, sedan 7 förelagde tjenste-år woro framledne, och fördenskul anhölt Hr. Unander hos Dem

Flyttning til Christina.

Arke-Biskopen om hemkallelse efter 5 års förlopp. Men som staten ej kunde tåla, at twänne skulle bytas om på en gång, ty låt han sig nöja at taga emot Fullmagt på Christina, dat. Sept. 1755, hwilken följande året i Junii månad ankom, hwarpå han i Octobr. Dom. XVII. höll sit inträde.

Cap. VII.

Om Lidenii den Yngres Tid.

§. 1.

Bodde i Pensneck.

År 1750 när Hr. Unander wardt förordnad Pastor ordinarius, blef Hr. Johan Abr. Lidenius deß efterträdare, som Hjelpe-Präst wid Beskickningen. Han war född i Racoon, hemförd af sina föräldrar 1723, och hade stor åstundan at se sin födelse-ort, sin Slägt och Anförwandter. Efter ankomsten 1751 i Junii månad, tog han boställe hos sin Morbror Garrit van Neaman i Pensneck, på det han Hr. Unander i sina widlyftiga förrättningar underhjelpa måtte. Predikade således til skiftes uti Racoon och Pensneck, samt de öfrige Församlingarne när så omträngde, ibland besökte han ock de Swenske hushåll wid Maurizes River, samt Manathanim, som äro wida aflägsne orter. Den senare war honom mera til nöjes, dit wardt han med trägna böner kallad, och begaf sig dit at bo wid slutet af år 1752.

§. 2.

Tjenster på åtskillige orter.

Det är icke owanligit at se, huru folket i detta landet stråfwar efter at få en god Präst ibland sig, hälst när de aldeles äro utan, och gifwa dertil hwarje han-

jehanda upmuntran. Herr Lidenius predikade i Manathanim, och när han blef mer bekant, lockades åfwen wißa tider til Staden Reading, samt orten lilla Caniltogva. Men derwid fant han ej annat än en förswagad hälsa, afmattad kropp och knapp aflöning. Utom des war han således stängd ifrån sina tilbörliga ämbetes-förrättningar wid de Swenske Församlingar och ifrån det förtrogna sälskap med Prästerskapet, låt derföre öfwertala sig med sit hushåll, at flytta neder tilbaka och tog hemwist på Amasland, hwarest han stadigt predikade, den sista Söndagen i hwarje månad undantagen, hwilken Magist. Parlin, som Pastor i orten sig sielf förbehölt. På denna samt wecko-dagar anwände han sit arbete wid Marcus Huck, Marlborough, Folksmannor, och war allestädes högeligen älskad, åfwen för sin tjenst inom de Swenske Församlingar, när han påkallad war. Och som en ogemen kärlek i den orten förwärfwad war, så blef ock sorgen ej mindre, när afflyttningen skedde til Racoon och Pensneck, at efter Kongl. Fullmagt samma Församlingar i Hr. Unanders ställe tilträda.

Attonde Delen.

Om Församlingarne i gemen.

Cap. I.

Om hwarjehanda ordningar och oordningar.

§. 1.

Om ungdomens underwisning. När man föreställer sig, at ungdomens underwisning är grunden til hela det öfriga lefwernet, så kan man wäl förstå hwad deße Församlingar lida i brist på riktig Schol-hållning. Nästan i hwar skogsbacke är et Schol-hus, men barnen komma aldrig längre, än at läsa rent i bok, jämte räkna och skrifwa. Qwäkarena, som utgöra största delen i landet, tåla icke at deras barn lära så mycket som Tio Guds Bud, de måste alt få igenom omedelbar uplysning, hwad til tro och Gudaktighet hörer. Andre följa mycket derefter. Det står ock swårligen at hjelpa. Folket är blandat af allehanda Tros-bekännelser: Scholmästarena af en annan lära än barnen; och barnen likaså sins emellan. Deraf är Pensylvanien bekant öfwer hela werlden för sit bedröfweliga öde och brist på barna-underwisning i Christendomens kunskap.

§. 2.

Scholmästare. Längre tilbaka än 40 år wiste wårt folk fögo hwad någon Schola war. De förste åbyggare af Swenske och Holländske woro et fattigt, ringa och okunnigt folk, som i samma oförstånd födde up sina barn. Detta är orsaken, at landsens infödingar kunna hwarken räkna eller

skrif-

skrifwa; äro ock ganska få af dem skickelige til något ämbete inom Regeringen. Nu wäxer ingen mer up af gossar eller flickor, som ej kan läsa Ängelska, skrifwa och räkna. I senare tider hafwa unge Män ifrån Irland, dels Presbyterianer, dels Romerskt Catholske, kommit öfwer, som begynt med Schol-hållning, men så snart de sedt bättre näringsfång, hafwa de stadnat af dermed. Några unge Swenskar hafwa tid efter annan anländt, och i förstone tagit sig före at hålla Swensk Schola: deße woro Lenmayer, Hans Stolt, Arvid Hernbom, Sven Colsberg, Johan Göding, Jesper Swedberg, Olof Malander, Nicolaus Forsberg, Joach. Reinicke; men antingen at födan derwid warit knapp eller sinnet ostadigt, är fögo ting uträttadt. För öfrigit är den lilla kunskap wårt folk haft i sin Christendom, måst wunnen igenom föräldrarna och Prästerne. At det Swenska språket warat öfwer 120 år, må dels tilskrifwas den barmhertige Försynen, som understödt dem med Swenska Präster, dels den naturliga kärlek hwart folkslag har til sit modersmål.

§. 3.

Den säkra anmärkning, som några ej mindre Lärde än nitälskande Män redan gjordt i andra werldenes delar, wisar sin sanning alt för mycket i Pensylvanien och de orter wid De la Ware: at ju längre ifrån widskepelsen, ju närmare til Atheisteri: ju längre det lider ifrån Påfwedömets afläggande, ju mer wänder sig den Christna Församlingen til Fritänkeri, Indifferentisteri och Naturalismus. Den som här är känd för wara en Romersk Catholsk, är hatad som en half diefwul. Men den som har in- Christendomens tilstånd i gemen.

ingen Religion, blifwer just derföre mycket aktad, allenast han wisar sig ganska förnuftig. Här gifwas ymnoga exempel huru de, som wilja afkläda sig all utwärtes Gudstjenst, slå sig til Qwäkare; de som icke wilja beqwäma sig til Qwäkarenas stränga Sedolära och derföre utskjutas, gifwa sig sällan mera til någon annan Tros bekännelse. Wåra Swenska Församlingar hafwa ock kastat några sådane affällingar ur sit sköte.

§. 4.

Kyrko-gång.

Så månge som hålla sig til Församlingen, äro hågade at komma til Kyrkan, allenast det är wackert wäder; men infaller någon swår wäderlek eller wägelag, så synas ganska få. Blir nästa Kyrko-dag wacker, så är åter Kyrkan full. På wist sätt står folket at ursäkta. På få ställen hålles Broar öfwer deras äar, at man merendels måste wada deröfwer. När nu watnet igenom hastigt regn reser sig up, eller at is lägger sig deröfwer, som hwarken bär eller brister, så är omöjligit at komma fram. Förskräckelig wäderlek infaller ofta af storm, köld, snö, regn rc. at ingen kan det uthärda. Man förstår ej eller at kläda sig efter wäderleken: at bära Päls och foderwerke i den kallaste winteren, skulle blifwa et åtlöje. Man talar om förfäderna, som sådant brukat, men ler deråt. Wädret förändrar sig ock ofta ganska hastigt. Manfolk och Qwinfolk kläda sig om sommaren i linne så tunt, som anständigheten kan tåla. Andrar sig hastigt en warm sommardag til kulit regn, så står man i fara at falla i Febrar och Pleuresie. Åter skulle en Päls somlige winter-dagar blifwa ganska nyttig om morgonen, men alt för beswärlig innan aftonen. Här har ock kom-

kommit ur bruk, at gå til Kyrkan, som i forna dagar; nu måste alla rida eller blifwa hemma. Få hästar hällas skodda om winteren. Winter-förslor wet man ej af. At åka i Släda hålles gyckelaktigt. Det ena med det andra intygar, at Gudstjensten inrättas dels efter möjligheten, dels seden och beqwämligheten, hwilket alt för en främling faller både ångsligit och förtretligit.

§. 5.

Döpelsens Sacrament hålles inom Församlingarne i tilbörligit wärde. I gemen hålles det för en heder at föra sina barn til Kyrkan, at undfå Dop och Christendom: dock är mångas försummelse stor nog, at hälla barnen derifrån tils de äro 4 eller 5 weckor gamle och ofta mer, under någon lam förewändning: kommer emedlertid barnet någon siukdom på, sändes efter Prästen. Ibland föregifwes barnet wara siukt, för ingen annan orsak, än at undwika beswäret med des utförande, och at Prästen må komma til huset, fast det wore aldrig så långt. Nöd-Dop wil ingen höra talas om; der må ock läras och predikas om utan återwändo: ingen wil tro, at något nödfall kan gifwa annan person den magten, som icke är Präst. Ingen wil wåga sig dertil, för at blifwa illa utropad ibland andra. Största orsaken är, at hwarken Kyrkan af Ängland eller Kyrkan af Skotland tilstäder Nöd-Dop. Döpelse.

§. 6.

Fadderskapet sätter man wärde på. Ingen går gjerna dertil, utan han har alfwar at hålla hwad han lofwar. Ungdom wäljes dertil mäst. De gamle säga, de wänta ej at lefwa så länge, at fullborda sådane löften. En del Fadderskap

haf-

hafwa fått Presbyterianernas smak; föräldrarne wilja swara sielfwe utan någon jämte sig. De tänka, at ingen är skickeligare dertil än de, och säga, at månge lofwa hwad de icke hålla, samt at de sielfwe aldrig wilja taga den förbindelsen på sig för andras barn, aldenstund Domare och Magistrats-personer icke fråga efter Faddrarna, när de skola taga försorg om faderlösa barns upfostran, utan ofta sätta dem ut til folk af annan Religion. Och oaktadt detta icke är annat än en ogrundad inwändning, samt at Faddrar aldrig hindras at göra sin skyldighet om de wilja, så måste en Präst likwäl ofta widlyftigt tala och förklara om Fadderskapet, förrän man kan komma til Döpelse-Acten, samt antingen tillåta föräldrarne at stå jämte andra, eller ock om tiden och tilfället ej annorlunda tillåter, Christna barnet utan widare Fadderskap, efter Döpelsen, som är et Sacrament, ej kan stå tilbaka för brist af Fadderskap, som är en ceremonie. Men eljes är Fadderskap så nödigt här, som det någonsin war wid des första inrättning, dels at witna om barnets Dop; ty ofta har twifwelsmål upkommit derom, under långa vacancer, eller i de aflägsnare orter ifrån Kyrkorne: dels at taga wård om barnets upfostran; aldenstund efter landsens ordning, när Föräldrarne antingen dö eller warda oförmögne, så sättas barnen ut igenom Magistratens myndighet til annat folk at tjena, til des de warda myndige, Gåssar 21 och Flickor 18 år. Då kan hända, at de komma i et hus af hel annan Religion, och frågas sedan allenast efter barnets timmeliga wälgång, som hörer til Republiquens bästa. Men som ingen hindras i sin Gudaktighets öfning,

ning, så kunna Faddrar i slik händelse uträtta mycket godt, om de förse barnen med tjenliga böcker, och hålla dem til sin Kyrkogång. Qwäkarena behålla altid sina barn innom sig sielfwe, och är således intet omöjligt at Faddrarne altid finna rum för barnen inom sin egen Församling, i hwilket mål ock mycket kommer an på Prästens försiktighet, at i sin Församling fråga efter hwad utwäg tages med barnen, när dödsfall sker.

§. 7.

Barnaqwinnors Kyrkogång är uti ordenteligit bruk. Ingen wet här hwad det är, at taga Hustru i Kyrka hemma i huset: sådant skulle man le åt. Tiden af 4 eller 6 weckor, som Swenska Kyrkolagen utsätter, togs merendels i akt. Man ser ock icke Hustrurna gå i sällskap utom hus, förrän de haft sin Kyrkogång. Wid samma tilfälle gifwes Prästen någon penning i handen, efter gammalt Swenskt bruk. Skulle någon hända, at hon finge oäkta barn, som dock sällan sker, så har man ingen Lag, som drifwer dem til Kyrko-straff; likwäl har man exempel på dem, som på Föräldrarnas tilstyrkan ocksä i detta mälet gifwit sig under Swenska Kyrkolagens lydno. Barnaqwinnors Kyrkogång

§. 8.

Hwad Altarens Sacrament widkommer, måste man beklaga, at der finnes uti des nyttjande någon försummelse, och hwaruti närwarande tider äro mer at lasta, än de framfarne. Allenast få Familier komma til Natwarden och åfwen hålla sina barn dertil: en del tänka det är för högt werk för ungdom: en del gamla hafwa förr öfwat sin Nattwardsgång flitigt nog; men sedan lämnat aldeles af, mana sig ej sielfwe dertil, utan Nattwardsgång

 alle-

allenast i swår siukdom. Man må predika och lära om Nattwardens nytta och nödwändighet sent och bittida, så synes dock deraf, Gud bättre, ganska liten werkan. Bedröfweligast är at höra, när inga andra genkast gälla, at den eller den Prästen aldrig mante någon menniska til Nattwardsgång, utan lämnade hwar och en sin frihet. Man har wäl förklarat, sant wore, at hwar och en bör mana sig sielf och wälja sig tid och stund dertil; men när aldrig håg och wilja wisas, så wore intet rum för ursäkt. En Lärare kan ej mer, än kalla och bjuda. De som ej wilja komma, måste bära sin egen skuld. HErren gifwe dem nåd til bättring. Största förhindret finnes uti werldenes onda exempel: Qwäkarenas, som tro inga Sacramenter, så wäl som andra Ängelska Församlingar i orten, hwilka äro om HErrans Nattward lika wårdslöse, ändock deras Tros-bekännelse strängeligen förbinder dem dertil.

§. 9.

Giftermål. Med Giftermål går mera qwickt, än ordenteligit. At lysas 3 Söndagar och sedan wigas, är allenast för fattigt folk. Landets Lag tillåter en mycket kortare wäg, som hälst behagas och mäst brukas, allenast penningar ej fattas at betala derföre. Gouverneuren har magt at tilstädja giftermål utan Publication: i hwart Lands-Contoir gifwes frihet dertil, på det sättet, at Brudgummen med en Löftesman gifwer sin obligation, at betala til Gouverneuren ifrån 5 til 10000 dal. k:mt, alt som folkets wilkor äro mer eller mindre bekant, om befinnas skulle, at giftermålet emellan de nämde personer icke är lagligit. Derpå utgifwes et Manifest, som kallas Licen-

ce,

ce, i Gouverneurens namn, til någon Protestantisk Präst, at fullborda wigslen. Och som detta gör en ansenlig indrägt til Gouverneuren, så tilläter han gjerna Prästerne sielfwe, at hålla en sådan Licence in blanco med sit namn under, för hwilken betalas när obligationerne inlämnas. Mißbruken häraf äro obeskrifwelige. Dock är en sådan Giftermåls-Licence brukelig öfwer hela Ängelska Regeringen, fast nu långt mera inskränkt, än förr. Wårt Swenska folk, såsom naturalizerade Ängelske, dansa efter samma pipa, och än mer, wåra Swenske Män, som sättja sig här neder, finna lika stort nöje deruti, eller äro twungne dertil för at behaga sina Brudar, hwilka hälre wilja bryta af ägtenskaps löftet, än at nämnas på Predikstolen. Med en sådan Licence kommer Brudeparet i tid eller otid, må hända midt i natten, eller morgonstunden bittida, om de så skulle wänjas, med större eller mindre sälskap, och straxt sker wigslen. Bruden är i sina wanliga kläder, så at i anseende dertil, kan hon ej skiljas ifrån någon i sälskapet. Ganska få hålla Bröllop med måltid och kostnad. Spel och dans är fögo brukelig, och räknas mäst bland lösa och liderliga nöjen. Sällan få Prästerne truga något Brudepar til Kyrkan; men om så händer, sker dock wigslen efter Gudstjensten. De gamle tala med hwad nöje deras Brudfolk fordom kommo til Kyrkan, och suto under hela Gudstjensten för Altaret; men när det kommer dertil, at deras egne barn skola der an, så rymma de antingen bort til någon Ängelsk Präst med sin Licence, eller ock se Föräldrarne sielfwe af fruktan derföre, eller någon annan orsak igenom fingren, och altså är omöjeligit, at mer rota ut en sådan inbiten owana.

§. 10.

Begrafningar. Begrafningar anställas ock med mycken hast. Den warma luften tillåter ej Liken at stå hemma i husen öfwer twänne dagar. Ibland sker begrafningen samma dag som dödsfallet. Der sändes genast ut några Män på hästar, at gifwa Grannarna tilkänna rundt omkring, tiden til Begrafningen. Om Prästen kan wara wid handen är wäl, hwarom icke, wäntas ej någon dag derefter. Alle som behaga äro wälkomne til Sorghuset, och fägnas med landsens drycker efter råd och ämne. De närmaste anhörige sitta rundt omkring Liket, med nedslagne ansikten, Männerna med nedslåpta och med hängande flor bebundne hattar på hufwudet, samt swarta handskar, åtminstone om de ej mera kunna åstadkomma. Qwinnorna äro altid swartklädde. När man kommer i huset, är seden denna, at först gå och koxa på den döda förrän man sätter sig. Förrän locket tilskrufwas, gå de närmaste anhörige, samt andre som wilja wisa wänskap, och kyssa Liket til et afsked. De Swänske taga bärare af närmaste slägten. Barnen bära Föräldrarne, Syskonen Bröder eller Systrar. Liket bäres af de Ängelske på 4 Måns axlar, men de Swenske bruka wanlig Bår. Å både sidor gå några, som hålla i Bårklädet; gamla eller unga personer, antingen af män eller qwinnor, alt i anseende til den döda, för hwilka utdelas flor, swarta eller hwita handskar i sorghuset. Är den döde af något wärde, delas ock ut Skärp af silke eller fint stärkt linne, hwitt eller swart, som hänges öfwer ena axeln och går ned på andra sidan. De unga qwinnor, som, i fall den döda är af deras stånd, förrätta denna syssla, bära

kem-

jemwäl slika Skärp, samt äro då hwitklädde. Är Liket spädt, bäres det ibland af någon ung qwinna på armarna; men om de äro flere, bäres det med handkläden emellan dem. Prästen drager ock et dylikt Skärp, samt långt flor och hwita eller swarta handskar, och går näst för Liket. Deße seder hälles efter hwars och ens behag, samt frikostighet. Likpredikningar äro icke owanlige. Sorgfolket gå icke ifrån grafwen, förrän den aldeles är fyld och igenkastad. I Kyrkan lägges sällan något Lik, utan allenast Prästernes. De förmögne låta mura med tegel rundt om grafwen, til 2 eller 3 fot högt öfwer jorden, och lägga grafstenen derpå. Andre bruka en stor flat och wäl arbetad Marmorsten uprest wid hufwudet, med den dödas namn, ålder &c. och en mindre dylik wid foten. I gemen hafwa alla någon flat sten wid hwardera ändan af grafwen uprest. Jorden packas wäl til på grafwen tämmeligen högt, samt betäckes med torf, at Grafstället synes i Mans-ålder. Några bruka brädkistor omkring, at hålla jorden uppe. Äfwen är en sed, at ära sina döda med blomster, som wäxa på grafwen, hwartil frö warder utströdt: alt tjenar åtminstone at uppehålla grafwen och förekomma, at den döde ej må massacreras i sit hwiloställe.

§. 11.

Gudstjensten förrättas utan hinder efter Swenska Kyrko-ordningen: werldslig Lag har ej eller förbudit det. Alla som bekänna en Gud, all tings Skapare, hafwa fri Religions öfning i landet. Så mycket större samwets-frihet har den Swenska Kyrkan, som hon kallas en Syster til den Ängelska, och ju en äldre Syster: Alt- Gudstjensten.

samman kommer an på Församlingens förening med Prästerskapet, samt Prästernas försiktighet, at gifwa sina åhörare rätt begrep derom. De rätta Swenske äro ock mycket mone om sina Kyrko-seder; skulle ock många Ängelske hafwa mer hog för Swenskt, än Ängelskt Gudstjenst, om de förstodo språket. Exorcismus wid Dopet göres intet betänkande öfwer. Trons sjungande synes främmande för de Ängelske, emedan des Kyrka håller den seden allenast wid Choral-Musique i Cathedral-Kyrkor. Än mer besynnerligen förekommer dem den Swenska Mässan: derwid är Mäß-linne wanligit, men Mäßhaka wil icke paßa sig. För öfrigit hafwes intet afseende på Prästens drägt, ehwad det är Swenskt Kappa eller Ängelskt Goun: swart, blå eller grå Räck, alt som tiden och lägenheten skickar sig; dock komma alla öfwerens, at i Prästens drägt finnes mycken anständighet. At Prästen siunger wid grafwen och sielf kastar jord på den döda, tages ock som besynnerligit, aldenstund siungande wid det tilfället hos andre är obrukeligit, och eljest at mullen af den Ängelska Klockaren 3 distincta gånger kastas. Men at läsa böner wid grafwen är wanligit, samt at predika i Sorghuset, eller wid Grafwen, eller i Kyrkan, såsom ock at föra Liket i Kyrkan under Predikan är almänt både med Presbyterianer och Qwäkare, alt som hwar och en behagar. Kors på Bårklädet, Crucifix i Kyrkan, samt andre Helgona beläten eller afmålningar skulle här aldeles icke tålas.

§. 12.

Härwid är nödigt at märka, huruwida deße Swenske Församlingar äro benägne at åfwen hafwa sin Gudstjenst

tjenst på Ängelska: De forne Swenske bodde tätare tilsamman, brukade sit språk mer sins emellan och dageligen hemma i husen, deraf ock händer, at de gamle af wårt folk tala ej wäl Ängelska, kunna aldeles icke läsa i Ängelsk bok, förstå ej wäl Ängelsk predikan, med et ord, hata alt hwad Ängelskt är i deras hjertan. De säga, at de äro Swenskt folk, fast de bo i en Ängelsk landsort. Somlige af yngre folk hafwa lärt bägge språken, och på samma sätt upföda de sina barn, i det de tala Swenska i sina hus, och låta barnen stå sit egit kast, at lära Ängelska utom hus. Månge andre hafwa igenom giftermål blandat sig med de Ängelske, då antingen Fadren eller Modren ej tålt annat tungomål i huset, än hwad alla kunde förstå: eller ock, at föräldrarne tyckt wara skam, at barnen ej kunna tala landets allmänna språk, när de komma ibland främmande, och derföre wänja dem så wid Ängelskan, at de sedan ej wilja gjerna ut med Swenskan: eller ock, när barnen warda utsatte hos främmande folk at upfostras, eller lära handtwärk, glömmes gjerna Swenskan, hwilken de först lärdt; deraf kommer en sådan förbistring i tungomålen, som knapt kan beskrifwas. Alla de, som förstå, tala och läsa Swenska, äro hel och hållne för Gudstjenst på sit språk. Andre åter, hwars Makar, barn, slägt och anhörige äro Ängelske, kunna ej annat, än åstunda Gudstjenst för dem på det tungomål de förstå; i synnerhet, som de för sina andelar bidraga til at uppehålla Präst och Kyrka, äro Swenska affödingar, och wilja ej falla ifrån sin Församling, hafwa ock många derjämte af Ängelska Kyrkan innom sig, som likaledes behöfwa Gudstjenst och wilja hjelpa til Prästens underhåll.

Gudstjenst på Ängelska.

§. 13.

§. 13.

Det olägenhet.

Håraf kan slutas med hwad stora beswär Prästen ofta måste arbeta, når han skal låmpa sig efter folk af så olika sinnen. Ibland beslutes i Kyrkorådet, at ingen Ångelsk predikan mer skal hållas, ingen Ångelsk mer läggas i Kyrkogården, då utropas Präst och Församlingens Åldste för de, som hålla alla Ångelske för Hedningar; de tånka, det år samwetslöst at watna et ställe i HErrans wingård til öfwerflöd, under det, at många andre wisna och dö; så måste det åter åndras. Den ena wil hafwa sit barn döpt på Swenska, en annan på Ångelska, på en och samma stund i Kyrkan. Somlige neka at stå Fadder, om barnet ej döpes på Swenska, och kan jemwål hånda, at de andre af Faddrarne det ej förstå. Den ena Kyrkogångs-Hustrun wil hafwa Swenska och den andra Ångelska, och det på en gång. När Likpredikningar hållas, kommer Ångelskt folk af hwarjehanda Tros-bekännelser tilsamman, då hånder ofta, at den ene begår predikan på Swenska och en annan på Ångelska; och det just når Prästen år kommen i Kyrkan. De som finna intet fel med sin Präst, men wilja dock hafwa något, såga gemenligen: Prästen år god nog, om han ej hölt så mycket med de Ångelske; eller ock: Prästen wore mer ålskad i landet, om han ej gjorde så stort förakt af de Ångelske.

§. 14.

Anledning dertil.

Grunden dertil, at det Ångelska folket så mycket tilliter de Swenska Prästerne, år redan lagd i detta hundradetalets begynnelse: de Präster, som då ankommo, uprättade nya Kyrkor och inrättade nya Församlingar.

Wid

Wid samma tid sände ock Ängelska Societeten hit sina Missionarier, och alt derifrån räkna deße få Ängelska Kyrkor sin ålder. De Swenske och Ängelske förente sig som Ämbetes bröder: deras affikt war ingen annan, än Christendomens befrämjande och utwidgande: de predikade Ängelska i hwars annars Kyrkor, och til större tekn af enighet, söngo de stundom en Swensk Psalm i Ängelsk Församling: de hollo Präst-Möten tilsamman årligen och inwigde hwars annars Kyrkor. Ingen skrifwelse wardt sänd hem til Ängland, antingen til Konungen, Drotningen, Parlamentet, Biskopen af London eller Societeten, utan at ock de Swenske Präster den hade åfwen underskrifwit. Så woro ock de Swenske Präster, när de gingo hem, försedde med goda witnesbörder af de Ängelske. De woro redebogne at taga HErrans Nattward af hwarannan, såsom ock at dela Sacramentet ut åt hwars annars åhörare. Änteligen må ock nämnas, at hwar Swensk Präst altid hafwer 30 P:d Sterling i belöning för sina gjorde tjenster, wid sin hemresa, af Societeten i London *).

§. 15.

Detta alt med hwad mera, ökte då warande Biskopens Doct. Swedbergs förträffeliga beröm, samt upmuntran til Prästerskapet, at fara alt widare fort. Upsåtet war i och för sig sielf godt, men de äfwentyrliga påfölgder, som sådant af sig födde, såg likwäl den nitälskande Mannen för sin död. Och oaktadt de årlige Möten snart wordo afbrutne, i synnerhet som de Ängelske Prästerne i senare tider icke sielfwe hållit dem sins emel- Widare anledning.

Ggg lan

*) America Illuminata p. 11, 12, 44, 45, 46.

lan på många år, så hafwa likwäl de Ängelske och Swenske altsedan, dock wid nödfall, predikat i hwars annars Kyrkor, de Swenske hafwa predikat Ängelska i sina egne, på åhörarenas trägna åstundan och påstående, alt efter närwarande tiders omständigheter och Prästens förmågo, at komma ut dermed. Om någon deruti gått för wida, lämnas derhän. Dock är wist, at det skedt i ingen annan afsikt, än af medlidande för dem, som eljest hade råkat i ödesmål. Deraf äro de Swenska Tempel ej mindre, än de, som lyda til den Ängelska Hög-Kyrkan, kallade Kyrkor; deras Lärare kallas Kyrko-Präster, deras Församlingar Kyrko-Folk, Kyrko-Man och Kyrko-Qwinna: men alla Secter, Dissenter, och deras Tempel, kallas allenast Möteshus.

§. 16.

Skada af vacancer.

De många och långa vacancer, som tid efter annan infallit, hafwa åstadkommit icke liten skada i Församlingarne. De qwarlämnade Präster hafwa icke kunnat så flitigt bewaka de ledige Kyrkor, utan folket har warit nödsakat, at kalla til sig de närmaste Ängelska Präster til hjelp, för at hafwa någon Gudstjenst. Hwarjemte man stått i owißhet, om någon Präst ifrån Swerige mer wore at wänta, eller någon Präst, som wore behagelig för Församlingen, och man har således twiflat om Kyrkan mer skulle blifwa Swensk. Detta har warit en ringa upmuntran för det Swenska språket; et öppet hugg för ströfwande Secter, och stor anledning för egennyttiga Föreståndare, at sticka undan gamla Kyrko-böcker, samt draga under sig Kyrkornas egendom. Sådane bedröfweliga tider hafwa warit i Wicacoa ifrån Prob-

sten

sten Sandels tid til Mag. Lidmans uti 6 månader: ifrån Probst. Lidmans tid til Hr. Falks 2 år: ifrån Hr. Falks tid til Hr. Dylanders 4 år och några månader: ifrån Hr. Dylanders tid til Mag. Næsmans 3 år. I Racoon och Pensneck war fögo någon ordning ifrån år 1703, då de skilde sig wid sina Hufwud-Församlingar, in til 1715, då Hr. Lidenius insattes, som war et tidehwarf af 12 år. Åter kom et annat bedröfweligit tidehwarf ifrån Hr. Tranbergs afflyttning til Probst. Sandins ankomst, af 8 år: åter ifrån Probst. Sandins död til Hr. Unanders ankomst 1 år. Christina har i så måtto haft bästa ödet, at hon warit allenast under twänne korta vacancer: ifrån Mag. Sam. Hesselii tid til Hr. Enebergs 1 år, samt ifrån Hr. Tranbergs död til Probst. Acrelii tid 1 år: uti alt detta har Sal. Ärke-Biskopen Doct. Hindrich Benzelius haft noga insikt, då han förskaffat en Adjunct på Staten, at biträda de ordinarie Lärare, at tillträda, hwar någor vacance yppas.

§. 17.

Man kan ej annat, än likaså tilräkna deße skador den lama upsikt, som wißa tidehwarf warit öfwer Församlingarne. *Af ringa upsikt.* Kyrkoherden Mag. Andreas Rudman erhölt Superintendents Fullmagt och Character 1708, och blef derpå straxt död. År 1713 förordnades Kyrkoherden Biörk i Christina til Probst näst för deß afresa: i hans ställe Kyrkoh. Sandel i Wicacoa 1714: i hans ställe Kyrkoh. Mag. And. Hesselius i Christina 1719: i hans ställe Kyrkoh. Mag. Lidman i Wicacoa 1723 intil 1730. Här stadnade den Swenska Kyrkans gyllene tid i America. Biskopen Swedberg blef gammal och orkelös, twifwelsutan

utan trött af många förtretliga tidningar ifrån America. Brefwäxlingen afstannade, och ingen Probst wardt mer förordnad. Hwar och en handlade efter sit bästa förstånd eller egit tycke. Hushållningen wid Kyrkorna begynte förfalla eller wridas utur sit skick. Oroligheter upkommo emellan Lärare och åhörare, men ingen bemedlade och stillade dem. Så hölt det fort tils sakerne kommo i högsta nöden, då den fromme, nitälskande, widtberömde, nu hos Gud ewinnerligen sal. Arke-Biskopen Doct. Jacob Benzelius behjertade Guds åra och Församlingarnas usla tilstånd, afsändandes Probst. Mag. Sandin; men hans tid warade allenast 6 månader, och således wardt fögo uträttat.

§. 18.

Missförstånd emellan Lärare och åhörare

Det stora missförstånd, som somliga tider upkommit emellan Lärare och åhörare, har icke allenast hindrat mycket godt, utan kommit mycket ondt åstad. Bedröfweligit är, at tänka på den tid i Christina, hwarom ännu mycket talas, då Prästen gaf sig frihet, om han fant någon sin owän i Kyrkan, at taga honom wid armen och wisa honom ut på dören: likaledes, at en lång tid, när man skulle gå i Kyrkan, war intet annat at wänta wid Kyrkodören, än trätor och bannskap emellan Prästen och deß åhörare, hwarigenom Gudstjensten på 6 weckor afstannade. Hwad har ej Wicacoa Församling lidit igenom stridlätigheter, dels om åra och lif igenom grofwa beskyllningar, som Prästen wille påbörda en oskyldig Man: dels om orätt hushållning med Kyrkans egendom och Prästens underhåll. Der kunde ju aldrig någon Sockneståmma hållas en tid bortåt, utan at

war-

warda afbruten med oenighet, förrän hon wäl begyntes. Här fordras ej allenast at hafwa en rättwis sak at drifwa, utan ock at bruka saktmodighet och försiktighet derwid. Den alraminsta mißtanka, så snart hon förspörjes, bör nedläggas med kärlek och försonlighet. Folket wil icke allenast hafwa frihet at tänka, utan ock at tala, hwad dem lyster. Men den som har rättwisan på sin sida, behöfwer icke säga många ord; myckenheten förswarar honom. Det motstånd som göres faller snart, och deß största owänner blifwa deß bästa wänner. Den Präst, som ej kan öfwerwinna det onda med det goda, må hälre söka sit rum i annat land.

§. 19.

Ibland andra orsaker til deße Församlingars förfall, må räknas de onda exempel, som med inkomne Swenskar tid efter annan äro införde. Sedan de lämnat sit Fädernesland, kan hända icke för sina dygder skul, hafwa de besökt många orter i werlden, i tanka at finna sin lycka; men när de ej wunnit sin önskan, och de förspörja, at här bor mycket Swenskt folk som må wäl, draga de sig hit, då mänge på deras resor hopsamlade wanarter följa dem tillika. De beropa sig på hög eller hederlig stämma och härkomst, förträffelig upfostran, men skicka sig wärre än en Indian ur willmarken. En del skryta, at de blifwit upfödde til Präster, äro Lärde, och kunde predika så wäl som någon, om de finge låf, men som dock i grund förakta och försmåda både Kyrko- och Nattwards-gång. Det arma folket, som ser och hör sådant, förstår icke huru de, som äro lärde, kunna lefwa så ochristeligen. Berättar man om de goda ord- Andre orsaker.

 nin-

ningar i Swerige med Kyrkogång och HErrans Nattward, så tages anledning til genkast af deße mißfoster. Med et ord: det har blifwit et ordspråk, at de Swenske, som såndas hit, år man wiß om, at de åro gode; men at de, som komma af sig sielfwe, bör man ej tro, förrån de blifwa nårmare kånde. Wåra goda Swenskar hafwa altid fägnat främlingar, som warit deras Landsmån, och icke tålt, at de skulle såljas för at betala sin resa, som wanligit år med andre; men når de, sedan se dem wara begifne til högmod, dryckenskap, swordom, lögn och bedrägeri, samt söka intet annat, ån at göra deras barn olyckliga igenom giftermål, så hafwa de mera betånkande derwid hådanefter, ån de tilförene torde kunnat hafwa.

Cap. II.

Förtekning på de Swenska Böcker, som sedan år 1696 til nårwarande tid på Kongl. omkostnad sånde åro ifrån Swerige til America och för Missionens behof.

År 1696 med Rudman och Björk.

30 st. Biblar, 10 st. af Wankifs och 20 af Kejsers tryck.
6 st. Postillor, 2 Skattkistor, 2 Mölleri, 2 Lütkemans.
50 st. af Manuale Sveticum, Stockholm 1691.
100 st. Andeliga Betraktelser af åtskilliga slag, neml. Paradis Lustgård, 12 Kellingii Betraktelser, Pårleskrud, m. fl.
100 st. Psalmböcker, 50 st. af Upsala Psalmboken med grof styl, och 50 st. Siålaskatter.

2 st.

2 st. Kyrko-Handlingar.
2 st. Kyrko-Ordningar.
100 st. Exempl. af Swebelii Cateches, inbundne i blått papper etc.
300 st. små Catecheser, inbundne i trä.
400 st. A, b, c, böcker, inbundne i trä.
500 st. Exempl. af Luth. Cateches, öfwersatt på det Americanska språket *).

År

*) Detta war et arbete af Mag. Joh. Campanius, Missionarius wid den Sw. Colonien. År 1696 wardt denna Bok, som ännu låg i Mscr. nödig hållen för Hedningarnas omwändelse at öfwersändas, och wardt fördenskul tryckt samma år på Kongl. bekostnad med dubbelt C å båda sidor. Likwäl är ändamålet aldrig wunnit, dels deraf at Prästerne altid haft så mycket at syssla inom sina widsträkta Församlingar, som de någonsin hunnit och förmått, dels at bokstafwen R, r icke finnes uti Indianernes språk, som Boken innehåller, utan i des ställe L, l. De Swenske, som ännu kunde tala likt de willa Indianer, intyga detsamma, at när man frågar dem Indianska ord, swara de rätt efter boken, men med L l i stället för R r. Deraf må slutas: 1) At Campanius wäl ej felat, ty när han kunde sätta up Vocabularier, Samtal och Öfwersättningar på språket, så hade han wäl förstått skilnaden emellan R r och L l deruti. 2) At Indianerne på de la Ware icke brukat R r, åtminstone de Mynquesser eller Minesinks, med hwilka de Swenske umgingo. 3) At troligit är, det utgifwaren af Campanii Cateches misstagit r för l i manuscriptet, warande okunnig om språket. 4) At R r warit werkeligen brukeligit i de Willas språk, å både sidor om älfwen, som följande orters namn intyga: Akarakungh, Aronamex, Techoherasi, Arfwames, Memiraco eller Naraticon, sedan kallat Araratkung, nu Racoon. Äfwen insidarnas namn:

År 1712 med Hesselius och Lidenius.

10 st. Biblar, Kon. Carl XII:s, med dubbelt C å både sidor.

360 st. Psalmböcker af 3 slag, Doct. Swedbergs uplagor, 1) med grof styl 8:vo Stockh. 1694. 2) lång med fin styl 8:vo s. år. 3) liten i 12. 1695 †).

12 st. Exemp. af Guthermuths Fürsten-Lehre, en skänk af Guthermuths Änka.

År

Ontario, Eric, Huron. Somlige medgifwa, at Indianerne bruka R; men icke i begynnelsen af ordet, hwarwid Conrad Weiser, den gamla hederliga Provincial Tolken åberopas, som lefwat ibland de Willa ifrån sin barndom. Deremot kan åter bewis tagas af Floderne Ancocus, fordom Rankoques, äfwen Raretan, det Mannen gillar, men försäkrar, at han aldrig funnit något ord begynt på R i deras allmänna tal; dock kommer derpå an, om ej deße ord igenom senare tiders bruk mist några initial bokstäfwer, så wäl som många andre.

†) Uti deße uplagor, har hos den store och nitälskande Mannen, hwars stoft wår Swenska Kyrka i alla tider wördar, likwäl funnits något som mänskligit är. På K. Carl XI:s befalning skulle han författa en Kyrko-Psalmbok, men då Sweriges Biskopar år 1695 höllo Möte densamma at öfwerse, funno de nödigt at många Psalmer deraf utesluta, andre åter införa, den Evangeliska Texten på Bartholomei dag efter Swenska öfwersättningen rätta, och et ord uti Tacksäjelsen för Christi Mandoms Anammelse utbota. Härpå wordo Exemplaren innehållne och på Skepsholmen för många år uplagde, til des Hans Maj:t pröfwade skäligt at samtycka, det et partie deraf måtte sändas til Församlingarnas tjenst i America; flere åstundades, och wordo år 1721 efter Kongl. Maj:ts tilstädjelse 500 styck, afskickade.

År 1743 med Næsman.

3 st. Gezelii Förklaring öfwer G. Test.
9 st. Biblar i 8:vo. 6 st. dito i 4:to.
1 st. Scrivers Själeskatt med Kockens Register.
2 st. dito utan Register.
3 st. Concordia Pia på Swenska.
24 st. Psalmböcker.

Summa 1012 dal. 16 ör.

År 1747 med Sandin.

200 st. Swebelii Catecheser. 200 st. små dito.
60 st. Psalmböcker.
1 st. Bibel i 4:to.
1 st. Arndts Sanna Christendom.
1 st. Halenii Concord. 3. Band.
1 st. Gezelii Förklaring öfwer Nya Test.

Summa 1000 dal.

År 1749 med Acrelius och Unander.

2 st. Concordia Pia på Swenska.
15 st. Exempl. af Doct. Ernst Sal. Cypriani Förnuftiga warning för den willfarelse at alla Religioner äro

Hhh lika

År 1726 styrktes åter Hans Maj:t af Rikens St. Eccles. Deput. at bifalla til et parties affändande, med förbehåll, at uti Tacksäjelsen för Christi Mand. Anam. ordet Antagit, skulle utstrykas. På Kyrkoh. Serenii anhållan dat. London d. 1 Julii 1729, at få en del deraf för Swenska Sjömän, som lida skepsbrott, fångarna i Algier, och dem som resa til OstIndien, bewiljade Hans Maj:t til följe af Cancellie Collegii tilstyrkande 200 Exempl. at utsändas, med förbehåll, at med dem förfaras skulle, som ofwannämt är, jemte befalning til Föreståndarena wid Swenska Församlingen i London, at deraf ingen bruka hos sig.

lika goda; försvenskad af Probst. Eric Beckman med deß Inledning angående Herrnhutiska Secten

30 st. Psalmböcker med Latinsk styl. Salvii Edit.

År 1750 med Parlin.

30 st. Exemp. af Joh. Walchs Theolog. Betänkande om den Herrnhutiska Secten, med Joh. Kumblæi Anmärkningar.

Samma år med Lidenius.

50 st. Psalmböcker, Salvii Edit.

Cap. III.

Om Missionens Privilegier och Förmåner.

§. 1.

Resepenningar.

Ehuruwäl Swerigés Crono aldrig dragit några förmåner ifrån America, dock af nit för Evangelii fortplantande, samt ömhet för de der qwarlämnade Swenska Barnen, äro månge ansenlige omkostningar och upmuntringar anwände på Prediko-ämbetet, som der warit til trogen tjenst. Härtil räknas 1000 dal. S:mt i resepenningar för hwarje Präst hemifrån. För återresan har ingen hjelp warit at wänta, intil wår fromme Ärke-Biskop Doct. H. Benzelii tid, men igenom deß oförlikneliga ömhet för denna själa-wård, har Änke-Probstinnan Sandin år 1749 åtnjutit 400 dal. S:mt; Kyrkoh. Mag. Næsman år 1754 1000 dal. dito och åfwenså Probst. Acrelius år 1755. De Präster, som taga wägen hem igenom London, och upte goda bewis hos den så kallade Societas propagandæ fidei apud Exteros, hafwa säkert 30 P:d Sterl. at undfå, hwarwid deß nu för

tiden

tiden warande Secreterare Doct. Philip Bearcroft sig ganska benägen och hedersam wisar.

§. 2.

För bättre ordning skul, wardt Kongl. Maj:t igenom Ärke-Bisk. Jac. Benzelii föreställning hos Riksens Ständer och til följe af Secreta Utskottets Resolution i Jan. 1747, tilstyrkt, at på staten förordna en Probst med 50 P:d Sterl. årlig lön, förutan hwad han som Kyrkoherde af wanliga inkomster hafwer at upbära. På lika sätt wardt ock igenom wår närwarande Ärke-Biskops tilgörande år 1749 en Pastor Extraord. tillagd med 400 dal. S:mts årlig lön. Årlige Löner.

§. 3.

De Präster som sit ämbete wäl förestått, hafwa antingen för sin hemkallelse med hederliga lägenheter blifwit försedde, eller ock straxt efter hemkomsten. Undertiden har ock warit brukeligit, at Kongl. Mandatorial utgått til alla Consistorier i Riket, at föra dem på förslag *); men aldramäst äro de utom förslag befordrade. Emedlertid har 400 dal. S:mt warit en wanlig Pension, hwilken Kongl. Maj:t i anledning af Ärke-Biskopens Doct. Henr. Benzelii ömsinta Memorial, igenom nådig Resolution af Aug. 1757 i nåder behagat öka för Probst. Acrelius til 800 dal. S:mt, i anseende til deß besynnerliga förtjenster; men för andre Probstar, deß Efterkommande, til 600 dito årligen; til hwilken förmån Stats-Secreteraren nu Hof-Cantzeleren och Commend. af Kongl. Nordst. Ord. Herr Edvard Carleson, som Missionens stora Gynnare, igenom målets kraftiga föredragande märkeligen hulpit. Befordran och Pensioner.

*) Se Amer. Ill. p. 126.

§. 4.

Kongl. Bref &c. De Kongl. Bref och Resolutioner, hwarefter det Americanske Prästerskapet hafwer at njuta sin befordran, äro följande:

CARL med Guds nåde, Sweriges, Göthes och Wendes Konung &c. &c. &c.

Wår ynnest och Nådiga benägenhet med GUD Alsmägtig, Tro-Man och Ärke-Biskop. Wi se af Eder wänlige skrifwelse, daterat den 21 hujus, huru som J utlofwen, til följe af Wår nådige befalning, at wilja göra Eder flit til at bekomma twänne Lärde och Gudsfruktige Präster, som skole resa til America och informera de der warande Swenske uti den rena Evangeliska Läran; men som J dersemte wänligen intercederen för dem, hwilka dertil utses, at de måtte blifwa försäkrade til at få komma tilbakas efter några års förlopp, och då blifwa med anständiga lägenheter i nåder ihogkomne, på hwilken händelse åter andra i deras ställen kunde ditsändas, emedan det eljest synes wara swårt at öfwergifwa sit Fädernesland, utan något hopp, at komma tilbaka, och resa til så widt belägna orter; altså samtycke Wi dertil i nåder, och hafwen J at göra dem derom försäkrade. Hwarmed Wi befalle Eder Gud Alsmägtig nådeligen. Stockholm den 22 Februar. 1696.

Carolus.

C. Piper.

§. 5.

Wid Kon. Fredrichs inträde til Thronen, infant sig Bisk. D:r Svedberg med anhållan om Magister-Titul för Prästerne i America, och at de skulle undgå Præsidium wid Prästmöten, när de warda hemma befordrade, samt at åtnjuta Jubelfäst-penningar. Kgl. Maj:ts swar lyder som följer:

Beträf-

Beträffande den begärte Magister-Titelen för Probsten i Fahlun Eric Björk och Probst. i Hedmora And. Sandel, samt at de måge slippa Præsidera i Prästmöten, så wil Kongl. Maj:t för de derwid andragne skäl skul, dertil i nåder hafwa samtyckt; Och i lika måtto förunna Magister-Titel åt Predikanterne Abr. Lidenius och Sam. Hesselius, som nu för tiden sköta Församlingarne i America. Wiljandes Kongl. Maj:t wid förefallande anständiga Lägenheter deßa senare med befordran här hemma i Riket nådel. ihogkomma.

De 8 st. Jubelfäst-penningar, som begäres för hemmawarande och 4 i America wistande Predikanter, samt för 2:ne Swenske Skolmästare dersammastädes, wil Kongl. Maj:t hafwa lemnat til Biskopens disposition och utdelande dem emellan. För öfrigit förblifwer etc. Stockholm d. 8 Apr. 1721.

Friedrich.

S. Bark.

Kongl. Maj:ts Förordning af d. 3 Nov. 1741 om Missive och Walsätt för Americanske Präster, lika med Regements, Escadrons- och Bataillons-Prästers befordran, när de äro stadde i Fält eller uti någon Commendering på aflägsne orter.

Art. 5. På samma sätt bör ock hwad sielfwa förståndet widkommer, förhållas med Präster, som förestå Swenska Församlingar i America, eller ock eljest, samt med utrikes Sändningebud härifrån til Constantinopel, London och flere främmande orter, efter laglig kallelse, Prediko-ämbetet så berömmeligen i lärdom och lefwerne förestått, at de efter wederbörandes trowärdiga witnesbörd, gjordt sig derigenom, utaf Församlingen, til det bästa förtjente.

Kongl. Maj:ts nådigste Resolution uppå hwad deß Tro-Man och Ärke-Biskop Doct. H. Benzelius, så wäl

som

som de Evangeliske Lutherske Församlingarne Wicacoa, Christina, Racoon och Pensneck i America och Pensylvanien, samt de för bem:te Församlingar förordnade Predikanter, tillika med Pastoren wid Swenska Församl. Ulrica Eleonora uti London, i underdånighet andragit, om de för detta Församlingarne och Prästerskapet förunte förmåners stadfästande. Gifne Stockholm i Råd-Cammaren d. 7 Dec. 1752.

Kongl. Maj:t har sig, så wäl Ärke-Biskopens uti förenämde Ärende aflämnade underdåniga skrifwelse, som Församlingarnes och Prästerskapets insände underdånige Suppliquer i nåder föredraga låtit: Och som Kongl. Maj:t för den Evangeliska Lutherska Lärans underhållande och fortplantande icke hyser mindre ömhet, än Deß Glorwyrdigste Företrädare på den Kongl. Swenska Thronen, så wil Kongl. Maj:t äfwen altid anse berörde Församlingar och Predikanter med Kongl. Nåd och hafwa dem försäkrade, at under Kongl. Maj:ts Regering få njuta de förmåner til godo, som i anseende til siäla-wården, forne Swenska Konungar dem i nåder lämnat och förunt, skolandes således Predikanterne efter några års förlopp få komma hem til Fäderneslandet tilbaka, och med anständiga Lägenheter blifwa ihogkomne, samt uti deras ställe andre skickelige Prästmän til Församlingarnes wård afsändas. Det alle som wederbör hafwa sig hörsamligen at efterrätta. Til yttermera wißo hafwe Wi detta med Wår Egen hand underskrifwit och med Wårt Kongl. Sigill bekräfta låtit. Ut supra.

ADOLPH FRIEDRICH.

C Rudenschiöld.

) ❀ (

Prob-

Probsten Mag. ISRAEL ACRELII Besök J Klostret EPHRATA Den 20 Aug. 1753.

Ephrata år en ort i Pensylvanien Lancaster County 11½ Äng. mil ifrån Lancaster Stad uti Cocalicoa Township; belågen wid Cocalicoa Å, imellan twånne högder. Är et protestant Kloster; hafwer under sig 130 åkerland wid paß; bebygdt af åtskilliga tråhus med någon skilnad imellan hwarannan, hwarest åpletrån åro planterade. Der finnas ock winrankor af godt slag, men ej til någon myckenhet.

Folket som hår bor, kallas af de Ängelska Dumplare, af de Tyska Dunkers af duncken eller Tuncken, Doppa, emedan de åro et slag af Wederdöpare. Dår af kallas ock orten med et öknamn, åndock allment, Dunkers Town, det år Dunkarenas Stad.

Klosterlefnadens inråttning år af Conrad Reisel, fordom en Borgare i Tyskland, som ån lefwer i Ephrata eller Dunkers Town, såsom hela Församlingens Föreståndare, och år 64 år gammal. Han år en liten mager Man, har grått yfwogt hår, år hastig i sitt tal, så wål som åthåfwor. Tiugutwå år sedan walde han sig förſt en Eremitisk lefnad, och bygde et litet hus til den åndan, på denna orten wid Ån Cocalicoa. Efter någon tid fattade han lust at uprätta sit egit samfund efter grundsatser, dels sammanplockade af andra Secter, dels upspunne af

sin

sin egen hierna. Upsåtet lyckades, och Tyskar af både könen kommo dit, som sållade sig til honom, giorde honom til sin Präst, Hufwudman och Föreståndare öfwer hela Församlingen, icke allenast Klostret, utan ock alla des Tros Förwanter, som bo uti landet. Efter den tiden har han kallat sig Fridsam, såsom ock i deß Församling stadgat är, at eho som ibland dem uptagen warder, han får i döpelsen et annat namn, til et teckn, at han är kommen i et nytt tilstånd ifrån den stora onda werlden. Bröderna och Systrarna kalla honom Fader Fridsam, hwilket är ock hans allmänna namn i landet. Sielf kallar han sig Fridsam den äldre Brodren. Som Präst predikar han ibland dem, och utdelar Sakramenterna. Som Hufwudman giör han lagar och Förordningar.

Näst til honom är en hufwudman öfwer Klostret eller Communitetet, som de sielfwe det kalla. Hans namn är Eleazar, twifwelsutan, för det Ämbete han förestår wid hushållningen i Klostret, at taga emot och utdela provision, at uphandla til Klostrets förnödenhet beklädning, bespisning och dylikt; War nu 42 år gammal, och hade lefwat 19 år i Bröderskapet. Hans Fader af 60 års ålder war ock i Klostret, men aldenstund han war sednare inkommen, hade Sonen förhanden. En dylik ordning war ock ibland Nunnorna.

Widare war en Broder wid namn Jabes, som förr än han war omdöpt het Petrus Müller. Hade warit en Tysk Calvinsk Präst, kom, som deras ordning är, en Candidat til Prästa-Ämbetet i den Reformerta Kyrkan in i Landet, blef sedan ordinerad af den Presbyterska Prästen i Philadelphia Mäster Andrew och har på åtskilliga ställen i Landet lång tid predikat ibland

bland Tyskarna, förr än han för 18 år sedan gaf sig til Ephrata. Han är en lärd Man, förstår Orientaliska språken, talar Latin, discurerar i Theologiska controverser, samt andra wettenskaper, ändock han i detta tilståndet mycket förglömt. Är wäl wäxt, med wänligit ansigte, wänliga åthäfwor, hwarföre ock främmande altid anmäla sig hos honom, och söka hans sällskap. Är öppenhiertad emot dem han fattar tycke före, äfwen skämtsam och kortwillig. Bröderna hafwa mycket anseende för honom, och icke utan ordsak, ty han är en sluger Man, på honom hänger mäst deras orden, fast han ej gifwer sig högre namn, än en enfaldig Broder. I deras Gudstienst läser han uti Skriften: Äfwen döper när Fader Fridsam gifwer honom befallning där til.

Fader Fridsam bor för sig sielf i et litet hus mitt imellan Brödernas och Systrarnas Kloster, upwaktas af Bröderna, och har sin mat ifrån deras kök. Lefwer alt i enslighet, undantagande då raporter ut eller ingå, eller han förrättar sin sysla i Församlingen.

Bröderna hafwa sit Kloster nedanföre, ty husen stå nedan om hwarannan, som backen lutar emot Ån. Detta är 3 wåningar högt, innehåller wäl hundrade rum. Kamrarna äro wid paß 4 steg långa och 2 breda, 3 kamrar äro merendels til et förmak. En man för hwar kammare. En jern-kakelugn betienar merendels 2 eller 3 rum. Til huset är en flygel. I nedersta wåningen Brödernas Kyrka, i den andra deras matsal, i den öfwersta deras lågenhet, för deras oeconomiska behof. Alla deras dörar äro ogement trånga, trapporna branta och smala, at annat folkt med möda kan komma fram. Fönstren likaledes små. Ingen stol ses i deras rum, utan

 alle-

allenast smala bänkar, men deße, så wäl som golfwet, så rena och fina, som nyß skurade. Huset innan til kalkslagit och hwitlimadt.

Systrarnas Kloster för sig sielft, bygt på backen ofwantil, är af samma inrättning, har sin egen matsal, egen Kyrka i en flygel til Huset. De hafwa desutan andra små werkhus näst in til.

Brödernas syssla utom hus, är at arbeta på åker, äng, skog, samt wid deras qwarn. Största delen af dem syntes ock upföd til landbruk. Andre arbeta innom Klostret på hwarjehanda handwerk, som Skomakare, Skräddare, Klädeswäfware, Strumpwäfware och dylikt, dels för Klostrets egit behof, dels at sälja och för penningarna köpa annat nödwändigt. Andre förestå hushållssyslor, koka, baka, skura huset, twätta kläder med mera, ty alla syslor giöras inom Bröderna utan qwinfolk.

Systrarna lefwa ock för sig sielfwa i sitt Kloster med spinnande, syende, skrifwande, ritande och siungande med mera. De unga Systrarna hållas mäst til ritande. En del af dem är syßelsatt för närwarande tid, at rita Notböcker för sig och Bröderna. Någre af detta slaget såg jag, på hwilke et förundranswärdt arbete war nedlagt.

Brödernas klädedrägt är en lång lifräck, hwars skiörten kastas om hwarannan och häftas med häcktor alt ned til föttren, med tränga armar och kragen trängt häftad wid halsen, derom en giördel. När de wilja wara wäl klädde, brukas ofwan på lifräcken en drägt, lik en Mäßhaka framtil, som kastas öfwer hufwudet, men bak om nacken är en kappa eller mößa, at draga öfwer hufwudet i ondt wäder, der under en rund krage, som går ned på ryggen. i Sommartiden äro kläderna af lin-

ne

ne eller bomull, således ganska hwit. Wintertiden af hwit ylle. På arbetsdagarna hafwa de grofwa räckar, mäst med lädergördlar om. Men på deras högtidskläder äro giördlarna antigen af stickad ull eller slingad tråd. De som af Församlingen bo ute i landet, äro like Klosterfolket, när de komma til deras Gudstienst. Des imellan hafwa de kläder af åtskillig färg, samt af wanlig modelle. Somlige hafwa uti fronten på mössan et stycke papp insatt, som tienar likt en skiärm af en karpus, när den drages öfwer hufwudet. Klosterbröderna bära inga skiortor, utan hafwa sina ullräckar näst til kroppen. Sommartiden gå de barfota: om de bruka skor, äro de antingen wanlige med remar, eller är öfra parten stickad af ull med en säla under. Halmhattar bruka somlige, när de äro wandrande ute i landet, men til största delen tienar kappan dem för hatt eller mössa.

Systrarnas klädedrägt war ocksä länga lifräckar och giördel om, men deras giördel märktes wara af linne öfwer alt. Kappan som de altid hade öfwer hufwudet, war sydd wid sielfwa lifräcken. Deras räckar äro likaledes sommartiden af bomull eller linne, wintertiden af ull utan något linne näst kroppen. Gå sommartiden barfota.

Denna drägt giör dem ganska smala, deras knappa föda hielper ock til, som hädanefter skal beskrifwas; hwaraf de äro ganska wiga och snälla i sina rörelser, beswäras ej af deras tränga dörar, stupande och smala trappor. Det syntes underligit, at de kunde gå så tunt klädde emot hösten.

Stundom komma Bröderna och Systrarna tilsamman, då de biuda hwarannan til kiärleks-måltider, som dock hållas på ganska tarflig förplägning. Wil man

å någordera sidan hålla kärleks-måltid, skal det först anmälas hos Fader Fridsam, som där til gifwer tilstädjelse. Wil någon af Bröderne ute i landet hålla, låter han Fader Fridsam weta om hans hus kan hålla alla Bröderna och alla Systrarna, då biudes de igenom Fader Fridsam. Låter den som biuder weta, at hans hus kan allenast hålla en del af dem, då har han sielf frihet at både wälja och biuda sina gäster. Skier någon kärleksmåltid inom Klostret, biuda Bröderna några Systrar, eller Systrarna några Bröder, hwilka de hälst behaga. Biudningen skier under tiden så hemligen, at de öfrige ej weta däraf, förän måltiden sker. Ingen går til någon kärleksmåltid, utan at wara buden.

Emot främmande äro de mycket gästfrie, wänlige och gladlynte. När jag med Mr. George Ross, den 7. Sept. 1753 kom at besöka dem, wordo wi som gamla wänner emottagne och undfägnade. Han hade några gångor tilförene besökt dem, och war desutan af mycket anseende i landet, hwilket ock giorde något til saken. Wi anmälte oß först hos Müller, och woro ganska wälkomne. Jag berättade honom, at jag war en Swensk Präst och hade länge längtat at se dem. Så, swarade Müller, wiljen I ock se denna fattiga orten. Men ehuru fattige wi här lefwa, och ehuru wi lefwa mäst inom oß sielfwa, så hafwa wi dock den förmon, at få se det förnämsta folket i landet, ty ingen kommer til landet, som wil giöra sig heder af wett och förstånd, utan at ock bese oß i wår försakelse, fast wåra åskådare woro sielfwe de högmodigaste i werlden. Deraf få wi nog bekantskap, fast liten nytta deraf. Kommer någon ny Lavoyer eller Advocat til Lancaster, war säker, wi skola snart få des bekantskap. Han

hade

hade känt måst alla Swänska Präster, som warit i landet. Jag begärte lof at blifwa qwar öfwer natten ibland dem, på det jag måtte se deras gudstiänst, som war nästa dagen, en Lördag. Han swarade: hwarföre icke? wi skola fägna eder så godt wi kunna; om I wiljen hålla det til godo.

Wi anmodade Müller, at wisa oß rummen i Klostret, hwar på wi gingo i Brödernas kyrka. Mitt i kyrkan war et bredt säte eller stolrum för Fader Fridsam; detta wände sig til Församlingen, bakom detta woro twänne dylika, wändande sig emot hwarannan och giorde en fyrkant; detta sades wara för Eleazar Klostrets Föreståndare, samt de äldsta af Bröderna; åter der bakom, war altar eller et litet högt bord, med en pulpet at lägga bok på. Altaret stod något ifrån wäggen, at den som skulle tiäna där wid, skulle altid wända sig til Församlingen; på högra sidan om Altaret war åter et litet rum betäckt med en gardin, däruti skulle ingen få inkomma, utan deras Präst, och kallades Sanctuarium. Föröfrigit woro bänkrum i Kyrkan å ömse sidor, som wanligit är för Bröder och Systrar af Församlingen; ofwan war en läcktare å ömse sidor, så inbygd med skrank, at man allenast genom några hål kunde titta ut och se ned i Kyrkan. Müller sade, detta war bygdt för Systrarna, at om de skulle komma och se Brödernas gudstienst, skulle de för modestien skull wara betäckte, samt at qwinnornas rum warit på lika sätt i Jerusalems Tempel. Sant nog sade jag; ty det samma ser man ock i Judarnas Synagogor; men hwad modestie skol hindra Männerna ifrån at se Qwinnorna, mer än at Qwinnorna få se Männerna; äfwen at icke få se Kloster Systrarna, så wäl som

 de

de andra Systrarna af Församlingen neder i Kyrkan, förstår jag icke, ja wäl, swarade han, det är dock en gammal och anständig sed.

Wi satte oß at hwila på et säte neder i Kyrkan, då frågade jag, om HErrans Nattward förrättades wid Altaret, han swarade ja, det skier igenom Fader Fridsam, då en efter annan kommer fram at anamma Sacramentet under bröd och win; men på någon aftonstund måste det ske, och med fotatwagning efteråt. Detta swarade jag, må wara rätt så anständigt, som at Lutheranerna å många ställen bruka ännu brinnande lius, fast det wore mit på dagen; men frågade om ej HErrans Nattward kan förrättas på någon tid om dagen, fast ej om aftonen. Müller swarade: en Nattward kan ej ske wid middagen; des tid är om aftonen. Jag sade, detta, hwad tiden widkommer, kan ej wara mer, än en utwärtes ceremonie. Wi wete, at Christi Lärjungar näst efter Hans upståndelse i nogaste måtto togo alla omständigheter i akt, som woro wid Nattwardens första insticktelse, såsom at anamma Nattwarden sittande, at sitta lutande på hwarannan: at hålla Nattwarden på et wärdshus, en trappa up i huset och det om aftonen med mera. Men sedan de förstodo, at Nya Testamentsens Gudstienst icke är owilkorligen bunden wid några kyrkoseder, utan sådana agtas allenast efter beqwämligheten, så lemnades det ena utwärtes stycket efter det andra, och är oß Christne nog, at agta Sacramentet i sig sielft. Müller swarade: wår skyldighet som Christne är, at agta Statum Primitivæ Ecclesiæ, och icke göra förändringar däruti efter wårt tycke; jag sade: Spiritus Primitivæ Ecclesiæ är oß nödig, alt annat utwärtes är oß mindre nödigt, samt swårt at

träf-

träffa, wi lefwa ock nu i andra tider. Huru många Societeter gifwa icke sig ut för at hafwa första Församlingens seder ännu i behåll, som dock äro sins imellan wida skiljaktige? Han swarade: Wi kunna bewisa oß hafwa både Spiritum och Statum Primitivæ Ecclesiæ. Wi hålla wårt kyskhets löfte, wi hafwa all ting menligit ibland oß; wi bruka fotatwagningen, med mera. Jag sade: hwartdera af deße woro nog för en half dag at tala om, men låt oß blifwa wid Nattwardsens Ceremonier, om J wiljen göra någondera nödwändig af dem, som woro wid första instichtelsen, hwarföre ej alla? Han swarade: det är nog at behålla dem, som i sig innehålla något Symboliskt och wisa Nattwardsens wärde. Jag sade, tag dem alla tilsamman, så blir hela werket mer Symboliskt, det är ingendera af de förenämde, som jag ej må wisa någon besynnerlig bemärkelse uti, men håller dem dock alla för indifferanta. Om J nu wiljen hålla någondera för absolut, så wisa hwarföre ock icke de andre. Där på märkte jag, at mannen altererades något och swarade: Bröderna lefwa i deras tros enfaldighet, och agta icke mycket om disputeringar. J måsten betänka, at wi hafwa lefwat här mer än 20 år, wi måste hafwa lärdt något af wår omedelbara umgängelse med Gud under den tiden. Wäl, sade jag, om så är, så är det mer, än hwad jag wet. Ifrån denna stunden beslöt jag, at icke gå längre i controversier, än han sielf gaf anledning och tog nöje deruti, på det jag ej skulle göra mig til en obehagelig gäst.

Wi gingo up i Systrarnas Kloster och til någon del beſågo deras rum. Kyrkan war af samma inrättning, som Brödernas förenämda, undantagande Galleriet.

På

På ena sidan woro bänkar för Kloster-bröderna, när de wille komma dit. Wid Altaret i både Kyrkorne förrättas Nattwarden af Fader Fridsam, så at en och en kommer för hwar gång. Han är ock Präst i båda Kyrkorna.

M:r George Ross hade lust at se Systrarna och höra dem siunga, men Müller wille ej gå at anmoda dem derom, utan sade: I mågen sielf bedja dem derom, må hända I kunnen mer uträtta hos dem, än jag. Wi bultade på husdören, deras Föreståndersta kom ut, och när hon hörde wår åstundan, bad hon oß blifwa i Kyrkan, tils Systrarna kommo i ordning at siunga. Wi fingo bud, och gingo up en ännu trängre trappa, än någonsin förr, och kommo i et stort rum; i detta woro långa bord och säten å ömse sidor om dem: der woro en del af Systrarna sittande och ritade deras Note-böcker til Psalmmerna, et förundranswärdt arbete til sin prydnad. Sex af dem satte sig tilsamman och höllo en ganska ljuflig sång. Förut och efteråt talte Systrarna med oß och med Müller helt frit om et och annat, wisade sig glade; wid wår utgång så wäl som ingång togo wi hwar och en i hand, då de med et besynnerligit handsättande och handkramande betygade sin wänskap, som deras sed war.

M:r Ross drog hem och lemnade mig allena. En skock Bröder til 10 personer samlades i Müllers förmak rena och hwita; jag kan ej säja antingen de möttes der, för at se mig, eller af respect för Müller. Kl. 6 bröto de up och gingo til Systrarnas Kloster en och en efter hwarannan up för backen; jag frågade hwad det betydde: Müller swarade, de gingo til en Kärleks-måltid ibland Systrarna. Jag sade: Kom jag wil följa med, men Müller förwägrade, efter han ej war buden. Swarade widare: detto

ta mötet wiste jag nu ej af, förrän de samlades här. I kunnen hafwa Er aftonmåltid med Bröderna, som torde wara Eder så wäl til nöjes.

Tiden kom at Kloster-bröderna skulle gå til sin aftonmåltid, i det samma kom hwar och en ur sit rum i et ögnableck, och gingo de alle hwar efter annan en trappa up i Mat-salen; denne war stor nog, för 100 personer, med 2:ne långa bord, men nu hölt man sig allenast til et bord, efter Brödernas antal war fögo öfwer 20 för denna gången. Omkring Salen på wäggarne woro små skåp, hwardera så stort, som kunde hålla en Bibel och woro dertil förordnade, med en liten hwit lärfts-gardin före. Bordet war dukat, maten i djupa stenfat, rätterne tjock helgryns Wälling med bröd betat deruti, Pump-gröt i et annat, skifwor af godt Limpebröd på en talrick deremellan och smör på en annan för mig, men Bröderna hade i stället för smöret et slags Ost-myßja på talrickar, hela bordet om. Hwar och en tog sit rum, och jag wardt anwist til mitt, hwarest största delen af Bröderskapet war bak om min rygg. Sedan när man setat några minuter med nedslagna ögon, läste en af bröderna wid bordet et Capitel i Bibelen; derefter satt man åter några minuter stilla: widare, tager hwar och en up ur sin gömo i kläderna en Taska, hwaruti war en träsked och en knif; den knif och träsked mig gafs togs ur en skuflåda under bordet. Wi åto alla med god appetit, först af Helgryns-wällingen, sedan af Pump-gröten och sidst af smöret, hwarwid den sparsamhet aktades, at när man wid slutet af fatet ej mer kunde bruka skieden, torkades det öfriga ut med en brödskifwa. För knifwen war ej mer bruk, än at taga smör och skära bröd, ej eller behöfdes

där någon talrik, som där ock ingen war. Jag märkte icke, at någon beta bröd wardt bruten; wid slutet slickade hwar sin sked, torkade henne sedan med en slarfwa de hade i samma taska, och så sattes sked och knif på sin förra ort. Under måltiden taltes aldrig et ord; til slut lästes åter et Capitel ur Bibelen.

Efter måltiden stadnade Müller och Eleazar qwar med mig i matsalen, då frågade Eleazar hwad jag tyckte om deras inrättningar? om jag wiste hwad jag ätit? och huru länge jag trodde jag kunde lefwa af en sådan föda? wi kommo öfwerens at naturen låter sig nöja med ringa föda: at både mättelighet i mat och dryck, så wäl som tienlig födo för menniskans kropp, bewarar ifrån siukdomar, gör kroppen wig och sinnet förnögt: at om alt hwad med skäl kan kallas öfwerflöd i mat och dryck och kläder skulle anwändas för de nödlidande, så skulle ej så många Hospitaler behöfwas i de gamla Länderne och Christenheten få et långt annat utseende. Eleazar sade: de Angelske, som ej kunna lefwa, utan at äta kött i hwart mål, undra på wår matordning; men den Tyska magan är annorledes; mången Bonde i Tyskland får ej smaka kött 5 gånger om året. Jag frågade, om de hålla för synd, at äta kött, nej swarade Müller, men Bröderne agta ej om kötts ätande; wår mat är gemenligen af wäxter, som kål, rötter, gryn, äfwen miölk, smör, ost och altid godt bröd. Wid kärleksmåltiderna må det wara litet bättre lagat, än allmänt. Wi neka ingen äta kiött ibland oß som behagar; Win brukas om någon är siuk; jag såg wid bordet en man, som ej war i deras wanliga drägt, samt utan skägg, de berättade at han war nyß ankommen i deras samfund, en Doctor Medicinæ,

född

född i Saxen, upfödd i Hall; har sedan han besedt en stor del af Europa samt Africa, utan at finna något rätt Christeligit samfund, omsider stadnadt hos dem, såsom de bästa efter hans tycke; Müller sade, at han hade en Christelig siukdom, meningen war twinsot, som är et stadigt warande kors in til döden. Det är til märkandes, at efter deras wedertagne sats, är kors och bedröfwelse det förnämsta teckn af en sann Christendom, ehwad det kommer igenom Guds försyn, eller de taga detsamma på sig. Jag sade: at på samma sätt äro alla oläkeliga siukdomar Christelige, eller rättare sagt, hos somlige äro de beredande och åter hos andra stadfästande medel i Christendomen, men icke kan något lidande, ware sig utwärtes eller inwärtes, för sig sielft göra oß til Christne, ej eller tagas för det säkraste Christendoms tecknet; ty Pharaonis Trullkarlar hade bölder så wäl som Hiob: ja swarade han, sant nog, wi må göra skilnad imellan Guds straff och Guds aga, men en Christen utan kors, är ingen Christen.

Widare frågade jag om deras matordning, och de sade; at om morgonen på arbetsdagarne, hämta Bröderna merendels mat til sig i sina rum, om middagarna gå de i köket och få sådant, som kan wara för handen. Nattwarden hålla de tilsamman.

Wi gingo åter ned i Müllers kammare, då wisade han mig Anabaptisternas Persecutions Historia, en stor tiock Foliant, som han sielf öfwersatt ifrån Holländskan på Tyska, och sedan tryckt där i Ephrata, säjandes denna wara den största bok, som tryckt war i Pensylwanien, samt at han arbetat på öfwersättningen i 3 år, och under samma tid warit så trägen wid arbetet, at han ej sofwit

 mer

mer än 4 timar hwar natt, han tyckte wäl at Anabaptisterna aldrig lidit någon förföljelse i Swerige; jag lät honom dock förstå, at Kon. Gustaf hade nog beswär i sin tid, at bota deras kittsliga reformations siuka, som eljest hade gått för långt, fast det skedde utan förföljelse; uplagan war 1200 Exemplar, 700 deraf äro åtgångne, 500 ligga dem än på händren; han sade, at de kunde säljas inom 10 år, jag tror han mente wist 20, priset är 22 Schil. Jag frågade, huru de kunde säljas för så godt köp? Hwarföre icke, swarade hän, ty wi tänka ej blifwa rike?

De förde mig til en säng i en kammare, en trappa up, der war et agnbolster lagt på golfwet, et groft lakan där på, sedan twenne filtar och så et stickat sängtäcke; de budo mig bruka detta, alt som jag tyckte; sielfwa ligga de på sina hårda bänkar, och hafwa antingen en sten eller stycke trä under hufwudet. Sedan jag lagt mig, hördes et plaskande och sqwalpande långt in på natten, som war deras fotatwagning för några främmande Bröder, som kommit utur landet at göra besök, hwars fötter Kloster-Brödren då twådde.

Om lördags morgonen klock. 6 kom kocken at wäcka mig och sade, at Gudstiensten skulle begynnas en half tima derefter. Denna war en swart-skäggot Gubbe, ganska tienstaktig, men jag wet ej hwarföre han skulle hafwa sådan swartwulen lång räck, när alla de andre woro hwita, om icke derföre, at grytsotet således så mycket mindre kunde skönjas. Jag war snart klädd och kommer til Müller, då woro Bröderna hwita som snö och rummet luktade af rosenwatn, som de stänkt på sina kläder.

Medan wi wäntade på Gudstiensten, föllo wi i samtal

om

om den siunde dagsens helgande. Jag undrade, at de, som wille wara Christne, skulle hålla sig så efter den Judiska Lagen, och skilja sig ifrån alla andra, som bekänna Christi namn. Müller swarade: Det är ingen Judisk Lag, utan en Lex naturalis perpetua, som är skrifwen uti alla menniskiors hiertan, och är af samma kraft, som alla öfrige 9 uti 10 Guds bud, af hwilka intetdera kan förändras, utan står i alla ewighet. Förlåt mig, swarade jag, at jag på denna Eder Sabbath, och just samma stunden I nu gån til des helgande, påtager mig at bewisa, at I ej hafwen fattat rätta meningen om det 3:die Budordet, eller om I så helre behagen kalla det, 4:de. Siunde dagens helgande är en Lex moralis, icke naturalis, och således perpetua, utan positiva ad certum aliquod tempus continuanda. Saken är widlyftig och tiden kort; derföre wil jag allenast hålla mig wid edra ord. Är det en Lex naturalis, som är inskrifwen i alla människiors hiertan, hwarföre hafwa icke de wise Hedningar tagit den 7:de dagen i agt, när de likwäl i utwärtes mätto hållit de öfrige buden? Än mer, om det är en Lex naturalis perpetua, så skulle den 7:de dagen ock hållas i himmelen. Men hwar se wi, at det blifwer 6 werkdagar och den 7:de hwilodag, blifwa ju alla dagar tilsammman där en ewig Sabbath? Min wän, swarade Müller, har ej Gud befalt: Sex dagar skal du arbeta och göra alla dina gerningar, men på 7:de dagen är HErrans tins Guds Sabbath. etc. Hwar sen I någorstädes befallning, at helga den 1:sta. Käre, förstån I icke, sade jag, at derpå redan är swarat, huru wida denna befalning sträcker sig. Men om det så nödwändigt skal på den 7:de dagen komma an, tron I, at denna Lördag är den 7:de dagen i Edor wecka, ef-

 ter

ter första inrättningen? Betänken, at en hel dag eller 12 timar wordo förkortade af den naturligg tideräkningen i Josuæ tid (Jos. 10: 2.). Åter 10 strek eller 5 timar i Hiskiæ tid (Es. 38: 8.). En annan meridian har Palæstina och en annan Pensylvania, huru wil edor 7:de dag stämma nu in med första instichtelsen? Müller swarade: Wi hålla ingen annan dag för den 7:de, än den I hållen, är det ej nog at wi hålla oß wid landets allmänna räkning? Wäl, min wän, swarade jag; men om landets allmänna räkning ej stämmer öfwerens med Guds räkning, som påsyftad war, huru hållen I då Guds befalning? Blifwer det ej en conscientia erronea? Ack! swarade han, är detta icke en HErrans befalning: På 7:de dagen är HErrans Sabbath ꝛc. Ho hafwer ändrat detta Budet, icke Gud, utan menniskor, til dem säger Christus: ho fordrar sådant af edra händer? Alt hwad som står i Skriften är gammalt och sant, alt hwad som ej står där, är nytt och falskt; Skriften är wårt rättesnöre. Jag sade: just af Skriften skal jag bewisa, at Frälsaren sielf ändrade den första befallningen om den 7:de dagen, om icke med uttryckeliga ord, dock med uttryckeliga werk, som på lika kraftigt sätt förklarade Hans heliga wilje. Han helgade den första dagen til wår hwilodag, då Han på den dagen upstod, til et teckn, at som 7:de dagen helgades i gamla Testamentet til åminnelse af Skapelsen, så bör den första dagen helgas i åminnelse af uprättelsen. På Judarnas Sabbath lades Christus i grafwen, och således tog bort deras Påskalambs ätande och Sabbats dags firande. På de Christnas Sabbath stod Frälsaren up, och tillika inrättade en ny kyrkoordning. I hela den H. Skrift skal ingenstädes finnas, at Frälsaren efter sin upstån-

ståndelse hade något möte med sina Apostlar på Judarnas Sabbath, ej eller at Frälsaren på de 40 dagarna häde någon umgängelse med dem, til et teckn, at det Gamla Testamentet nu war framgångit. Min contrapart syntes nu blifwa något warm, och det kom just til paß, at klockan ringde, som afbröt wårt samtal, hwilket eljest torde ej hafwa slutits med fullt nöje å både sidor.

Han wiste af Jonas Auren, som kom i landet med Pastoren Rudman och Biörk, men wände sig sedan til Sabbatharierne, frågade åfwen om jag förnummit deraf; jag låt förstå, at jag wiste både af hans fall och uprättelse. Huru han, den tiden han hölt sig til 7:de dagens helgare, skref en Allmanach kallad Noæ Dufwa, som flög omkring detta landet, at gynna denna Secten; hwaremot Probsten Biörk med manna-wett och mod skref en wederläggning, kallad: Et liter Oliwe löf, satt i munnen på den så kallade Noachs Dufwa, och åter hemsänd til hennes ägare, at gifwa tilkänna det wattnet är uttorkat af jorden. Herr Probsten såg deraf den wälsignade werkan, at mannen kom tilbaka til sin Församling, och ofta sedan giorde tienst i hans Kyrka.

Detta sednare taltes imellan oß, under det wi gingo ut och et stycke på wägen, ty i et ögnableck woro Bröderna ur sina kamrar och i full gång. Nu gingo wi til den 3:die Kyrkan, som står för sig sielf afskild på backen, hwarutt gudstienst hålles en gång i Månaden, och hela Församlingen kommer tilhopa af både Klostren, som ock ur landet. Klosterfolket hölt sin wanliga gång en och en hwar efter annan, Systrar som Bröder, däraf äro alla deras wägar smala som fotstigar, Jag tog min gång i de hwita Brödernas ordning, men Müller gick på wänstra sidan jämte mig.

Under

Under wår gång upför den långa backen, frågade mig Müller om jag trodde helfwetis plågor wara ewiga? Swarades: så wist som den himmelska glädien är ewig. Eller huru? Frågade jag tilbaka; nej, sade han, jag tror ej at siälen, som är en del af Guds wäsende, kan i ewighet förgås. Men, sade jag, jag förstår det I tror, at denna delen af Guds wäsende kan ligga millioner 1000:de år i helfwitet at pinas, såsom uti en skärseld. Kåre Mr. Müller, sade jag, I ären en godsint Man, men låter ej eder kärlek sträcka sig så wida, at I wiljen utsläcka helwetis eld. Kom ihog, at det war et stort swalg imellan Abrahams sköte och rika mansens pinorum, at ingen kunde komma ifrån ena rummet til det andra. Ja, sade han, så länge I ären ond och jag god, komma wi ej öfwerens. men äro wi både gode, så såmjas wi wål. När 39000 år framledne äro, då kommer det stora Jubilæum, och diefwulen skal fångas. Jag förstod wål, hwarifrån detta kom och hwart det syftade. När wi giorde skilnad imellan æternitas och æviternitas, så kommo wi til Kyrkodörren, och dermed war slut på den saken

Kyrkan war icke stor, han kunde fyllas med några hundrade personer. Främsta delen af Kyrkan war 3:die delen af des storlek, och golfwet dertil några trappsteg högre, än den öfriga delen; der såto Kloster Bröderna i sina ordningar. Müller och Eleazar tillika med några andre såto i twärsäten, wände emot hwarannan, de öfrige i långbänkar å ömse sidor, äfwen bakom. Ofwantil hade Kloster Systrarna deras Galleri (Läcktare), så inbygdt, at de hwarken kunde se Församlingen, ej eller Församlingen dem; Men öpningen dertil war öfwer Kloster Bröderna, dem kunde de wäl se; Fader Fridsam

hade

hade sit säte i skilnaden imellan detta Hög-Choret och den öfriga Kyrkan. Kloster-Bröderna gingo in igenom en liten dör til Hög-Choret, hwarpå Systrarna strax följde. Men mig förde Müller in igenom stora dören, och lämnade til Kyrkwaktaren, som strax wisade mig mit rum i främsta bänckarna, uti Kyrkan wär folk så af deras egne, som andra tros bekännelser.

När alla woro samlade, satt man några minuter ganska stilla. Imedlertid såg man Fader Fridsam rusta sig til, där han satt: hölt händerna i båda sidor, kastade hufwudet up och neder, ögonen hit och dit; ryckte på mun, på näsan, på nacken och omsider frampipade en låg och en fin ton. Systrarna uppå läktaren togo der wid at sjunga: Kloster-bröddren stämde så in med dem, och alla tilsamman af detta Hög-Choret höllo en liuflig sång, wid paß en fierndels tima. Därpå Müller upstod och läste Es. 3. C.

Fader Fridsam hölt åter fort med sina förra åthäfwor, och syntes mer löjlig än andägtig: Omsider stod han up med sammanknäpta händer och uplyfta ögon, talte om menniskians naturliga mörker i förståndet och bad om uplysning och wälsignelse; satte sig därpå neder och predikade om lefwernes helighet, frestelsernas farlighet och waksamhetens nödwändighet. Exempel dertil anfördes af Soldaterna i Tyskland, som ropa Wer da, Wer da. Wid slutet föll in at tala om tron, hoppet och kärleken. Tro och otro, imellan hwilka menniskiorna wanka. At tron gör dem saliga, men otron fördömmer. At med tron följer hoppet och kärleken. Men när han skulle utreda deßa styckena, så giorde han wäl först tron til grunden för hoppet och kärleken, men åter sade strax derpå: At sådan som kärleken är, sådan är hoppet och tron. Alt gick där på ut,

at tron war ej annat, än en innerlig Gudsfruktan och andakt. Mig tyckes Fader Fridsam sielf ej wiste hwar han war hemma. Detta alt taltes med en makalös hastighet, hastigt tal och hastiga åthäfwor. Nu slog han ut händerna, nu tryckte dem til bröstet, nu satte dem stundom i den ena sidan och stundom i den andra, stundom i båda. Åter klådde sig i hufwudet, åter påtade sig i näsan, åter torkade näsan på afwoga handen. Under detta syntes uti Församlingen, den han ofta kallade Jerusalem, somlige rörde, runkande på hufwudet, andra greto, andra såfwo och så widare. Predikan slöts med Amen.

Müller trädde fram til Fader Fridsam och förestälte, at en Psalm måtte siungas. Det är til märkande, at hwar och en har frihet at tala och påminna något, som nyttigt är i Församlingen. Då winkade Fader Fridsam til en broder, som satt i en af närmsta bänkarna til honom ute i Kyrkan, at han skulle begynna, men sielf framgnolade han tonen; denna brodren begynte Psalmen och hölt up sången, Fader Fridsam stämde ock där med in, jämte de Bröder och Systrar, som såto i twärbänkarna främst, och hade Psalmböcker jämte Noteböckerna; men Klosterfolket war tyst tillika med öfriga delen af Församlingen.

Det märktes, at til hwarje Psalm äro 3 differenta melodier, deröfwer äro Noteböcker skrefne af Kloster-systrarna; åtskillige så wäl af Bröderna som Systrarna, förstå sång-Musiquen; Fader Fridsam likaledes. När de siunga, håller altid hwar och en Noteboken jämte Psalmboken, både in 4:to, fram för sig, ömse tittande i dem, hwilket sätt woro mera beswärligit, om ej sången gingo så tågligt.

Efter denna Psalmen frågade Fader Fridsam Bröderna i gemen, om någon hade något at påminna til gemen-

mensam upbyggelse; där på swarade en liten man, gänska gammal med stort skägg, som giorde största delen af ansigtet osynligit, och spåd röst: At han föreställte sig Christi Evangelium, som en skön blomma, hwilken hade liuflig lukt, en tilwäxande kraft och skulle bära härlig frukt, samt at han i samma blomma hade både rätt och nöje, då han med et förbråkadt och sönderkrossat hierta det sig tilägnade; hwarwid han brast ut i tårar, at det öfriga af hans wälmenta tal blef således förqwafdt.

Denna delen af deras Gudstienst består lika som i wänliga samtal; då hwar och en berättar hwad han har på sit samwete, uti hwad tilstånd han sig finner, samt hwad som påminnas må til Församlingens upbyggelse; när nu någon detta anmäler, så gifwer åter Fader Fridsam deröfwer sit betänkande.

Gudstjensten slöts, då war klock. 8; qwinfolken gingo först ur Kyrkan på det sättet, at först hwar efter annan, ur närmaste bänken wid dören af=marcherade, sedan den der näst, och så widare hela qwinfolks sidan ut; samma ordning hölts på mans sidan igenom den större Kyrkodören, likaledes med Kloster=Systrarna och Bröderna igenom den mindre dören ifrån deras Hög=Chor; flere kyrkostunder woro ej brukelige, som Müller mig berättade, hwarpå jag frågade honom, huru det öfriga af dagen ibland dem anwändes, om de gå at besöka hwarannan ɩc., och han swarade: Bröderna blifwa merendels inom sina kamrar; de arbeta hårdt i weckan, ty måste de hwila sig. Hwaraf följde, at som arbetet warit lekamligit, så skulle nu hwilan förnämligast blifwa sådan.

Widare frågade jag, hwarföre inga böner woro i deras Gudstienst? Denna fråga syntes röra honom, och

 swaret

swaret wår, at hiertat är icke altid öppet för bönen: at bedja med et tilslutit hierta, är ju skrymteri. Hwad? sade jag: äro icke många hiertan i Kyrkan, huru kunnen I weta, hwilka äro öpne eller icke, I kännen knapt edra egna, mycket mindre andras. Den som icke finner sit hierta öpnat, bör bedja, at det må öpnas; han swarade: bönen är en Andans gåfwa; deras hierta, som icke är öpnat, har ej ännu fått denna gåfwan, och kan icke bedja. Förlåt mig min wän, swarade jag; igenom sin förberedande nåd gifwer Gud oß stundom wilja, men icke altid straxt förmågan, dock om wi hålla fort med bönen, få wi både. Nu tale wi om allmänna Kyrkoböner, som böra wara lämpelige til allas tilstånd i gemen, böra icke sådana hållas, at de som få bönenes Anda, må deruti förena sina tankar och utgiuta sin andakt. Jag hoppas, at I som andelige ären icke framkomma för Gud med tilslutna och förstockade hiertan; alt wäl swarade han: den som har lust at bedja, äger ock frihet dertil ibland oß, allenast han säger Fader Fridsam til där om; så sade jag, skal man bedja lof af Fader Fridsam at bedja Gud! Nej, nej swarade han, men han häller ordning i wår Församling, och wi kunna ej med mindre än at göra honom den wördnad, efter han är Stiftare af Bröderskapet.

Härwid märktes, at som de hålla sin Sabbath på Lördagen, så äro de i fullt arbete om Söndagen, hwilket icke allenast strider emot all Christelig ordning, utan ock emot landsens grundlag, som uttryckeligen säger, at Söndagen skal wara allom Sabbath. I anledning hwaraf landsens upsyningsmän, när de först der satte sit bo, togo deras hästar och oxar ifrån plogen och förwandlade dem til böter; men det giorde ingen den minsta förändring hos

dem,

dem, derföre togs sedan folket och drefs i stora flockar til fånghuset i Lancaster, derwid funnos de icke bedröfwade, utan söngo i fångahuset, men ej åto eller drucko i många dagar, ej eller lade sig at hwila widare, än at de lutade sig emot hwarannan, sittande. Hwilket alt med hwad mera bewekte Gouverneuren och Magistraten, at ifrån den tiden lämna dem i sin ro.

Under det jag efter Gudstiensten gick här och där i Brödernas Kloster, och nu talte med den ena, nu med den andra, som mäst alla woro dumme husfwuden, kom Fader Fridsam at göra mig besök; En ära, hwilken icke hwar och en kan skryta af, som sedt detta nästet. Han kom i en hwit ullräck, med bart husfwud och snäll gång, böd mig wara wälkommen til deras bröderskap med wänliga ord och åthäfwor. Jag märkte, at Bröderna hade styrkt honom at göra mig denna höflighet, efter de sielfwe syntes taga nöje i mit umgänge. Wi gingo i Müllers rum; Gubben wisade sig mer belefwad, än de andre.

Han frågade hwad jag tyckte om deras samfund? Jag swarade: det är ej underligit, at i et land, hwarest är sådan tillåtelse för alla trosbekännelser, det några wälsinnade Christne utwälja sig et så besynnerligit lefnadssätt inom sig sielfwe, och efter deras bästa förstånd, som swarar emot deras önskade samwetsro. Jag förstod, at de sedt i Tyskland hwarjehanda Klosterlefnad, och derefter här uprättat sig något dylikt, behållande deraf hwad dee tänkte godt wara.

Jag twiflar ej min Wän, sade han, at I wet det Klosterlefnaden är äldre, än Påfwedömet, samt at den Christna Församlingen ännu i sitt oskyldighets stånd, hade wissa flockar ibland sig, som utwalde det ogifta ståndet

 och

och hade all ting menligit. Det nekas ej swarade jag, ej eller fördömer jag sielfwa lefnads sättet, allenast derunder ej syftas på någon förtienst in för Gud. Eller huru är det mine Wänner? Tron I, at I åren närmare in til himmelens dör, än jag, för edart hårda lefwerne, för det I sofwen på desza hårda bänkar, åren så magre och utswultne?

Aldeles intet tänka wi förtiena härmed, sade Fader Fridsam, Gud beware osz därifrån; men wi hafwa befallning at gå ut ifrån Babel eller den syndiga werlden, och som det stått i wår frihet, at på detta sättet afsöndra osz, så hafwa wi ock haft lust där til: Jag frågade: menen I nu at diefwulen, werlden och det onda köttet icke beswärar eder här i huset. Müller föll in: wi tro, at desze fiender äro allestädes, åfwenwäl här, men wi äro icke så mycket beswärade däraf, som I uti den stora werlden, hwarest flere frestelser äro. Sedan skolen I besinna, at Apostelen befaller, det hwar och en skal wandra såsom han är kallad. Wi hafwa funnit wår kallelse stämma in med detta lefwernet, därpå äro wi trygge.

Men tänken I då, sade jag, at ingen har Spiritum primæ ecclesiæ, utan den som lefwer in communione bonorum? Hwad det angår for Müller fort, så tilstå wi, at sådan gemensamhet ej kan hållas, utan af dem, som kommit til större fullkomlighets grader. Icke alla Christne i första Församlingenes tid hade fått denna gåfwan. Wi hafwa dyrt nog betalt därföre ibland osz, i det at några falska Bröder togo de penningar, som wi samlat för Församlingens gemensamma bästa, och under et sken, at köpa et stycke land för et nytt boställe på andra sidan om Floden Susquehannah, rymde sin kos, och satte osz i sådant trångmål, at det war hart när ändan på detta lefwernet.

Den

Den som kan lefwa ibland oß, för honom står dören öpen. De af wåra Bröder, som hafwa sina landbruk omkring oß, äro af samma sinne, fast de ej hålla samma hushållning, at om wi skulle behöfwa någons hela hemman, låter han det gierna fara, af kärlek til bröderna.

Jag wände mig åter til Fader Fridsam och sade: det fägnar mig besynnerligen at förnimma, det J älsken HErran JEsum Christum, wörden Hans dyra Sacramenten, och talen om Hans nådewälgierningar i Edor Gudstienst. Han swarade: Gud beware oß ifrån annat, på Honom skola wi tro, lyda Hans budord, wandra i Hans fotspår: widare sade jag, at jag ej wäntat se Bröderna och Systrarna med så glada ansigten och wänliga åthäfwor, under sit utwärtes kors. Jag twiflade ej, at hwar och en hade sit inwärtes lidande, som under tiden torde hårdt nog klämma deras hjertan, hwilket de höllo tyst inom sig sielfwe, utan at oroa andre dermed. Jag berättade dem om et slags Pietister, som för mer än 20 år sedan reste sig up i Swerige, hwilke woro inbilske, arge och bittre, som wille de äta up annat folk; det man ej kunde taga för prof af Christelig kärlek och andelig ödmiukhet, ändock de drogo sådana långa räckar, som deße. Müller swarade: i sanning, J rören mitt hierta med edort tal. Så äro ock wåra tankar: Guds barn böra aldrig wisa surmulna ansigten. Det wore ej annat, än at wisa sig otålig med sin Faders wilje. Aldrig ser man et mißnögt sinne med et gladt ansigte, ej eller et förnögt sinne med et surt ansigte. Äro wi nögde med wår Himmelske Faders wilje, så wisa wi oß ock altid nögde med glada ansigten, äfwen i den bittraste döden.

När jag frågade, om orten hwar de bo är hälsosam;

swarade Fader Fridsam: at de 22 åren han der lefwat, har han ej mer än en gång känt Feber, då han straxt gick ut och lopp omkring i backarna tils sjukdomen gick bort, och kom ej mer igen. Det är sällan någon sjuk ibland dem, ehuru landet alt omkring är underkastadt hwarjehanda Febrar och Pleuresie. De hafwa at tacka sin diet för så god hälsa. Eleazar berättade för Fader Fridsam, at Peter Kalm den Swenska Mannen, som warit hos dem för några år sedan, har med stort nöje förtält mig om Bröderskapet, hwarefter jag alt sedan långtat dit. De tycka mycket om, at höra, hwad andre sagt til deras heder. De frågade ock nu mycket efter Peter Kalm. Andre åter berättade min ålder och at jag hittils lefwat ogift, som Gubben tyckte mycket om. Derpå tog han et wänligit afsked och önskade mig wälsignelse.

Tiden förnöttes widare med samtal imellan Müller och mig. Jag bad honom säga mig deras sätt at döpa; det han ock giorde. Wi få sällan några andre, sade han, än dem, som tilförene döpte äro, hwilka således hafwa någon kundskap i Christendomen förut; äro de upfödde i wår Församling, så underwisas de först. När de komma til wattnet, gör Prästen dem då de nödiga frågor, som skola beswaras: widare faller personen på knä i wattnet, sätter både flata händerna för sin mun, och fingerändarna wändes emot näsan, at hålla näseborarna tiltäpte, tillika med munnen. Prästen lägger sedan sin högra hand twärt öfwer den andras händer och trycker dem hårdt til, med wänstra handen håller han öfwer nacken och så trycker personen aldeles under wattnet. När personen, som döpes, wisar sig motspännig i sielfwa förrättningen, brukas dertil force och styrka. Utan at doppa dem i och under wattnet kan ingen döpelse wara, är det icke så? Jag

Jag swarade: Jag har intet emot Edort myckna watn, men kan ej finna mig där uti, at I ej wilsen tilläta mindre wattn. När Frälsaren Joh. 3 talar om, hwad som hörer til en rätt Döpelse; säger Han: watn och den Helige Ande. Men ej at det skulle wara en hel ström, mer eller mindre. Nej, säger han, det kan ej wara nog; ty personen måste doppas ned. När Christus utsände sina Apostlar, så befalte han dem at döpa, hwilket ord ej kan få sin bemärkelse uti en liten wattenskål.

Jag påminte om de Engelska Baptisterne, huru Prästen tager personen, som döpas skall, med ena handen bak i halskragen, och med den andra bak i midje-bandet, stiälper honom så baklänges, at hufwudet doppas i watnet och fötterna wändas i wädret; hwilket således hos Prästen måste fordra dubbel Mannastyrka. De Tyska Wederdöpare igen, som ock kallas Mennonister, föra personen til watnet, och der med handen gjuta watnet 3 gångor öfwer hufwudet. I Ephrataner hafwen åter edort besynnerliga sätt, som för edor tid aldrig hördt eller sedt war. Alla wiljen I wara Baptister, beropen eder på den första inrättningen, och föragten andra. Hwilketdera slaget har nu träffat rättaste wägen ibland Eder. Han swarade: Jag tror wi: Jag sade: Jag wil tro det samma, men ej förr än det blir bewist.

Jag frågade om han warit i Bethlehem och sedt de Herrnhutiska Bröderna? Om Ephrata och Bethlehem ej kunde blifwa et Brödersskap? Nej swarade han: Det är et stort swalg imellan oß. För några år sedan hade wi en Broder, som warit i Bethlehem; denna berömde Moravierna och upmuntrade oß til förening. Då gingo 4 af oß til Bethlehem och stadnade på andra sidan om ån,

sände en öfwer til de Moraviska och begärte at få hålla möte med deras Församling. Derpå hölts råd i 2 timar och swaret blef: At Frälsaren ej wille, det Hans Församling skulle kallas tilhopa för deras skull, men den följande dagen skulle de få lof at komma öfwer, och se hwem de wille enskylt i husen. Imedlertid skulle de blifwa på wärdshuset, som der war, öfwer natten, antingen på egen eller de Moraviska Brödernas bekostnad, det wißaste war dock, at de Ephrataniska Bröderna skulle betala det sielfwe, som ock skedde. Likaledes hade budet at berätta ifrån Bethlehem, at Frälsaren hade gifwit tilkänna samma stund de gingo ut ifrån Ephrata, så at deras ankomst war redan några dagar bekant, likwäl behöfdes 2 timar at rådslå, antingen de skulle tagas emot, eller icke; som Müller sade. Nästa dagen wände 2 af dem tilbaka hem. De andra 2 foro öfwer ån at fortsätta sin kosa til Öst-Yersey. Men när de gingo igenom Bethlehem, woro alla fänstren fulla af folk, som kokade på dem. Den Swänska Nyberg war här några gångor, sade Müller, sedan han slog sig til Moravierna; han frågade mig om jag kunde uttyda för honom Mystiska ord, men sade, jag kunde icke, ej eller brydde mig derom. Likaledes berättade han Müller om en Israel Simor, som lefwat ½ år hos dem, men sidstledne höst slog sig til dryckenskap, lögn och bedrägeri, samt omsider for af landet til Carolina. De kunde märka, sade han, när någon wille skiljas ur Klostret, då wisa de sig onögde hemma, hågade at wandra ute i landet, til deß de ej komma mer tilbaka.

Andra samtal hade wi flere om Giftermål, om Förswars krig, om Eder &c. som för widlyftige wore at anföra.

Inom

Inom sig sielfwe lefwa deße Bröder i mycken kärlek, altid nämna de sig Bröder eller Systrar jemte hwars anars namn. Kyßa hwarannan när de råkas, twå hwars annars fötter.

Hwarken äro deß Kyrko- eller hushålls- eller Sedo-lagar ännu mer, än muntelige, och ofta förändras de, alt som upbyggelsen synes fordra. Det sades, at Bröder-skapet lefwer i sin samwets frihet, derföre utan Lagar; det tycktes, som somlige Bröder ej ännu aldeles wiste hwad de andre trodde. I begynnelsen höllo de för synd, at döda något Creatur, mycket mer at äta kött. Nu säja de, at det står i hwars och ens frihet, om han wil äta eller icke; men hwad frihet är at äta sådant, som ej fins i deras wisthus. I begynnelsen hölts ock för synd, at bruka hästar för arbete, utan drogo de sielfwe hem sin wed, och hade dertil på sig tienliga Seltyg. Nu arbeta de med hästar och oxar, som de dock ganska ömt sköta. Detta med hwad mera gifwer mig anledning at tänka, det werket än är i sin början, och står som uti görningen, antingen däraf skal blifwa något eller intet i framtiden; samt at denna omtalta friheten betyder intet annat, än en upmuntring för andre at sälja sig der til. Jag är säker, at ingen kännes för en äkta Broder i det huset, utan at han sofwer på en hård bänk i sina gångkläder, ehwad de må prata om sin frihet.

Där talas om Christo, om rättferdiggörelsen, om tro och otro: där brukas Christi Sacramenter på sätt och wis, som sagt är, men jag twiflar mycket om rätta meningen af alt detta, ej eller kunde jag under så kort umgänge utforska altsamman. Några sade mig uti Lancaster, at de woro Arianer, som nekade Christi Gudom

eller jämlikhet med Fadrenom. Om Församlingen i gemen, tror jag mig rätt hafwa fattat den tankan: at deras rättferdiggörelse är infusa, non imputata: at deras salighet är icke en frukt af trone, utan werkad genom hårdt lefwerne. Regner, som lefwat ibland dem någon tid, wittnar det samma hos Fresenius om de Herrnhutiske saker. Han kallar dem Beiselianer Eckerlinge; betygar at han gaf sig in hos dem, på det han igenom et hårdt lefwerne och detta lifwets försakelse skulle winna helgelsen. At de tilbudo honom Nattwarden förän han hade tilfälle, at af dem döpas: at han stadigt påstod et sådant heligt lefwerne skulle begynnas, som ofta omtalt wore: at de bådo honom lämpa sig efter Bröderna: at de bygde honom en hydda för sig sielf, hwaruti han wardt galen. Då togo de honom in i Klostret, flyttade honom ifrån et rum til annat. När han omsider kom til förståndet, wille de icke mer lida honom hos sig. Om alt detta berättade Müller, samt at han war dem til stort beswär, och at Bröderne woro glade de woro af med honom.

De hålla många Judiska seder. Alla bruka skägg alt up til öronen, hwilket, när man tillika betänker deras hwita drägt, deras magra föda, så passar skägget ganska wäl at winna deras ändamål, nämligen at se bleka, magra och eländiga ut. Gå barfota om Sommaren; bruka fotatwagningen; hålla 7:de dagen helig: räkna sina timar på Judarnas sätt ifrån dagsens begynnelse, såsom wår 6 är deras 1, wår 12 deras 7, hwartil ock må läggas, at när jag hörde dem läsa uti Skriften 5 åtskilliga gånger, war det altid ur det Gamla Testamentet, ur Propheterna och Psalmerna, men aldrig ur det Nya. Likaledes hade de Gamla Testamentsens smak i sit Sanctuario och Qwinnolaktare.

Med

Med Qwäkarena hålla de, i det de äro et slag af Enthusiaster. De läsa wäl Skriften, men inbilla sig äga et inwärtes ljus, som öfwergår det utwärtes. Derföre de ock förakta all utwärtes underwisning; föregifwa sina predikningar komma af Andans omedelbara ljus och rörelse på samma stund de tala: at hwar och en har frihet at offenteligen lära i deras Församling, när den ordningen kommer: at i talet bruka du, bruka handtag och handskakning; påstå en absolut fullkomlighet i deras lefwerne; bruka inga böner, så framt det ej kommer dem så ex tempore i hufwudet.

Med Wederdöparena giöra de et, i det de taga ingen in i sin Församling, utan den som af dem döpt är. At de döpa om dem, som de taga emot ifrån andra trosbekännelser: at de döpa allenast dem, som kommit til mogna år: at deras döpelse förrättas wid stort wattn igenom doppande, med mera, som förut sagt är. Afwen at de sent på nätterna hålla Gudstienst i sina Kyrkor. Fader Fridsam, som bor i sit lilla hus mit imellan Brödernas och Systrarnas Kloster, har et snöre, som går på ömse sidor öfwer gården med en klocka på ändan i hwardera Klostret. När det kommer honom så i hufwudet och han drar derpå, om det ock wore mitt i natten, och deßa klockor ringa, skola alla up och samlas i sina Kyrkor at hålla gudstienst; til den ändan sitter en liten pappers lyckta i hwar kammare at brukas wid slika tilfällen.

Med de Påfwiska hafwa de ock mycket gemensamt, fast de kalla sig Protestanter, at de hålla sådan Klosterlefnad och Klosterdrägt, äfwen matordning: at de söka sin rättfärdighet igenom hård lefnad, sin fullkomlighet uti ogift stånd: at de tro en skärseld eller luttrande efter döden

den, hwarföre ock Fader Fridsam håller förböner wißa tider för de döda: i Församlingen äro många Romerskt Catholske ifrån Tyskland intagne och lefwa ibland dem.

Klosterfolkets antal har de förre åren warit långt större. Nu äro Brödren ej flera än 25, och Systrarna 35 eller 36. Ehuru strängt de arbeta på en ren lefnad, hafwer likwål några Bröders och Systrars otidiga umgänge med hwarannan kastat hela samfundet under mångas widriga omdömen. Fader Fridsam sielf göres icke fri för sådana beskylningar, som ock omständeligen utföras. De kunna icke neka, det ju somlige gifwit sig til sielfswåld, men säja at de strax derpå blifwit afwiste. Den tiden Conrad Weiser lefde ibland dem, tog han sig frihet, at en gång besöka sit egit hus och Familia på en annan ort; men wid återkomsten, efter en sträng ransakning, måste undergå et swårt straff för hafwa sofwit när sin egen Hustru, hwilket han ock willigt undergick. Rundt omkring Klostret och des Land hafwa hushåld, lydande til deras Församling, satt sig neder och köpt hemman. Däruti är et Statsgrep, at folk af andra tros bekännelser ej skulle komma dem för när och oroa dem. De äro ock emot sina grannar så fridsamme, at om någon twist skulle upkomma, gifwa de häldre efter sin rätt, eller lemna saken i andras händer, som de hafwa förtroende til, än at de skulle beswära någon Domare. Deras Församling är wida utspridd här och där i Chester County, äfwen uti Öst-Yersey. Men så långt ifrån Klostret lefwa många Eremiter i hus för sig sielfwe, merendels upbygde på Församlingens kostnad.

Et samfund hafwa de i Nya Virginien, wid New-River eller nya Älfwen. Där bo de dock i särskilta hushåld,

håld, mer uti en omkrets och så inom sig sielfwe, at de hwarken hielpa eller begära hielp af annat folk. Det Landet de bebo är en förträffelig jordmon. Bröderna hafwa ofta bud imellan deßa nästen igenom resande Bröder, som altid wandra til fot, 2 och 2, aldrig mer eller mindre. Stundom ser man ock Systrar på wägarna.

I Klostret är et Boktryckeri, af en präß, nya stylar, rena och klara, komne ifrån Frankfurt. Det har ej ännu lönat hwarken mödan eller omkostnaden. Några Böcker äro der tryckte af dem, som Bröderne sielf skrifwit. Anabaptisternas Förföljelses Historia har gifwit dem mästa arbetet och minsta förtjensten. De hafwa haft tilbud at trycka Auctores Classicos för Academien i Philadelphia, men Müller sade: han hade nu tröttnat wid detta arbetet, wore ensam derom, och synen är förswagad. I Tryckeriet wore stora stycken, somlige 2, andre 3 alnar långa, i trä utskurne, at trycka Taflor, som sättas antingen i deras Kyrkor eller kamrar, bestående af verser eller Skriftens Språk. Där lågo ock några Scholböcker; jag frågade efter ägaren til dem, och Müller swarade: at en Tysk Student för någon tid sedan gaf sig in til dem, blef sedan trött af deras lefnad och for sin wäg. Denna så wäl som många andre förstod jag hade försökt, men ej funnit hwarken nytta eller nöje i denna andeliga Skråordningen.

Qwarnen, som hörer til Klostret, är både et nyttigt och konstigt werk; der är Miöl- Säg- och Pappers-qwarn, Klädeswalk-qwarn och Lin-oljo Präs på et ställe och med en wattudrift. Detta werket förer in största delen af deras underhåll. Miölqwarnen giör godt miöl, så at i anseende dertil, som ock at Tullen är lindrig, far folket andra qwarnar förbi at komma dit. Sägqwarnen är ock i godt stånd.

Pap-

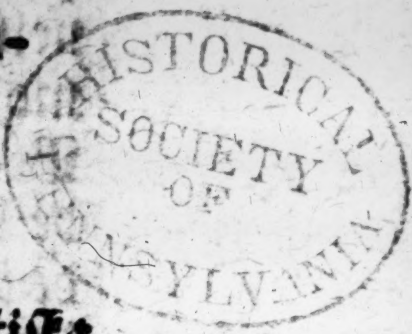
Pappersqwarnen gör bästa afsätningen på Carduspapper. Walkqwarnen war nederbrunnen. Där om berättade Müller: at en afton då Bröderna woro tilsamman at rådgöra om nästa dagens arbete, kom bud, at qwarnen stod i låga. Detta war förorsakat igenom några Bröders wårdslöshet, som icke tagit agt om elden förän de dingo derifrån.

När jag nu warit ibland deße Bröder ifrån Fredags middagen til Lördags aftonen, war tid at wända om til Lancaster. Bröderna frågade mig några gånger, när jag wille åter se dem? Det föll mig så före, som de tänkte, jag hade någon hog at gifwa mig in i deras Samfund. Jag tog afsked af Bröderna och bad dem besöka mig, om deras wägar så gingo. Müller, som under all den tiden höll mig sällskap, följde mig neder til qwarnen, et litet stycke ifrån Klostret, hwarest de hade min häst. Han bar min wätsäck hela wägen, och när jag wille förwägra det, sade han: I mågen tillåta mig at bära honom nu, må hända det sker aldrig mer. Dagen war warm, och som jag såg at bördan war beswärlig, wille jag hielpa honom et stycke; men han swarade åter: I kunnen wäl se, at hwad jag gör, sker af kärlek. Om jag ej älskade eder, så giorde jag det icke.

Änteligen tog jag af denna min umgängesman et wänligit afsked. Jag tackade honom, at han ej hatadt mig derföre, at jag warit af olika tankesätt. Jag önskade, at om wi ej mer skulle se hwarannan i detta lifwet, wi med glädje måtte mötas på det rum, hwarest skal blifwa et Fårahus och en Herde: hwarest alla stridigheter i Gudalärান taga ända: hwarest kärleken skal ewinnerligen förblifwa, sedan alla andra gåfwor återwändt. Han tog mig i famn och kyste mig, tackade mig och sade: si det war en wacker önskan. Jag hoppas wi skola mötas på det stället, fast wi tagit olika wägar. Jag skal ock bedja Gud för Eder. Far wäl.

Prob-

Probstens Mag. Israel Acrelii Besök i det Americanska Klostret Bethlehem tilsamman med Past. Pet. Brunholtz, Past. Eric Unander och Mr. Sleydorn, som skedde den 18 och 19 Jun. 1754.

Bethlehem är et Protestantiskt Kloster, det Hernhutiska Bröderskapet tilhörigt, uprättadt år 1743 af Gref Zinzendorff såsom Bröderskapets Stiktare, och inrättadt af David Nitschman, Spangenberg, Anna Nitschman rc. såsom Församlingens Äldste och Föreståndare. Dertil hörer et godt stycke land, köpt af Mr. W. Allen Esqr., denne Traktens förste uptagare.

Det är belägit i Pensylvania och North-Hampton County; Bethlehems Township, der Menakesi Å faller uti wästra armen af De la Ware Älf, och har således en förträffelig beqwämlighet af det å twenne sidor rinnande watnet. Bethlehem är anlagd på en högd och har Lecheigh högder rundt om sig, så å andra sidan om De la Ware, som å andra sidan om Menakesi; å norra och östra sidan är Trägård wäl af 7 eller 8 Tunnelands widd. Å södra, der högden stupar emot Älfwen, äro Kryddgårdar 2 eller 3 för matkrydder, en annan för läkedom. Å wästra sidan, der Menakesi faller fram, äro deras werkhus. Nedanföre et skönt åkerfält jämt och slätt.

När man kommer wägen ifrån Philadelphia, och har rest 53 Ängelska mil igenom en orödjad och lågländ landsort, warande wägen 18 mil när til Bethlehem ganska ojämn af stenar och stubbar, och när man omsider

 nalkas

nalkas Bethlehem på en högd 2:ne mil derifrån, då wisar det sig i en härlighet, som icke är långt ifrån et Konunga-Håf. Husen formera icke reguliera gator, emedan begynnelsen af Bethlehem war ganska ringa, långt ifrån förmodan, at Klostret skulle så tiltaga, som sedan skedt. Bröderna hade i förstone ingen lust för denna orten. När de liten tid bodt där, drogo de sig åter tädan Må hända de i förstone wordo lämnade at sköta sig sielfwa så godt de kunde igenom arbete. Men sedan ståtelige summor blifwit indragne ifrån andre orter, och prägtige hus deraf äro bygde, hafwe de kommit på andra tankar. Nu är Bröderskapet sinnadt at bringa husen i bättre ordning, alt som de gamla falla omkull och nya byggas upp.

1) Här märkes de ogifta Brödernas hus, icke olikt et Slott af sandsten, 5 waningar högt, innehåller wid paß 70 rum, större och mindre. Bröderna, som äro allahanda slags handtwärkare, sitta där antingen tilsamman, de som äro af et handtwärk, eller ock hwar och en för sig. Där är Skomakare och Sadelmakare wärkstad, hwarest ogifta Bröder arbeta. I andra wåningen äro 2 matsalar, i hwardera 5 bord, hwart bord stort och rymligit för 20 personer. Tredje wåningen utgiordt en sofwe Sal ifrån den ena ändan af huset til den andra, hwaruti stodo sängar in wid hwarannan, wäl 200, hwar och en allenast för en ensam person, goda sängkläder woro i alla, dock, utan lakan, måst med dunbäddar, som Tyskarne bruka i gemen. I den fierde wåningen war et rum för Silkesafwel. I den femte hängde Brödernas kläder. Taket war Italienskt, flat med skrank omkring, at man beqwämt kunde spatsera derpå, som ock Bröderna wädrade sina kläder. Öfwer den norra dören lästes:

Va-

Vater und Mutter und lieber Mann
Habt Ehre vorm Junglings Plan.

Öfwer den södra stod en Solwisare med denna öfwerskrift: Gloria Pleuræ.

2). Twänne de ogifta Systrarnas hus, et Musquetskott wid paß derifrån, af sten, 3 wåningar högt. Detta är bygdt med en corps de Logis och 2:ne Flyglar. Rummen inrättade på samma sätt, som de ogifta Brödernas. J den wänstra Flygelen och nedersta wåningen, war Systrarnas matsal, rymlig för 400 personer eller mer. J andra wåningen war Kyrkan eller Salen, som de kallade; deruti woro långa lösa bänksäten, först på långden, sedan några warf på twären wid hwardera gafwelen. Systrarnas bänksäten ofwan och Brödernas nedan; hwardera slaget tagandes up hälften af Kyrkans längd. På andra sidan war allenast et löst bänkesäte längs med wäggen, hwarpå Församlingens Äldste och Förmän hade sina rum, Männerne nedan och Qwinnorna ofwanföre. Wid denna sidan och skilnaden imellan Brödernas säten, stod et litet fyrkantigt bord, derwid Prästen satt, som Gudstiensten förrättade. Bak i Kyrkan war en läcktare med et litet oansenligit Orgelwerk under Orgläcktaren war dören för Bröderne; midt på östra kyrkwäggen i skilnaden emellan Brödernas och Systrarnas bäncksäten, war dörren för Systrarna, som då gingo in i deras hus. Detta huset har blifwit så oförsiktigt och på så lös grund upsatt, at det sedan med pelare rundt omkring har måst understödjas, som gifwer det et sällsamt anseende.

3). Tilsamman med detta är et trähus fogat, hwilket gör en flygel af Systrarnas hus, 2 wåningar högt, bredslagit och rödfärgat. Igenom detta hafwa Bröderna

na sin utgång ur Kyrkan under Orgelwerket. Deruti bo de förnämsta af de gifta Bröderna, såsom ock deras Präster.

4). Et stockhus kalkslagit i wäggsåten, 2 wåningar högt, ohyggeligit. Är det äldsta i Bethlehem, hwaraf ses, at första bosättningen war ganska ringa. Deruti är wäfwarewärkstaden, bestående af 6 stolar med deras tilhörigheter, som ständigt äro i full gång. Äfwen skomakare wärkstaden för de ogifta Systrarna, hwaruti 5 eller 6 gifta Bröder arbetade, de öfrige rummen woro wåningsrum för deßa och flera gifta Bröder med deras hustrur.

5). Gent öfwer et stenhus, 2 wåningar högt, deruti hysas de qwinnor, som ligga i barnsäng, samt förblifwa der tils barnen blifwa afwände. Et stort stenhus war i byggnad för gifta Bröder, som nu woro flere än logementerne, hwarföre de ock imedlertid måste hysas ibland de ogifta Bröderna, så wäl som deras hustrur ibland Systrarna. Et stenhus litet stycke derifrån, brukas för Barnhus. Et stenhus högre up på backen, wid stora landswägen, och lika som skildt ifrån Bethlehem; der hafwa gifta personer sitt tilhåll, som merendels lefwa på egen bekostnad, eller ock stå på prof om de beqwäma sig til Bröderskapet eller icke. Här hålles ock krambod för Bröderskapets räkning.

6). Långs med Ån Menakesi samt innom Bethlehem woro arbetshus och wärkstäder för Snickare, Timmermän och Smeder, ꝛc. likaledes et miölkhus; äfwen en garfwaregård, dock ej af något wärde. Stampen hwarmed barken arbetades, drefs af et watnhjul. Uti samma hus inrättades nu et wattnwerk, som skulle drifwa watnet upför branta backen, och igenom rännor dela det til hwarje hus, hwilket wärken Jute hade tagit på sig at

uträt-

utkåtta. Derpå arbetade Bröderna nu ganska hårdt och flitigt. Detta wil blifwa för Klostret et ganska nyttigt wärk; ty alt här til har en karl ej mer hunnit ifrån morgon til aftonen, än föra watn up för backen til husen.

7). Qwarnen står på Menakesi Å inom Bethlehem. Har 2 par stenar. Det ena paret hålles för Klostret i bruk, det andra för tull åt främmande.

8). Ladugården tämelig stor; der hålles 80 st. miölkande kor, förutan ungnöt, oxar och hästar; foderhus och Lador ansenligen stora. Denna är den förnämsta Ladugård i landet. Et lusthus på högden å andra sidan Menakesi in i tiocka skogen, hwartil dock en bred gata är uthuggen och jämnad; gatan accorderar emot den, som går emellan de ogifta Brödernas och ogifta Systrarnas hus, sträckande sig snörrätt igenom Trägården til et annat lusthus af lika byggningssätt. Deße lusthus tjena för Bröderne eller Systrarne eller barnen, när de gå ut at förlusta sig, at hafwa skjul för rägn eller den starka solhettan, eller ock för någon som hälst behagar förnöta en stund i enslighet, stundom ock för Musiquen, som behageligast låter höra sig ifrån sådan distance med Walthorn och Trumpeter.

9). Twätthus i Trägården, et stycke ifrån Klostret öster ut ned wid De la Ware, endast för Systrarnas behof. Litet derifrån et Säphus i Trägården för hela menigheten. Wäster ut wid en lika distance på åkerfältet ned wid De la Ware et annat tråhus, endast för Brödernas behof. Bröderna twätta sina egna kläder, och det sades falla dem ganska wigt både at twätta och stärka dem.

10). Wärdshus med träbyggningar på Lecheighstrand å andra sidan De la Ware, på wägen ifrån Phila-

 delphia,

delphia, Bröderskapet tilhörigt. Har tämmelig god lägenhet för de resande. Färjeprämen hålles ock af Bröderna, at gå öfwer älfwen. Et wärdshus inwid Bethlehem å andra sidan af Menakesi af sten, endast för Indianernes behof, och har lägenheter derefter. Antingen de höra til Bröderskapet eller icke, äro alle der wälkomne. Tracteuren och hans Hustru äro sielfwe Indianer, och lefwa samt kläda sig efter sitt sätt, äro dock döpte och höra til Bröderskapet.

11). Nazareth är et Herrnhutiskt näste, 12 mil högre up i Landet. Derunder lyda 1500 åkerland, först uptagne af Methodisternas Hufwudman M:r George Whithefield, då han war sinnad för 12 år sedan, at der uprätta et barnhus, men sedan ändrade sina tankar och sålde Landet til några i England, af hwilka Gref Zinzendorff sig det tilhandlade förr än han blef ägare af Landet wid Bethlehem. Här är et Barnhus, som gifwes ut för ansenligare och märkwärdigare, än hwad det är. Några andra hus äfwen för gifta Familier, som bruka Landet. Jämwäl et Wärdshus, Bröderskapet tilhörigt.

12). Gnadenhut är en ort 30 mil ifrån Bethlehem; der Moravierne säga sig hafwa sina omwände Indianer. Tillika med Barnen skola där wara 150, lefwa i Hyddor efter sitt wis, men äro alle döpte och hålla Bröderskap, samt all ting gemensamt. De som jaga, jaga för alla; de som fiska, fiska för alla; De Moraviske omgås med dem på Angelska. Det är underligit, at de ej räkna deras antal högre. Ty omwändelse wärket måste wara helt lätt, utan läsning, utan underwisning i Christendomens hufwudstycken. Det tyckes som deßa Indianer skulle mera tro på Bröderna, än den H. Trefaldighet. När

de

de först sällade sig til Indianerne, kom klagomål til Gouvernementet, at de sökte draga til sig Land igenom enskylt handel med Hedningarna, som war emot Landets Lag, alldenstund det är endast Proprietorens rätt at kiöpa Land af Indianerne, och sedan skola andre kjöpa af honom.

13). Gnadenthal är äfwen en ort, der de Moraviske Bröder hafwa tilhäll. Några Tyska Familier hafwa satt sig der neder. Gnadenthal och Gnadenhut ligga både å andra sidan om de blå bärgen.

Wårt umgänge i Bethlehem.

När wi woro ankomne til Wärdshuset, hwarest alla resande stadna först, som komma at se Klostret, lät jag Tracteuren weta, at jag hade bref til Mag. Spangenberg med recommendation ifrån M:r Paul Bruzelius, at warda emottagen och underrättad om Bröderskapets tilstånd i Bethlehem, samt ortens beskaffenhet; frågade om M:r Spangenberg war hemma, och bad honom skaffa brefwet fram. Tracteuren syntes hel nyfiken med denna commission, likasom han wäntade några nya bröder, for öfwer med ärendet och kom strax tilbaka med swar, at Bröder Spangenberg wore nyß afrest til Nazareth, och wore ej på några weckor at wänta tilbaka; dock skulle strax en annan man komma öfwer och upwakta oß. Wi wäntade wid paß en half tima, och som det syntes dröja på aftonen, beslöto wi at gå öfwer utan at wänta på convoy. I det wi gingo ned til Färjostället mötte oß 2:ne Herrar, hwilka jag complimenterade på det sättet: at som jag wore en främling i landet, och hade alt sedan min ankomst, haft en stor åstundan at se deras communitet Bethlehem, hwartil tilfälle ej förr kunnat gifwas, så hoppades

vades jag de wille unna mig den förmån. De swarade med mycken höflighet, at jag skulle wara wälkommen, och om alt hwad wore inom deras Boställe, skulle jag få all åstundad underrättelse. Wände sig ock til de andra mina Herrar följeslagare och giorde dem lika complimenter.

Den ena af dessa Herrar war - - - Benzin född i Lifland. Sade sig hafwa warit en god wän och bekant med Hr. Th. O--, och hade med honom omgåtts i Lifland. War således en af de första i Brödraskapet, och wäl kunnig om den Herrnhutiska Församlingens öde alt ifrån första upsättningen. Och som han har bewist sig en trofast Broder, har Grefwe Zinzendorff brukat honom nu i siu år, uti London för sin Secreterare, at hålla correspondancen i alla Werldenes orter, at taga emot de af Brödraskapet, som kommo til London och befordra widare deras resa &c. Hade warit i Bethlehem allenast 6 weckor, nyss kommen ifrån London til New-York med Brödraskapets Galliot, och sedan directe til Bethlehem, så at han war aldeles en främling i Pensylvanien. För närwarande tid wore han Brödraskapets Secreterare, likaledes hölt des dagbok, correspondence, archivum &c. och äfwen tager emot främmande.

Den andra war Mr. Rodger, tilförene en Präst af den Ängelska Kyrkan, sedan en Lärare ibland de så kallade New-Lights, Whitefieldianer eller Methodister, men nu en wigtig Broder och Predikant i det Moraviska Samhället. Af hans blå räck och swarta wäst, kunde man mäst sluta genast, at han hörde til Prästerskapet; ty de Moraviers Präster pröfwa ock tienligit ibland, at kläda sig som andra Kyrkopräster. De Präster äro ganska få, som

som man wet hafwa wändt sig til de Herrnhuter ifrån Kyrkan af Ängland. Frågar någor ho han är? Swaras merendels, at han är en Präst af Kyrkan af Ängland, men han håller sig ej mer til den Ängelska Kyrkans Tros-Articlar och Liturgia, än Alcoran. I Ängland har han fallit til Bröderna. Det säges, at han har större gåfwor uti sina Predikningars utförande, än hwad almänt är ibland dem. Men icke underligit, emedan han är upfödd til Präst och de andra til Handtwärksmän. I New-York hade han för några år sedan dragit många til Bröderna igenom sina Predikningar och warit storligen älskad, men när deß beröm kom på det högsta, wardt han kallad bort, som är et af Zinzendorffernas största maximer. Förledit år kom en af min Församling, som hördt honom predika i Philadelphia, och frågade mig om jag wille tilstädja honom at predika i Christina Kyrka? Han hade warit Ängelsk Kyrko-präst och hölt ännu med Kyrkan, fast han lefde ibland Bröderne. Jag swarade, at han wore ingen ting bättre, för det han fallit ifrån sin Kyrka til denna Secten, ei eller underligit, at han gaf sig ut förat hålla med båda, sedan han wore en Herrnhuter; men at predika i min Kyrka, kunde jag ej tilstädja om jag än wille ꝛc. Huru wida Mr. Rodger nu kände mig på denna Räkning, kunde jag ej märka.

Deße twänne Herrar beklagade, at Broder Spangenberg war icke hemma. Han woro rest til Nazareth och tänkte den följande dagen fara widare til Gnadenhut, at besöka deras Indianer. De wille föra oß öfwer til Bethlehem, och efter möjeligheten göra oß nöje. Det bref jag hade til Mr. Spangenberg förstod jag strax de hade brutit up och ransakat, som deras ordning är. Uti farandet öf-

 wer

wer Älfwen kunde wi icke nog examinera hwars annars ansikten, och tyckte at wi sedt hwar annan förr. Mr. Benzin och wi i synnerhet. Om jag och han sedt hwarannan, måtte det skiedt i London på gatan. Pastor Unander och han woro wisse, at de sedt hwarannan uti Brödernas Communitet i London och Fetter Lane. Wi gingo först upp til Kyrkan, der speltes för oß på Orgorne af Mr. Ritz, en deras Präst, som war bekant med Pastor Unander, sedan han förestod deras Möteshus wid Oldmans Kihl i Racoon; Kom sedan ned i wårt sällskap. Intet märkwärdigt war der at se. Rummet war stort och tomt, förutan de många lösa bänksäten der stodo och det lilla fyrkantiga bordet. Derifrån fördes wi til det huset, hwarest Krambođen war uppå backen. Der war et Fruntimmer ifrån New-York kommen at besöka sin broder, som gifwit sig in i Bethlehem, dock ännu behöllt sin egendom för sig sielf, och derföre war obligerad at bo i detta huset afskild ifrån andra.

Widare gingo wi ned til Ladugården, qwarnen, midlhuset, grafwarne, platsen, der stamphjulet war för barkens tilredande och det nya wärket inrättades, at drifwa watnet upför backen. Omsider stadnade wår gång wid dörren af de ogifta Brödernas hus.

Under alt detta syntes wåra Ledsagare, de twänne Bröderne, något bekymmersamme om oß. Hwad som taltes, syntes komma fram med mycken warsamhet. Wid hwart ord kastades ögonen dels på ömse af oß, dels på hwarannan af dem. Det syntes som de redan begynt mißtro wårt upsåt. Antingen det kom deraf, at de imedlertid frågat ut Pastor Brunholtz och Mr. Sleidorns namn, som warit Bröderskapets swåraste fiender här i Landet för några år sedan, eller at de ej förnummo, det någon

gon af oß admirerade deras Boställen. I sanning war ock ingen ting at så högt prisa, mer än hwad jag en gång påminte. At i alt detta låg werkeligen något stort Interesse, och kunde icke drifwas utan et ansenligit förlag, som de ock höllo med och lade allenast dertil, at det war Brödernas egit wärk. Alla arbetade för hwar och en. Hwar och en arbetade för alla.

Wi hade frågat, om ej mögeligit wore at få höra deras musique? Då Mr. Benzin swarade, at han ej wiste huru wida det kunde skie, emedan Bröderna woro trötte af arbete. Just i det wi stodo wid de ogifta Brödernas husdörr, blåste twenne trumpeter up i det Lusthuset, som står up i skogsbacken. De gåfwo et ganska behageligit liud, och upmuntrade oß at få förspörja mer af Bethlehems härligheter.

Wi stodo utanför besagde husdörr, och tröttnade af et långt ståndande. Wi frågade om Nazareth, och sade wi tänkte fara dit den nästa morgonen. De beklagade, at wi ej wille längre dröja i Bethlehem när dem. Dock tycktes, som wi warit der allaredan förlänge. Wi koxade stundom på den sällsamma Inscription: Vater und Mutter &c. och i det samma koxade Bröderna på oß, men ingen sade et ord. Wi hade dermed fördrag, alldenstund wi sågo, det de redan ledsnat wid oß. Wi frågade om inrättningen i detta huset, men fingo halfwa swar, at intet war derpå at lita. Mr. Ritz war en wänlig man. Han sökte at giöra tiden något behageligare för oß. Hwarföre ock då jag frågade om inrättningen i huset för de ogifta Bröderne, och de andra? Benzin och Rodger ej wille ut dermed, sade Ritz: Kom in, gode Herrar, skolen I få se, huru här står til. Han förde oß först in uti en af deras

Matsal, hwarest war 5 bord, och hwart bord rymligt för 20 personer. Derifrån up i deras soffal, hwarom tilförene är berättat. De andre, Benzin och Rodger stadnade qwar på gatan.

När wi åter kommo neder, blef et nytt stående af. Icke hade de hjerta at bjuda oß någorstädes, icke eller kunde wi taga afsked, emedan de lofwat oß at blifwa med dem uti deras bönestund, som skulle hållas Kl. 9. Icke eller böds oß något at äta eller dricka, fast det war sent på aftonen och hela Bröderskapet då hade sin aftonmåltid. Et glas watten kunde wi få om wi begjärte.

At fördrifwa tiden gingo wi ut i deras kryddgård, som war full af matkryddor. De wisade oß flere dylika, der intil och sade Mr. Rodger, at deras hushåld war stort, de måste hafwa mycket af sådane saker. Jag frågade honom, huru Tyska Diæten kom öfwerens med hans Ängelska maga? De Tyska lefwa måst på kål, sallat, rötter och andra gröna saker samt supanmat, hwaremot de måste hafwa kött hwart mål, och fråga efter intet annat än det? Han swarade, at det måste wara dispensation deruti, hwar en må äga frihet i matordningen. Benzin sade, at sedan han warit så länge i Ängland, wore det nu lika mycket för honom, hwad diæten angick. Frågade mig för öfrigit: om jag ej anser Swerige med förakt, sedan jag sedt detta landet? Jag frågade, hwad han ännu sedt i detta landet, som kunde sätta något annat Land i föragt deremot? Detta måtte wara en præjudice, som han ännu ej förmådt öfwerwinna &c.

Aldenstund nu blef mörkt, at wi hwarken kunde stå längre på gatan, ej eller spatsera någorstädes, ty wordo wi inbudne uti det röda huset, näst til Kyrkan och en kammare som syntes wara för Mr. Rodger. Wi suto der en

liten

liten stund, och ingen hade något särdeles at säga. Några af Bröderna kommo in at se oß, men sade intet. De äro i gemen Tyskar, af hwilka måstadelen dock förstår Engelska. Hwar Söndag hålles Predikan både på Tyska och Engelska. Mr. Rodger war nu deras Engelska Präst, han förstod Tyska, dock ej med den färdighet, som en infödd Tysk. Hans syssla war, at öfwersätta Böcker ifrån Tyskan til Engelskan. De sade, at alla inom detta Communitetet hade sit dageliga arbete, och at inga låttingar trifwas ibland dem. Pastor Brunholtz frågade: om icke deras folk, som arbeta så hårdt om dagen äro sömnige, då de komma til sin aftonbön, som sker så sent? Prästen Ritz swarade, hwad då? om de ock skulle sofwa, så är dock Frälsaren wakande.

Bröderne hade sin gång igenom detta huset, och gingo trappan up i Kyrkan. Wid slutet kom ock ordningen til oß. Bröderna woro af olika meningar, antingen wi skulle sittia på Orgläcktaren eller neder i Kyrkan. Det stadnade derwid, at wi skulle sittia nedantil, på det Musiquen skulle höras des bättre. Orgorne stämde in med Violiner och Fleut Traversieren. Musicanterne hollo sig bakom på Läcktaren, at ingen syntes. Män och Qwinnor woro måst af lika stort antal, emellan 3 och 400:de, alle rena och snygge. Om Qwinnorna märkes i synnerhet, at de hafwa hwita mößor, som bindas under hakan med en bandros. Mößan sitter slätt til hufwudet, går med en snip öfwer ännet, utringad wid tinningarne. Deröfwer går en bindel, 2 twär finger bred, af linne durchsichtigt, som knytes i nacken. Koftor hade de korta på brukeligit sätt. Männerna hade antingen wanliga kläder, eller linne tröjor med långa linnebyxor. Sedan alla under Musiquens hörande

sam-

samlade äro, sätter sig en af deras Präster wid det lilla fyrkantiga bordet, läser först några werser af en Tysk Psalmbok, sedan singas några werser under en stätelig Musique. Emedan wi, deras främmande, woro Lutherska, som de wäl wiste, woro de så höflige, at de läste och söngo några werser af wåra Psalmer i Tyskland. E. G. Kom Helge Ande Herre Gud ec. Zion klagar med stor smärta ec. Sådan war nu deras Gudstienst, den de kallade sångstund. Så war den ock; ty werser blefwo läsne och siungne til skiften 5 eller 6 warf, och så war det beställt. Wi gingo ut och förklarade wårt nöje öfwer Musiquen, som dem wäl behagade. Wi stadnade en stund utan för dören, då Mr. Sleydorn och Pastor Brunholz talte med en och annan, som utkommo. Mr. Rodger tyckte tiden fallas sig för lång, och böd oß god natt. Mr. Benzin war mer belefwad, än at han wille så lämna oß på det stället i tiocka mörkret. Medan wi stodo, begyntes i Kyrkan en ny sång och Musique. Mr. Benzin sade, at detta woro de ogifta Bröddernas wederqweckelsestund, då ingen annan än de woro tilsammans: äfwen at de ogifta Systrarna hade sin wederqweckelsestund för sig sielfwa i sit hus.

Nu war tid at gå öfwer älfwen tilbaka, och at få natthärberge i Werdshuset. Mr. Benzin giorde oß en compliment, at han ej kunde så fägna oß, som han borde; han gick med oß ned på wägen och war ganska aktsam, at wi ej skulle fara illa i tiocka mörkret och på en ojämn grund. Sedan han öfwerlemnat oß i Färjekarlens wård, som sedan tog emot oß, böd han god natt och wände tilbaka.

Färjekarlen war en Ängelsman med en flygande tunga. Nu begyntes en examen med honom, huru han kommit dit? Han sade sig hafwa några år farit til siöß med

Brödernas Galliot eller Sloup, men nu beslutit, at anwända det öfriga af sin lifstid på deras Färjeprom. Jag frågade honom, om Bröderna ej hade mer Fartyg, än den Eschaloup? Icke för närwarande tid, swarade han. De hade i sista ofreden et stort skepp, som Spanioren röfwade bort; de sökte genom sin Agent at få det tilbaka, emedan det war stor orätt, at giöra prise af et Fartyg, som war utsändt för Ewangelii utwidgande skull i werlden, dock blef det behållit. Jag frågade widare, om det ej hade någon laddning? Jo, sade han, det gick ifrån New-York til London, och förde något bränwin och säcker ꝛc. Så, swarade jag, höra bränwin och säcker til Ewangelii predikan och utwidgande. Detta war Ängelskt gods, och när skeppet gick med Ängelsk flagga, så war ej underligit, at Spanioren kjände det för sitt, då han kunde få det i sina händer.

Hwad hälst wi hade af wår lilla tid, anwändes til wår nyfikenhets förnöjande. Under wår aftonmåltid berättade Tracteuren, at Bröderskapet i Bethlehem går til sängs kl. 10. Icke deß mindre at ljus äro brinnande i alla fönster, hela natten och så alla nätter. At för aftonmåltid hade de kall mjölk och bröd sommartiden, eljest rågmjölsgröt och annat som tiden medgaf. At de hade icke någon wiß matordning, utan efter årsens tid och lägenhet. At de äta kiött allenast en gång i weckan. Orsaken dertil är god nog, ty hela North Hamptons County woro icke i stånd at underhålla dem med slagtnöt, om de skulle äta kjött hwar dag som de Ängelska. Mr. Sleydorn frågade: huru ofta äten I kjött uti Ert hus? Tracteuren swarade: så ofta jag behagar. Så, så, sade han, så mår jag bättre än någon af dem. Åter frågades: för hwad afsikt det nya huset byggdes? Tracteuren swarade: at

det

det wore för de gifta Bröderna, som nu woro så månge, at de ej hade rum nog för sig sielfwe, utan måste sofwa tilsammans med de ogifta Bröderna, och deras hustrur med de ogifta systrarna. Jag hör, sade Mr. Sleydorn, at du mår bättre på alt wis här, än som de der.

Ännu war långt ifrån, at wi fådt nog af Bethlehem. Wi hade tänkt at resa til Nazareth, men som wägen war lång, tiden kort, hettan stark, och wi så wäl som wåra hästar ganska trötte; ty beslöto wi, at stadna qwar i Bethlehem den följande dagen, och emot aftonen wända om på hemwägen.

Den 10 Junii war Onsdagen, då fortsatte Mr. Sleydorn sin resa längre up i Landet å andra sidan Nazareth, at upsöka och lagföra folk, som tagit Land af honom, men icke betalt. Han skildes så ur wårt sällskap.

Under det wi klädde oß om morgonen och gingo fram och tilbaka i Wärdshuset, föllo wi i samtal med Färjekarlen. Wi kjände honom icke, fast wi hade mycket talt med honom aftonen tilförene, ty då war ganska mörkt. Han talte ganska fritt, som wille han mana oß i ordwäxling med sig, det wi ock förstodo, emedan Tracteuren nu sade: I haden så mycket at fråga mig goda Herrar i går aftons, nu hafwen I en man, som kan swara Eder bättre.

Jag frågade honom om Brödernas matordning i Bethlehem? Han swarade, at deruti wore intet wist stadgat, utan lämpade man sig efter årsens tider och hwad som kunde wara för handen. De Bröder, som hade gifwit sig in, men förbehållit något af sin egendom, kunna skaffa sig et och annat som dem lyster emellan målen. De som häldre wilja hålla sitt bröd för sig sielfwa på egen bekostnad, haf-

hafwa dertil frihet. Man borde förstå, at Bröderne woro af olika upfostran, och således woro wane wid olika matordning; deras samfund giorde ingen ändring i deras lefnadssätt. De kunde wara alla trogna Bröder, fast den ene lefde något bättre än den andre, alt som de upfödde woro.

Widare frågade jag honom, huru han kommit til denna Församlingen, och ho dragit honom dertil? Han swarade: ingen annan hade omwändt honom, än en Plogman eller Bonde. Jag sade: det är ganska möjeligit, i synnerhet om man förstår det på samma sätt, som at en Tupp omwände Petrus. Omwändelsen är et Guds wärk, men icke en Plogmans. Anledning dertil gifwes i hela naturen och skapelsens wärk. Medlen äro inga andre, än Guds ord och Sacramenterne. Personerne derwid brukade ordenteligen, äro af Predikoämbetet, dock kan ock utom den wanliga ordningen, den ene Christen upräta och förbättra den andra, af hwad stånd de wara må, och således den ene Plogman den andre. Då föll han in med mycken ifwer at beskrifwa Salighetenes ordning, och förklarade sig redigare deruti, än hwad kunde förwäntas. Sade för öfrigt, at han hölt sig til en synda Församling, men war ock wiß, det ingen syndare wore så stor, som ej hade der förlåtelse at wänta, hälst han trodde, det ock förrädaren Judas blifwit salig. Pastor Unander påminte, at Frälsaren kallar honom det förlorade barnet Joh. 17: 12. hwilket icke war något teckn til hans omwändelse, andra Skriftenes rum at förtiga. Ja, sade han, wi finna åter på et annat ställe, at Frälsaren säger til sina lärjungar: de skulle sitta på 12 stolar och döma 12 Israels Slägter. Wißerliga skulle Judas då blifwa en med

dem. Jag swarade, at jag sedt i Luc. 22: 30. allenast stolar nämde utan wißt antal; det wore mer, sade han, än hwad han wißte. För öfrigit låt jag honom förstå, at det är icke någon trones grund-Artikel, antingen Judas wardt salig eller icke. Wi kunna wäl se af Ap. G. 1. Cap. Hwad ända Judas hade, och at Apostlarnas antal borde wara fullt efter Judå afgång, så at 12 säten kunde uppfyllas honom förutan Jag frågade widare, om detta war hans egen enskylta mening, eller en Tros-Artikel antagen ibland Bröderna. Han swarade, det wore hans enskylte mening, han kunde ej säja om någon annan af Bröderne trodde detsamma. Ja, sade jag, så måsten I ursäkta mig, min Wän, at jag ej eller tror det. Som nu de andre Herrar Pastores äfwen giorde sina genkast emot honom, och han i anledning deraf begynte föra sit tal ganska högt och enwist, så bad jag honom icke inbilla sig, at uti et så ringa ämne, som detta war, öfwerrösta 3 Präster på en gång. Wi wille häldre lämna rummet til honom ensam, som wi ock giorde.

Imedlertid war Tracteuren öfwer til Bethlehem, at berätta, det wi satt oß före, at stadna qwar öfwer den dagen til emot aftonen. Ty emellan wärdshuset och Föreståndarne i Bethlehem gå alt jämt raporter, så at intet kan förekomma der, som icke de strax skola hafwa kundskap af. I anseende hwartil M. Benzin nu kom öfwer, at hålla oß sällskap för den dagen. Han betygade sit nöje, at wi ännu wille anwända en dag i Bethlehem, och wi försäkrade ej mindre, at wi ej kunde wända om förnögde, utan at hafwa anwändt ännu några stunder på denna orten. Wi hoppades, han wille nu wisa oß det öfriga af deras inrättningar i samfundet. Han swarade, at wi skulle hafwa frihet at se alt hwad der wore.

I

I synnerhet betygade jag min åstundan, at se deras Barnhus med ordningen i Barnaupfostran. Ja, swarade han, det är wißt wärdt at se, månge komma långa wägar hit för ingen annan orsak, än at se huru wi upföda wåra Barn. Jag sade, det jag ock ganska mycket hördt talas, men aldrig fådt något rätt begrep derom. Pastor Unander påminte sig, det en ung qwinna af Swensk Familia, som blifwit upfödd i Bethlehem, hade förledit år kommit ned til Amas land och Philadelphia at fråga efter sit arf, då hennes slägt och anhörige funnit henne i sådan okunnoghet, at hon icke det minsta förstådt låsa i någon bok, ej eller swara på någon fråga i Christendomens kundskap ꝛc. Detta förtröt dem så högt, at de förde henne til Mayernas Philadelphia at examineras, hwartil Pastor Parlin i Wicacoa war witne. M. Benzin kunde omöjeligen tro detta. Han hölt det för et afundstal emot Bröderna. Han war försäkrad, at hans barn, som nu woro uti samma upfostringswärk, kunde aldrig så wäl anföras af honom sielf, som de mästare och mästarinnor, under hwars upsikt Barnen woro. Kl. 2 eftermiddagen skulle Barnen hafwa möte i Kyrkan, då skulle wi få se dem.

Wi beslöto, at anwända förmiddagen med spatserande å den sidan om Älfwen. Medan Pastor Brunholtz klädde sig, suto Mr. Benzin, Pastor Unander och jag utan för wärdshuset, å den sidan åt Bethlehem. Wi hade satt oß före, at icke falla honom beswärlig med controversie-discourser, som måtte hafwa brutit af nöjet för hela dagen. Icke deß mindre kommer Pastor Unander fram med en eftertänkelig fråga: hwad betyder den Inscription, som läses öfwer de ogifta Brödernes husdörr: Vater und Mutter und lieber Mann ꝛc. Hå, swarade Mr. Benzin,

detta är något som han tyckte om, hwilken bygde huset, för min del har jag aldrig gillat det. Jag föll in i talet och sade: war wiß på min Herre, at fast orden äro ganska mystiska, at wi dock wäl förstå meningen deraf. Jag twiflar icke, mine Herrar, swarade han, at I ju förstån det och märker, at I icke ären okunnige om Brödernas inrättningar i andra orter. Men säger Pastor Unander: wore det ej bättre, om deßa orden aldrig stode där? Jo, swarade han, så tänker ock jag, det wore bättre. Dock må ingen twifla, at den mannen, som det först upsatt, haft god mening dermed. Mr. Benzins tankar war säkert, at detta borde hållas ibland Brödernas hemligheter, och icke stå för hwars mans ögon, hwarigenom deras samfund göres mißtänkt. Ty at han är en af deras hufwudmän, som gillar alla deras påfund, må icke twiflas. Wid samma tilfälle frågade jag om deras giftermål, huru de dermed gjöra? Om de para tilsamman Man och Qwinna, som aldrig haft bekantskap. Ja, sade han, det göra wi. I sen den myckenhet af ogifta Män och qwinnor wi hafwe, huru skulle det tjena sig, at de gingo tilsamman och sökte makar för sig sielfwe? Men är detta ej et twång sade jag? Nej, swarades, ty de må wedersakat om de behaga, som ock under tiden hända må. NB. De må wedersaka, men Bröderna älska dem ej des mer för det.

Wi stälte wår gång upföre en af Lecheigh högder. Bröderna hade der uphuggit en bred gata, som war ock ganska slät. Under upgången berättade jag om Mag. Arv. Gradin, huru han sökt at föra in Brödernas samfund i Swerige, först år 1740 i sällskap med Dobern, då han stälte sig in med Doctor Alstrin och fick lof at predika i Stockholms Storkyrka, såsom den, hwilken war omwänd

ifrån

ifrån Dippelianerne, men at han war en hemlig Herrnhutare, war ännu icke bekant. Äfwen huru han sedan giorde mißbruk af Doct. Alstrins namn. Åter huru han kom tilbaka år 1748, och giorde et farligit wäsende i Stockholm uti Konal. Cancellie Collegio, uti Stadsens Consistorio, ibland Prästerskapet, såsom ock uti Församlingarna, och huru han wid slutet wart förwist, samt med wakt förd utaf riket. Mr. Benzin tänkte detta wore et hårdt samwetstwång. Jag swarade, at i Swerige är intet samwetstwång, hwar och en får tro som han wil; men bjuder någon til at utsprida och uppenbarligen förswara andra lärosatser, än de som äro öfwerensstämmande med wår Augsburgiska Trosbekännelse, samt Symboliska Böckerne, den anses, som en den allmänna rolighetens förstörare. Riksens Fundamental Lag säger, at ingen annan Lära skal wara wedertagen i Riket. Riksens Ständer hafwa giordt den Lagen, så måste ock Riksens Ständer hålla den wid magt.

Wi talte ock om de Morawiska Brödernas Evacuation ur Herrnhag. Mr. Benzin sade, at ingen af dem stadnat qwar der, hwarken äldre eller yngre: alle woro strax färdige at lemna orten, när förbudet kom. At Grefwen af Budingen öfwat wäld på deras egendom, såldt deras hus och behållit wärdet. De kunde kalla honom til räkenskap derföre på en Romersk Riksdag, men de wilja häldre lida, än träta om sin rätt. Jag frågade, hwarföre ej Bröderne sielfwe sålde sina hus, förr än de drogo af? Han swarade, at dem ej war tid gifwen därtil. Jag påstod, at dem woro 3 år gifne at förnyttra sin egendom til sitt egit nöje. Han nekade först dertil, sedan medgaf.

När wi nu kommo på toppen af högden, sågo wi Nazareth 12 mil af i en dal. Der syntes 2:ne Stenhus,

 som

som måste wara ganska stora, aldenstund de wiste sig utur tjocka skogen och et lågt Land. Denna dalen afskar de blå Bergen, som löpa i en lång ås igenom North-Hamptons County, och synas möta skyarna högt up i luften. De äro dock, som wi sågo, på åtskilliga ställen igenomskurne af dalar, der wägar framgå til folket, som bo å andra sidan: öfwer Älfwen hafwa de fina wägar der fram, som handla med Indianerne, hwilka dock bo ganska långt å andra sidan om deßa Bergen. Af deßa Köpmän har Bethlehem stor förmån, de hämta der åtskilligt gods, samt hwad nödigt är för deras resor, som sadlar, krut, kulor, bly &c. Imellan Nazareth och Bethlehem är en stor bred och jämn wäg, som en Kunga wäg, alt igenom Brödernas arbete, ändock wägen går öfwer många deras grannars Land.

Det är underligit, at ehuru skogrik denna Landsort är, ehuru waturik af älfwar och åar, ehuru få boställen ännu äro uptagne, så ser man dock der sällan någon hiort, och Hedningarne äro aldeles förswundne. Hwaremot de orter på De la Ware, som de Swenska bebygt, hafwa haft hjortar til stor myckenhet in til 30 år sedan, och Indianerne trifwas allestädes wäl ibland de Christna. Det berättas ock af dem, som gå bak uti Virginien at jaga, det de finna stora Landsorter på sköna älfwer, fulla af djurfång, der ingen Christen än satt sig neder, ej eller någon Hedning syntes, så framt det ej är på jagt. Hwaraf kan slutas, at detta folket för närwarande tid, är ganska aftagande i sit slägte. Jag frågade, hwad nytta de kunde giöra sig af så mycket land, som nu låg öde omkring Bethlehem. Han swarade; at de woro sinnade, at dela det uti wißa boställen för Bröderna.

På

På denna högden funno wi et musleskahl, det kom oß at tala om Syndaflodens högd. I Philadelphia Bibliotheque wisas en stor hop af Musleskahl, tagne på blå Bergen 20 mil, hwarifrån wi stodo, och hålles före, at Syndafloden fördt dem så högt upp och sedan lemnat dem. Af wårt Musleskahl kunde ej stort dömas, alldenstund det låg på et ställe, der folk wanligen kommer.

I nedgången besökte wi en Broder, som bodde wid denna gata uti en backstufwa. Han war en gammal Sweitsare, wid 70 år, och hans hustru icke mycket yngre. Detta Hjonelag hade rödjat litet land omkring sitt hus til ång, nog för en ko, brutit up stenar och stängt dermed en mur. Wid det jag kom til Gubben, som satt utanför sitt hus, hälsade han mig med en kyß, som hade stark smak af hans tobaksbipa, och kallade mig sin Broder, då jag kallade honom Fader. Sammaledes hälsade han på mit Sällskap. Frågade strax derpå Mr. Benzin, om wi icke wore deras Bröder? Men när han swarade, at wi wore främmande, komne at se dem; sade Gubben: Så, så, äro de nygiruge, satte sig så neder med sin Tobakspipa och hade ej mer at säga. Här föll M. Benzin in i samtal med Pastor Brunholtz om den Lutherska Pastorn Cand. Theol. Walter i Gotha, som i begynnelsen då Zinzendorffianismus kom der in, hölt sig til detta Bröderskapet och sedan föll aldeles derifrån. Mr. Benzin sade, han war förrykt, wille hafwa sin hustru och barn ifrån Bröderskapet, hwartil han ej hade någon makt. Modren trodde sig hafwa så stor rätt til barnen, som Fadren. Jag giorde et inkast: det woro roligt at höra en domares betänkande deröfwer. Naturens och alt folks lag gifwer Fadren största rätten til sina omyndiga barn. Pastor Brunholtz

holtz nekade, at han war ifrån sitt wett, och bewiste det med kraftiga skiäl &c.

Wi kommo ned tilbaka åt Wärdshuset. Dagen war måkta warm. M:r Benzin spisade middag med oß. En ibland wåra rätter war Foreller, som fångas i åarne uppe i Landet, men war en raritet för oß.

Under måltiden berättade M:r Benzin at Grefwe Ludvig Zinzendorff har warit nu 7 år jämt i Ängland och finner der sin räkning. Med honom lefwer Anna Nitschman. Grefwinnan är i Tyskland wid Groß Hennersdroff, Grefwens egit gods. Jag frågade, om icke Grefwen är altid ganska syßelsatt? Ja, swarade han, har alt förmycket i händer, och önskar at han wore qwitt altsammans. Hwad är orsaken, frågade jag, at han ej kan qwittera sina bekymmer? Han will se sina affairer i god ordning förr än han kan lemna dem, swarade M:r Benzin. Åter sade jag: må hända at Grefwen wille sträcka sina affsikter widare, om han kunde winna sina först påsyftade ändamål? Det är ganska sannolikt, swarade han, och log derwid. Widare frågade han: om ingen af oß såg Grefwen, när han war här i Landet? Wi swarade: at ingen af oß då war här. Pastor Brunholtz sade, at ingen Tysk Luthersk Präst war då här mer, än Pastor Mühlenberg. Wäl, sade han, huru kom han öfwerens med Grefwen? Pastor Brunholtz swarade: han kunde ej så noga weta, efter det war för hans tid, men trodde likwäl, at de icke woro stora wänner. Gode Herrar, sade jag, det war icke underligit, at de ej kunde draga tilsamman, emedan de både på en tid kommo til Landet, at uprätta Församlingar och woro af så olika grundsatser. Pastor Mühlenberg har icke deßmindre haft en wälsignad framgång alt sedan. Efter

Efter måltiden förfogade wi oß up til Bethlehem. Kl. war 2, och Barnen samlades i Kyrkan; de kommo 2 och 2, hållandes hwarannan i handen, goßar och flickor igenom särskilta dörrar. Goßarne woro delte emellan 7 til 8 Mästare, som hwar hölt et barn wid handen under det de gingo: twifwelsutan woro deße barnen besynnerligen recommenderade för alla de andra. Flickorna kommo på lika sätt med deras Mästarinnor. Ibland goßarna woro 2 Mulatto barn, (blandning af en hwit person och en annan swart) och en Indian. Barnens drägt war intet besynnerlig mer, än at flickorna hade lika slags mössor, som om qwinnorna förr sagt är, med grön bandros under hakan. Deras Mästarinnor hade en röd. Af flickor och goßar räknades lika många, tilsamman 144. I detta mötet war ingen annan tilstädes af Församlingen, än barnen med deras anförare.

Mötet bestod deruti, at när de så suto i sin ordning, kom en man, som satte sig wid det lilla fyrkantiga bordet; han läste några werser, så söng några werser, så läste, så söng til skiftes. Under sången speltes på Orgorne. Änteligen hade han et litet tal til Barnen, och hos dem recommenderade 6 andra, som då introducerades. Af Barnen woro få som söngo; wärman giorde mästa delen af de små kräken sömnoge. Inom en half tima war hela mötet ändat.

Wi gingo neder i det rummet, hwaräst wi woro aftonen förut, neml. Mr. Rodgers kammare. Wi sågo honom sielf gångande förbi fönstret, men hwarken kom han in, ej eller talte et ord med oß den dagen. Då spordes oß om wi wille se den Swenska Prästman Nybergs Barn, hwarefter jag några gångor tilförene frågat, och begärte

ke jag, at de måtte föras til oß. De kommo twå små flickor, helt oblyga, kyste wåra händer. I sanning blefwo wi helt rörde, när wi sågo dem. Den äldre, som war 6 år, hade ögnestenar som en katt eller uggla, och war stor medömkan wärd, emedan hon elljest war et wackert Barn. Modren hade förfedt sig på en katt, som kommit löpande emot henne, när hon gick med barnet, och i det stället hon skulle agtat sina ögon at icke förse sig, fattar hon en hand för hwardera ögat, och så skadade sitt barn. Den andra, et år yngre, war ocksä et wackert barn. Jag frågade den yngre, om hon wille gå med mig til Swerige och se sin Faders Slägt? Hon swarade ja, och war lika som strax färdig.

När de woro utgångne, frågade jag hwad upfostran de hafwa för sina barn? Benzin berättade, at de hafwa et hus särskilt för Barnaföderskor, deruti förblifwa de med Barnen så länge de däggande äro. Sedan föras Barnen til Nazaret och förblifwa i det Barnhuset, tils de äro 4 år gamla. Derifrån föras de tilbaka åt Bethlehem igen, såsom den dagen skedde. Den Mannen, som läste och söng för dem i Kyrkan, kallas barnens Fader i Nazaret; han tilser huru de skiötas och ansas. I Bethlehem äro de under sina Mästares och Mästarinnors upsikt, som wi sedt.

Jag frågade, huru Barnen underwisas? Mr. Benzin swarade: De få lära alt hwad någonsin en Christen bör weta i anseende til sin kundskap; i anseende til sina seder äro de altid under upsikt, at de aldrig få någon ond wana. Alla de som weta hwad förträffelig ordning halles med dem, kunna ej annat än förundra sig deröfwer. Många sända ock sina barn dit, at få sådan upfostran, och sedan taga dem hem tilbaka, och betala för den tid de warit.

Jag

Jag frågade åter: kåre, huru låras de? Hwad låsa de? Hafwa de någon Catechismus? Jag förstår de måste ju låsa 10 Gudsbud och Trones Artiklar? Nej, nej, jag förtalar mig. Jag kommer ihog, at det är ju emot edor lära, at låsa Tjo Guds Bud. J gån ju strax til Trones Artiklar? År det icke så? Mr. Benzin kunde ej afhålla sig at le, när såmånga frågor framkommo på en gång, och i synnerhet då jag återkallade det, som en försägelse, at de skulle låsa Tjo Guds Bud, såsom stridande emot deras lära. Det är sant, swarade han, de låsa ej Tjo Guds Bud i wåra Scholar, wi finna salighetenes wåg dem förutan, men, frågade jag widare, låsa de wåra 3 Tros Artiklar, jag skulle tänka, at de åtminstone skulle låsa den andra. om icke den första och tredje. Nej, swarade han: de låsa ingendera. Åter frågade jag: låsa de Fader Wår rc. Jo, jo, swarade han, den låsa de; men, sade jag, låsa alla af dem den bönen? Då drog han med swaret, jag menar så. Änteligen frågade jag, låsa de någonsin i Bibelen? Nej, swarade han. Då war klart hwad den gode Herren tilförene nekade, at de upföde barnen uti en förskräckelig okunnoghet, som Pastor Unander med et bekant exempel tilförene bewist, samt at de sedan leda dem til Enthusiasteri.

Än en gång tog jag mig före at fråga: wore det ej skjäligt, at barnen wordo wände wid böner! Jo, jo swarade Mr. Benzin, de hafwa wål böner ock. Bruken J böner sielfwe, mine wänner, frågade jag? Då märkte en annan man, som närwarande war, at Mr. Benzin swinkade och wille ej rent ut med sanningen, swarade derföre: J måsten förstå, at wåra böner bestå i werser, derföre låsa wi och sjunga wåra Psalmer til skiftes, Wår Litania

tania är en allmän Kyrkobön, hwaruti alla andra böne-
sätt författade äro.

De togo ned af en hylla deras Litania i et band för
sig sielf, samt en deras nya Psalmbok, för hwilken de
woro ganska dryga. De mente, at ingen så käck Psalm-
bok förr war utkommen. Både woro nya uplagor på Ty-
ska och komne nyß öfwer ifrån London. Psalmboken, sa-
de Mr. Benzin, war tryckt i London. Bröderna hafwa sin
egen Boktryckare der, men denna gången hade han så
mycket annat arbete, at de måste lita en främmande til.
Hon wore en samling af Psalmer utur den Grekiska, La-
tinska, Samojediska, gamla Mähriska, Lutherska, Cal-
winska ꝛc. Kyrkan. Nu wore hon i werket at öfwersättas
på Ängelska. Jag sade: jag hoppas at Bröderne warit
mer lyckelige med denna Psalmbok, än den de haft näst
förut. Mr. Benzin swarade: hwad fattades den? Jag
swarade: jag wet ej om något der fattades, men wäl
wet jag at der war något för mycket. Hwad, frågade han,
war för mycket? Det, swarade jag, som för 4 år sedan war
publicerat i Londons Magazin, såsom något besynnerli-
git at brukas i en Kyrko-Psalmbok. Det wiste han ej af;
det kunde han ej tro, det torde wara något af Frälsarens
lära, som werlden icke förstår, och således gör gäck af.
Pastor Unander föll derwid in och sade: Min Herre, icke
kan i Frälsarens lära wara någon galenskap. Mr. Ben-
zin swarade: Hwad kallen I galenskap? Om Frälsaren ej
behagat uppenbara sina hemligheter för eder, hwad rår
jag för det? Och syntes derwid blifwa förtörnad. Jag
bad honom ej mißtycka wårt samtal, och försäkrade at
wårt upsåt ingalunda war, at falla honom beswärlig,
fast wi såsom okunnoge om deras inrättningar ej torde

fatta

fatta rätta meningen deraf. Han kunde ej eller neka, at den förra deras Psalmbok hade kastat dem under swåra censurer allestådes i Europa. Då tilstod han det och sade, at det wore just orsaken, hwarföre denna war utkommen. Past. Unander påminte åter: min Herre, eder Psalmbok, som kom ut 1749, innehålltr wärkeligen några ställen, som gifwa folk orsak at förundra sig öfwer eder. Han swarade; der är wärkeligen några ställen, som hade kunnat wara uteslutne. Pastor Unander sade: jag önskar, at den Psalmboken aldrig blifwit utgifwen. Han swarade: så önskar jag ock; just derföre gifwa wi ej ut denna wår Litania, ty hon bör ej publiceras för werlden.

Under detta samtal blädrade Pastor Brunholtz i denna nya Psalmboken, och sedan sade: Jag ser några af wåra Psalmer här förskämde, allenast några få werser kännes jag wid i begynnelsen af hwarje Psalm, sedan komma tilläggningar eller förändringar af annat. Mr. Benzin trodde detta wara en förbättring, men icke förwärring. På wår begäran låfwade han sända oß hwar sin Psalmbok, när flere skulle komma öfwer, ty nu wore de ganska få. På Tyska för Pastor Brunholtz och mig, på Angelska för Pastor Unander, dock för betalning 5 Schil. stycket. Jag begärte köpa deras Litania, koste hwad hon wille; men han sade, de hade så få exemplar deraf, allenast en i hwarje rum, at de ej kunde mista någon deraf. Litet tilförene sade han, at denna Litania ej borde publiceras för werlden. Dagen efter på wår hemresa, när wi mötte Herr Paul Bruzelius, lofwade han mig med hand och mun et exemplar deraf, och sade at de hade dem til stor myckenhet. I detta rummet woro 2:ne kopparstycken af Grefwe Ludvig Zinzendorff sielf, sittes

brukeligit at sättas näst Tittelbladet i Böcker. På det ena stodo äfwen några Skriftenes språk, som bemärka Frälsaren sielf. Jag undrade, at de ej hade wackra Evangeliska målningar. Men det sades: at de ej fådt ännu någon sådan Ämbetsman ibland sig, och at betala derföre, fölle dem dyrt. De hafwa dock et rum fullt med Contrefay af deras Helgon rc.

Wi gingo härifrån, at se deras Silkesafwel uti ogifta Brödernas hus. Här woro matkar af olika ålder, somlige nyß komne ur skalet, somlige fullwuxne och när at spinna. Twenne Bröder skiötte dem; de sade sig ej hinna mer, än at skaffa dem Mulbärslöf; ty när de slutit at utbreda löfwen wid den ena ändan, så fordrades åter nya, hwar de begynt.

Der war ock en Fiederwall af en wild Silkesmatk tagen i skogen; denne war mycket större, än de någonsin blifwa som lefwa i husen, des färgor woro de skönaste. En af de Bröderna, som ansade matkarna och hade hämtat honom ur skogen, trodde at des Silke skulle blifwa så godt, som af husmatkarne. Men ingen wiste der ännu, huru de nystan af det wilda slaget skulle blifwa uphärfwade; ty detta måste skie på et annat sätt, än med det andra slaget. Densamme Mannen mente de kunde wänta 20 Skp. för detta året. Större Silkesafwel hade de i Nazaret, men alt war ännu i sin begynnelse, at de ej säga kunde hwad winst de hade at wänta. Jag frågade: om de trodde det wille löna mödan? Mr. Benzin swarade, at de åtminstone ej kunde mista mycket derwid, de hade altid folk nog, som ej kunde wäl anwändas til andra syßlor; deraf förstodo wi at deße Bröder, som ansa Silkesmatkarne, måtte wara af Herrar Musicanterne, som

altid

altid hållas ibland de omistelige i Bröderskapet, och derföre ej måste brukas til hårdt arbete.

De förde oß widare på hustaket, hwarest war en Altan. Prospecten gick icke långt för de stora högder rundt omkring. Derifrån märkte wi nedanföre uti ån Mekesi et litet lusthus på en holme, med jordwallar omkring, et ganska nätt arbete, så litet det war. En Broder ifrån Tyskland hade det anlagt för sit egit nöje den tiden han der wistades.

Wi stälte wår gång up til deras begrafningsgård, å norra sidan om Bethlehem belägen. Denna war et stycke af deras Trägårdsjord, dock woro inga trän inom grafgården. Under wår gång frågade jag: hwad seder brukas wid deras begrafningar? Mr. Benzin swarade: at derwid wore intet särdeles märkeligit mer, än at de ogifta Bröderna båra liket: alla wisa sig förnögda och glade: intet lik begrafwes utan musique.

Grafgården, som af dem kallas Gottesacker, är i fyrkant, et spanland wid paß. Denne fördelas uti twänne halfwor med en bred gång; när man kommer in, är högra sidan för qwinnorne, och den wänstra för mankjönet. Grafwarne äro å båda sidor utlagde i 5 rader. Den första för de gifta, den andra för de ogifta, den 3 för barn; hwar graf är särskildt och i fyrkant betäckt med torf, flat som en krydsäng, allenast en twär hand hög öfwer jordbrynet, afskuren ifrån de andra igenom snörrätta sandgångar. Å den breda gången war en graf för sig sielf, med en skön Grafsten på, af hwit Marmor. Inscriptionen war huggen i stenen på Tyska, och bokstäfwerne fylta med bly, at det swårligen kunde läsas i Solskenet. Innehållet war: Juliana Nitschman: Hennes fö-

deh-

delse, och hennes död, som kallades en bortgång til det lilla Lambet (Lämmlein). Jag frågade hwarföre hon så skulle wara distinguerad ifrån alla de andra, och Mr. Benzin swarade: at hennes man war då tilstädes, på hwars kostnad och möda detta skedt. På många af de andra grafwarna woro allenast några små flata stenar lagde lösa med namnet och årtalet på. Han sade widare: at Bröderna wäl wille hafwa sådane minnesmärken öfwer sina döda, men de hade ej ännu fådt någon stenhuggare ibland sig, ej eller woro de i tilstånd, at betala främmande derföre. I den första grafwen på manssidan låg deras Biskop = = = Cammarhoff. Flere grafwar räknades på mans, än qwins sidan. Barnens graflinier gingo längre ut, än deras, som åldrige woro. Alle tilsammans woro 180 wid paß. Orten berömdes som ganska hälsosam, och sades, at sällan någon är stuk ibland dem. Men när man betänker den korta tid Bethlehem stådt, och at des inwånare äro Tyskar, främmande för denna Climaten, så wisar ock grafgården, at döden har så stort privilegium hos dem, som andra.

På grafgården woro flickebarnen lekande den stunden wi woro der. Deras Mästerinnor suto hwar för sig med någon syssla i händerne. Mr. Benzins och Mr. Bruzelii döttar kommo der och kyste wåra händer, då wi ock kyste dem. De talte och lekte så fritt och lustigt, som andra barn.

Det berättas, at Mästarinnorna gå wißa tider up om nätterne, taga sig före at siunga och dermed wäcka barnen. Må hända förmå ock somlige at siunga med. Men wi sågo, huru barnen såfwo i deras möten om dagen, huru mycket mer om natten. Hwad som säges om flickorna, förstås ock om goßbarnen. Gent

Gent öfwer ifrån Grafgården å andra sidan om stora Landswägen är det hus, hwar kramboden är. Wi gingo dit öfwer, at köpa något som nödigt war för wår resa. Godset hålles för billigt pris, som gafs oß til skänks, dock icke af särdeles wärde. Bröderne hade ej lof at taga i kramboden hwad hälst de behöfde eller behagade, utan at någon af föreståndarena weta deraf. De sägas lefwa så sparsamt de någonsin kunna; at deras samfund är ännu ganska fattigt, och at ingen wil wara de andra til tunga. Sin brödsäd hafwa de oköpandes, mäst ifrån Nazareth. De kunna och sälja åt andra deras grannar, som behöfwa. Det mästa som behöfwes til deras nödtorft, hafwa de inom sig sielfwe, dock gå några hundrade pund ut mer om året, än hwad kommer in.

Wi besökte Wäfware-wärkstaden, de ogifta Systrarnas Skomakare-wärkstad: de ogifta Brödernas likaledes; äfwen Sadelmakare-wärkstaden, uti hwilka alle arbetas dels för bröderskapets behof, dels för annat folk i Landet. Nu war Mr. Benzin ganska hågad, at wisa oß alt hwad han kunde. Wi hade håg at giöra oß färdiga til wår återresa, men han sade, wi måste ock komma i Smidjan, fast hon war något ur wägen. Wi kommo dit. Intet arbete war å färde. Han undrade hwar folket war gångit. I det samma talte jag til en man, men han förstod ej Ängelska, och ganska litet Tyska, sade sig wara en Swensk Man wart glad at se sina Landsmänner der, berättade, at han war född i Wälinge Soken i Sörmanland, at hans Föräldrar woro sedan flyttade til Scheninge Stad, och at han for ifrån Swerige 1749. Hans namn war Hasselberg; til handtwärket en Tengjutare, men nu arbetade i Koppar, Mäßing och Järn, syntes wara en käck karl

af sina händers wärk. Under det wi talte Swenska, syntes Benzin något oroad; hans ögon flögo ifrån den ena til den andra, at märka hwad wi talte om. Ty han hade warit wan wid Swenskan den tiden han war upföd i Lifland, men kunde nu icke minnas stort deraf. Wi undrade, at wi ej förr fått weta, det wi hade en Landsman i Bethlehem. Mr. Benzin ursäktade sig, at han glömt berätta oß derom. Men utan twifwel war orsaken, at han fruktade, det wi skolat läcka honom bort om wi fått tid dertil. Nu förde han oß dit just när wi skulle gå bort. Mannen syntes wara mer älskad af Bröderna för sitt arbete skull, än hwad han älskade dem för sit underhåll. Pastor Unander frågade honom för sig sielf, huru han mädde der? Det är så och så. Fögo ting skulle fattas, at han wille biuda hela Bethlehem far wäl. Men de illistige Bröder hafwa många konster at behålla sådana enfaldiga främlingar i sina klor, om de se, at de äro dem nyttige. Mr. Benzin berättade, at fast Bröderne arbeta ganska hårt, när deras wärkdagar äro, så går dock mäst halfwa tiden til hwilo. De hålla icke allenast Sabbathsdagen, som är Lördagen, helig, samt Söndagen, utan ock många helge- och Högtidsdagar i weckorne.

Änteligen gingo wi öfwer tilbaka åt Wärdshuset, Mr. Benzin hölt oß sälskap alt til slutet. Wi betalte wår räkning til yttersta skärfwen, Färjepenningarne undantagne, som sades warda skänkte dem, hwilka komma at bese Bröderskapet. Dock giorde Färjekarlen sig ej samwete, at hålla dem til godo för sitt besiwär, som en skänck. Wi förstodo, at den gästfrihet, som främmande för några år sedan sågo i Bethlehem, war nu banlyst; at der icke lemnas hus för främmande, om wädret wore aldrig så swårt, ej

eller

eller herberge för fattige, om än nöden wore aldrig så stor; at Bröderne wärkeligen behöfwa sit för närwarande tid, samt at de ock taga noga agt på sina fördelar. Bethlehem är nu folkrikare, än någonsin förr; derföre bygga de ock mera wåningshus. Många Familier äro dit öfwerkomne, som drefwos utur Herrnhag. Månge ifrån andra orter, och nu nyligen ifrån London. Deraf kan dock ej slutas, at de fört några Capitaler med sig, och at Bethlehemitiska Brö-derskapet är nu förmögnare. Fast häldre må man sluta, at när de ej trifwas på andra stållen, så trånga de sig här in, och lefwa så godt de kunna. För närwarande tid äro der 3 Biskopar, Spangenberg såsom Pater Prior, all ting står nu under hans direction: Nitschman såsom wanför at något mer uträtta til Församlingens bästa: Hel, för hwad orsak wet jag icke. Der äro 5 eller 6 af deras Prä-ster, af hwilka Ritz arbetar som en Timmerman och Bru-zelius som Urmakare.

För öfrigit finnas der måst så många tärande, som närande lemmar. Deras Biskopar, Präster, Äldste och Ämbetsmän lefwa kostsammare, än de andre. Af Barna-qwinnor är et hus fult. Man går ej många steg på bac-ken, utan at möta en qwinna med barn på armen. Bar-nen i Barnhuset äro 144, hwilka hafwa sina Mästare och Mästarinnor; alla desza arbeta intet och måste dock haf-wa födan. Man lemnar derhän, huru deras hushållning står efter deras inkomster, skäligt må det räknas ibland de outransakelige wägarne. Dock är ingen twifwel, at de ju stå i en ansenlig under-balance, efter deras egen utsa-go. At Landet omkring Bethlehem denna wär blifwit pant-satt hos W:m Allen Esq:r så snart Grefwe Zinzendorff kände sin swåra stöt af en tilämnad Banquerotte: äfwen

at landet omkring Nazareth, ifrån begynnelsen in til denna dagen stått i pant hos Benezets Familia i Philadelphia.

Medan wi rustade oß til resan begärte Mr. Benzin wåra namn, som han skref upp i sin Annotations bok. Pastor Brunholz frågade, om han tänkte föra oß in i sin Journal. Han frågade tilbaka: hålles ingen Journal wid Edor Församling? Jag frågade, om han tänkte längre blifwa qwar i Landet? Han swarade: det han rest så många Länder igenom, at han nu wore trött derwid. Och om han någon gäng går öfwer til London, så wil han dock komma tilbaka och sluta sina dagar här. Så tänker I, min Herre, sade jag widare, at til Edra dödsdagar hålla Eder til det Moraviska Bröderskapet. Skullen I icke ännu finna Eder nögd med Eder förra Augsburgiska Tros bekännelse? Hwartil äro så många Inventioner, maximer, Secretesser och mysterier nödige, som I hafwen uti Edort samfund? En Christelig tro och et Christeligit lefwerne är öppenhjertigt, och icke så konstigt. Han swarade: war förskräckad, min Herre, at jag warit en stark Lutheran, men den läran kunde aldrig förnöja min siäl, kan ock aldrig i ewighet. Jag finner något hemligit godt i mit bröderskap, at jag det ej tilfyllest kan beskrifwa, hwilket håller mig derwid i alla mina dagar. Förlåt mig, min Herre, sade jag, at jag tager mig så stor frihet uti Edart samtal? Hwad tänken I sielf om det tilstånd, hwaruti I månden Eder befinna, när I först fattaden hog för en san Gudsfruktan. Må hända I då war under blinda ledares anförande, som styrde Eder så på bättringenes wäg under Lagsens förskräckelse, at I icke en gång dristade tänka på någon tröst af Christi Evangelium. Nu sedan I fådt en ymnig smak af den dyrbara nåden, hafwa åter andra Ledare fördt Edra tan-

tankar til en sådan frihet, at I båren hat til alt hwad heter Lag, Syndasorg och båttring; i anseende hwar til I härtils hållit Eder allenast wid extrema, som åro både afwägar, men ännu icke wid medelwägen, som är den rätta. Jag bekänner upriktigt, at så snart jag såg Edart ansikte, tog jag Eder för en af dem, som wid pas för 20 år sedan woro sina egne Martyrer under Lagen, och mortificerade sig sielfwa omänskeligen för sin egen rättfärdighet skull och ingen annan. Af deßa weten I, min Herre, Lifland hade för den tiden nog, så wäl som andra Länder, samt at största delen af dem gingo öfwer til det Morawiska Bröderskapet. Jag bedrager mig mycket, om I icke är en af dem.

Han swarade: det är sant nog, at jag war under sådana blinda Ledares anförande en tid. Jag hade ingen ro och frid i mit hjerta. Alt war mörkt, och förskräckeligit för mina ögon. De som hollo mig sällskap, gingo ut med mig i markene. Wi lågo på wåra knä, tils jag aldeles nöt skinnet af knäskålen och kunde knapt gå hem tilbaka. Icke deß mindre war min själ så tom och mager sedan som tilförene. Många af dem, som då hollo mig Bröderskap, lefwa nu så säkre i werlden, som förr. Wåre Ledare woro de blinde Hallenser, som sielfwe wiste ej bättre, och hade snart giordt en ända på oß, både til Själ och Kropp, om icke Frälsaren kommit til hjelp.

Pastor Brunholcz tog här i talet och sade: Jag är en Hollstenare til min födelse, fast jag studerat wid Universitetet i Hall; så wida jag wet är aldrig sådan wilfarelse utkommen ifrån den orten. Den rena Evangeliska Läran war der lärd, och predikad i min tid och alt sedan. Det är sant, at den Theologiska Faculteten i Hall har härdt

 stridt

stridt emot Grefwe Zinzendorff, och deß anslag, men det är intet skäl at de äro wilfarande i salighetenes Lära ꝛc.

Mr. Benzin for fort: så wiß jag är, at den besmittelsen war i Hall, så wäl som mång annorstädes, och at månge gingo ut derifrån, som besmittade andra; så säker är jag, at om nu Edra Fäder Frank, Horbius &c. woro i lifwet, skullen I se dem hålla med oß, men icke med Eder. Detta är et fåfängt tal, swarade Pastor Brunholtz, som snarare är sagt, än bewist. Deße Männer wore inga rö, som drefwos hit och dit af allahanda Lärdomswäder ꝛc.

Då tycktes orden framkomma tämmeligen fort, ljudet resa sig alt högre, och blodet koka i ådrorna, å ömse sidor, hwarföre jag afbröt discoursen således. Mine wänner! Wi hafwe i sämja omgåtts twänne dagar, låtom oß ock nu med sämja skiljas åt. Torde hända om wi hade tilfälle för mera omgjänge, at wi skulle snart bättre förstå hwarannan. Det skulle blifwa mig en fägnad, at se Mr. Benzin i mitt hus, såsom jag ock är försäkrad at mina Bröder och resekamerater önska sig samma nöje i deras, då wi med mycken årkänsla skulle komma i hog det stora beswär wi nu giordt honom i Bethlehem, och öfwertyga honom, at wi alla hafwa mycken regarde för hans person och belefwenhet, fast wi icke komma öfwerens i wåra Lärostycken. Togo derpå afsked.

Deße äro de Anmärkningar öfwer Bröderskapet i Bethlehem, som tilfället welat medgifwa. Ehuru ringa de äro, så gifwa de dock något begrep om denna ortens beskaffenhet. Många torde gjöra sig större tankar derom, månge mindre, i synnerhet, som sielfwa Secten och deß Gynnare ropa det ut för sielfwa Paradiset, och hafwa giordt sit Bethlehem bekant öfwer hela Werlden. Andre

åter

åter föreställa sig det som aftagande, och således af mindre wärde än det förtjenar. At wi icke kunde komma längre i wåra Anmärkningar, war ej för brist på agtsamhet, utan anledning. Den som rätt känner det folkslaget och hwad Mysterier de hafwa inom sig sielfwe, må aldrig tänka, at några resande personer kunna inom få timar i deras Sällskap giöra stora uptäckelser. Många hundrade må komma dit, som dock ej släppas til hälften af hwad wi sågo. Det är nog, at de hafwa mycket, som de såga icke bör uppenbaras för werlden, och likwäl, om det händer sig at slippa fram, så är det just sådant för hwilket de måste skämmas. At warda beslagne med osanningar, will aldrig komma dem at rodna eller blekna. De som någon tid lefwat i deras samfund och sedan wändt ryggen til dem, äro de bästa witnen om deras förhållande.

Rättelse.

Pag. 12 lin. 5. läs Wäntade. , , , p. 19 lin. 17 läs Participanter. , , = p. 26 lin. 22. läs Wiset , , , . p. 46 lin. 30 läs Hufwudswålen , , , . p. 101. lin 3. läs van Tizel , , , p. 139 lin 2 läs Residenten , , , p. 142 lin 14 läs besittning , , , p. 148 lin. 17 läs Accise , , , p. 151 lin 19 läs Tomahak , , , p. 156 lin. 23 läs 154 halfwa Or-hufwuden och 39 tredjedels Dito , , , p. 160 lin. 11 läs Ceder p. 163 lin. 12 läs Wig-het , , , p. 164 lin. 10 läs Tjurhudar , , , p. 168 lin. 23 läs Persickon - Trädgårdar , , p. 183 lin. 25 läs hälften , , , p. 198 lin. 15 läs ock , , , p. 227 lin. 4 läs ärende , , , p. 267 lin. 9 läs Sarah , , , p. 288. lin. 12 läs 1000 , , , p. 230 lin. 4 läs Bearers. lin. 5 läs With. lin. 8 läs hindrance , , , p. 330 lin. 21 läs Churches, , , , p. 394 lin. 22 läs Conduct. lin. 24 läs Some , , , p. 395 lin. 5 läs hereafter. lin. 8 läs 28:th. p. 424 lin 9 läs Erie , , , p. 431. lin. 17 läs Beisel , , , p. 436 lin. 30 läs Lawyer. p. 483 lin. 27 läs de , , , p. 489 lin. 22. läs sälla , , , p. 513 lin. 14 läs Mayern uti , , p. 523 lin. 6 läs innehåller.

